เฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

พระไตรปิฎก

สำหรับผู้เริ่มศึกษา

๑๕

พระสุตตันตปิฎก เล่ม ๑๐

โครงการพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

• ภาพพระราชทาน •

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
ทรงรับ "พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา" จากพระพรหมวชิรญาณ
ในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานผ้าพระกฐิน ณ วัดยานนาวา
เมื่อปี ๒๕๔๖

ภาพถ่ายฝีพระหัตถ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

พระสัมโมทนียกถา

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

พระบรมศาสดาได้ตรัสไว้ว่า "...ดูก่อนกิมพิละ เมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในพระธรรมวินัยนี้ เคารพยำเกรงในพระศาสดา ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ในการศึกษา เคารพ

ยำเกรงกันแลกัน นี้แล กิมพิละ เป็นเหตุเป็นปัจจัยที่ทำให้พระสัทธรรม (พระศาสนา) ตั้งอยู่ได้นาน ในเมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว"

ศาสนธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือที่เรียกว่าพระสัท-ธรรม เป็นแสงสว่างนำทางชีวิตของชาวโลก ให้ได้รับประโยชน์ทั้ง ๓ คือ ประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์สืบๆ ไป และประโยชน์อย่างยิ่งอันได้แก่พระ-นิพพาน ศาสนธรรมนั้นได้รับการบันทึกไว้เป็นคัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งเป็นหลักสำคัญและเป็นหลักฐานทางพระพุทธศาสนา ปัจจุบันมีอยู่หลายฉบับ ทั้งที่เป็นภาษาบาลีและภาษาไทย ควรที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปจักได้ศึกษาค้นคว้าให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้

การเผยแผ่คัมภีร์พระไตรปิฎกโดยไม่ผิดเพี้ยนในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้ประชาชนได้ศึกษาค้นคว้าได้โดยง่าย ย่อมจะยังผลให้ประชาชนตระหนักในคุณค่าของพระพุทธศาสนา พากันยึดมั่นในพระรัตนตรัยโดยไม่หวั่นไหว เต็มใจปกป้องรักษาพระพุทธศาสนาจากภัยทั้งปวง เป็นไปเพื่อความวัฒนาสถาพรแห่งพระสัทธรรมโดยแท้ นอกจากนี้ยังเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยผดุงศีลธรรมของประชาชนในชาติ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานแห่งการพัฒนาด้านอื่นๆ อีกทั้งเป็นการเฉลิมพระบารมีของพระมหากษัตริย์โดยฐานที่ทรงเป็นเอก-อัครศาสนูปถัมภก และทรงเป็นพุทธมามกะ ให้เป็นที่ปรากฏเกริกไกร นับได้ว่าเป็นกิจที่สอดคล้องต้องตามนัยพระพุทธวจนะที่ได้อัญเชิญมาไว้ในเบื้องต้น

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงบำเพ็ญพระ-ราชกรณียกิจอำนวยประโยชน์สุขแก่พสกนิกรเป็นอเนกประการ มีพระ-ราชจริยาหนักแน่นมั่นคงในพระรัตนตรัย ดำรงพระองค์อยู่ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างสม่ำเสมอ ทรงบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาทั้งในด้านศาสนธรรมและวัตถุธรรมเป็นนิจกาล ดังนั้น ในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗ คณะกรรมการโครงการพระไตรปิฎก อันมีพระพรหมวชิรญาณ (เขมงฺกรเถร) เจ้าอาวาสวัดยานนาวา กรุงเทพมหานคร เป็นประธาน จึงได้จัดทำหนังสือพระไตร-

ปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษาขึ้น เพื่อให้เยาวชนและบุคคลทั่วไปอ่านเข้าใจง่าย สามารถนำหลักธรรมไปใช้กับชีวิตประจำวันได้ ขณะเดียวกันก็ใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงทางวิชาการได้ด้วย เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ พระไตรปิฎกชุดนี้จะช่วยเพิ่มโอกาสศึกษาพุทธธรรมสำหรับคนทั่วไปได้อีกส่วนหนึ่ง จึงนับเป็นกุศลกรรมที่ควรสรรเสริญ

ขอกุศลบุญราศีอันจะพึงมีแต่การจัดสร้างพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษานี้ จงสัมฤทธิ์เป็นกุศลปัจจัยเฉลิมพระเกียรติและเฉลิมพระราชสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลพระบรมสุขแด่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ตลอดจิรัฐติกาล.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก*

---

* สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ "คชวัตร" สุวฑฺฒโน ป.ธ.9) สถิต ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 19 เมื่อวันที่ 21 เมษายน 2532 (พระสัมโมทนียกถานี้ ประทาน ณ วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2548)

ปรมราชินยาภิฤดิกถา
พระพรหมวชิรญาณ

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงใฝพระราชหฤทัย ศึกษาและปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างเนืองนิตย์ ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจโดยทศพิธราชธรรมอย่างเคร่งครัดและมั่นคง ทรงเจริญพระราชศรัทธาอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องตลอดมา ทรงกล่อมเกลาพระราชโอรสพระราชธิดา ด้วยขัตติยราชประเพณีและวัฒนธรรมไทยอันงดงามจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น พระราชกรณียกิจทั้งมวลล้วนแสดงออกถึงน้ำพระราชหฤทัยอันเปี่ยมด้วยพรหมวิหารธรรมที่พระองค์ทรงทุ่มเทและเสียสละเพื่อพสกนิกรไทย โดยมิได้ทรงมุ่งหวังประโยชน์สุขส่วนพระองค์เลยแม้แต่น้อย พระเกียรติคุณนี้เป็นที่ประจักษ์และแผ่ไพศาลไปทั่วสากล

ในมหามงคลวโรกาสพระราชพิธีเฉลิมพระชนม์ ๗๒ พรรษา แห่งสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าฯ วันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๗ ซึ่งเป็นพระราชพิธีมหามงคลประวัติศาสตร์ครั้งนี้ คณะกรรมการโครงการพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติฯ วัดยานนาวา สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ ที่พระองค์ทรงมีต่อพระพุทธศาสนาเป็นอเนกอนันต์หาที่สุดมิได้ จึงขอเสนอ "โครงการพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ" ต่อคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติฯ เนื่องในวโรกาสดังกล่าว ซึ่งมี พันตำรวจโท

ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี เป็นประธานกรรมการอำนวยการฯ เพื่อพิจารณา ซึ่งก็ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการอำนวยการฯ รับโครงการฯ นี้ เป็นโครงการเฉลิมพระเกียรติในส่วนพระพุทธศาสนาด้วยโครงการหนึ่ง

คณะกรรมการโครงการพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติฯ วัดยานนาวา รู้สึกปีติเป็นล้นพ้น ที่ได้มีโอกาสจัดกิจกรรมสำคัญนี้ ถวายเป็นพระราช-กุศลเฉลิมพระเกียรติ ในวโรกาสมหามงคลประวัติศาสตร์ครั้งนี้ ซึ่งสอดคล้องกับพระราชกรณียกิจ และพระราชปณิธานในพระองค์ ที่ทรงปรารถนาสร้างสรรค์จรรโลงพระพุทธศาสนา ให้เจริญรุ่งเรืองและสถิตสถาพรสืบไป

ขอเดชานุภาพคุณพระศรีรัตนัตรัยได้อภิบาลและถวายพระพรชัยมงคล แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ขอพระองค์ทรงพระเจริญพระราชสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลสุขทุกประการ ทรงสถิตเป็นพระมิ่งขวัญแห่งปวงชนชาวไทย สนองพระมหากรุณาธิคุณในสมเด็จบรมบพิตรพระ-ราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐสืบไปตลอดกาลนิรันดร์ เทอญ.

พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร)*

กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยานนาวา

ประธานกรรมการอำนวยการโครงการพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติฯ วัดยานนาวา

---

* พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ "สุทธิพันธุ์" เขมงฺกโร ป.ธ.3) เป็นผู้เสนอโครงการพระ-ไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษาฯ ในนามเจ้าอาวาสวัดยานนาวา เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2547

อนุโมทนกถา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

สมเด็จบรมบพิตร พระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมายุครบ ๖ รอบ ๗๒ พรรษา ณ วันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๗

โดยพระอิสริยฐานะแห่งพระแม่เจ้าของแผ่นดินสยาม พุทธศก ๒๕๔๗ จึงเป็นบวรสมัย ที่พสกนิกร ทั้งรัฐบาลและประชาชนแห่งราชอาณาจักรไทย พร้อมใจกันจัดงานฉลองมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นการพิเศษตลอดสังวัจฉรกาล

ยิ่งเมื่อรำลึกในพระราชกรณียกิจนานัปการ ที่ได้ทรงบำเพ็ญด้วยอำนาจแห่งพระมหากรุณาธิคุณต่อประเทศชาติและราษฎร อันเป็นพระราชจริยาแห่งราชสังคหะเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาราษฎร์ กระจายไปในท้องถิ่นทั้งหลายทั่วทั้งแผ่นดินไทย อันเป็นพระราชธรรมและเป็นพระราชกุศลยิ่งใหญ่ องค์กร กลุ่มชนและเอกชนมากมาย ต่างจึงขวยขวายจัดกิจกรรมและสร้างอนุสรณีย์ที่เป็นการเฉลิมฉลองเพิ่มต่างหากในส่วนเฉพาะของตนๆ หลากหลายไปตามฐานานุรูป

ในส่วนแห่งวัดยานนาวา พระพรหมวชิรญาณ เจ้าอาวาสแห่งพระอารามหลวงนั้น ในฐานะที่เคยดำรงตำแหน่งประธานกรรมการสร้างวัดธัมมาราม ณ นครซิคาโก ประเทศสหรัฐอเมริกา ปรารภพระมหากรุณาธิคุณในการที่สมเด็จบรมบพิตร พระบรมราชินีนาถ ที่ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีบรรจุพระบรมสารีริกธาตุในพระเกศโมลี พระพุทธชินธัมโมภาส ภ.ป.ร. เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๓๘ หลังจากวัดนั้นได้ขยับขยายไปสู่สถานที่ใหม่ใหญ่กว่าเก่าในเนื้อที่ถึง ๒๕ ไร่ ในอาณาเขต

นครชิคาโกแล้ว ยังได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีเปิดศาลาอเนกประสงค์ที่วัดนั้นสร้างขึ้น และได้รับพระราชทานนามว่า "ศาลาเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ" ซึ่งรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยได้รับเข้าไว้ในโครงการเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนม-พรรษา ๕ รอบ

ต่อมาได้เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ไปทรงประกอบพิธียกฉัตรถวาย "พระพุทธมงคล" พระพุทธปฏิมาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในมหา-มงคลวโรกาส ๗๒ พรรษา ที่สมเด็จบรมบพิตร เสด็จพระราชดำเนินไปประกอบพิธีเททองหล่อ ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส เมื่อวันที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๔๓ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญไปประดิษฐานเป็นพระประธานในอุโบสถวัดพุทธาวาส นครฮิวสตัน รัฐเท็กซัส ซึ่งเป็นวัดที่พระพรหมวชิรญาณเป็นประธานก่อสร้างอีกแห่งหนึ่ง พร้อมกับทรงประกอบพิธีเปิดหน้าบันอุโบสถในพระนามาภิไธยย่อ ส.ก. ที่วัดนั้นด้วย เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๔๕

สำหรับในประเทศไทย สมเด็จบรมบพิตร ได้เสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการพระพรหมวชิรญาณ และทรงบำเพ็ญพระราชกุศลที่วัดจักรวรรดิราชาวาสหลายครั้ง กับได้เสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการและทรงบำเพ็ญพระราชกุศลที่วัดยางน้อย ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี ที่เป็นชาติภูมิของพระพรหมวชิรญาณ พร้อมกับพระราชทานโครงการศิลปาชีพในพระองค์เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนในภูมิภาคนั้น เมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๘ โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้โครงการศิลปาชีพในพระองค์อยู่ในความดูแลของพระพรหมวชิรญาณนับแต่นั้นเป็นต้นมา

นอกจากนั้น ยังทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมโครงการศิลปาชีพฯ ดังกล่าว พร้อมกับทรงพระกรุณาประกอบพิธียกช่อฟ้าอุโบสถวัดยางน้อย อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม

ต่อมาเมื่อพระพรหมวชิรญาณ ได้รับพระบัญชาจากพระเดช-พระคุณเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหา-ปริณายก ให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง วัดยานนาวา โดยย้ายมาอยู่ประจำ เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕ แล้ว สมเด็จบรมบพิตรยังได้เสด็จพระราชดำเนินมานมัสการ และทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเป็นการส่วนพระองค์ที่วัดยานนาวาอีกหลายครั้ง

โดยปรารภพระราชจริยาในสมเด็จบรมบพิตร พระบรมราชินีนาถทั้งในส่วนทั่วไป ที่ได้ทรงบำเพ็ญด้วยพระราชศรัทธาในพระบวรพุทธศาสนาและด้วยพระมหากรุณาธิคุณต่อทวยราษฎร์ และในส่วนเฉพาะ ที่ได้ทรงมีพระเมตตานุทัยโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชวโรกาสทรงบำเพ็ญพระ-ราชกุศลในหลายวาระที่ได้อัญเชิญเสด็จนั้น วัดยานนาวาจึงได้จัดตั้งโครงการ "พระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ" เพื่อถวายเป็นพระราชกุศล

พระไตรปิฎก คือ คัมภีร์สามหมวด ที่รวบรวมไว้ซึ่งพระพุทธพจน์อันเป็นแหล่งแห่งพระธรรมวินัย พร้อมทั้งบรรจุไว้ซึ่งเรื่องราวชั้นเดิมของพระพุทธศาสนา

"พุทธพจน์" คือพระดำรัสของพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นพระบรม-ศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา ที่ได้ทรงกล่าวสั่งสอน คือได้ตรัสแสดงธรรมและทรงบัญญัติวินัยไว้

พระพุทธพจน์ เท่าที่รวบรวมเก็บรักษาไว้ได้ มีอยู่ในพระไตรปิฎก บุคคลใดต้องการรู้ว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสอะไรไว้อย่างไรหรือไม่ บุคคลนั้นจึงต้องค้นหาในพระไตรปิฎก

อนึ่ง พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อจะเสด็จดับขันธปริ-นิพพาน ได้ตรัสว่า

โย โว อานนฺท มยา ธมฺโม จ วินโย จ
เทสิโต ปญฺญตฺโต, โส โว มมจฺจเยน สตฺถา.–
ดูกรอานนท์ ธรรมและวินัยใด เราแสดงแล้ว

บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้น
จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย โดยกาลที่เรา
ล่วงลับไป

เนื่องจากพระพุทธพจน์ ที่ทรงแสดงธรรมบัญญัติวินัยไว้นั้น อยู่ในพระไตรปิฎก ดังนั้น จึงถือว่าพระไตรปิฎกเป็นที่ธำรงสถิตของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่จะประกาศพระพุทธศาสนาแทนพระพุทธองค์ เป็นที่อันถือว่าพุทธศาสนิกชนยังสามารถเข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดาของตน และเป็นเครื่องยืนยันความยังดำรงอยู่แห่งพระพุทธศาสนา

พระไตรปิฎกมีความสำคัญสูงสุดดังนี้ จึงเป็นหลักของพระพุทธศาสนา ผู้นับถือพระพุทธศาสนาจะต้องยึดถือพระไตรปิฎกเป็นหลัก คือถือพระพุทธศาสนาตามธรรมวินัยอันปรากฏด้วยพระพุทธพจน์ในพระไตรปิฎกนั้น

โดยนัยนี้ พระไตรปิฎกจึงเป็นหลักฐานอ้างอิงขั้นสุดท้ายและสูงสุด ที่ชาวพุทธได้ใช้เป็นมาตรฐานที่ตรวจสอบหรือเป็นเกณฑ์ตัดสินว่า คำกล่าว คำสอน ความเชื่อ หรือการปฏิบัติอย่างหนึ่งอย่างใด เป็นของพระพุทธศาสนาจริงหรือไม่ กับทั้งถือเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของพุทธบริษัท ที่จะสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ด้วยการศึกษาและรักษาไว้ซึ่งพระไตรปิฎก

"พระไตรปิฎก" ที่กล่าวในที่นี้ หมายถึงพระไตรปิฎกบาลีของพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเป็นที่รู้และยอมรับกันทั่วไปว่า เป็นประมวลบันทึกคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่เก่าแก่ดั้งเดิมที่สุด ครบถ้วนสมบูรณ์ที่สุด และถูกต้องแม่นยำที่สุด เท่าที่มีมาถึงปัจจุบัน

เป็นที่น่ายินดีว่า เวลานี้ พุทธศาสนิกชนในต่างถิ่นต่างแดนต่างนิกาย นอกจากรู้และยอมรับกันทั่วไปว่า พระไตรปิฎกบาลีของพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นแหล่งคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่เก่าแก่ดั้งเดิมและครบถ้วนสมบูรณ์ที่สุดแล้ว แม้ยังถือว่าตนมีคำสอนส่วนที่สูงพิเศษเหนือขึ้นไป แต่ได้มีแนวโน้มหันมาถือว่า พุทธศาสนิกชน ไม่ว่าในถิ่นแดนหรือนิกายใด จะต้องหรือควรจะศึกษาพระไตรปิฎกบาลีเป็นพื้นฐาน เพื่อเข้าถึงคำสั่ง

สอนดั้งเดิมของพระพุทธศาสนา

เมื่อเป็นเช่นนี้ พระไตรปิฎกบาลีเถรวาทนั้น ก็จะทำให้พระพุทธศาสนาทุกสาขานิกาย แม้แต่ในมหายานที่ประกอบด้วยอาจารยวาทแห่งยุคสมัยต่างๆ อันแตกแยกกระจายกันไปมากมาย มาตั้งอยู่บนฐานร่วมอันหนึ่งอันเดียวกัน*

อย่างไรก็ตาม พระไตรปิฎกบาลีนั้นเป็นคัมภีร์ใหญ่ มีปริมาณแห่งเนื้อหามากมายอย่างยิ่ง ดังที่พิมพ์ด้วยอักษรไทยเป็นเล่มหนังสือมีจำนวนถึง ๔๕ เล่ม นับได้เกินกว่า ๒๐,๐๐๐ หน้า ยากนักหนาที่จะมีผู้ใดรู้ได้ทั่วถ้วน หรือได้อ่านแม้เพียงส่วนหนึ่ง จึงปรากฏว่า แม้พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย อย่างในประเทศไทยนี้จำนวนมาก เข้าไม่ถึง และแม้แต่ไม่รู้จักพระไตรปิฎก

ดังได้กล่าวแล้วว่า ถ้าปรารถนาจะดำรงรักษาสืบต่อพระพุทธศาสนาไว้ให้ยั่งยืน พุทธบริษัทจะต้องศึกษาและต้องรักษาพระไตรปิฎกไว้ให้ได้ ดังนั้น จึงจะต้องเพียรพยายามหาทางที่จะทำให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายเข้าถึงพระไตรปิฎก หรือมีโอกาสรู้จักพระไตรปิฎก อย่างน้อยพอให้เกิดมีศรัทธาที่เป็นญาณสัมปยุต

วิธีการอันสำคัญที่จะให้สัมฤทธิ์ผลดังกล่าวนั้น คือท่านผู้รู้ช่วยเลือกสรรพระสูตร ข้อความ และคาถาภาษิตต่างๆ จากพระไตรปิฎกมาให้พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้อ่านได้ศึกษา แม้คราวละเล็กน้อยค่อยทยอยไปโดยลำดับ

ในวิธีการเช่นว่านี้ การปฏิบัติอย่างเป็นหลักฐานที่สุด ได้แก่การเล่าสรุปและเลือกสรรเนื้อความในพระไตรปิฎกนั้นมาแสดงตามลำดับ

---

* หนังสือของท่านผู้รู้ฝ่ายมหายาน ซึ่งน่าอ่าน สำหรับผู้ที่สนใจใคร่รู้เรื่องนี้ ที่เด่นเล่มหนึ่งคือ Kogen Mizuno, **Buddhist Sutras** (Tokyo: Kosei Pubishing Co., ๑๙๘๒), pp.๓๐-๓๔; ๔๓๐-๔๓๓. อนึ่ง ในประเทศญี่ปุ่น ได้มีการแปลพระไตรปิฎกบาลีเป็นภาษาญี่ปุ่นเสร็จแล้ว (ที่ลงท้ายว่า พ.ศ. ๒๕๒๔)

คัมภีร์จนครบถ้วนทั้งหมด ดุจทำพระไตรปิฎกฉบับย่อหรือฉบับองค์แทนขึ้นมา

การที่วัดยานนาวา โดยกุศลปณิธานของท่านเจ้าคุณพระพรหมวชิรญาณ ได้จัดตั้งโครงการ "พระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ" ขึ้นนี้ เป็นสัมฤทธิการอันจะให้บรรลุผลที่หมายอย่างประเสริฐนั้น

โครงการนี้ ทำให้เกิดมีพระไตรปิฎกขนาดย่อม ชุดหนึ่งๆ จำนวน ๑๘ เล่มเล็ก อันเป็นฉบับย่อหรือฉบับองค์แทน ของพระไตรปิฎกฉบับสมบูรณ์ที่มีจำนวนชุดละ ๔๕ เล่มขนาดใหญ่ ดังนั้น จึงช่วยให้ผู้เริ่มศึกษาหรือผู้มีเวลาจำกัด สามารถเข้าถึงแหล่งแห่งพระธรรมวินัยได้โดยไม่ยากนัก

งานแห่งโครงการพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติฯ นี้ เห็นได้ง่ายว่าเป็นงานที่ยากยิ่งนัก จะสำเร็จมิได้หากมิใช่เพราะอาศัยทั้ง *วิริยะ* คือความพากเพียรมุ่งแน่วที่ต่อเนื่องมั่นคงตลอดกาลเวลายาวนาน และทั้ง *ปัญญา* คือความรู้ความเข้าใจทั้งด้านพระธรรมวินัยและภาษาบาลี พร้อมทั้งวิชาการร่วมสมัย กับทั้งความฉลาดสามารถที่จะจำแนกแยกแยะจัดตั้งวางระบบลำดับหมวดหมู่ เป็นต้น แต่ที่เป็นมูลฐานสำคัญลึกซึ้งที่สุด คือความมีน้ำใจรักต่อพระพุทธศาสนา และมุ่งหวังประโยชน์สุขแก่ประชาชนด้วยศรัทธาและฉันทะอันแรงกล้า

ด้วยเหตุดังกล่าวมา บุญกิริยาของ อุบาสกอุทัย บุญเย็น ผู้จัดทำพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา นี้ จึงเป็นมหากุศลที่ควรแก่การชื่นชมสดุดีอย่างยอดยิ่ง

ผลงานนั้น แสดงให้เห็นว่า อุบาสกอุทัย บุญเย็น ผู้จัดทำพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา นี้ ซึ่งเป็นเปรียญธรรม ผู้ได้เล่าเรียนมาในระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี และเป็นศาสนศาสตรบัณฑิต ผู้จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย แม้จะได้ไปศึกษาเล่าเรียนวิชาการสมัยใหม่จบปริญญาชั้นสูงจากต่างประเทศมาแล้วด้วย ก็ได้นำเรี่ยวแรงความเพียรและสติปัญญาของตน มาใช้ในการทำงานที่เป็นแกนเป็นฐานของพระพุทธศาสนาอย่างเต็ม

กำลังความสามารถ

จึงควรจะกล่าวย้ำเน้นไว้เป็นที่สังเกตอันสำคัญ โดยพึงถือได้ว่า อุบาสกอุทัย บุญเย็น นั้น เป็นนิทัศนะแห่งการสัมฤทธิ์จุดหมายของสถาบันปริยัติศึกษาและมหาวิทยาลัยสงฆ์ ที่มุ่งให้นิสิตเล่าเรียนแตกฉานซ่ำซองในพระธรรมวินัยเป็นหลักและรู้เท่าทันวิทยาการสมัยใหม่และร่วมสมัยเป็นเครื่องแวดล้อม แล้วสำเร็จเป็นบัณฑิตผู้ใฝ่ใจและสามารถใช้วิทยาการแวดล้อมนั้น เป็นเครื่องมือที่จะนำพระธรรมวินัยออกสื่อสารสำแดงให้โลกประจักษ์ในคุณค่าของพระพุทธศาสนธรรมโดยรู้เข้าใจ ได้ศรัทธา และสามารถนำไปปฏิบัติให้สัมฤทธิ์ประโยชน์สุขแก่ชีวิตและสังคมอย่างสมสมัย

งานจัดทำพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา นี้ นอกจากสื่อความหมายในวงกว้าง ที่จะนำพระธรรมวินัยออกเผยแผ่เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกแล้ว ในวงใกล้ ก็ช่วยแนะนำแนวทางและเสริมกำลังย้ำเตือนความคิดแก่บัณฑิตแห่งสถาบันอุดมศึกษาในพระพุทธศาสนา ที่จะบำเพ็ญกิจกรณียให้สัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์แห่งสถาบันการศึกษาของตน

ดังได้กล่าวข้างต้น พระไตรปิฎกบาลีเป็นจุดร่วมของความเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท และกำลังขยายวงออกไปที่จะเป็นจุดร่วมของพระพุทธศาสนาทั้งหมดทั่วทุกนิกายในโลก แต่ด้วยเหตุว่าพระไตร-ปิฎกบาลีนั้นมีขนาดใหญ่มหึมา คนทั่วไปแทบไม่มีโอกาสเข้าถึง และคนจำนวนมากไม่รู้จักเลย ความเป็นจุดร่วมนั้น จึงยากที่จะเริ่มเพื่อก้าวไปสู่ความเป็นจริงอย่างนั้น

บัดนี้ งานมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๗๒ พรรษา ในพระองค์สมเด็จบรมบพิตร พระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ อันเป็นจุดกำเนิดแห่งโครงการ "พระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ" นี้ ได้ทำให้พระไตรปิฎกฉบับย่อหรือฉบับองค์แทนสำหรับผู้เริ่มศึกษาเกิดมีขึ้นแล้ว และจะเผยแพร่แผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวางทั่วพระราชอาณาจักรไทย ควรจะเป็นนิมิตหมายว่า ได้ถึงวาระเป็นจุดเริ่มแห่งการก้าวสู่ความเป็นจริง แห่งการมีจุดร่วมอันเป็นสากลของพุทธศาสนิกชนทั่วทั้งมวลดังได้กล่าวมา

"พระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้า-สิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ"นี้ เป็นมหาธรรมทานบุญกิริยา อันเป็นนิมิตหมายแห่งพระราชศรัทธา และพระบรมราชูปถัมภ์ ในพระองค์สมเด็จบรมบพิตร พระบรมราชินีนาถ ต่อพระบวรพุทธศาสนา ที่ผสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระราชจริยาที่ได้ทรงบำเพ็ญเพื่อประโยชน์สุขแก่ปวงประชาราษฎร

ด้วยเดชานุภาพแห่งคุณพระรัตนตรัย และโดยผลแห่งพระราช-กุศลธรรมทานาทิจริยา ขอสมเด็จบรมบพิตร พระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรม-ราชินีนาถ จงทรงเจริญพระชนมายุยิ่งยืนนาน ทรงพระเกษมสำราญ เสด็จสถิตสถาพรในพระสิริราชสมบัติ คู่พระบารมีในพระองค์สมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชธรรมิกมหา-ราชาธิราช ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ พร้อมด้วยพระราชโอรส พระราชธิดา และพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งปวง กับทั้งขอให้มวลประชานิกร ภายใต้ฉัตร-ชัยแห่งพระบารมี จงเจริญงอกงามด้วยประโยชน์สุข และทั่วทั้งพระราช-อาณาจักรร่มเย็นชื่นบานเกษมศานต์สถาพร

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)*

---

* พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ "อารยางกูร" ปยุตฺโต) ป.ธ.๙. พธ.บ.(เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) วัดญาณเวศกวัน อ.สามพราน จ.นครปฐม (อนุโมทนกถานี้ มอบให้ ณ วันที่ ๖ มิถุนายน 2548)

คำนิยม
พันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร

พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นแหล่งรวมคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เป็นพื้นฐานของวัฒนธรรมไทย และเป็นเบ้าหลอมจิตวิญญาณวิถีชีวิตไทยให้สามารถผ่านพ้นวิกฤตการณ์สำคัญทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของชนชาติไทยตลอดระยะเวลาอันยาวนานที่ผ่านมา การศึกษาพระไตรปิฎกจึงมีความจำเป็นสำหรับชาวพุทธและเป็นหนทางหนึ่งที่ช่วยให้เข้าถึงหลักธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้อย่างถูกต้องแท้จริง ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขทั้งแก่ตนเองและสังคมโดยส่วนรวม

การจัดพิมพ์พระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เป็นหนึ่งในโครงการเฉลิมพระเกียรติในส่วนพระพุทธศาสนาเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗ เป็นพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา มีเนื้อหาที่ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจในพุทธธรรมและสาระคำสอนที่เป็นแก่นแท้ได้ง่ายขึ้น

สะดวกต่อการศึกษาและเหมาะสมกับประชาชนทุกระดับ เป็นพระไตร-ปิฎกอีกชุดหนึ่งที่จะเอื้อประโยชน์ต่อการจรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสถาพรในประเทศไทยและในสังคมโลกสืบไป

ผมหวังเป็นอย่างยิ่งว่าพระไตรปิฎกชุดนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ได้ศึกษาและทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่มุ่งให้ทุกคนตั้งมั่นกระทำความดี เพื่อความสุขความเจริญงอกงามทั้งแก่ตนเองและส่วนรวมตลอดไป

พันตำรวจโท

(ทักษิณ ชินวัตร)*

นายกรัฐมนตรี

---

* พ.ต.ท. ดร.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีคนที่ 23 ของไทย (9 มี.ค. 2544-19 ก.ย. 2549) ประธานอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 12 สิงหาคม 2547. ลงนามอนุมัติเห็นชอบโครงการพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา เฉลิมพระเกียรติฯ เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2547 (คำนิยมนี้ มอบให้ ณ วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2548)

คำโสมนัส
นายสุขพัฒน์ ทองเพ็ง

การทำสังคายนาพระธรรมวินัยมีมาเป็นลำดับ สมัยแรกๆ พระอริยเจ้าทั้งหลายท่องจำสอบทานสืบต่อกันมาด้วยปากเปล่าที่เรียกว่ามุขปาฐะ ต่อมาได้มีการจารึกเป็นอักษรบาลี จัดหมวดหมู่คำสอนเป็นชุดพระคัมภีร์ (ปิฎก) ๓ ชุด เรียกว่า พระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกประกอบด้วย ๑. พระวินัยปิฎก เนื้อหาว่าด้วยวินัยสงฆ์และระเบียบวิธีปฏิบัติต่างๆ ของภิกษุและภิกษุณี ๒. พระสุตตันตปิฎก เนื้อหาว่าด้วยพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าและพระสาวก รวมถึงคติธรรมต่างๆ ของบุคคลในสมัยพุทธกาล มีเรื่องราวเหตุการณ์สะท้อนข้อมูลทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี ฯลฯ ในสมัยพุทธกาลเชื่อมโยงอยู่ในคำสอน ๓. พระอภิธรรมปิฎก เนื้อหาว่าด้วยสภาวธรรมของรูป จิต และเจตสิกล้วนๆ มีลักษณะเป็นวิชาการอธิบายคำสอนของพระพุทธเจ้าให้แจ่มชัดขึ้น

การจารึกพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษร เริ่มขึ้นที่ประเทศลังกาเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๕ (ราว พ.ศ. ๔๓๓-๔๕๐) ประเทศไทยมีการจารึกพระไตรปิฎกลงใบลานครั้งแรกที่เมืองเชียงใหม่ ประมาณ พ.ศ.

๒๐๒๐ และเริ่มมีการพิมพ์เป็นเล่มหนังสือครั้งแรกที่กรุงเทพฯ สมัยรัชกาลที่ ๕ (เมื่อพ.ศ. ๒๔๓๑-๒๔๓๖) โดยปริวรรตจากอักษรขอมเป็นอักษรไทย ได้พระไตรปิฎก ๓๙ เล่มหนังสือในการพิมพ์ครั้งแรก ๑.๐๐๐ ชุด. พิมพ์จบบริบูรณ์ทั้ง ๔๕ เล่มในสมัยรัชกาลที่ ๗ (ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๘-๒๔๗๓)

พระไตรปิฎกที่จัดพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ ๗ นี้เอง ได้มีการส่งไปเผยแพร่ในต่างประเทศ ทำให้มีผู้พยายามอ่านอักษรไทยเพื่อจะได้อ่านพระไตรปิฎกฉบับนี้ได้ พระเถระชาวเยอรมันในลังการูปหนึ่ง คือพระนยานติโลก ได้เขียนยกย่องพระไตรปิฎกของไทยฉบับนี้ว่า มีความสมบูรณ์กว่าฉบับที่พิมพ์ด้วยอักษรโรมันของสมาคมบาลีปกรณ์(P.T.S.) ในประเทศอังกฤษเป็นอันมาก

โดยที่พระไตรปิฎกฉบับดังกล่าว เกิดจากพระราชทรัพย์บริจาคของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ และเงินบริจาคโดยเสด็จในพระราชกุศลของพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ทวยราษฎร์ชาวสยามทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่ประชุมชำระพระไตรปิฎกครั้งนั้น จึงขนานนามพระไตรปิฎกฉบับนั้นว่า"สยามรฏฐสฺส เตปิฏกำ" ซึ่งมีชื่อเป็นไทยว่า "พระไตรปิฎกสยามรัฐ" อันหมายถึงพระไตรปิฎกฉบับของประเทศไทย

การมีพระไตรปิฎกของประเทศครั้งนั้น มีแต่ฉบับภาษาบาลี ผู้ที่จะเข้าถึงเนื้อหาของพระไตรปิฎกยังจำกัดวงผู้อ่านเข้าใจความในพระไตรปิฎกอยู่นั่นเอง เพราะคำสอนในพระไตรปิฎกเป็นภาษาของพระอริยเจ้า ซึ่งเต็มไปด้วยอรรถและพยัญชนะอันพิเศษ ผู้ศึกษาจะต้องอาศัยคัมภีร์ไขความไขศัพท์เป็นเครื่องมือที่จำเป็น หาไม่แล้วก็ยากที่จะเข้าใจความได้ หรือถ้าคิดว่าเข้าใจ ก็อาจจะเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนได้โดยง่าย

ด้วยเหตุนี้ จึงได้มีหนังสือแนวพระไตรปิฎกฉบับเรียบเรียงโดยท่านผู้รู้ ให้เห็นอยู่ประปราย แต่ก็ทำได้เป็นบางส่วนบางตอน ที่ทำได้ครอบคลุมเนื้อหาของพระไตรปิฎกมากกว่าทุกฉบับ คือหนังสือ"พระไตรปิฎกฉบับ

สำหรับประชาชน" โดยอาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ แต่ก็ทำในรูปสรุปความพอได้เป็นแนวทางสืบค้น บางช่วงตอนก็แจ้งไว้แต่เพียงชื่อหมวดหมู่ (เช่น หมวดสังยุตตนิกาย ในฉบับบาลีมี ๕ เล่ม ก็แจ้งชื่อหมวดหมู่ให้จบใน ๕ หน้า เป็นต้น) ทั้งนี้ เป็นเพราะข้อจำกัดด้านการจัดพิมพ์ กระนั้นก็นับเป็นอุปการคุณอันใหญ่หลวงที่ผลงานดังกล่าวมีส่วนอย่างสำคัญในการนำพาผู้คนให้ได้สัมผัสพระไตรปิฎกที่พอจะทำความเข้าใจได้สวนหนึ่ง

และหนังสือพระไตรปิฎกฉบับนั้นเอง ได้จุดประกายให้เกิดโครงการพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษาชุดนี้ขึ้นมา โดยเริ่มงานกันเงียบๆ ตั้งแต่ปี ๒๕๔๓ เป็นต้นมา

หนังสือพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษาชุดนี้ อุบัติขึ้นในห้วงเวลาที่พระไตรปิฎกมีเครื่องมือให้ศึกษาเข้าใจได้มากขึ้น มีท่านผู้รู้ฝากคำอธิบายภาษาธรรมไว้มากขึ้น มีคอมพิวเตอร์ช่วยงานอีกทางหนึ่ง จึงสามารถสร้างระบบเนื้อหาสนองความต้องการได้มากขึ้นอีกระดับหนึ่ง

ลักษณะผลงานหนังสือชุดนี้คือ เป็นหนังสือสำหรับให้ชาวบ้านทั่วไปอ่านได้ ขณะเดียวกันก็ให้เป็นหนังสือสำหรับวงการนักเรียน นักศึกษา ครูบาอาจารย์ ใช้ประกอบการเรียนการสอนและการศึกษาค้นคว้าได้ จึงได้จัดทำระบบสารบัญ ดรรชนี และนามานุกรม ไว้ละเอียดเป็นพิเศษ จัดทำระบบให้อิงกับพระไตรปิฎกบาลีอย่างเคร่งครัด ให้สามารถใช้อ้างอิงและสอบทานเนื้อหาได้โดยตลอด

เป็นโอกาสประจวบเหมาะที่งานหนังสือชุดนี้ขับเคลื่อนอยู่ในบรรยากาศอันเป็นมหามงคลของประเทศ คือบรรยากาศแห่งการเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษาสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เป็นพระคุณอย่างยิ่งที่ "คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระเกียรติพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗" ได้มีมติเห็นชอบรับหนังสือ

"พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา" เป็นหนังสือที่ระลึกร่วมเฉลิมพระเกียรติฯ และอนุญาตให้พิมพ์ตราสัญลักษณ์ของงานเฉลิมพระเกียรติฯ บนปกหนังสือ

เป็นบุญหาที่สุดมิได้ ที่ได้น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมร่วมเทิดพระ-เกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ องค์มหาอุบาสิกาแห่งแผ่นดิน ในวโรกาสอันพิเศษยิ่งนี้ ด้วยงานอันเป็นธรรมบูชาครั้งนี้

(นายสุขพัฒน์ ทองเพ็ง)*

บรรณาธิการบริหาร

---

* สุขพัฒน์ ทองเพ็ง ป.ธ.6. ศน.บ., M.A., ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์, อดีตที่ปรึกษาของผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร(2548-2549), ผู้ก่อตั้ง "สำนักพิมพ์โพธิเนตร" เพื่อดำเนินงานจัดทำพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา และบริหารโครงการในตำแหน่ง "บรรณาธิการบริหาร"

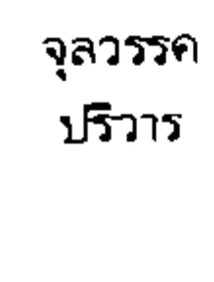
หนังสือ"พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา" เรียบเรียงตามลำดับเนื้อหาในพระไตรปิฎกบาลี(ฉบับสยามรัฐ) 45 เล่ม โดยการสรุปเนื้อหาให้เป็นที่เข้าใจง่าย, โดยการแสดงประเด็นเนื้อหาให้เห็นชัดขึ้น, โดยการขยายความ-เสริมความในส่วนที่เข้าใจได้ยาก หรือที่มีข้อมูลน่าสนใจทางวิชาการ, และโดยการเก็บรวบเนื้อหาเข้าด้วยกันในส่วนที่เป็นคำกล่าวซ้ำๆ จึงกลายเป็นหนังสือชุดจำนวน 18 เล่ม มีระบบเนื้อหาสำหรับให้ตรวจสอบเทียบเคียงกับเนื้อหาในพระไตรปิฎกบาลีโดยตลอด

เพื่อให้รู้ว่า พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษานี้ ในแต่ละเล่มมีเนื้อหาอะไรบ้าง และเป็นเนื้อหาของพระไตรปิฎกบาลี(ฉบับสยามรัฐ)เล่มไหนบ้าง จึงได้จัดทำตารางแสดงเนื้อหาของพระไตรปิฎกทั้ง 2 ชุด ให้สามารถใช้เทียบเคียงกันเล่มต่อเล่มตามลำดับ

ตารางเทียบเคียง

พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา(18 เล่ม) กับ พระไตรปิฎกบาลี(45 เล่ม)

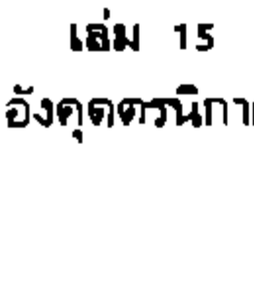
พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา 4 เล่ม พระวินัยปิฎก	พระไตรปิฎกบาลี 8 เล่ม	อักษรย่อ	เนื้อหา	ภาคผนวก(ไตร.รศ.)
		วินย.		• อักษรย่อสำหรับพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษาคือ"ไตร.รศ."
เล่ม 1 มหาวิภังค์ (ภาค 1-2)	เล่ม 1 มหาวิภังค์	วิ.มหาวิ.	สิกขาบทของภิกษุ(227 สิกขาบท) : ปาราชิก 4-สังฆาทิเสส 13-อนิยต 2	วิธีอ่านภาษาบาลีอักษรไทย-เทียบพยัญชนะบาลีกับอักษรโรมัน-บาลีอักษรไทยในอดีต-สถานที่ทรงจำพรรษาใน 45 พรรษา-แนะนำหนังสือที่ใช้อ้างอิง
	เล่ม 2 มหาวิภังค์		นิสสัคคิยปาจิตตีย์ 30-ปาจิตตีย์ 92	
 เล่ม 2 มหาวิภังค์ (ภาค 2 ต่อ) ภิกขุนีวิภังค์ มหาวรรค (ภาค 1)	เล่ม 2 มหาวิภังค์ (ต่อ)		ปาฏิเทสนียะ 4-เสขิยะ 75-อธิกรณสมถะ 4	
	เล่ม 3 ภิกขุนีวิภังค์	วิ.ภิกฺขุนี.	สิกขาบทของภิกษุณี (311 สิกขาบท)	ประมวลสิกขาบทของภิกษุและภิกษุณี-แนะนำหนังสือที่ใช้อ้างอิง : พระไตรปิฎกสยามรัฐ-พระไตรปิฎกภาษาไทย-พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย-พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน
	เล่ม 4 มหาวรรค	วิ.มหาวคฺ.	มหาขันธกะ : พุทธประวัติตอนต้น: อุปัชฌาย์-อาจารย์: บรรพชา-อุปสมบท	
 เล่ม 3 มหาวรรค (ภาค 1 ต่อ)	เล่ม 4 มหาวรรค (ต่อ)		มหาขันธกะ(ต่อ) : อันตรายิกธัมมกถา อุโปสถขันธกะ : การทำอุโบสถของภิกษุ วัสสูปนายิกาขันธกะ : เข้าพรรษา-ออกพรรษา ปวารณาขันธกะ : การปวารณาของภิกษุ	แสดงแผนที่ชมพูทวีป-แนะนำหนังสือเพื่อศึกษาเพิ่มเติม : สมุดข่อยเรื่องสีมากถา

	เล่ม 5 มหาวรรค (ต่อ)		จัมมขันธกะ : รองเท้า-หนังสัตว์ เป็นต้น เภสัชชขันธกะ : ยารักษาโรค กฐินขันธกะ : ผ้ากฐิน จัมเปยยขันธกะ : หลักการพิจารณาในสังฆกรรม โกสัมพิขันธกะ : ความแตกแยกของภิกษุชาวโกสัมพี	
 เล่ม 4 จุลวรรค ปริวาร	**เล่ม 6** จุลวรรค	วิ.จุล.	กัมมขันธกะ : สังฆกรรมเกี่ยวกับการลงโทษภิกษุ ปาริวาสิกขันธกะ : การอยู่ปริวาส สมุจจยขันธกะ : วิธีออกจากอาบัติ สมถขันธกะ : วิธีระงับอธิกรณ์	
	เล่ม 7 จุลวรรค (ต่อ)		ขุททกวัตถุขันธกะ : เรื่องเบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับวินัยสงฆ์ เสนาสนขันธกะ : ที่อยู่อาศัยของภิกษุ สังฆเภทขันธกะ : พระเทวทัตทำสังฆเภท วัตตขันธกะ : วัตร(ระเบียบปฏิบัติ)ต่างๆ ของภิกษุ ปาฏิโมกขฐปนขันธกะ : การสวด-การฟังปาฏิโมกข์ ภิกขุนีขันธกะ : เรื่องเกี่ยวกับภิกษุณี ปัญจสติกขันธกะ : การสังคายนาครั้งที่ 1 สัตตสติกขันธกะ : การสังคายนาครั้งที่ 2	แนะนำคัมภีร์ "สมันตปาสาทิกา" (อรรถกถาแห่งพระวินัยปิฎก โดยพระพุทธโฆส)
	เล่ม 8 ปริวาร	วิ.ปริวาร.	ภาคผนวกของพระวินัยปิฎก	
12 เล่ม พระสุตตันตปิฎก 25 เล่ม		สุ.ตนฺ.		
 เล่ม 5 ทีฆนิกาย	**เล่ม 9** สีลขันธวรรค	ที.สี.	พรหมชาลสูตร-สามัญญผลสูตร-อัมพัฏฐสูตร-โสณทัณฑสูตร-กูฏทันตสูตร-มหาลิสูตร-โปฏฐปาทสูตร-สุภสูตร-เกวัฏฏสูตร-โลหิจจสูตร-เตวิชชสูตร	แนะนำคัมภีร์อรรถกถาแห่งพระสุตตันตปิฎก-บัญชีชื่อและผู้แต่งคัมภีร์อรรถกถา

	เล่ม 10 มหาวรรค	ที.ม.	มหาปทานสูตร-มหานิทานสูตร-มหาปรินิพพานสูตร-มหาสุทัสสนสูตร-ชนวสภสูตร-มหาโควินทสูตร-มหาสมยสูตร-สักกปัญหสูตร	แห่งพระสุตตันตปิฎก
เล่ม 6 ทีฆนิกาย (ต่อ)	เล่ม 10 ทีฆนิกาย : -มหาวรรค(ต่อ)		มหาสติปัฏฐานสูตร-ปายาสิราชัญญสูตร	แนะนำบทสวด "อาฏานาฏิยปริตร"-ตารางแสดงจำนวนพระปริตร(ทั้งเจ็ดตำนานและสิบสองตำนาน)
	เล่ม 11 ทีฆนิกาย : -ปาฏิกวรรค	ที.ปา.	ปาฏิกสูตร-อุทุมพริกสูตร-จักกวัตติสูตร-อัคคัญญสูตร-สัมปสาทนียสูตร-ปาสาทิกสูตร-ลักขณสูตร-สิงคาลกสูตร-อาฏานาฏิยสูตร-สังคีติสูตร-ทสุตตรสูตร	
เล่ม 7 มัชฌิมนิกาย	เล่ม 12 มัชฌิมนิกาย : -มูลปัณณาสก์	ม.มู.	มูลปริยายวรรค(10 พระสูตร)-สีหนาทวรรค(10 พระสูตร)-โอปัมมวรรค(10 พระสูตร)-มหายมกวรรค(10 พระสูตร)	อธิบายเจโตวิมุตติ-ปัญญาวิมุตติ-ลำดับกาลแห่งเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์พุทธศาสนา
เล่ม 8 มัชฌิมนิกาย	เล่ม 12 มัชฌิมนิกาย : -มูลปัณณาสก์ (ต่อ) เล่ม 13 มัชฌิมนิกาย : -มัชฌิมปัณณาสก์	ม.มู. ม.ม.	จูฬยมกวรรค(10 พระสูตร) คหปติสูตร(10 พระสูตร)-ภิกขุวรรค(10 พระสูตร)-ปริพาชกวรรค(10 พระสูตร)	อธิบาย"เวทนา"
เล่ม 9 มัชฌิมนิกาย	เล่ม 13 มัชฌิมนิกาย : -มัชฌิมปัณณาสก์ (ต่อ)		ราชวรรค(10 พระสูตร)-พราหมณวรรค(10 พระสูตร)	เรื่อง"องคุลิมาล"ในอรรถกถา

	เล่ม 14 มัชฌิมนิกาย : -อุปริปัณณาสก์	ม.อุ.	เทวทหวรรค(10 พระสูตร)-อนุปทวรรค (10 พระสูตร)	* อีก 4 พระสูตร ในอนุปทวรรคลันไปอยู่ ใน ไตร.รส. เล่ม 10
 เล่ม 10 มัชฌิมนิกาย	เล่ม 14 มัชฌิมนิกาย : -อุปริปัณณาสก์ (ต่อ)		อนุปทวรรค(อีก 4 พระสูตร)-สุญญตวรรค(10พระสูตร)-วิภังควรรค(12 พระสูตร)-สฬายตนวรรค(10 พระสูตร)	พุทธประวัติ ในอรรถกถา
 เล่ม 11 สังยุตตนิกาย	เล่ม 15 สังยุตตนิกาย : -สคาถวรรค	ส.ส.	เทวตาสังยุตต์(8วรรค)-เทวปุตตสังยุตต์(3วรรค)-โกสลสังยุตต์(3 วรรค)-มารสังยุตต์(3 วรรค)-ภิกขุนีสังยุตต์(1 วรรค)-พรหมสังยุตต์(2วรรค)-พราหมณสังยุตต์(2วรรค)-วังคีสสังยุตต์(1วรรค)-วนสังยุตต์(1วรรค)-ยักขสังยุตต์(1 วรรค)-สักกสังยุตต์(3 วรรค)	เรื่องฤดูกาล ในชมพูทวีป-ปัพพโตปมคาถา และธชัคคปริตร (พร้อมคำแปล)
 เล่ม 12 สังยุตตนิกาย	เล่ม 16 สังยุตตนิกาย : -นิทานวรรค	ส.นิ.	อภิสมยสังยุตต์(10 วรรค)-ธาตุสังยุตต์(4วรรค)-อนมตัคคสังยุตต์(2 วรรค)-กัสสปสังยุตต์(1 วรรค)-ลาภสักการสังยุตต์(4 วรรค)-ราหุลสังยุตต์(1 วรรค)-ลักขณสังยุตต์(2 วรรค)-โอปัมมสังยุตต์(1 วรรค)-ภิกขุสังยุตต์(1วรรค)	
	เล่ม 17 สังยุตตนิกาย : -ขันธวารวรรค	ส.ข.	ขันธสังยุตต์ : มูลปัณณาสก์(5 วรรค)-ขันธสังยุตต์ : มัชฌิมปัณณาสก์(5 วรรค)-ขันธสังยุตต์ : จุลปัณณาสก์(5 วรรค)	

	เล่ม 17 สังยุตตนิกาย : -ขันธวารวรรค (อีก 12 สังยุตต์)		ราธสังยุตต์(2วรรค)-ทิฏฐิสังยุตต์(4 วรรค)-โอกันตสังยุตต์(1วรรค)-อุปปาทสังยุตต์(1วรรค)-กิเลสสังยุตต์(1วรรค)-สาริปุตตสังยุตต์(1วรรค)-นาคสังยุตต์(1วรรค)-สุปัณณสังยุตต์(1วรรค)-คันธัพพกายสังยุตต์(1วรรค)-วลาหกสังยุตต์(1 วรรค)-วัจฉโคตตสังยุตต์(1วรรค)-สมาธิสังยุตต์(1วรรค)	
เล่ม 13 สังยุตตนิกาย	เล่ม 18 สังยุตตนิกาย : -สฬายตนวรรค	ส.สฬ.	สฬายตนสังยุตต์ : ปฐมปัณณาสก์(5วรรค)-ทุติยปัณณาสก์ (5วรรค)-ตติยปัณณาสก์ (5วรรค)-จตุตถปัณณาสก์(4 วรรค)-เวทนาสังยุตต์(3วรรค)-มาตุคามสังยุตต์(2วรรค)-ชัมพุขาทกสังยุตต์(1วรรค)-สามัณฑกสังยุตต์(1วรรค)-โมคคัลลานสังยุตต์(1วรรค)-คามณิสังยุตต์(1วรรค)-อสังขตสังยุตต์(2วรรค)-อัพยากตสังยุตต์(1วรรค)	
	เล่ม 19 สังยุตตนิกาย : -มหาวารวรรค	ส.ม.	มัคคสังยุตต์(13วรรค)-โพชฌังคสังยุตต์(7วรรค)-สติปัฏฐานสังยุตต์(6วรรค)-อินทริยสังยุตต์(8วรรค)-สัมมัปปธานสังยุตต์-พลสังยุตต์-อิทธิปาทสังยุตต์(4วรรค)-อนุรุทธสังยุตต์(2วรรค)-ฌานสังยุตต์-อานาปานสังยุตต์(2วรรค)-โสตาปัตติสังยุตต์(7วรรค)-สัจจสังยุตต์(7 วรรค)	
เล่ม 14 อังคุตตรนิกาย	เล่ม 20 อังคุตตรนิกาย : -เอกนิบาต	องฺ.เอก.	ว่าด้วยธรรมชุดต่างๆ 2 ชุด-ว่าด้วยกุศลธรรมต่างๆ	เรื่องเมืองมถุรา(มถุรา)กับพุทธศาสนา
	-ทุกนิบาต	องฺ.ทุก.	ปฐมปัณณาสก์(5วรรค)-ทุติยปัณณาสก์(5วรรค)-ตติยปัณณาสก์(5 วรรค)	
	-ติกนิบาต	องฺ.ติก.	ปฐมปัณณาสก์(5วรรค)-ทุติยปัณณาสก์	

			(5วรรค)-ตติยปัณณาสก์(5วรรค)-จตุตถปัณณาสก์(10วรรค)	
	เล่ม 21 อังคุตตรนิกาย : -จตุกกนิบาต	องฺ.จตุก.	ปฐมปัณณาสก์(4วรรค)-ทุติยปัณณาสก์(5วรรค)-ตติยปัณณาสก์(5วรรค)-จตุตถปัณณาสก์(10วรรค)	
	เล่ม 22 อังคุตตรนิกาย : -ปัญจกนิบาต	องฺ.ปญฺจก.	ปฐมปัณณาสก์(5วรรค)-ทุติยปัณณาสก์(5วรรค)-ตติยปัณณาสก์(5วรรค)	
	เล่ม 22 อังคุตตรนิกาย : -ปัญจกนิบาต (ต่อ)		จตุตถปัณณาสก์(5วรรค)-ปัญจมปัณณาสก์(5วรรค)	
	-ฉักกนิบาต	องฺ.ฉกฺก.	ปฐมปัณณาสก์(5วรรค)-ทุติยปัณณาสก์(4 วรรค)	
 เล่ม 15 อังคุตตรนิกาย	เล่ม 23 อังคุตตรนิกาย : -สัตตกนิบาต	องฺ.สตฺตก.	(7 วรรค)	
	-อัฏฐกนิบาต	องฺ.อฏฺฐก.	(7 วรรค)	
	-นวกนิบาต	องฺ.นวก.	(5 วรรค)	
	เล่ม 24 อังคุตตรนิกาย : -ทสกนิบาต	องฺ.ทสก.	ปฐมปัณณาสก์(5วรรค)-ทุติยปัณณาสก์(5วรรค)-ตติยปัณณาสก์(2วรรค)-จตุตถปัณณาสก์(4วรรค)-ปัญจมปัณณาสก์(1วรรค)	
	-เอกาทสกนิบาต	องฺ.เอกาทส.	(2 วรรค)	
 เล่ม 16 ขุททกนิกาย	เล่ม 25 ขุททกนิกาย : -ขุททกปาฐะ	ขุ.ขุ.	บทสวด-ธรรมบท-อุทาน-อิติวุตตกะ-สุตตนิบาต	
	เล่ม 26 ขุททกนิกาย : -วิมานวัตถุ	ขุ.วิมาน.	อิตถีวิมานวัตถุ-ปุริสวิมานวัตถุ	

-เปตวัตถุ	ขุ.เปต.	(4 วรรค)
-เถรคาถา	ขุ.เถร.	จัดลำดับเนื้อหาตามจำนวนชุดคาถา ตั้งแต่ 1 คาถา ถึง 60 คาถา และ มหาคาถา
-เถรีคาถา	ขุ.เถรี.	มีชุดคาถาตั้งแต่ 1 คาถา ถึง 30 คาถา และ มหาคาถา
เล่ม 27 ขุททกนิกาย : -ชาดก(ภาค 1)	ขุ.ชา.	ว่าด้วยพระโพธิสัตว์ใน 550 พระชาติ
เล่ม 28 ขุททกนิกาย : -ชาดก(ภาค 2)		ปัญญาสนิบาต-สัฏฐินิบาต-สัตตตินิบาต-อสีตินิบาต-มหานิบาต(มหาทศชาติ 10 ชาดก)
เล่ม 29 ขุททกนิกาย : -มหานิทเทส	ขุ.ม.	คำอธิบายของพระสารีบุตรในอัฏฐกวรรคแห่งสุตตนิบาต
เล่ม 30 ขุททกนิกาย : -จูฬนิทเทส	ขุ.จู.	คำอธิบายของพระสารีบุตรในปารายนวรรคและอุรควรรคแห่งสุตตนิบาต
เล่ม 31 ขุททกนิกาย : -ปฏิสัมภิทามรรค	ขุ.ปฏิ.	คำอธิบายของพระสารีบุตรมี 3 วรรค คือ 1. มหาวรรค 2. ยุคนัทธวรรค 3. ปัญญาวรรค
เล่ม 32 ขุททกนิกาย : -อปทาน (ภาค 1)	ขุ.อป.	ประวัติแห่งจริยาวัตรของพระพุทธเจ้า, พระปัจเจกพุทธเจ้า, และพระสาวกของพระพุทธเจ้า
เล่ม 33 ขุททกนิกาย : -อปทาน(ภาค 2)		ประวัติของพระอรหันต์(พระเถระ 151 เรื่อง พระเถรี 40 เรื่อง)
-พุทธวังสะ	ขุ.พุทธ.	พุทธประวัติของพระพุทธเจ้า 25 พระองค์ ในเชิงเปรียบเทียบกัน-เรื่องแจกพระบรมสารีริกธาตุ
-จริยาปิฎก	ขุ.จริยา.	พุทธจริยาในการบำเพ็ญบารมี 10 ของพระพุทธเจ้า

 เล่ม 17 ธัมมสังคณี วิภังค์ ธาตุกถา ปุคคลบัญญัติ กถาวัตถุ	เล่ม 34 ธัมมสังคณี	อภิ.ส.	มาติกา(หัวข้อธรรมที่เป็นแม่บท)-จิตตุปปาทกัณฑ์(การเกิดขึ้นของจิต)-รูปกัณฑ์(อธิบายเรื่องรูป)-นิกเขปกัณฑ์(อธิบายมาติกา)	แนะนำคัมภีร์เพื่อศึกษาเพิ่มเติม : อรรถกถาแห่งพระอภิธรรมปิฎก, คัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะ และคัมภีร์อภิธัมมัตถวิภาวินี
	เล่ม 35 วิภังค์	อภิ.วิ.	ขันธวิภังค์-อายตนวิภังค์-ธาตุวิภังค์-สัจจวิภังค์-ปัจจยาการวิภังค์-สติปัฏฐานวิภังค์-อิทธิบาทวิภังค์-โพชฌังควิภังค์-ฌานวิภังค์-อัปปมัญญาวิภังค์-ญาณวิภังค์-ขุททกวัตถุวิภังค์-ธัมมหทยวิภังค์	
	เล่ม 36 ธาตุกถา ปุคคลบัญญัติ	อภิ.ธา. อภิ.ปุ.	อธิบายเรื่องขันธ์-อายตนะ-ธาตุ การบัญญัติชื่อเรียกธรรมและบุคคลเพื่อให้รู้ความหมายของธรรม	
	เล่ม 37 กถาวัตถุ	อภิ.ก.	แก้ความเห็นผิดของนิกายต่างๆ โดยพระโมคคัลลีบุตร ติสสเถระ มี 219 หัวข้อ	
 เล่ม 18 ยมก ปัฏฐาน กรรมฐาน	เล่ม 38 ยมก(ภาค 1)	อภิ.ย.	มูลยมก-ขันธยมก-ธาตุยมก-สัจจยมก-สังขารยมก-อนุสยยมก	โคตรภูญาณ-ประวัติพระพุทธโฆส-พระอภิธรรมปิฎกในทัศนะของพระพุทธโฆส-พุทธทาสภิกขุ อธิบายปรมัตถธรรม
	เล่ม 39 ยมก(ภาค 2)		จิตตยมก-ธัมมยมก-อินทริยยมก	
	เล่ม 40-41-42-43-44-45 ปัฏฐาน	อภิ.ป.	อธิบายปัจจัย 24 ที่เป็นเหตุให้เกิดธรรมทั้งหลาย เรื่องกรรมฐาน	

ข้อสังเกต: ตารางเทียบเคียงพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา(18 เล่ม) กับพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ(45 เล่ม) มีเนื้อหาตรงกัน เมื่อเห็นเนื้อหาในพระไตรปิฎกฉบับหนึ่ง ก็สามารถเลิบค้นไปถึงเนื้อหาในอีกฉบับหนึ่งได้ ส่วนในช่อง"ภาคผนวก"(ด้านขวาสุด) คือเนื้อหาความรู้พิเศษที่บรรจุไว้ท้ายเล่มของพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษาแต่ละเล่ม

พระสุตตันตปิฎก เล่ม 11

อังคุตตรนิกาย

ปัญจกนิบาต(ต่อ) ฉักกนิบาต(ฉบับบาลี เล่ม 22)
สัตตกนิบาต อัฏฐกนิบาต นวกนิบาต(ฉบับบาลี เล่ม 23)
ทสกนิบาต เอกาทสกนิบาต(ฉบับบาลี เล่ม 24)

พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา

ศึกษาและจัดทำโดย

อุทัย บุญเย็น

ป.ธ. 8, พ.ม., ศน.บ. (ศาสนา-ปรัชญา), M.A. (Pol.Sc.)

ข้อมูลทางบรรณานุกรมหอสมุดแห่งชาติ
National Library of Thailand in Publication Data
อุทัย บุญเย็น
พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา--พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โพธิเนตร, 2550.
18 เล่มชุด.
1. พระไตรปิฎก. I. ชื่อ เรื่อง.
294.318
ISBN 974-7384-40-6 (ปกแข็ง)

พิมพ์ครั้งที่ 1/2548 จำนวน 1,000 ชุด(18,000 เล่ม)
พิมพ์ครั้งที่ 2/2550 จำนวน 1,000 ชุด(18,000 เล่ม)

● สงวนสิทธิ์ ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ●

จัดพิมพ์และจำหน่ายโดย
บริษัท สำนักพิมพ์โพธิเนตร จำกัด
47 ถนนระนอง 2 แขวงถนนนครไชยศรี เขตดุสิต กรุงเทพ 10300
โทรศัพท์ : 0-2668-6700, 0-2668-6701, 0-2243-1842, 0-2243-4066
โทรสาร : 0-2243-0638 E-mail : bodhinet@dictaphone.co.th

ที่ปรึกษา

สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (ประจวบ กนฺตาจาโร)
อธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)
อธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ศาสตราจารย์พิเศษจำนงค์ ทองประเสริฐ
ราชบัณฑิต

ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.สุนทร ณ รังษี
ราชบัณฑิต

บรรณาธิการบริหาร

ดร.สุขพัฒน์ ทองเพ็ง

ผู้จัดการ

นางสมศรี ทองเพ็ง

ขอน้อมบูชาพระคุณ

นักปราชญ์ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้
ให้งานหนังสือชุดนี้ได้อิงอาศัยอยู่ตลอดเวลา
คือ

พระพุทธโฆสและพระอรรถกถาจารย์ทั้งหลาย
ผู้แต่ง-แปลคัมภีร์อรรถกถาและอธิบายความแห่งพระไตรปิฎกเป็นภาษาบาลี

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
ผู้ทรงรจนา วินัยมุข, นวโกวาท, ธรรมวิภาค, ธรรมวิจารณ์, สมถกัมมัฏฐาน,
วิปัสสนากัมมัฏฐาน, พุทธประวัติ, บาลีไวยากรณ์, และอื่นๆ

ท่านพุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ)
พระมหาเถระนักปฏิบัติและนักปราชญ์แห่งสวนโมกขพลาราม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)
ผู้เรียบเรียงหนังสือพุทธธรรม, พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์,
พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, และอื่นๆ

• T.W. RHYS DAVIDS • C.A.F.RHYS DAVIDS
และคณะ
นักปราชญ์ทางบาลีแห่งสมาคมบาลีปกรณ์ (The Pali Text Society, London)

อาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ
ผู้จัดทำพระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน
ผู้ให้แนวทางการศึกษาพระไตรปิฎกแก่ผู้จัดทำพระไตรปิฎกชุดนี้โดยตรง

คำนิยม

เมื่อต้นปี พ.ศ. 2543 อาจารย์อุทัย บุญเย็น ได้มาปรารภที่จะจัดทำพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา เพื่อให้เยาวชนและบุคคลทั่วไปอ่านแล้วเข้าใจได้ง่าย จนสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้กับชีวิตประจำวันได้โดยเน้นให้เป็นตำราทางวิชาการสำหรับสถานศึกษาทั่วไป

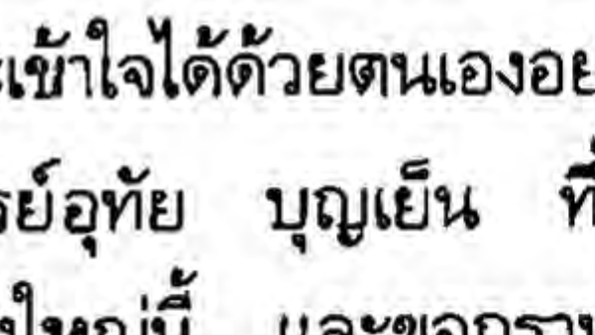
ดังนั้น จะเห็นได้ว่าพระไตรปิฎกชุดนี้(จำนวน 18 เล่ม) มีภาพประกอบอยู่ประปราย ใช้สำนวนการเขียนที่เป็นปัจจุบัน เหมาะในการใช้ศึกษาค้นคว้า หรือหยิบมาอ่านเพลินๆ เพิ่มพูนสติปัญญา มิใช่เป็นเพียงคัมภีร์ที่เก็บไว้บูชาเช่นอดีตที่ผ่านมา

พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา นอกจากบรรจุพระธรรมวินัย อันเป็นหลักธรรมคำสั่งสอนต่างๆ ของพระพุทธเจ้าแล้ว คณะผู้จัดทำยังได้สอดแซมภาพที่แสดงข้อมูลทางภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์พระพุทธ-ศาสนาไว้ตามสมควร เป็นการยืนยันในความเป็นบุคคลเดินดินที่มีอยู่จริงของพระพุทธเจ้าในชมพูทวีป

พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา ทำรูปเล่มสวยงาม กะทัดรัด เหมาะที่พระสงฆ์ ครูอาจารย์ จะถือเป็นตำราติดตัวเข้าไปในห้องเรียนในชั่วโมงศีลธรรมหรือในห้องบรรยายธรรม เป็นการสร้างความมั่นใจและความภูมิใจให้แก่ผู้เรียนหรือผู้ฟังว่า วันนี้ผู้สอนหรือผู้บรรยายได้ยึดพระไตรปิฎกอันเป็นคำสั่งสอนต้นแบบของพระพุทธเจ้าเมื่อ 2,500 ปีเศษมาแล้วเป็นหลัก และผู้ฟังหรือผู้เรียนก็ภูมิใจและมั่นใจได้ว่า เราได้เรียนและได้ฟังจากพระไตรปิฎกจริงๆ เป็นการป้องกันสัทธรรมปฏิรูป(คำสอนแอบแฝงแปลกปลอม)ที่อาจจะเกิดขึ้นจากผู้สอนหรือผู้บรรยายด้วย

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับผู้เริ่มศึกษาพระพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นภิกษุสามเณรบวชใหม่ หรือนักเรียนนักศึกษาทั่วไป เมื่อได้อ่านและศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกชุดนี้ ย่อมจะเข้าใจได้ด้วยตนเองอย่างแน่นอน

ข้าพเจ้าจึงขอขอบคุณอาจารย์อุทัย บุญเย็น ที่ให้เกียรติและเปิดโอกาสให้ได้เข้าร่วมสร้างกุศลอันยิ่งใหญ่นี้ และขอกราบขอบพระคุณพระคุณเจ้าและนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาอีกหลายท่าน ที่เมตตาให้คำปรึกษา ทำให้งานเขียนและงานจัดพิมพ์พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษาสำเร็จออกสู่สายตาประชาชนในวงกว้างสืบไป

ดร.สุขพัฒน์ ทองเพ็ง

บรรณาธิการบริหาร

คำนำ

คำชี้แจงในการพิมพ์ครั้งที่ 2

งานจัดทำพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษานี้ เริ่มขึ้นเมื่อปี 2543, ระหว่างจัดทำเนื้อหา ก็ทยอยพิมพ์เป็นเล่มออกมาด้วย พิมพ์เสร็จครบทั้ง 18 เล่มเมื่อต้นปี 2549 และเริ่มเปิดตัวเผยแพร่ออกไปตั้งแต่วันวิสาขบูชาในปีนั้น, เป็นที่น่าปลื้มใจว่า ได้เกิดกระแสตอบรับจากชาวพุทธเราเกินกว่าที่คาดหมาย เพราะยังไม่ถึงปี พระไตรปิฎกชุดนี้ ซึ่งพิมพ์จำนวน 1,000 ชุด (นับจำนวนเล่มหนังสือได้ 18,000 เล่ม) ก็ทำท่าจะหมดลงแล้ว จึงต้องมีการพิมพ์ครั้งที่ 2 ไว้หนุนเนื่องต่อไป ไม่ให้ขาดตอน

ถึงวันนี้ จึงพอจะคาดหมายได้ว่า ความแพร่หลายของพระไตรปิฎกชุดนี้ จะเป็นไปตามคำกล่าวในอนุโมทนกถาของพระเดชพระคุณพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่กล่าวถึงพระไตรปิฎกชุดนี้ ตอนหนึ่งว่า "...จะเผยแพร่แผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวางทั่วพระราชอาณาจักรไทย..." ซึ่งเป็นนิมิตหมายอันดีสำหรับงานดำรงรักษาพระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้สถิตสถาพรยาวนานสืบไป

ในการจัดพิมพ์ครั้งที่ 2 มีการปรับปรุงข้อบกพร่องใน 3 จุดใหญ่ๆ คือ 1. แก้ไขคำผิดและการใช้คำที่ชวนให้เกิดความคลุมเครือ ซึ่งมีอยู่ประปราย 2. เสริมความในส่วนที่ยังเข้าใจได้ยาก ให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น (ภายใน

หน้านั้นๆ) 3. เปลี่ยนภาพประกอบที่มีอยู่แล้ว ด้วยภาพที่ถ่ายใหม่ทั้งหมด ซึ่งมีความคมชัดกว่าเดิม และหน้าใดที่ยังมีพื้นที่ว่างอยู่ ก็ถือโอกาสลงภาพไว้อีกตามที่เห็นว่าเหมาะสม เพื่อให้เป็นสีสันแก่เนื้อหามากขึ้น

ยิ่งกว่านั้น ในทุกเล่มได้เพิ่ม"ตารางเทียบเคียงพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา(18 เล่ม) กับ พระไตรปิฎกบาลี(45 เล่ม)" ซึ่งอยู่ในส่วนของหน้า 4 สี จำนวน 32 หน้า

ประโยชน์ที่จะได้จากตารางเทียบเคียง ก็คือ 1. จะได้เห็นพระไตร-ปิฎกชุดนี้ทุกเล่ม ว่าแต่ละเล่มประกอบด้วยเนื้อหาอะไรบ้าง 2. จะได้เห็นว่าพระไตรปิฎกชุดนี้แต่ละเล่ม บรรจุเนื้อหาในพระไตรปิฎกฉบับบาลีเล่มไหนบ้าง. เมื่อทำตารางให้เทียบเคียงกันอย่างนี้ ผู้ศึกษาก็สามารถที่จะเริ่มต้นศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกชุดไหนก็ได้

มีอีกอย่างหนึ่งที่เป็นความตั้งใจมาตั้งแต่ต้นของผู้จัดทำ คือการมี"ภาคผนวก"ไว้ท้ายเล่ม ก็เพื่อบรรจุเรื่องน่ารู้เกี่ยวกับพระไตรปิฎก, เกี่ยวกับคัมภีร์และแหล่งข้อมูลต่างๆ รวมถึงเรื่องที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาด้านต่างๆ ที่น่ารู้น่าศึกษา จึงถือโอกาสนี้บรรจุข้อมูลเรื่อง"ลำดับปีแห่งเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์พุทธศาสนา" ไว้ในเล่ม 7 ด้วย เพื่อให้เห็น"การเดินทาง"ของพระพุทธศาสนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นการสืบทอดพระ-ไตรปิฎกจากอดีตถึงปัจจุบันได้ไม่น้อยด้วย

การจัดทำหนังสือพระไตรปิฎกนั้น เป็นงานละเอียดประณีต เพราะเป็นพระคัมภีร์อันสูงส่งของชาวพุทธทั้งมวล ต้องมีความพิถีพิถันทุกขั้นตอน เพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาดเสียหาย งานปรับปรุงแก้ไขเพื่อการพิมพ์ครั้งที่ 2 นี้ ซึ่งใช้คอมพิวเตอร์เป็นอุปกรณ์หลักในการทำงาน ได้ *คุณธำรง รัตนสุภา* เป็นกัลยาณมิตรช่วยเหลือด้วยความเข้มแข็งยิ่ง จึงขอขอบคุณและขออนุโมทนาไว้ ณ ที่นี้เป็นพิเศษ

คำชี้แจงในการพิมพ์ครั้งแรก(ในเล่ม 15)

เป็นอันว่า เนื้อหาในส่วนของอังคุตตรนิกายแห่งพระสุตตันตปิฎก จบลงในเล่มนี้อย่างครบถ้วน คือมี ปัญจกนิบาตอีก 2 ปัณณาสก์ที่ล้นมาจากเล่มก่อน และฉักกนิบาต, 2 นิบาตนี้ อยู่ในพระไตรปิฎกบาลีเล่มเดียวกัน คือเล่ม 22

พระไตรปิฎกบาลีเล่ม 23 มี สัตตกนิบาต, อัฏฐกนิบาต และ นวกนิบาต ส่วนพระไตรปิฎกบาลีเล่ม 24 มี ทสกนิบาต และ เอกาทสกนิบาต

ทั้งหมด บรรจุไว้ในพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษาเล่ม 15 นี้ มีหลายพระสูตรที่เคยมีในเล่มก่อนๆ ก็ได้พยายามบอกให้ทราบ หรือไม่ก็สรุปความให้ย่อสั้นที่สุดเท่าที่จะทำได้

คำนำในเล่ม 1 ของหนังสือชุดนี้ ได้กล่าวนำไว้แล้วดังนี้

พระไตรปิฎก เป็นพระคัมภีร์หลักของพระพุทธศาสนา, ในฝ่ายเถรวาทสืบทอดมาด้วยภาษาบาลี (ภาษามคธ) ด้วยการจดจำสืบๆ กันมาก่อน จนกระทั่งในพุทธศตวรรษที่ 5 คือ พ.ศ. 450 (บางแห่งว่า พ.ศ. 433) จึงมีการจดจารเป็นลายลักษณ์อักษรที่เกาะลังกาในคราวสังคายนาครั้งที่ 5 กล่าวได้ว่าการสังคายนาซึ่งเป็นการชำระสอบทานพระธรรมวินัยมาโดยลำดับนั้นเอง เป็นที่มาของการจัดหมวดหมู่พระธรรมวินัยให้เป็น 3 ปิฎก คือ พระวินัยปิฎก, พระสุตตันตปิฎก, และพระอภิธรรมปิฎก อันรวมเรียกว่า "พระไตรปิฎก" ผู้ทำหน้าที่รวบรวมร้อยกรองพระธรรมวินัยให้เป็นพระไตรปิฎกนั้น เรียกว่า "พระสังคีติกาจารย์" ซึ่งไม่ใช่ผู้แต่ง, ผู้เขียน, หรือผู้อธิบายพระธรรมวินัย; พระสังคีติกาจารย์ คือพระเถระทั้งหลายที่

ช่วยกันทำสังคายนาในแต่ละคราว ทำหน้าที่รวบรวมร้อยกรองพระธรรม-วินัยที่พระสาริบุตร, พระอานนท์, พระอุบาลี เป็นต้น จดจำไว้และทบทวนเทียบเคียงกันไว้จนมีมติเป็นเอกฉันท์ว่าถูกต้องเป็นพระธรรมวินัยที่แท้จริงดรงกัน

ในการจัดทำพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษานี้ เป็นความพยายามที่จะทำพระไตรปิฎกซึ่งมีความยากโดยเนื้อหา, โดยภาษาบาลี, และโดยสำนวนแปล ให้พอเข้าใจได้สำหรับบุคคลทั่วไป พร้อมกันนั้นก็ต้องการรักษารูปแบบดั้งเดิมของพระไตรปิฎกไว้ให้มากที่สุด จึงหลีกเลี่ยงการก้าวล่วงไปตีความหรืออธิบายความด้วยความเห็นส่วนตัวในเรื่องที่เห็นว่ามีความลึกซึ้งทั้งหลาย อย่างมากก็เพียงยกเอาทัศนะของนักปราชญ์ที่น่าเชื่อถือมาสอดแทรกไว้ให้พิจารณากันเอาเอง งานนี้จึงไม่ใช่งานเขียนหรืองานเรียบเรียงเหมือนหนังสือทั่วไป หากแต่เป็นการศึกษาและจัดทำหนังสือขึ้นชุดหนึ่งเพื่อสื่อความหมายที่พอเข้าใจได้ของพระไตรปิฎกเป็นสำคัญ

ได้มีความพยายามในวงการชาวพุทธเพื่อถ่ายทอดพระไตรปิฎกให้เห็นสาระชวนอ่านและเป็นที่เข้าใจกันมากขึ้น แต่งานด้านนี้ก็มักจะทำในรูปย่อความให้สั้น และคัดสรรเฉพาะข้อความที่เห็นว่าน่าสนใจ ละข้ามเนื้อหาที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกเป็นอันมาก ซึ่งเป็นไปตามความมุ่งหมายของผู้จัดทำ. ส่วนงานพระไตรปิฎกชุดนี้ เห็นว่าแก่นสารของพระไตรปิฎกนั้นน่าสนใจ น่าศึกษาน่ารู้ไปทั้งหมดทั้งสิ้น จึงพยายามเก็บรายละเอียดโดยลำดับ เพื่อให้ผู้ร่วมศึกษารู้ว่าในพระไตรปิฎกทุกข้อทุกหน้านั้นมีอะไรบ้าง นี่คือคุณลักษณะพิเศษของหนังสือชุดนี้ (ยกเว้นภาคพระอภิธรรมปิฎก ซึ่งมุ่งให้ผู้ศึกษาเห็นแนวทางที่จะสำรวจเนื้อหาปรมัตถธรรมตามกำลังสติ

ปัญญากันต่อไป)

ขอชี้ให้เห็นลักษณะงานจัดทำพระไตรปิฎกชุดนี้ ซึ่งมีอยู่ดังนี้

1. ลักษณะเนื้อหา เป็นการถอดความ, สรุปประเด็น, และขยายความเท่าที่จำเป็น โดยอิงคัมภีร์และตำราวิชาการต่างๆ, แม้จะมุ่งย่อความให้กระชับเข้าใจง่าย แต่ก็พยายามเก็บรายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ ไว้ด้วย เพื่อให้เป็นข้อมูลทางวิชาการ, คำศัพท์หรือข้อธรรมใดที่เข้าใจได้ยาก ได้พยายามกำกับไว้ด้วยศัพท์บาลีและคำแปลเป็นภาษาอังกฤษของผู้รู้ทางยุโรป เพื่อให้ผู้ศึกษาได้มีทางวิเคราะห์และพิจารณาด้วยตนเอง

2. คำว่า "พระไตรปิฎก" ในงานนี้หมายถึงพระไตรปิฎกฉบับบาลีของนิกายเถรวาท และหมายถึงเฉพาะฉบับบาลีอักษรไทยจำนวน 45 เล่ม (ทั้งฉบับสยามรัฐ, ฉบับหลวง, และ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) ไม่รวมถึงคัมภีร์อีก 3 เล่ม คือ เนตติปกรณ์, เปฏโกปเทสปกรณ์, และมิลินทปัญหา (ซึ่งชาวพุทธพม่านับรวมเป็นพระไตรปิฎกด้วย) และถ้ามีการใช้คำว่า "พระบาลี" ในหนังสือชุดนี้ ขอให้เข้าใจว่าหมายถึงพระไตรปิฎก 45 เล่มนั้น

3. คัมภีร์และตำราที่ใช้อ้างอิง ได้ระบุชื่อไว้ทันทีที่อ้างอิงถึง (ไม่ได้ทำเป็นเชิงอรรถ) และมักจะระบุไว้ด้วยอักษรย่อ ถ้าต้องการรู้ชื่อเต็ม ให้ดูที่หน้าบอกอักษรย่อประจำเล่ม, และเนื่องจากมุ่งแนะนำคัมภีร์และตำราที่อ้างอิงเป็นสำคัญ จึงไม่ได้วางรูปแหล่งอ้างอิงอย่างบรรณานุกรมที่เป็นสากล คำว่า"อรรถกถา"ที่อ้างไว้ มักจะไม่ระบุชื่อคัมภีร์ ขอให้เข้าใจว่าเป็นอรรถกถาของแต่ละปิฎกหรือแต่ละพระสูตรนั่นเอง ซึ่งได้แจ้งไว้ในภาคผนวกท้ายพระวินัยปิฎกเล่ม 4, ท้ายพระสุตตันตปิฎกเล่ม 1, และท้าย

พระอภิธรรมปิฎกเล่ม 1

4. คำอ่านสำหรับชื่อเฉพาะและศัพท์ธรรมะทั้งหลาย เป็นปัญหาแก่ผู้ไม่คุ้นเคยกับภาษาบาลี จึงได้แนะนำวิธีอ่านคำบาลีไว้ด้วยในภาคผนวกท้ายเล่ม 1. การสะกดคำ ได้พยายามยึดหลักการของราชบัณฑิตยสถาน แต่ก็มีศัพท์เป็นจำนวนมากที่เห็นว่าน่าจะคงรูปแบบบาลีไว้ ขอให้ถือว่าเป็นศัพท์เฉพาะ (technical term) ของพระไตรปิฎก

5. ภาพถ่าย, ภาพวาด, แผนภูมิ, และแผนที่ ที่นำมาประกอบเนื้อหาอยู่ประปราย ได้รวบรวมจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ต้องการให้เป็นข้อมูลประกอบทางวิชาการให้เห็นความเชื่อความเลื่อมใส และพอให้เกิดจินตนาการเท่านั้น

6. เลขข้อในวงเล็บ ได้ระบุไว้ตามพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ ซึ่งในบางวงเล็บมีหลายเลขข้อรวมกัน บางเลขข้อก็ข้ามไปเมื่อเห็นว่าเนื้อหาของข้อนั้นๆ ได้สรุปประเด็นไว้แล้ว. ถ้าต้องการสืบค้นหรือเทียบเคียงกับพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์โดยมหามกุฏฯ (หรือฉบับสยามรัฐ) ให้ใช้เลขข้อในวงเล็บเป็นแนวทาง โปรดอย่าเทียบเคียงด้วยชื่อเรื่องซึ่งตั้งขึ้นใหม่ทั้งสิ้น (ในฉบับบาลีไม่มีชื่อเรื่องย่อย)

7. ผู้จัดทำพระไตรปิฎกชุดนี้ ได้น้อมจิตถ่อมตนอยู่เสมอว่าเป็นผู้ศึกษา มิใช่ผู้รู้หรือผู้เข้าถึงธรรมเหนือกว่าผู้อ่านทั่วไป จึงพยายามแสดงมติ, หลักฐาน, และข้อมูลในเชิงวิชาการ เท่าที่จะสืบค้นได้ มิอาจเอื้อมที่จะชี้ผิดชี้ถูกด้วยความรู้สึกนึกคิดส่วนตน แต่ก็คาดหวังว่าผู้อ่านจะเกิดดุลยพินิจตามสมควร. ในการนี้ จำเป็นต้องมีการสอดแทรกคำอธิบายและทัศนะที่ได้พบเข้าแบบเฉพาะหน้า ซึ่งอาจจะดูกระจัดกระจาย ขาดการ

สังเคราะห์ให้เป็นเอกภาพ, ภาคผนวกในหนังสือแต่ละเล่มก็เกิดขึ้นด้วยเหตุผลเดียวกัน มุ่งให้เป็นการสะสมเรื่องน่ารู้ทางวิชาการเป็นสำคัญ

8. เกร็ดน่ารู้เกี่ยวกับพระไตรปิฎกในแง่มุมต่างๆ ไม่รวมกล่าวไว้ในเล่มเดียวกัน จะกระจัดกระจายอยู่ในภาคผนวกของทุกเล่ม เพื่อให้ผู้อ่านเก็บสะสมไว้พิจารณาเพิ่มเติม เพราะเห็นว่า "ความรู้เรื่องพระไตรปิฎก" ในหนังสือ"พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน"ของท่านอาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ มีความแจ่มแจ้งชัดเจนพอแล้ว

9. งานพระไตรปิฎกชุดนี้ แม้จะมีเนื้อหาจบลงเป็นส่วนๆ ตามจำนวนเล่มและตามลำดับเนื้อหาในพระไตรปิฎกฉบับบาลี แต่มีการอ้างถึงกันระหว่างเล่ม และตัดความซ้ำที่กล่าวถึงแล้วในเล่มต้นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำศัพท์หรือถ้อยคำสำนวนใดที่เคยให้ความหมายไว้แล้ว ก็ได้หลีกเลี่ยงการให้ความหมายซ้ำอีก หนังสือชุดนี้จึงมุ่งให้มีการจำหน่ายเป็นชุด เพื่อประโยชน์สูงสุดของผู้ศึกษาเอง

10. วิธีร้อยเรียงเนื้อหาแต่ละปิฎก คำนึงถึงผู้อ่านเป็นหลัก : *พระวินัยปิฎก*-เน้นให้อ่านเข้าใจเพื่อประพฤติปฏิบัติตามสิกขาบทได้ และให้สอดคล้องกับแนวอธิบายในหนังสือ"วินัยมุข"ของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนวนแปลสิกขาบทได้พยายามรักษาสำนวนของหนังสือวินัยมุขและหนังสือนวโกวาท ซึ่งใช้เป็นแบบเรียนในหลักสูตรนักธรรมของคณะสงฆ์, *พระสุตตันตปิฎก*-เน้นเก็บรายละเอียดทุกแง่ทุกมุม และพิถีพิถันเป็นพิเศษในการแปลและถอดความในส่วนที่เป็นพุทธวจนะ จำเป็นต้องแทรกเสริมคำบาลีและภาษาแปลของชาวยุโรปไว้ด้วย เพื่อประกอบการพิจารณาของผู้อ่าน, ส่วน *พระอภิธรรมปิฎก*

-เน้นให้เห็นเนื้อหากว้างๆ รวมๆ ในลักษณะสรุปใจความ ให้รู้ว่าปรมัตถ-ธรรมคืออะไร และพระอภิธรรมปิฎกบรรจุเรื่องอะไรไว้บ้าง

11. คำราชาศัพท์ที่ใช้กับพระพุทธเจ้าและพระราชาทั้งหลาย ไม่ได้เคร่งครัดอย่างที่ใช้กับพระมหากษัตริย์ของไทย เช่นคำว่า "กราบทูล" และ "ทูล", ใช้พอให้รู้ว่าเป็นราชาศัพท์ พอให้รู้ว่าเป็นการพูดกับพระพุทธเจ้าและพระราชาเท่านั้น ราชาศัพท์บางคำเป็นที่เข้าใจยากสำหรับคนทั่วไป ก็ใช้คำสามัญแทน เช่น "ปฤษฎางค์" ใช้คำว่า "หลัง", "ฉายา" ใช้คำว่า "เงา" เป็นต้น

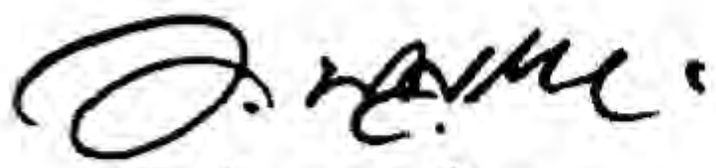
12. การกล่าวถึงอิทธิปาฏิหาริย์และเรื่องราวเกี่ยวกับเทวดา, มาร พรหม ฯลฯ ในพระไตรปิฎก หนังสือชุดนี้มองในแง่ที่เป็นปรากฏการณ์จริงทั้งสิ้น ให้อยู่ในวิสัยสติปัญญาและศรัทธาของผู้ศึกษา แต่เรื่องราวเช่นนั้นก็จะไม่เน้นหนักยิ่งไปกว่าสาระของพระธรรมวินัย

13. คำสอนของพระพุทธเจ้านั้น มีความลาด-ลุ่ม-ลึกตามลำดับ คือ เข้าใจได้ง่ายก็มี พอเข้าใจได้ก็มี เข้าใจได้ยาก หรือยากอย่างยิ่งที่จะเข้าใจก็มี, ส่วนที่พอเข้าใจได้นั้น ยังพอจะพินิจพิเคราะห์ด้วยความรู้ทางวิชาการได้ แต่ก็ยังอาจคลาดเคลื่อนได้อยู่นั่นเอง, ส่วนที่ยากจะเข้าใจนั้นอาจจะเกิดจากความยากของภาษา หรืออาจจะเกิดจากความยากของคำสอนจริงๆ ซึ่งความยากนั้นไม่สามารถเข้าถึงได้ด้วยความคิดนึกตรึกตรองธรรมดา, และความแหลมคมทางวิชาการก็อาจเจาะเข้าไม่ถึง เพราะเป็นเรื่องของการเข้าถึงด้วยการปฏิบัติทางจิต ในส่วนนี้จำเป็นต้องรักษาสำนวนแปลไว้ก่อน

การจัดทำหนังสือชุดนี้ แม้จะได้ทุ่มเทความวิริยะอุตสาหะอย่างยิ่ง

ในการศึกษาและร้อยเรียงเนื้อหาแล้ว แต่ก็คงจะมีข้อผิดพลาดบกพร่องได้ไม่น้อย ขอน้อมรับไว้ศึกษาปรับปรุงต่อไป และขอบันทึกไว้เป็นเกียรติสำหรับความพิถีพิถันของฝ่ายจัดแต่งหน้าหนังสือและทำดรรชนี-นามานุกรม คือ *คุณอนุวัฒน์ หลอดศิริ, คุณสมจิตร หลอดศิริ, คุณธณัฐศิลป์ ดีใจ* แห่งโปรคอมกราฟฟิกไว้ ณ ที่นี้

งานพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษานี้ จะอุบัติขึ้นไม่ได้เลย ถ้าไม่ได้รับแรงศรัทธาและแรงบันดาลใจของ **ดร.สุขพัฒน์ ทองเพ็ง** (ศาสนศาสตร-ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์) ผู้ประสบความสำเร็จในชีวิตแล้วยังใฝ่ใจในทางธรรมอย่างมั่นคง และงานนี้จะสำเร็จลุล่วงไม่ได้แน่นอน ถ้าหากไม่อยู่ในยุคสมัยที่ท่านผู้รู้ทั้งหลายได้ช่วยกันศึกษาพระธรรมวินัยของพระสัมมา-สัมพุทธเจ้าสืบๆ กันมา แล้วถ่ายทอดเป็นคัมภีร์-เป็นหนังสือให้ศึกษาใคร่ครวญตามได้ บุญกุศลอันจะพึงเกิดมีจากงานนี้ ขอน้อมอุทิศแด่ทุกท่านผู้มีส่วนสำคัญดังกล่าว จงทั่วถึง เทอญ

อุทัย บุญเย็น*

ผู้ศึกษาและจัดทำ

---

* อุทัย บุญเย็น เกิดปี 2493, อดีต "ชาโนทโยภิกขุ" วัดบวรมงคล (สำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร), สำเร็จการศึกษา ป.ธ.8, พ.ม., ศน.บ.(ศาสนา-ปรัชญา), M.A.(รัฐศาสตร์), เจ้าของนามปากกา "สร้อยรวงข้าว", เป็นผู้ศึกษา-เรียงร้อย และจัดทำหนังสือชุด "พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา" (18 เล่มชุด) ตั้งแต่ต้นปี 2543 ถึงต้นปี 2549

สารบัญค้นเรื่อง

หน้า

อังคุตตรนิกาย (ต่อจากเล่มที่แล้ว) 2

ปัญจกนิบาต จตุตถปัณณาสก์ 2

สัทธัมมวรรค คนที่ฟังธรรมแต่ไม่อาจเข้าถึงธรรมอย่างถูกต้อง, **ปฐมสัทธัมมนิยามสูตร, ทุติยสัทธัมมนิยามสูตร, ตติยสัทธัมมนิยามสูตร** 3, เหตุแห่งความลบเลือนเสื่อมสูญแห่งสัทธรรม, **ปฐมสัทธัมมสัมโมสสูตร, ทุติยสัทธัมมสัมโมสสูตร, ตติยสัทธัมมสัมโมสสูตร** 4, **ทุกถาสูตร, สารัชชสูตร,** หลักของการแสดงธรรมที่ดี, **อุทายิสูตร** 5, **ทุพพิโนทยสูตร** 6, **อกถังกถวรรค** วิธีระงับความ

อาฆาต, **ปฐมอาฆาตวินยสูตร 6, ทุติยอาฆาตวินย-สูตร** 7, ทรงตำหนิการไม่ทักทายคนผิด, **สากัจฉา-สูตร, สาชีวสูตร, ปัญหาปุจฉาสูตร 8, นิโรธสูตร** 9, ธรรมสำหรับผู้โจทก์และผู้ถูกโจท, **โจทนาสูตร** 10, เคล็ดแห่งความคิดอ่านได้เร็ว, **สีลสูตร, นิสันติสูตร 12, ภัททชิสูตร 13, อุปาสกวรรค** คุณสมบัติพื้นฐานของผู้เป็นอุบาสก, **สารัชชสูตร, วิสารทสูตร, นิรยสูตร, เวรสูตร, จัณฑาลสูตร** 14, ไม่ให้อุบาสกหยุดอยู่แค่ทำบุญให้ทาน, **ปีติสูตร 15, วณิชช-สูตร, ราชสูตร,** ความเป็นโสดาบันของคฤหัสถ์, **คิหิ-สูตร** 16, ทรงเล่าถึงอุบาสกตัวอย่างในอดีตกาล, **ภเวสิสูตร** 17, การถือธุดงค์ที่ทรงยกย่องว่าดีที่สุด, **อรัญญวรรค อารัญญกสูตร, ปังสุกูลิกสูตร, รุกข-มูลิกสูตร, โสสานิกสูตร, อัพโภกาสิกสูตร, เนสัชชิก-สูตร, ยถาสันถติกสูตร, เอกาสนิกสูตร, ขลุ-ปัจฉาภัตติกสูตร 18, พราหมณวรรค** ความเสื่อมของพราหมณ์ในสมัยพุทธกาล, **โสณสูตร** 19, พราหมณ์ 5 จำพวก, **โทณสูตร** 20, นิวรณ์ 5 ทำให้ความจำเสื่อม, **สังคารวสูตร** 23, ขอเป็นอุบาสกเพราะได้ฟังคำบอกเล่า, **การณปาลิสูตร** 24, **ปิงคิ-ยานิสูตร** 26, ฝันของพระโพธิสัตว์ก่อนตรัสรู้, ความฝัน 27, **สุปินสูตร** 30, วิธีแยกจิตออกจาก

ธาตุที่เป็นเหตุแห่งทุกข์, **วัสสสูตร, วาจาสูตร, กุล-สูตร** 31, **นิสสารณียสูตร** 32.

ปัญจกนิบาต ปัญจมปัณณาสก์ 33

กิมพิลวรรค กิเลสที่เหมือนตะปูตรึงใจ, **กิมพิล-สูตร, ธัมมัสสวนสูตร** 33, **อาชานิยสูตร, พลสูตร, เจโตขีลสูตร,** จิตที่ยังนับว่าถูกกิเลสผูกมัดไว้, **วินิ-พันธสูตร** 34, ประโยชน์ของข้าวยาคูและไม้สีฟัน, **ยาคุสูตร, ทันตกัฏฐสูตร,** โทษของการสวด(ขับ)ธรรมโดยลากเสียงยาว, **คีตสูตร** 35, โทษของการนอนหลับอย่างไม่มีสติสัมปชัญญะ, **มุฏฐัสสติ-สูตร** 36. **อักโกสกวรรค** ว่าด้วยโทษและประโยชน์เรื่องต่างๆ, **อักโกสกสูตร, ภัณฑนสูตร** 36, **สีลสูตร พหุภาณีสูตร, ปฐมอขันติสูตร, ทุติยอขันติสูตร, ปฐมอปาสาทิกสูตร** 37, **ทุติยอปาสาทิกสูตร, อัคคิ-สูตร, มธุราสูตร** 38. **ทีฆจาริกวรรค** โทษของการเดินทางและอยู่ประจำที่นานๆ, **ปฐมทีฆจาริกสูตร** 38, **ทุติยทีฆจาริกสูตร, อภินิวาสสูตร, มัจฉรสูตร,** โทษของการเข้าไปหาชาวบ้าน, **ปฐมกุลุปกสูตร** 39, **ทุติยกุลุปกสูตร,** โทษและคุณอันเกิดจากโภค-ทรัพย์, **โภคสูตร, ภัตตสูตร** 40, เปรียบสตรีเหมือนงูเห่า, **ปฐมสัปปสูตร, ทุติยสัปปสูตร** 41,

อาวาสกวรรค ว่าด้วยคุณสมบัติของเจ้าอาวาส. **อาวาสิกสูตร, ปิยสูตร, โสภณสูตร, พหุปการสูตร, อนุกัมปกสูตร,** 42. **ยถาภตอวัณณสูตร, ยถาภต-เคธสูตร, ปฐมยถาภตมัจเฉรสูตร, ทุติยภตมัจ-เฉรสูตร** 43. **ตติยยถาภตมัจเฉรสูตร** 44. **ทุจริต-วรรค** ผลต่างระหว่างทุจริตกับสุจริต, บุคคลผู้เปรียบเหมือนป่าช้า, **สีวถิกาสูตร** 44. ข้อเสียของผู้เลื่อมใสในตัวบุคคล. **ปุคคลปสาทสูตร** 45. **พระสูตรนอกปัณณาสก์** คุณสมบัติของผู้เป็นอุปัชฌาย์-อาจารย์ 46. คุณสมบัติของภิกษุเจ้าหน้าที่ด้านต่างๆ 47. มนุษย์ทุกหมู่เหล่าต้องมีศีล 5. ธรรมที่ควรเจริญเพื่อรู้เท่าทันกิเลส 48.

ฉักกนิบาต ปฐมปัณณาสก์ 50

อาหุเนยยวรรค อนุตริยะ 6-อนุสติ 6, **ปฐมอา-หุเนยยสูตร, ทุติยอาหุเนยยสูตร, อินทริยสูตร, พลสูตร, ปฐมอาชานิยสูตร, ทุติยอาชานิยสูตร, ตติยอาชานิยสูตร, อนุตตริยสูตร** 50, **อนุสสติ-สูตร,** การระลึกอยู่เสมอของอริยสาวก (โสดาบัน), **มหานามสูตร** 51, **สาราณียาทิวรรค** สาราณีย-ธรรม-หลักการอยู่ร่วมกัน, **ปฐมสาราณียสูตร** 52. **ทุติยสาราณียสูตร,** เมื่อบรรลุไม่จริงก็มีความเห็น

ผิดเพี้ยน, **เมตตสูตร** 53, ภิกษุผู้ได้ชื่อว่าตายไม่ดี, **ภัททกสูตร, อนุตัปปิยสูตร,** หายป่วยเพราะได้ฟัง สัจจกิริยา, **นกุลสูตร** 54, ทรงสอนภิกษุไม่ให้เห็นแก่ความสุขสบาย, **กุสลสูตร** 56, **มัจฉสูตร** 57, **วิธี**คิดในการเจริญมรณสติ, **ปฐมมรณัสสติสูตร** 58, **ทุติยมรณัสสติสูตร** 59, **อนุตติริยวรรค** อานุภาพแห่งสมาธิ, **สามกสูตร, อปริหานิยสูตร,** 60, **ภยสูตร, หิมวันตสูตร,** การระลึกที่ทำให้จิตบริสุทธิ์ได้, **อนุสสติฏฐานสูตร** 61, **กัจจานสูตร,** เวลาที่ควรเข้าไปพบผู้อบรมใจ, **ปฐมสมยสูตร** 62, **ทุติย-สมยสูตร,** อนุสติ 6 อีกหมวดหนึ่ง, **อุทายีสูตร** 63, **อนุตตริยสูตร** 65, **เสขปริหานิยวรรค** เทวดาที่รู้ตัวเองว่าเป็นโสดาบัน, **เสกขสูตร, ปฐมอปริหานิย-สูตร, ทุติยอปริหานิยสูตร** 65, **โมคคัลลานสูตร, วิชชาภาคิยสูตร,** ให้หลีกเลี่ยงมูลเหตุแห่งการวิวาท, **วิวาทมูลสูตร** 66, ผลของทานขึ้นอยู่องค์ประกอบ, **ทานสูตร** 67, ปรากฏการณ์ที่เกิดเพราะฤทธิ์ทางใจ, **อัตตการีสูตร, นิทานสูตร** 68, **กิมมิลสูตร, ทรุก-ขันธสูตร,** เหตุที่ทรงพอใจภิกษุผู้อยู่ป่ามากกว่า, **นาคิตสูตร** 69, **ธัมมิกวรรค** เปรียบพระองค์เหมือนช้างประเสริฐ, **นาคสูตร** 71, เห็นผิวเผินอย่าด่วนตัดสินดี-ชั่วของคน, **มิคสาลาสูตร** 72,

เปรียบเทียบคนจนทางโลกกับคนจนทางธรรม. **อิณสูตร** 75. ลักษณะการเปิดเผยอรหัตตผลที่ได้บรรลุจริง. **มหาจุนทสูตร, ปฐมสันทิฏฐิกสูตร** 76. **ทุติยสันทิฏฐิกสูตร, เขมสุมนสูตร** 77. วิธีเรียนธรรมของพระอานนท์. **อินทริยสังวรสูตร, อานันท-สูตร** 78. โทษแห่งความคิดร้ายต่อภิกษุด้วยกัน. **ขัตติยาธิปปายสูตร** 79. **อัปปมาทสูตร, ธัมมิกสูตร** 80.

ฉักกนิบาต ทุติยปัณณาสก์ 83

มหาวรรค ให้ระดมความเพียรอย่างพอเหมาะ. **โสณ-สูตร** 83. อานิสงส์การฟังธรรม-ใคร่ครวญธรรมเมื่อใกล้ตาย. **ผัคคุณสูตร** 86. **ฉฬาภิชาติยสูตร** 87. ผลดีของการให้ทานแก่สงฆ์(สังฆทาน). **อาสว-สูตร** 88. **ทารุกัมมิกสูตร** 89. เหตุแห่งการลาสิกขาของภิกษุผู้ได้ฌาน. **จิตตหัตถิสาริปุตตสูตร** 90. สึกแล้วบวชใหม่ได้สำเร็จอรหันต์ 92. ความดีน้อยนิดก็ไม่มีในพระเทวทัต. **ปรายนสูตร** 93. **อุทกสูตร** 94. ญาณที่เป็นเครื่องกำหนดรู้อินทรีย์ของคน 95. **นิพเพธิกสูตร**, กามคุณ(อารมณ์) มิใช่กาม 98. เวทนา-สัญญา-อาสวะ-กรรม-ทุกข์ 99. กำลัง (พระญาณ) ของพระพุทธเจ้า. **พลสูตร** 101. **เทวตาวรรค**

ปัจจัยหนุนส่งให้การปฏิบัติธรรมได้ผล, **อนาคามิ-สูตร, อรหัตตสูตร, มิตตสูตร** 102, **ฐานสูตร, เทวตาสูตร** 103, **สติสูตร, สักขิสูตร, พลสูตร, ปฐมฌาน-สูตร, ทุติยฌานสูตร** 104, ประมวลธรรม สำหรับผู้ปฏิบัติธรรม 105, **อรหันตวรรค ทุกขสูตร, อรหัตต-สูตร, อุตตริมนุสสธัมมสูตร** 105, **สุขสูตร, อธิคม-สูตร, มหัตตสูตร** 106, **ปฐมนิรยสูตร, ทุติยนิรย-สูตร, อัคคธัมมสูตร, รัตติสูตร** 107, **สีติวรรค สีติสูตร** 107, **ภัพพสูตร, อาวรณตาสูตร, สุสสูสา-สูตร, ปหาตัพพสูตร, ปหีนสูตร, อุปปาเทตัพพ-สูตร** 108.

สัตตกนิบาต 109

ธนวรรค คำอธิบายพละ 7 และอริยทรัพย์ 7, **ปฐม-อัปปิยสูตร, ทุติยอัปปิยสูตร** 109, **ปฐมพลสูตร, ทุติยพลสูตร, ปฐมธนสูตร** 110, **ทุติยธนสูตร, อุคคสูตร,** สังโยชน์ 7, **สังโยชนสูตร, ปหานสูตร** 111, **มัจฉริยสูตร** 112, **อนุสยวรรค** ตระกูลที่ภิกษุไม่ควรเข้าไปหา, **ปฐมอนุสยสูตร, ทุติยอนุ-สยสูตร, กุลสูตร** 112, บุคคล 7 จำพวกกับน้ำ, **ปุคคลสูตร, อุทกูปมสูตร** 113, แจกแจงประเภทพระอรหันต์และอนาคามี, **อนิจจสูตร, ทุกขสูตร,**

อนัตตสูตร, นิพพานสูตร 114, **นิททสวัตถุสูตร** 115, **วัชชีวรรค** อปริหานิยธรรมของชาววัชชีและของภิกษุ, **สารันททสูตร** 115, **วัสสการสูตร, ภิกขุ-สูตร, กัมมสูตร, สัทธิยสูตร, โพธิยสูตร, เสขสูตร,** เหตุแห่งความเสื่อมของอุบาสก, **หานิสูตร, วิปัตติ-สัมภวสูตร** 116, **เทวตาวรรค** คำสอนจากความเห็นของเทวดา, **อัปปมาทสูตร, หิรีมาสูตร, ปฐม-สุวจสูตร, ทุติยสุวจสูตร** 117, ลักษณะของมิตรที่ควรคบหา, **ปฐมสขาสูตร, ทุติยสขาสูตร** 118, วิธีบรรลุปฏิสัมภิทาให้ได้ในเร็ววัน, **ปฐมปฏิสัมภิทาสูตร, ทุติยปฏิสัมภิทาสูตร,** ธรรมที่ช่วยยังจิตให้อยู่ในอำนาจได้, **ปฐมวสสูตร** 119, **ทุติยวสสูตร, นิททส-วัตถุ-ฐานรองรับอรหัตตผล, ปฐมนิททสสูตร** 120, **ทุติยนิททสสูตร** 121, **มหายัญญวรรค** องค์ประกอบของอริยสมาธิ, **จิตตสูตร, ปริกขารสูตร** 121, คำสอนเกี่ยวกับเรื่องไฟ, **ปฐมอัคคิสูตร, ทุติยอัคคิ-สูตร,** บาปที่เกิดจากฆ่าสัตว์บูชายัญ 122, ประโยชน์แห่งการเจริญสัญญา 7, **ปฐมสัญญาสูตร, ทุติยสัญญาสูตร** 124, พรหมจรรย์ที่ไม่บริสุทธิ์บริบูรณ์, **เมถุนสูตร** 126, เหตุแห่งการเกี่ยวข้องทางเพศ, **สังโยคสูตร,** ผลและอานิสงส์ที่เกิดจากทาน, **ทานสูตร** 128, อุบาสิกานันทมาตา, **มาตาสูตร**

131. **พระสูตรนอกปัณณาสก์,** **อัพยากตวรรค**
อริยสาวกไม่ติดในเรื่องตาย-เกิด, **อัพยากตสูตร**
132. อธิบายอนาคามีด้วยอุปมา, **ปุริสคติสูตร** 133.
พราหมณ์รู้การบรรลุธรรมของพระอรหันต์ได้,
คิหิสูตร 135, **สีหสูตร** 137, มั่นพระทัยในความ
เป็นพุทธะ, **รักขิตสูตร** 138, **กิมมิลสูตร, สัต-**
ตธัมมสูตร, พุทธวิธีแก้ง่วง 7 ประการ, **โมคคัล-**
ลานสูตร 139, ปัจจัยแวดล้อมของสมาธิ 141, ทรง
เล่าเรื่องการสวยผลบุญในอดีต, **ปุญญวิปากสูตร**
142, ภรรยา 7 ประเภท, **ภริยาสูตร** 143, เปรียบ
ความโกรธเหมือนศัตรูคู่แค้น, **โกธนาสูตร** 144,
ปฏิจจวรรค ธรรมอิงอาศัยกันเกิดและดับ, **หิริสูตร**
145, ไฟแห่งไฟประลัยกัลป์, **สุริยสูตร** 146, ธรรม
ที่ทำความเสื่อมและทำอันตราย, **นครสูตร** 148, ธรรม 7
ประการของพระอริยสาวก(สัปปุริสธรรม), **ธัม-**
มัญญูสูตร 149, เปรียบอริยสาวกเหมือนปาริชาต
โกวิทาร์, **ปาริฉัตตกสูตร** 150, พระรัตนตรัย
เสมอกันเป็นหนึ่งเดียวกัน, **สังกัจจสูตร,** อยาก
ละสังโยชน์ต้องทำมั่นเจริญภาวนา, **ภาวนาสูตร**
152, ผู้ประมาทเห็นโทษของความเป็นพระทุศีล,
ทุสสีลยสูตร 153, อายุยืน-อายุสั้นก็มีค่าเท่า
กัน, **สุขเวทนานุสาสนีสูตร, อรกานุสาสนีสูตร** 156,

วินยวรรค **พระสูตรนอกปัณณาสก์** 157.

อัฏฐกนิบาต 158

เมตตาวรรค อานุภาพแห่งเมตตาจิต, **เมตตสูตร** 158, ทางเกิดปัญญาอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์, **ปัญญาสูตร** 159, **ปฐมอัปปิยสูตร, ทุติยอัปปิยสูตร,** โลกธรรม-ธรรมประจำโลก, **โลกธัมมสูตร** 160, **โลกวิปัตติสูตร,** อสัทธรรมที่ครอบงำจิตพระเทวทัต, **เทวทัตตสูตร** 161, **อุตตรสูตร** 162, วิธีปฏิบัติธรรมของพระนันทะ (ศากยะ), **นันทสูตร** 163, พระชั่วทรงให้ขับออกจากหมู่, **กรัณฑวสูตร** 164, **มหาวรรค** เปรียบพระอริยสาวกเหมือนม้าอาชาไนย, **เวรัญชสูตร, สีหสูตร, อาชัญญสูตร** 165, เปรียบเทียบคนโกงกับม้าโกง, **ขฬุงคสูตร** 167, อวิชชาเป็นสุดยอดของมลทิน, **มลสูตร, ทูตสูตร** 168, หญิง-ชายต่างเป็นบ่วงคล้องมัดกัน, **ปฐมพันธนสูตร, ทุติยพันธนสูตร,** พระธรรมวินัยมีความน่าอัศจรรย์เหมือนมหาสมุทร, **ปหาราทสูตร** 169, **อุโปสถสูตร** 172, **คหปติวรรค** คุณธรรมของคฤหัสถ์ผู้เป็นอนาคามี, **ปฐมอุคคสูตร** 172, **ทุติยอุคคสูตร** 173, คุณธรรมของหัตถกอุบาสก, **ปฐมหัตถกสูตร, ทุติยหัตถกสูตร** 174, อุบาสก

คือบุคคลเช่นไร, **มหานามสูตร** 175, **ชีวกสูตร, พลังที่ทำให้รู้ว่าตนเป็นพระอรหันต์, ปฐมพลสูตร, ทุติยพลสูตร** 176, ช่วงกาลที่ไม่เหมาะแก่การอยู่ประพฤติพรหมจรรย์, **อักขณสูตร** 177, มหาปุริสวิตก-ความคิดนึกอย่างมหาบุรุษ, **อนุรุทธสูตร** 178, **ทานวรรค** การให้ทานมีได้หลายลักษณะ, **ปฐมทานสูตร** 180, **ทุติยทานสูตร, ทานวัตถุสูตร, เขตตสูตร, ทานูปปัตติสูตร** 181, บุญกิริยาวัตถุและอานิสงส์ของการทำบุญ, **ปุญญกิริยาวัตถุสูตร** 182, การให้ทานของสัตบุรุษ, **ปฐมสัปปุริสสูตร** 183, **ทุติยสัปปุริสสูตร,** สรณคมน์และศีล 5 เป็นมหาทาน, **ปุญญาภิสันทสังขิตตสูตร, วิตถตสูตร** 185, **วิสาขาสูตร, วาเสฏฐสูตร, โพชฌาสูตร** 186, สตรีที่ไปเกิดเป็นเทพน่ารัก, **อนุรุทธสูตร** 187, **วิสาขาสูตร, นกุลสูตร, ปฐมอิธโลกสูตร, ทุติยอิธโลกสูตร** 188, **พระสูตรนอกปัณณาสก์** **สันถานวรรค** พุทธานุญาตเกี่ยวกับภิกษุณี, **โคตมีสูตร, โอวาทสูตร** 189, **สังขิตตสูตร,** หลักคำสอนสำหรับคฤหัสถ์, **ทีฆชาณุสูตร** 190, **อุชชยสูตร, ภยสูตร, ปฐมอาหุเนยยสูตร, ปฐมอัฏฐปุคคลสูตร, ทุติยอัฏฐปุคคลสูตร** 192, **จาลวรรค** ภิกษุมีประเภทต่างๆ โดยธรรม, **อิจฉาสูตร** 192, **ปฐมอลังสูตร, ทุติยอลัง-**

สูตร 193, **ตติยอลังสูตร จตุตถอลังสูตร, ปัญจม-อลังสูตร** 194, **ฉัฏฐอลังสูตร, สัตตมอลังสูตร, อัฏ-ฐมอลังสูตร** 195, ธรรมย่อสั้นเพื่อปฏิบัติให้ได้ผล (อีกชุดหนึ่ง), **สังขิตตสูตร**, ลำดับแห่งการเกิดญาณ-ทัสสนะของพระพุทธองค์, **คยาสีสสูตร** 196, **อภิ-ภายตนสูตร, วิโมกขสูตร, ปฐมโวหารสูตร, ทุติย-โวหารสูตร, ปริสสูตร, ภูมิจาลสูตร** 198, **ปฐม-ปฏิปทาสูตร, ทุติยปฏิปทาสูตร, ตติยปฏิปทาสูตร, จตุตถปฏิปทาสูตร, ปัญจมปฏิปทาสูตร, ฉัฏฐปฏิ-ปทาสูตร, อิจฉาสูตร, ลัจฉาสูตร, ปริหานสูตร, อปริหานสูตร** 199, **กุสีตวัตถุสูตร, อารัพภวัตถุ-สูตร** 200, **สติวรรค** เหตุที่ฟังธรรมไม่เข้าใจ, **สติ-สูตร, ปุณณิยสูตร** 200, สรุปลักษณะของพุทธธรรม, **มูลสูตร, โจรสูตร, สมณสูตร** 201, **ยสสูตร**, การลงโทษกันในหมู่พุทธบริษัท, **ปัตตสูตร, อัปป-สาทสูตร** 202, **ปฏิสารณียสูตร, วัตตสูตร** 203.

นวกนิบาต 204

สัมโพธวรรค ให้เริ่มต้นด้วยการมีกัลยาณมิตร, **สัมโพธิสูตร** 204, **นิสสยสูตร**, ธรรมสำหรับบ่มเจโตวิมุตติ, **เมฆิยสูตร** 205, ให้มีธรรมอย่างครบถ้วน, **นันทกสูตร** 206, กำลังที่ขจัดความกลัว,

พลสูตร 207, **เสวนาสูตร,** ธรรมที่พระอรหันต์ไม่ล่วงละเมิดเลย, **สุตวสูตร** 208, **สัชฌสูตร, ปุคคล-สูตร, อาหุเนยยสูตร** 209, **สีหนาทวรรค** จิตของผู้เจริญกายคตาสติ, **วุฏฐิสูตร** 209, เป้าหมายของการประพฤติพรหมจรรย์, **สอุปาทิเสสสูตร** 211, **โกฏฐิตสูตร, สมิทธิสูตร** 212, **คัณฑสูตร, สัญญาสูตร, กุลสูตร,** นวังคอุโบสถ-อุโบสถชนิดมีองค์ 9, **สัตตสูตร** 213, **เทวตาสูตร,** ลำดับชั้นแห่งความดี, **เวลามสูตร** 214, **สัตตาวาสวรรค** ปัญหาที่เกิดจากตัณหา, **ฐานสูตร** 216, **ชฬุงคสูตร, ตัณหาสูตร, ววัตถสัญญาสูตร** 217, ภาวะแห่งจิตของพระอรหันต์, **ปฐมสิลายูปสูตร, ทุติยสิลา-ยูปสูตร** 218, **ปฐมเวรสูตร, ทุติยเวรสูตร,** วิธีขจัดความอาฆาตในใจ, **ปฐมอาฆาตสูตร, ทุติย-อาฆาตสูตร, อนุปุพพนิโรธสูตร** 219, **มหาวรรค** สมาบัติสำหรับเข้าอยู่ตามลำดับ, **ปฐมวิหารสูตร, ทุติยวิหารสูตร** 220, อธิบายให้เห็นสุขในนิพพาน, **นิพพานสูตร** 221, วิธีเข้าฌานสมาบัติให้ก้าวหน้า, **คาวีสูตร** 222, ฌานสมาบัติสำหรับอาศัยเจริญวิปัสสนา, **ฌานสูตร,** สัญญาสมาบัติ-สมาบัติที่ยังมีสัญญา 223, ผู้แยกใจกับอารมณ์ออกจากกันได้, **อานันทสูตร, พราหมณสูตร** 224, มารกับอานุ-

ภาพแห่งฌาน. **เทวสูตร** 225. ทรงเล่าประสบการณ์ก่อนตรัสรู้. **นาคสูตร, ตปุสสสูตร** 226. ช่องและที่แคบในฌานสมาบัติ. **ปัญจาลวรรค** **ปัญจาลสูตร** 227. **ปฐมกามเหสสูตร, ทุติยกามเหสสูตร, ปฐมสันทิฏฐิกสูตร, ทุติยสันทิฏฐิกสูตร, นิพพานสูตร, ปรินิพพานสูตร, ตทังคสูตร, ทิฏฐธัมมิกสูตร, พระสูตรนอกปัณณาสก์** 229.

ทสกนิบาต ปฐมปัณณาสก์ 231

อานิสังสวรรค จากศีล(ที่เป็นกุศล) ถึงอรหัตตผล. **กิมัตถิยสูตร** 231 **เจตนาสูตร, อุปนิสาสูตร, อานันทสูตร** 232. นิพพานเป็นอารมณ์ให้เกิดสมาธิได้, **สมาธิสูตร, สาริปุตตสูตร** 233. ให้มุ่งเป็นอรหันต์ที่พร้อมทุกอย่าง. **สัทธาสูตร, สันตสูตร, วิชชยสูตร** 234. **นาถกรณวรรค** สภาพแวดล้อมที่ดีในการปฏิบัติธรรม. **เสนาสนสูตร, อังคสูตร, สังโยชนสูตร** 235. กิเลสตรึงใจและกิเลสมัดใจ, **ชีลสูตร, อัปปมาทสูตร** 236. **อาหุเนยยสูตร, ทุติยอริยวาสสูตร** 238. **มหาวรรค** ตถาคตพลญาณพลังของพระพุทธเจ้า. **สีหสูตร, อธิมุตติสูตร** 239. ต่างกิเลสต่างวิธีละ, **กายสูตร** 240. **มหาจุนทสูตร,** ประโยชน์ที่เกิดจากการเพ่งกสิณ. **กสิณสูตร**

241. **กาลีสูตร,** มหาปัญหา (ปัญหาใหญ่พร้อมคำตอบ). **ปฐมมหาปัญหาสูตร** 242. **ทุติยมหาปัญหาสูตร** 243. อริยสาวกไม่ติดในสิ่งที่เลิศทั้งปวง. **ปฐมโกสลสูตร** 244. นิพพานต่างนิพพาน. **ทุติยโกสลสูตร** 245. **อุปาลิวรรค** **ปฐมอุปาลิสูตร, ทุติยอุปาลิสูตร, อุพพาหสูตร, อุปสัมปทาสูตร, นิสสยสูตร, สามเณรสูตร, อุปาลิสังฆเภทสูตร, อุปาลิสามัคคีสูตร, อานันทสังฆเภทสูตร** 246. **อานันทสังฆสามัคคีสูตร** 247. **อักโกสวรรค** ทรงสอนให้คิดเพื่อรักษาอุโบสถ. **วิวาทสูตร, ปฐมวิวาทมูลสูตร, ทุติยวิวาทมูลสูตร, กุสินาราสูตร, ปเวสนสูตร, สักกสูตร** 247. อะไรทำให้คนเราต้องทำดี-ทำชั่ว. **มหาลิสูตร, อภิณหปัจจเวกขณธัมมสูตร** 248. **สรีรัฏฐธัมมสูตร, ภัณฑนสูตร** 249.

ทสกนิบาต ทุติยปัณณาสก์ 250

สจิตตวรรค หยุดอยู่ในความดีเท่ากับเสื่อมถอย. **สจิตตสูตร, สาริปุตตสูตร, ฐิติสูตร** 250. **สมณสูตร** 251. **ปริหานสูตร, ปฐมสัญญาสูตร, ทุติสัญญาสูตร, มูลสูตร** 252. **ปัพพชิตสูตร** พระคิริมานนท์หายป่วยเพราะสัญญา 10. **อาพาธสูตร** 253. **ยมกวรรค** ธรรมทั้งหลายเป็นอาหารแก่กัน. **อวิชชา-**

สูตร 254, **ตัณหาสูตร,** สุขทุกข์เกิดจากอะไร, **นิฏฐาสูตร** 256, **อเวจจสูตร, ปฐมสุขสูตร, ทุติย-สุขสูตร, ปฐมนฬกปานสูตร** 257, **ทุติยนฬกปาน-สูตร,** กถาวัตถุ(เรื่องที่ควรนำมาพูดกัน), **ปฐมวัตถุ-กถาสูตร, ทุติยวัตถุกถาสูตร** 258, **อากังขวรรค** วิธีปฏิบัติเพื่อความสมหวัง, **อากังขสูตร,** สิ่งที่เป็นเหมือนหนามยอกในธรรม, **กัณฏกสูตร** 259, **อิฏฐ-สูตร** 260, ความเจริญของอริยสาวก (ผู้เป็นคฤหัสถ์) **วัฑฒิสูตร** 261, **มิคสาลาสูตร,** โลกมีพระพุทธเจ้าเพื่ออะไร? **อภัพพสูตร** 262, กา ภิกษุชั่ว และนิครนถ์, **กากสูตร, นิคัณฐสูตร, อามาตวัตถุสูตร, อามาตปฏิวินยสูตร** 264, **เถรวรรค** **วาหุนสูตร** 264, **อานันทสูตร, ปุณณิยสูตร, พยากรณสูตร, กัตถีสูตร** 265, **อัญญสูตร,** ภิกษุที่ไม่น่าเคารพรักในหมู่ภิกษุด้วยกัน, **อธิกรณสูตร** 266, โทษแห่งการด่าว่าพระอริยะ, **พยสนสูตร, โกกาลิกสูตร** 267, **พลสูตร** 268, **อุปาสกวรรค** แจกแจงประเภทกามโภคี, **กามโภคีสูตร** 269, **เวรสูตร** 270, สัมมา-ทิฏฐิของอนาถบิณฑิกเศรษฐี, **ทิฏฐิสูตร** 271, ดูที่กุศลเจริญขึ้น-อกุศลเสื่อมไป, **วัชชิยสูตร** 272, ไม่ตั้งเป้าที่จำนวนผู้หลุดพ้น, **อุตติยสูตร** 277, **โกกนุทสูตร, อาหุเนยยสูตร, เถรสูตร** 274, ทรง

ไม่อนุญาตให้พระอุบาลีอยู่ป่า, **อุปาลิสูตร** 275, **อภัพพสูตร** 276.

ทสกนิบาต ตติยปัณณาสก์ 276

สมณสัญญาวรรค ผลต่างระหว่างธรรมฝ่ายผิดกับธรรมฝ่ายถูก, **สมณสัญญาสูตร, โพชฌังคสูตร** 276, **มิจฉัตตสูตร, สัมมัตตสูตร, อวิชชาวิชชาสูตร** 277, **นิชชรวัตถุสูตร,** อริยบุคคลไม่ล้างกระดูกตามประเพณี, **โธวนสูตร, ติกิจฉสูตร** 278, **นิทธมสูตร, อเสขสูตร, อเสขธัมมสูตร** 279, **ปัจโจโรหณิวรรค** ให้รู้ว่าอะไรเป็นธรรม-เป็นประโยชน์, **อธัมมสูตร อาชินสูตร** 279, **สคารวสูตร, โอริมสูตร** 280, ปลงบาปแบบพราหมณ์กับแบบอริยะ, **ปฐมปัจโจโรหณิ-สูตร** 281, **ทุติยปัจโจโรหณิสูตร, ปุพพังคสูตร, อาสวสูตร** 282.

ทสกนิบาต จตุตถปัณณาสก์ 282

กุศลกรรมบถ 10-อกุศลกรรมบถ 10 **ชาณุสโสณิ-วรรค** **ปฐมปัจโจโรหณิสูตร, ทุติยปัจโจโรหณิ-สูตร** 282, **สคารวสูตร, โอริมสูตร, ปฐมอธัมมสูตร, ทุติยอธัมมสูตร, ตติยอธัมมสูตร, ติวิธสูตร, ปริก-มนสูตร,** ความสะอาดทางกายวาจาใจ, **จุนทสูตร**

283. อุทิศทานถึงผู้ล่วงลับ มีผลอย่างไร. **ชาณุสโสณิสูตร** 285. **สุนทรวรรค เสฏฐวรรค เสวิตัพพาเสวิตัพพวรรค** 286.

ทสกนิบาต ปัญจมปัณณาสก์ 287

ปฐมวรรค กรรมและผลของกรรม. **ยถาภตสูตร, มาตุคามสูตร, ปฐมอุปาสิกาสูตร, ทุติยอุปาสิกาสูตร, ธัมมปริยายสูตร** 287. **ปฐมกัมมสูตร, ทุติยกัมมสูตร** 288. กรรมเล็กน้อยไม่ติดค้างอยู่ในจิตของอนาคามี. **ตติยกัมมสูตร, พราหมณสูตร,** ชักชวน-พอใจ-ยกย่อง ก็เป็นกรรม 289.

เอกาทสกนิบาต 290

นิสสายวรรค กิมัตถิยสูตร, เจตนาสูตร, ปฐมอุปนิสสูตร, ทุติยอุปนิสสูตร, ตติยอุปนิสสูตร, พยสนสูตร 290. **สัญญาสูตร, มนสิการสูตร,** ฌานของบุรุษอาชาไนย. **อเสขสูตร** 291. **โมรนิวาปนสูตร** 292. **ทุติยวรรค** ธรรมสำหรับอยู่ของอริยสาวก **ปฐมมหานามสูตร** 292. **ทุติยมหานามสูตร, นันทิยสูตร** 293. ลักษณะศรัทธาของผู้มีศรัทธา. **สุภูติสูตร** 294. **เมตตาสูตร,** ฌานเป็นที่อาศัยเจริญวิปัสสนา. **ทสมสูตร** 295. **โคปาลกสูตร,**

สมาธิสูตร 296, **พระสูตรนอกปัณณาสก์** 297.

ดรรชนี 298

นามานุกรม 322

สารบัญภาพประกอบ

หน้า

ชากกุฏิวิหารที่โบราณสถานโฆสิตาราม เมืองโกสัมพี 46

ยอดเขาคิชฌกูฏ มองจากโขดหินข้างทาง 82

การอ้างอิงคัมภีร์อรรถกถาในพระสุตตันตปิฎก (ชุดนี้) ทุกเล่ม ถ้าระบุแต่เพียงว่า **"อรรถกถา"** โดยไม่มีชื่อของคัมภีร์ต่อท้าย ขอให้เข้าใจว่า หมายถึงอรรถกถาแห่งพระสุตตันตปิฎกเล่มนั้นๆ (ดูภาคผนวกของเล่ม 5)

ระบบเนื้อหา

เพื่ออำนวยประโยชน์แก่ผู้ใช้หนังสือชุดนี้

เพื่อให้ผู้ร่วมศึกษาพระไตรปิฎก ได้ประโยชน์จาก"พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา" ชุดนี้ ขอแนะนำระบบเนื้อหาของงานที่จัดทำ ว่ามีอย่างไร ดังนี้

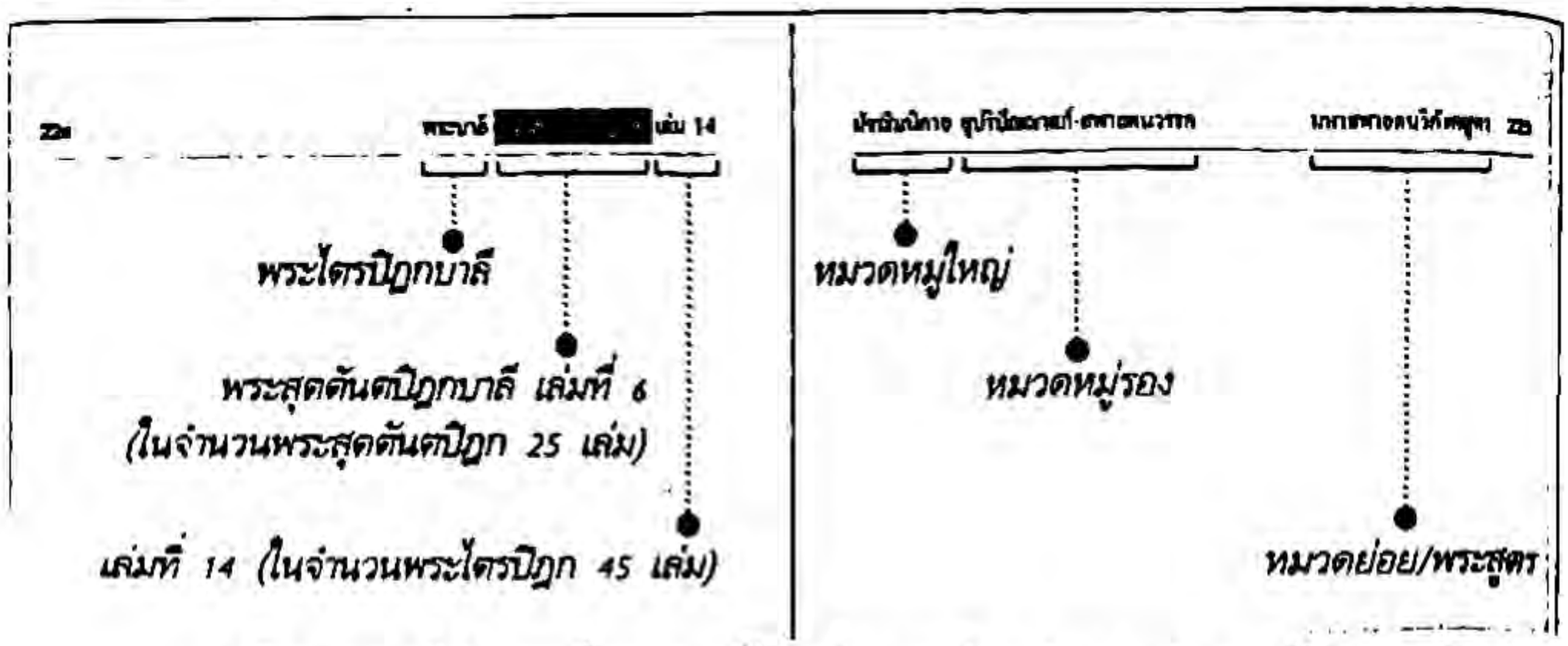
1. เนื้อหาโดยรวม ได้ร้อยเรียงความตามลำดับเล่มพระไตรปิฎกสยามรัฐ(ฉบับบาลีของไทย). ในส่วนพระวินัยปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก ทำในรูปเก็บความ-สรุปความ และเพิ่มเติมข้อมูลประปราย เพื่อเสริมความเข้าใจ. ในส่วนพระสุตตันตปิฎก ได้เก็บรายละเอียดของเนื้อหามากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ได้ระบุเลขข้อประจำพระสูตรไว้ในวงเล็บโดยตลอด สามารถที่จะใช้ตรวจสอบเทียบเคียงกับฉบับบาลีได้ง่ายขึ้น

2. การบอกเล่มพระไตรปิฎกฉบับบาลี ทำไว้ 2 ส่วน ส่วนแรกอยู่หน้าแรกสุด(คือหน้าเปิดของเล่ม) ซึ่งนอกจากระบุว่าเป็น"พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา" เล่มที่เท่าไรแล้ว ยังระบุว่าเป็นพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก หรือพระอภิธรรมปิฎก(ฉบับบาลี) เล่มที่เท่าไรด้วย พร้อมกับบอกหมวดหมู่เนื้อหาของพระไตรปิฎกนั้นว่ามีอะไรบ้าง

(36) ระบบเนื้อหา

ตัวอย่าง

หน้าซ้าย *หน้าขวา*

เป็นอันว่า ได้บอกที่มาของเนื้อหาในพระไตรปิฎกฉบับบาลีไว้ทุกหน้า นอกเหนือจากที่ได้ระบุ"เลขข้อ"ในวงเล็บตรงตามพระไตรปิฎกบาลี(ฉบับสยามรัฐ)ไว้ส่วนหนึ่ง

3. เพื่อการค้นหาเรื่องราวหรือเนื้อหาที่ต้องการ ได้จัดทำระบบสารบัญอย่างละเอียด คือนอกจากบอกหมวดหมู่เนื้อหาและชื่อพระสูตรแล้ว ยังยกเอา"หัวเรื่อง"ที่ตั้งไว้ในเล่ม มาเรียงบอกหน้าไว้ด้วย ทำให้รู้ได้ว่า ในหมวดหมู่เนื้อหาหรือในพระสูตรหนึ่งๆ มีประเด็นอะไรบ้าง ประเด็นที่ตั้งเป็นหัวเรื่องนี้ เป็นบทสรุปเนื้อหาหรือคำสอนอยู่ในตัว ขอแนะนำให้เลือกที่จะอ่านเนื้อหาภายในเล่มจากสารบัญ ซึ่งเป็นการเริ่มจากความสนใจ ของตัวเองก่อน

4. อีกทางหนึ่งที่จะเข้าสู่เนื้อหาของพระไตรปิฎกได้ตามต้องการ คือการสืบจากคำในดัชนีและนามานุกรม ซึ่งหนังสือชุดนี้ได้พยายามเก็บเรียงไว้ค่อนข้างละเอียดหยุมหยิมไปบ้าง ทั้งนี้ เป็นการทำไว้เผื่องานทางวิชาการที่จะเกิดตามมาอีก

อังคุตตรนิกาย

ปัญจกนิบาต (จตุตถปัณณาสก์ ปัญจมปัณณาสก์)

ฉักกนิบาต สัตตกนิบาต อัฏฐกนิบาต

นวกนิบาต ทสกนิบาต เอกาทสกนิบาต

อังคุตตรนิกาย

ปัญจกนิบาต จตุตถปัณณาสก์

เนื้อหาในเล่มนี้ ต่อเนื่องมาจากเล่ม 14 เป็นส่วนของอังคุตตรนิกาย ซึ่งเป็นหมวดใหญ่ลำดับที่ 4 ของพระสุตตันตปิฎก. อังคุตตรนิกายจัดแบ่งเนื้อหาตามจำนวนชุดธรรม ซึ่งบาลีใช้คำว่า "นิบาต" เริ่มตั้งแต่ชุดธรรมประเภท 1 ข้อ จนถึงชุดธรรมประเภท 11 ข้อ

ในเล่มนี้ เริ่มที่ชุดธรรมประเภท 5 ข้อ ที่เรียกว่า ปัญจกนิบาต ต่อจากเล่มที่แล้ว ปัญจกนิบาตมี 6 หมวดย่อย หมวดย่อยนี้เรียกว่า ปัณณาสก์ เพราะแต่ละหมวดย่อยมีประมาณ 50 พระสูตร

ปัญจกนิบาตในเล่มนี้ เริ่มด้วยจตุตถปัณณาสก์ คือปัณณาสก์ที่ 4 ว่าด้วยชุดธรรมประเภท 5 ข้อลำดับที่ 4 จะจบลง

ที่ปัญจมปัณณาสก์ ก่อนจะเข้าสู่นิบาตที่ 6-7-8-9-10-11 ตามลำดับ

ปัญจกนิบาตอยู่ในพระไตรปิฎกบาลีเล่มที่ 22 (นิบาตที่ 6 หรือฉักกนิบาต ก็อยู่ในพระไตรปิฎกบาลีเล่มนี้)

สัทธัมมวรรค

คนที่ฟังธรรมแต่ไม่อาจเข้าถึงธรรมอย่างถูกต้อง

(151) **ปฐมสัทธัมมนิยามสูตร** พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า บุคคลที่ประกอบด้วยธรรม 5 อย่าง แม้ได้ฟังสัทธรรม ก็ไม่อาจจะหยั่งสู่ความถูกต้องในกุศลธรรมได้ ธรรม 5 อย่างนั้นคือ 1. เป็นคนพูดมาก 2. เอาคำพูดของคนอื่นมาพูดมาก 3. พูดถึงแต่ตัวเอง 4. ฟังธรรมด้วยจิตฟุ้งซ่าน 5. ไม่ใช้โยนิโสมนสิการ(ในการฟังธรรม) (152) **ทุติยสัทธัมมนิยามสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายถึงบุคคลผู้แม้จะได้ฟังสัทธรรม แต่ก็ไม่อาจหยั่งสู่ความถูกต้องในกุศลธรรมได้ เพราะประกอบด้วยธรรม 5 อย่าง ธรรม 5 อย่างนั้น ข้อ 1-2-3. เหมือนในปฐมสัทธัมมนิยามสูตร 4. เป็นคนโง่เขลา 5. ถือตัวว่าเข้าใจในสิ่งที่ตนยังไม่เข้าใจ

(153) **ตติยสัทธัมมนิยามสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม 5 อย่าง แม้ได้ฟังสัทธรรม ก็ไม่อาจหยั่งสู่ความถูกต้องในกุศลธรรมได้ ธรรม 5 อย่างนั้นคือ 1. เป็นคนลบหลู่(มกฺขี) ฟังธรรม 2. เป็นคนที่ความลบหลู่ครอบงำ

มีจิตแช่งดี(สอุปารมฺภจิตฺโต)ฟังธรรม 3. เป็นผู้จ้องจับผิด คิดเบียดเบียนผู้แสดงธรรม มีจิตกระด้าง 4. เป็นคนโง่เขลา 5. ถือตัวว่าเข้าใจในสิ่งที่ตนยังไม่เข้าใจ

ในทุกพระสูตร ตรัสนัยตรงกันข้ามไว้ด้วย

เหตุแห่งความลบเลือนเสื่อมสูญแห่งสัทธรรม

ใน 3 พระสูตรต่อไปนี้ ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายถึงเหตุแห่งความลบเลือนเสื่อมสูญแห่งสัทธรรม ดังนี้

(154) **ปฐมสัทธัมมสัมโมสสูตร** สัทธรรมลบเลือนเสื่อมสูญเพราะ 1. ภิกษุไม่ฟังธรรมโดยเคารพ 2. ภิกษุไม่เล่าเรียนธรรมโดยเคารพ 3. ภิกษุไม่จดจำธรรมโดยเคารพ 4. ภิกษุไม่ใคร่ครวญอรรถแห่งธรรมที่จดจำไว้โดยเคารพ 5. ภิกษุรู้อรรถรู้ธรรมแล้วไม่ปฏิบัติให้ถูกหลักธรรมโดยเคารพ

(155) **ทุติยสัทธัมมสัมโมสสูตร** สัทธรรมลบเลือนเสื่อมสูญเพราะ 1. ภิกษุไม่เล่าเรียนธรรมคือนวังคสัตถุศาสน์ 2. ภิกษุไม่แสดงธรรม(น เทเสนฺติ)แก่ผู้อื่น 3. ภิกษุไม่บอกธรรม(น วาเจนฺติ)แก่ผู้อื่น 4. ภิกษุไม่ทำการสาธยายธรรม(ไม่สวดท่องธรรม)แก่ผู้อื่น 5. ภิกษุไม่ตรึกตรองทำความเข้าใจในธรรม (ในข้อ 2-3-4-5. กำกับด้วยคำว่า"โดยพิสดาร"ด้วย หมายถึงอย่างกว้างขวางอย่างทั่วถึง)

(156) **ตติยสัทธัมมสัมโมสสูตร** สัทธรรมลบเลือนเสื่อมสูญเพราะ 1. ภิกษุเล่าเรียนธรรมไว้ไม่ดี 2. ภิกษุเป็นผู้ว่ายากสอนยาก 3. ภิกษุผู้เป็นพหูสูตไม่บอกสอนธรรมแก่ผู้อื่น 4. ภิกษุ

ผู้เถระเป็นคนมักมาก มีความประพฤติย่อหย่อน เป็นแบบอย่างที่ไม่ดี 5. สงฆ์แตกกัน

ในทุกพระสูตร ตรัสนัยตรงกันข้ามไว้ด้วย

(157) **ทุกถาสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า มีถ้อยคำของบุคคล 5 จำพวก ที่กลายเป็นถ้อยคำชั่วเมื่อใช้พูดกับบุคคลประเภทตรงกันข้าม คือ 1. ถ้อยคำพูดถึงศรัทธา เป็นถ้อยคำชั่วสำหรับผู้ไม่มีศรัทธา 2. ถ้อยคำพูดถึงศีล เป็นถ้อยคำชั่วสำหรับผู้ทุศีล 3. ถ้อยคำพูดถึงพาหุสัจจะ(การได้ศึกษาเล่าเรียนมาก) เป็นถ้อยคำชั่วสำหรับผู้ด้อยการศึกษา 4. ถ้อยคำพูดถึงจาคะ เป็นถ้อยคำชั่วสำหรับผู้ตระหนี่ 5. ถ้อยคำพูดถึงปัญญา เป็นถ้อยคำชั่วสำหรับผู้ทรามปัญญา. การที่ถ้อยคำที่พูดถึงศรัทธาเป็นต้นกลายเป็นถ้อยคำชั่วสำหรับบุคคลประเภทตรงกันข้าม ก็เพราะบุคคลประเภทตรงกันข้ามไม่ชอบ เหตุที่ไม่ชอบก็เพราะตนไม่มีธรรมที่เขาพูดถึงนั้น (ตรัสนัยตรงกันข้ามไว้ด้วย)

(158) **สารัชชสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม 5 อย่าง ย่อมถึงความครั่นคร้าม(ไม่องอาจกล้าหาญ) ธรรม 5 อย่างนั้นคือ 1. เป็นผู้ไม่มีศรัทธา 2. เป็นผู้ทุศีล 3. เป็นผู้ศึกษาเล่าเรียนน้อย(อปฺปสฺสุโต) 4. เป็นผู้เกียจคร้าน 5. เป็นผู้มีปัญญาทราม (ตรัสนัยตรงกันข้ามไว้ด้วย)

หลักของการแสดงธรรมที่ดี

(159) **อุทายิสูตร** โฆสิตาราม(กรุงโกสัมพี) : วันหนึ่ง พระอานนท์เห็นพระอุทายีนั่งแสดงธรรมอยู่ท่ามกลางคฤหัสถ์หมู่ใหญ่

จึงทูลรายงานให้ทรงทราบ พระพุทธองค์ตรัสว่า การแสดงธรรมแก่ผู้อื่น มิใช่ทำได้ง่าย ภิกษุเมื่อจะแสดงธรรม พึงมีธรรมประจำใจ 5 อย่างคือ 1. มุ่งแสดงธรรมโดยลำดับ(อนุบุพพีกถา) 2. มุ่งแสดงธรรมมีเหตุมีผล(ปริยายทัสสาวี) 3. มุ่งแสดงธรรมด้วยความปรารถนาดีต่อผู้ฟัง(อนุทยตา) 4. ไม่เห็นแก่อามิส(อนามิสันตร) 5. ไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น(อนุปหัจจะ)

(160) **ทุพพิโนทยสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า มีธรรม 5 อย่าง ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้วบรรเทาได้ยากคือ 1. ราคะ 2. โทสะ 3. โมหะ 4. ปฏิฆาณ(ความอยากจะพูด) 5. จิตที่คิดว่าจะต้องไป (คมิกจิตฺต)

อาฆาตวรรค

วิธีระงับความอาฆาต

(161) **ปฐมอาฆาตวินยสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า มีวิธีระงับความอาฆาต(อาฆาตปฏิวินัย)อยู่ 5 อย่างคือ 1. ความอาฆาต(ความอึดอัดขัดใจ, ความแค้นเคือง) เกิดขึ้นต่อบุคคลใด ให้เจริญเมตตาต่อบุคคลนั้น 2. ความอาฆาตเกิดขึ้นต่อบุคคลใด ให้เจริญกรุณาต่อบุคคลนั้น 3. ความอาฆาตเกิดขึ้นต่อบุคคลใด ให้เจริญอุเบกขาต่อบุคคลนั้น 4. ความอาฆาตเกิดขึ้นต่อบุคคลใด อย่าได้นึกอย่าได้ใฝ่ใจต่อบุคคลนั้น 5. ความอาฆาตเกิดขึ้นต่อบุคคลใด ให้นึกถึงว่า บุคคลนั้นมีกรรมเป็นของตน...(ไม่มีการ

ระงับความอาฆาตด้วยการเจริญมุทิตา(ความพลอยยินดี) ก็เพราะเมื่อเกิดความอาฆาตในจิต มุทิตาที่จะมีต่อผู้ถูกอาฆาต ก็ปรากฏไม่ได้)

(162) **ทุติยอาฆาตวินยสูตร** พระสาริบุตรกล่าวถึงวิธีระงับความอาฆาตแก่ภิกษุทั้งหลาย ด้วยการให้นึกเห็นว่า 1. คนบางคน มีความประพฤติทางกายไม่บริสุทธิ์ แต่มีความประพฤติทางวาจาบริสุทธิ์ 2. คนบางคนมีความประพฤติทางวาจาไม่บริสุทธิ์ แต่มีความประพฤติทางกายบริสุทธิ์ 3. คนบางคน มีความประพฤติทางกายไม่บริสุทธิ์ และมีความประพฤติทางวาจาไม่บริสุทธิ์ แต่เขามีโอกาสได้ความสงบทางใจ ได้ความเลื่อมใส(มีศรัทธา) 4. คนบางคน มีความประพฤติทางกายไม่บริสุทธิ์ มีความประพฤติทางวาจาไม่บริสุทธิ์ และไม่ได้ความสงบทางใจ ไม่ได้ความเลื่อมใส(ไม่มีศรัทธา) 5. คนบางคน มีความประพฤติทางกายบริสุทธิ์ มีความประพฤติทางวาจาบริสุทธิ์ และได้ความสงบทางใจ ได้ความเลื่อมใส(มีศรัทธา)

พระสาริบุตรได้อธิบายแต่ละข้อด้วยอุปมาว่า การนึกเห็นบุคคลประเภทที่ 1 เหมือนกับการที่ภิกษุเห็นผ้าบังสุกุลตามหนทาง แล้วเลือกเอาแต่ส่วนที่สภาพยังใช้ได้ การนึกเห็นบุคคลประเภทที่ 2 เหมือนกับการที่คนกระหายน้ำไปพบสระน้ำที่ปกคลุมไปด้วยสาหร่ายและจอกแหน ก็จะแหวกสาหร่ายและจอกแหนด้วยมือแล้วกอบน้ำขึ้นดื่ม การนึกเห็นบุคคลประเภทที่ 3 เหมือนกับการที่คนกระหายน้ำไปพบน้ำในรอยโค จะกอบน้ำขึ้นดื่มหรือเอาภาชนะตักดื่ม น้ำก็จะไหวขุ่น จึงใช้วิธีคุกเข่าก้มลงดื่ม การนึก

เห็นบุคคลประเภทที่ 4 เหมือนกับการที่คนไปเห็นคนป่วยหนัก ไม่มียาไม่มีหมอรักษา ก็จะตั้งจิตกรุณาต่อเขา ขอให้เขาได้อาหาร ได้ยาได้หมอรักษาให้หายป่วย การนึกเห็นบุคคลประเภทที่ 5 เหมือนกับการที่คนไปพบสระน้ำมีน้ำใสสะอาดน่ารื่นรมย์ ก็จะลงไปดื่มอาบ และอาศัยร่มไม้ข้างสระเป็นที่พักผ่อนจนพอใจ

ทรงตำหนิการไม่ทักท้วงคนผิด

(163) **สากัจฉาสูตร** พระสาริบุตรกล่าวแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม 5 อย่าง ย่อมเป็นผู้สมควรแก่การสนทนากับเพื่อนพรหมจรรย์ ธรรม 5 อย่างนั้นคือ 1. ตนเองเป็นผู้มีศีล และตอบปัญหาเกี่ยวกับเรื่องความมีศีลได้ 2. ตนเองได้สมาธิ และตอบปัญหาเกี่ยวกับเรื่องความมีสมาธิได้ 3. ตนเองมีปัญญา และตอบปัญหาเกี่ยวกับเรื่องความมีปัญญาได้ 4. ตนเองได้วิมุตติ และตอบปัญหาเกี่ยวกับเรื่องความมีวิมุตติได้ 5. ตนเองได้วิมุตติญาณทัสสนะ และตอบปัญหาเกี่ยวกับเรื่องความมีวิมุตติญาณทัสสนะได้ (164) **สาชีวสูตร** พระสาริบุตรกล่าวแก่ภิกษุทั้งหลายถึงธรรม 5 อย่างเหมือนในสากัจฉาสูตร ว่าเป็นธรรมที่ทำให้ภิกษุเป็นผู้สมควรแก่การอยู่ร่วมกับเพื่อนพรหมจรรย์

(165) **ปัญหาปุจฉาสูตร** พระสาริบุตรกล่าวแก่ภิกษุทั้งหลายว่า การถามของภิกษุนั้น จำแนกได้ 5 ประเภทคือ 1. บางรูปถามปัญหาเพราะตัวเองไม่รู้ (หรือ)เพราะหลงลืม 2. บางรูปถามปัญหาเพราะมีความประสงค์ร้าย 3. บางรูปถามปัญหาเพราะมีความดูหมิ่น 4. บางรูปประสงค์จะรู้จึงถามปัญหา 5. บางรูป

ถามปัญหาโดยมีความคิดว่า ถ้าเราถามไป ก็จะได้รับคำตอบที่ดี ถ้าคำตอบยังไม่ถูกต้อง ก็จะช่วยตอบให้ถูกต้อง

พระสาริบุตรกล่าวว่า ตัวท่านเองอยู่ในประเภทที่ 4

(166) **นิโรธสูตร** วันหนึ่ง พระสาริบุตรกล่าวแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยศีล สมาธิ ปัญญา สามารถเข้าสัญญาเวทยิตนิโรธ สามารถออกจากสัญญาเวทยิตนิโรธ เป็นไปได้ว่า ถ้าเธอไม่ได้อรหัตตผลในปัจจุบัน ก็จะไม่ไปเกิดเป็นเทพผู้มีกวฬิงการาหารเป็นภักษา(ไม่ไปเป็นเทพชั้นกามาวจร) แต่จะไปเกิดเป็นเทพประเภทมโนมัยพวกใดพวกหนึ่ง(คือเป็นพรหมชั้นสุทธาวาสพวกใดพวกหนึ่ง) คำกล่าวนี้ถูกพระอุทายี(โลลุทายี) ค้านว่า เป็นไปไม่ได้ แม้พระสาริบุตรจะกล่าวยืนยันว่าเป็นไปได้ พระอุทายี(โลลุทายี)ก็ยังค้านว่าเป็นไปไม่ได้ แม้พระสาริบุตรจะกล่าวยืนยันว่าเป็นไปได้ พระอุทายีก็แสดงความไม่เห็นด้วยอยู่นั่นเอง

เมื่อคำยืนยันและคำค้านดำเนินไปถึง 3 หน ทั้งไม่มีภิกษุรูปใดแสดงความเห็นสนับสนุนคำกล่าวของท่าน พระสาริบุตรจึงไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์(พร้อมด้วยภิกษุเหล่านั้น) และได้กล่าวแก่ภิกษุเหล่านั้นด้วยเรื่องเดิมต่อพระพักตร์ พระอุทายีก็ยังกล่าวคัดค้านเช่นเดิม และไม่มีภิกษุรูปใดสนับสนุนคำกล่าวของท่าน (คือพระสาริบุตร)ด้วย พระสาริบุตรเห็นเช่นนั้นจึงได้แต่นิ่งอยู่

พระพุทธองค์ตรัสถามพระอุทายีว่า เทพมโนมัยนั้น เธอหมายถึงเทพพวกไหน? พระอุทายีกราบทูลว่า หมายถึงเทพไม่มีรูปจำพวกมีฤทธิ์ด้วยสัญญา(อรูปิโน สญฺญามยา) พระพุทธองค์

ทรงตำหนิพระอุทายีว่าพูดไม่ถูกเรื่อง

และแล้วได้ตรัสกะพระอานนท์ว่า เหตุใดจึงพากันดูดาย ปล่อยให้พระเถระถูกเบียดเบียนอย่างนั้น และได้ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายให้มารับทราบว่า คำกล่าวของพระสาริบุตรนั้นถูกต้องแล้ว หลังจากนั้นก็เสด็จเข้าสู่พระวิหารที่ประทับ

พระอานนท์เข้าไปหาพระอุปวาณะ กล่าวว่า ใครที่เบียดเบียนพระเถระ เราจะไม่ถามถึง แต่ตอนเย็น พระผู้มีพระภาคเจ้าจักทรงปรารภเรื่องนี้ตรัสกับท่านอุปวาณะอย่างไม่ต้องสงสัย เป็นเรื่องที่น่าเสียใจสำหรับพวกเรา

เย็นวันนั้น พระพุทธองค์ทรงออกจากหลีกเร้นไปประทับที่อุปัฏฐานศาลา ทรงถามพระอุปวาณะว่า ภิกษุเถระประกอบด้วยธรรมอะไรบ้างจึงจะเป็นที่เคารพรักของเพื่อนพรหมจรรย์ พระอุปวาณะกราบทูลว่า ได้แก่พระเถระผู้ประกอบด้วยธรรม 5 อย่าง คือ 1. เป็นผู้มีศีล 2. เป็นพหูสูต 3. เป็นคนพูดจาไพเราะฟังเข้าใจง่าย 4. เป็นผู้เข้าฌาน 4 ได้ตามที่ต้องการ 5. เป็นผู้ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้

พระพุทธองค์ตรัสว่า เป็นคำตอบที่ถูกต้อง และตรัสว่า ถ้าภิกษุเถระไม่มีธรรม 5 อย่างนี้ เพื่อนพรหมจรรย์จะเคารพเธอที่ฟันหัก ผมหงอก หนังเหี่ยวย่น ได้อย่างไร

ธรรมสำหรับผู้โจทก์และผู้ถูกโจท

(167) **โจทนาสูตร** พระสาริบุตรกล่าวแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้โจทก์ เมื่อต้องการจะโจท(อาบัติ)ผู้อื่น พึงมีธรรมประ-

จำใจ 5 อย่างคือ 1. กล่าวให้เหมาะแก่กาล 2. กล่าวด้วยเรื่องจริง 3. กล่าวด้วยคำอ่อนโยน 4. กล่าวด้วยเรื่องที่เป็นประโยชน์ 5. กล่าวด้วยเมตตาจิต ไม่เพ่งโทษ เพราะเคยเห็นภิกษุผู้ถูกโจทโดยไม่เหมาะแก่กาล ฯลฯ โดยเพ่งโทษ แล้วเกิดความโกรธ ภิกษุด้วยกันเมื่อเห็นการโจทกันโดยไม่มีธรรม 5 อย่างนี้เป็นหลัก ควรให้กำลังใจกัน อย่าให้ผู้ถูกโจทได้รับความเดือดร้อนเพราะการโจทที่ไม่เป็นธรรม แต่ถ้าเป็นการโจทที่เป็นธรรม ก็ให้ผู้ถูกโจทรู้ตัว รู้จักเดือดร้อนใจ

พระสาริบุตรกล่าวอีกว่า บุคคลผู้ถูกโจท พึงตั้งอยู่ในธรรม 2 อย่างคือ ความจริง(สจฺเจ) และความไม่โกรธ(อกุปฺเป)

พระพุทธองค์ตรัสกะพระสาริบุตรในเรื่องนี้ว่า ที่พูดอย่างนั้นถูกต้องแล้ว แต่ในธรรมวินัยนี้ก็ยังมีคนเหลวไหล(โมฆบุรุษ) อยู่ เมื่อถูกพร่ำสอนก็ไม่เชื่อฟังโดยเคารพ พระสาริบุตรกราบทูลว่า คนที่ไม่ได้บวชด้วยศรัทธา แต่บวชเพื่อเลี้ยงชีพ เป็นคนโอ้อวด เจ้าเล่ห์ เกเร ฟุ้งซ่าน เย่อหยิ่ง เหลาะแหละ ปากกล้า พูดพล่าม ไม่สำรวมอินทรีย์ ไม่รู้จักประมาณในการขบฉัน ไม่ประกอบความเพียร ไม่ตระหนักในความเป็นสมณะ ไม่มีความเคารพในสิกขา เป็นคนมักมาก ย่อหย่อน เป็นหัวโจกในการประพฤติล่วงละเมิด ทอดธุระในการปลีกตน(วิเวก) เกียจคร้าน มีความเพียรทราม มีสติเลอะเลือน ไม่มีสัมปชัญญะ มีจิตไม่มั่นคง มีจิตฟุ้งซ่าน มีปัญญาทราม เหมือนคนบ้าน้ำลาย พวกประเภทนี้ เมื่อถูกพร่ำสอน ย่อมไม่เชื่อฟังโดยเคารพ...

พระพุทธองค์ตรัสว่า สำหรับภิกษุประเภทนั้น ก็ยกไว้ส่วน

หนึ่ง แต่สำหรับกุลบุตรผู้มีศรัทธาออกบวช...มีปัญญา ไม่เหมือนคนบ้าน้ำลาย เธอพึงว่ากล่าวพวกเขา จงกล่าวสอนเพื่อนพรหมจรรย์ มุ่งยกเพื่อนพรหมจรรย์ขึ้นจากอสัทธรรม ให้พวกเขาตั้งอยู่ในสัทธรรม

เคล็ดแห่งความคิดอ่านได้เร็ว

(168) **สีลสูตร** พระสาริบุตรกล่าวแก่ภิกษุทั้งหลายว่า สำหรับภิกษุทุศีล มีศีลวิบัติแล้ว สัมมาสมาธิย่อมขาดที่รองรับ(หตูปนิโส-มีอุปนิสัยถูกกำจัด,ไม่มีที่อิงอาศัย) เมื่อสัมมาสมาธิไม่มี ยถาภูตญาณทัสสนะก็ขาดที่รองรับ เมื่อยถาภูตญาณทัสสนะไม่มี นิพพิทาและวิราคะก็ขาดที่รองรับ เมื่อนิพพิทาและวิราคะไม่มี วิมุตติญาณทัสสนะก็ขาดที่รองรับ เปรียบเหมือนต้นไม้ที่กิ่งและใบวิบัติ กะเทาะของต้นไม้นั้นก็ไม่สมบูรณ์ และไม่สมบูรณ์ไปถึงเปลือก กระพี้ แก่น ของต้นไม้นั้น...(กล่าวนัยตรงกันข้ามไว้ด้วย)

(169) **นิสันติสูตร** พระอานนท์เรียนถามพระสาริบุตรว่า มีวิธีการอย่างไรที่จะคิดอ่านได้เร็ว(ขิปฺปนิสนฺติ) เรียนได้ดี เรียนได้มาก และไม่หลงลืมสิ่งที่เรียนไว้แล้ว? เมื่อพระสาริบุตรกล่าวว่า ท่านเองเป็นพหูสูต น่าจะมีคำตอบที่ดีในเรื่องนี้ พระอานนท์จึงกล่าวว่า การที่จะคิดอ่านได้เร็ว เรียนได้ดี เรียนได้มาก และไม่หลงลืมสิ่งที่เรียนไว้แล้ว มีวิธีการคือ 1. ฉลาดในอรรถ(อตฺถกุสโล) 2. ฉลาดในธรรม(ธมฺมกุสโล) 3. ฉลาดในพยัญชนะ(พฺยญฺชนกุสโล-ฉลาดในอักขระ) 4. ฉลาดในนิรุตติ(นิรุตฺติกุสโล-ฉลาดในภาษา) 5. ฉลาดในเบื้องต้นและเบื้องปลาย(ปุพฺพาปรกุสโล-ฉลาดในการ

เชื่อมโยงความ)

(อรรถกถากล่าวว่า ฉลาดในอรรถ หมายถึงฉลาดในอรรถกถา, ฉลาดในธรรม หมายถึงฉลาดในบาลี, ฉลาดในเบื้องต้นและเบื้องปลาย หมายถึงฉลาดในเบื้องต้น-เบื้องปลายของอรรถกถา, บาลี, บท, อักษร และอนุสนธิ, อนุสนธิในที่นี้ได้แก่ความเชื่อมต่อของธรรม เช่น เมื่อเริ่มต้นจากศีล ผลสุดท้ายจบลงที่อภิญญา 6 เมื่อเริ่มต้นจากวิวาทบาดหมาง คำสอนก็จะจบลงด้วยเรื่องสาราณียธรรม เป็นต้น)

(170) **ภัททชิสูตร** โฆสิตาราม (กรุงโกสัมพี) : พระอานนท์ถามพระภัททชิว่า ในบรรดาการเห็นทั้งหลาย การเห็นชนิดไหนเป็นยอด? ในบรรดาการได้ยินทั้งหลาย การได้ยินชนิดไหนเป็นยอด? ในบรรดาสุขทั้งหลาย สุขชนิดไหนเป็นยอด? ในบรรดาสัญญาทั้งหลาย สัญญาชนิดไหนเป็นยอด? ในบรรดาภพทั้งหลาย ภพชนิดไหนเป็นยอด? คำตอบของพระภัททชิชี้ไปที่การเห็นพรหม การได้ยินเสียงของเทพพวกอาภัสสระ ความสุขของพวกเทพสุภกิณหะ ภพของเทพในอากิญจัญญายตนภพ และสัญญาของเทพในเนวสัญญานาสัญญายตนภพ พระอานนท์กล่าวว่า คำพูดเช่นนี้เหมือนกับที่คนส่วนมากพูดกันอยู่ เมื่อพระภัททชิขอให้เฉลยเรื่องนี้ พระอานนท์จึงให้คำตอบใหม่ว่า เห็นตามเป็นจริงจนสิ้นอาสวะ เป็นยอดของการเห็น ได้ยินตามเป็นจริงจนสิ้นอาสวะ เป็นยอดของการได้ยิน สุขที่เกิดจากความสิ้นอาสวะ เป็นยอดของความสุข สัญญาของผู้สิ้นอาสวะ(มัคคสัญญา) เป็นยอดของสัญญา เป็นอยู่ตามความเป็นจริงของผู้สิ้นอาสวะ เป็นยอดของภพ

อุปาสกวรรค

คุณสมบัติพื้นฐานของผู้เป็นอุบาสก

ใน 4 พระสูตรต่อไปนี้ ว่าด้วยอุบาสกกับศีล 5 (171) **สารัชชสูตร** เชตวัน : ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า อุบาสกผู้ประกอบด้วยธรรม 5 อย่าง ย่อมตกอยู่ในความครั่นคร้าม(สารชฺชํ โอกฺกนฺโต) (172) **วิสารทสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า อุบาสกผู้ประกอบด้วยธรรม 5 อย่าง ย่อมเป็นผู้ไม่แกล้วกล้าในการครองเรือน(อวิสารโท อคารํ อชฺฌาวสติ) (173) **นิรยสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า อุบาสกผู้ประกอบด้วยธรรม 5 อย่าง ย่อมเท่ากับถูกขังไว้ในนรก (174) **เวรสูตร** ตรัสแก่อนาถบิณฑิกเศรษฐีว่า อุบาสกผู้ไม่ละภัยเวร 5 อย่าง จัดว่าเป็นคนทุศีลด้วย ย่อมเข้าถึงนรกด้วย...ตรัสอีกว่า อุบาสกผู้งดเว้นจากภัยเวร 5 อย่าง ย่อมไม่ประสบภัยเวรนั้นๆ ทั้งในปัจจุบันและในสัมปรายภพ(และ)ย่อมไม่เสวยทุกข์โทมนัสแม้ในทางจิต

(ธรรมและภัยเวร 5 อย่าง ในที่นี้หมายถึงการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติผิดในกาม การพูดเท็จ และการดื่มสุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท (ในทุกพระสูตร ได้ตรัสสังวรกันห้ามไว้ด้วย) การงดเว้นจากธรรมหรือภัยเวร 5 อย่างนี้ เป็น "อคาริยปฏิบัติ-ข้อปฏิบัติของผู้ครองเรือน" เป็นข้อปฏิบัติของอุบาสกและอุบาสิกาผู้เป็นโสดาบันและสกทาคามีด้วย)

(175) **จัณฑาลสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า อุบาสกผู้ประกอบด้วยธรรม 5 อย่าง ย่อมเป็นอุบาสกชั่วร้าย(อุปาสก-

จณฺฑาโล) เป็นอุบาสกมีมลทิน(อุปาสกมลํ) เป็นอุบาสกน่ารังเกียจ (อุปาสกปติกิฏฺโจ) ธรรม 5 อย่างนั้นคือ 1. เป็นผู้ไม่มีศรัทธา 2. เป็นคนทุศีล 3. เป็นผู้ถือมงคลตื่นข่าว(โกตุหลมงฺคลิโก) เชื่อเรื่องมงคล ไม่เชื่อกรรม(มงฺคลํ ปจฺเจติ โน กมฺมํ) 4. แสวงหาเขตบุญนอกพระศาสนา(อิโต พหิทฺธา ทกฺขิเณยฺยํ คเวสติ) 5. ทำการสนับสนุน(ให้ทาน) ในศาสนาอื่น(ตตฺถ ปุพฺพการํ กโรติ) ส่วนอุบาสกผู้มีคุณสมบัติตรงกันข้าม ทรงเรียกว่า อุบาสกแก้ว อุบาสกปทุม อุบาสกบุณฑริก

ไม่ให้อุบาสกหยุดอยู่แค่ทำบุญให้ทาน

(176) **ปีติสูตร** วันหนึ่ง อนาถบิณฑิกเศรษฐีพร้อมด้วยอุบาสกบริวาร 500 คนเข้าเฝ้า ณ ที่ประทับ พระพุทธองค์ประทานพระโอวาทว่า ท่านทั้งหลายได้บำรุงภิกษุสงฆ์ด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และยารักษาโรค แต่ก็ไม่ควรพอใจอยู่เพียงเท่านี้ ควรดระหนักว่า จะต้องหาโอกาสเข้าถึงปีติจากวิเวก(ปวิเวกปีติ) ได้อย่างไร

พระสารีบุตร(ซึ่งนั่งอยู่ในที่นั้นด้วย)ได้กราบทูลว่า เป็นเรื่องน่าอัศจรรย์ที่ทรงมีพระดำรัสอย่างนั้น ยามใดที่อริยสาวกเข้าถึงปีติจากวิเวก ยามนั้น เหตุ(ฐานะ) 5 อย่างก็จะไม่เกิดขึ้นแก่อริยสาวกผู้นั้น คือ 1. ทุกข์โทมนัสอันประกอบด้วยกาม 2. สุขโสมนัสอันประกอบด้วยกาม 3. ทุกข์โทมนัสอันประกอบด้วยอกุศล 4. สุขโสมนัสอันประกอบด้วยอกุศล 5. ทุกข์โทมนัสอันประกอบด้วยกุศล

พระพุทธองค์ทรงรับรองคำกราบทูลของพระสาริบุตร

(อรรถกถากล่าวว่า ปวิเวกปีติ ได้แก่ปีติที่เกิดขึ้นในปฐมฌานและทุติยฌาน ข้อว่าทุกข์โทมนัสอันประกอบด้วยอกุศล เช่น ตั้งใจยิงสุกร แต่ยิงพลาดไป จึงเสียใจ-เสียดาย, ข้อว่า สุขโสมนัสอันประกอบด้วยอกุศล เช่น ยิงสุกรไม่พลาดแล้วดีใจ, ข้อว่า ทุกข์โทมนัสอันประกอบด้วยกุศล เช่น คิดจะให้ทาน แต่ตัวเองไม่มีความพร้อม จึงเสียใจ)

(177) **วณิชชสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า การค้าขายที่อุบาสกไม่พึงกระทำมี 5 อย่างคือ 1. ค้าขายศาสตรา(อาวุธ) 2. ค้าขายสัตว์ 3. ค้าขายเนื้อสัตว์ 4. ค้าขายน้ำเมา 5. ค้าขายยาพิษ

(178) **ราชสูตร** ทรงถามให้ภิกษุทั้งหลายตอบในเรื่องโทษอันเกิดจากการละเมิดศีล 5 ซึ่งได้คำตอบว่า ผู้ละเมิดศีล 5 ย่อมถูกลงโทษ เช่น ถูกประหาร ถูกจองจำ เป็นต้น เฉพาะข้อมุสาวาทชี้ไปที่ความเป็นเหตุให้ทำลายผลประโยชน์ของผู้อื่น ข้อสุราเมรัยชี้ไปที่ความเป็นเหตุให้มีการฆ่า การลักทรัพย์ การละเมิดทางเพศ และการทำลายผลประโยชน์ของผู้อื่น (ศีลข้อที่ 5 เป็นเหตุให้ละเมิดศีล 4 ข้อที่เหลือได้)

ความเป็นโสดาบันของคฤหัสถ์

(179) **คิหิสูตร** วันหนึ่ง เมื่ออนาถบิณฑิกเศรษฐีพร้อมด้วยอุบาสกบริวารเข้าเฝ้า ณ ที่ประทับ พระพุทธองค์ตรัสกะพระสาริบุตรว่า ขอให้ท่านทั้งหลายเข้าใจว่า คฤหัสถ์ผู้นุ่งห่มผ้าขาว

สำรวมดีในสิกขาบท 5 และมีธรรมสำหรับอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน 4 ประการในทุกโอกาสที่ต้องการ เขาย่อมบอกตัวเอง(พยากรณ์ตนเองได้)ว่า นรก กำเนิดสัตว์เดรัจฉาน เปรตวิสัย อบาย ทุคติ วินิบาต นรก ไม่มีแล้วสำหรับเขา เขาเป็นโสดาบัน ไม่มีอันจะตกต่ำได้อีก สิกขาบท 5 นั้นหมายถึงศีล 5 ส่วนธรรมสำหรับอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน 4 ประการนั้น คือ 1. เป็นผู้เลื่อมใสแน่วแน่มั่นคงในพระพุทธเจ้า 2. เป็นผู้เลื่อมใสแน่วแน่มั่นคงในพระธรรม 3. เป็นผู้เลื่อมใสแน่วแน่มั่นคงในพระสงฆ์ 4. เป็นผู้ประกอบด้วยอริยกันตศีล(ศีล 5 ที่เป็นไปเพื่อสมาธิ)

ทรงเล่าถึงอุบาสกตัวอย่างในอดีตกาล

(180) **ภเวสิสูตร** ครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์เสด็จจาริกอยู่ในแคว้นโกศลพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ได้ทอดพระเนตรเห็นป่าสาละใหญ่แห่งหนึ่ง จึงทรงแวะเข้าไป และทรงแย้มพระโอษฐ์ พระอานนท์เห็นพระอาการนั้น จึงทูลถามว่าอะไรทำให้ทรงแย้มพระโอษฐ์?

พระพุทธองค์ตรัสแก่พระอานนท์ว่า ภูมิภาคตรงนี้ เคยเป็นเมืองใหญ่มีพลเมืองหนาแน่น พระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าเคยประทับอาศัยอยู่ที่เมืองนี้ อุบาสกคนหนึ่งของพระองค์มีนามว่า ภเวสี เป็นคนถือศีล 5 แต่ยังทำได้ไม่บริบูรณ์ เขามีอุบาสกบริวาร 500 คน ซึ่งมีศีลที่ยังไม่บริบูรณ์เหมือนกัน เมื่อรู้ว่าศีลของตนยังไม่บริบูรณ์ เขาก็ชวนบริวารรักษาศีลให้บริบูรณ์ตามกัน เมื่อรักษาศีล 5 ได้บริบูรณ์แล้ว ก็เพิ่มการปฏิบัติให้สูงขึ้นตาม

ลำดับ คือชวนกันประพฤติพรหมจรรย์ ไม่ส้องเสพกาม ต่อจากนั้นก็ชวนกันงดเว้นการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล

เมื่อเห็นว่าตนเองก็ปฏิบัติได้ บริวารก็ปฏิบัติได้เท่ากันทุกอย่าง อุบาสกภเวสีจึงตัดสินใจขออุปสมบทกับพระสัมมาสัม-พุทธเจ้า และไม่นานก็ได้บรรลุอรหัตตผล พวกอุบาสกบริวารก็ได้ทูลขออุปสมบทตาม และทุกท่านก็ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์เช่นกัน

ทรงเล่าเรื่องนี้ก็เพื่อให้ภิกษุทั้งหลายมุ่งมั่นบำเพ็ญธรรมให้สูงขึ้นไปตามลำดับ จนกว่าจะได้ทำให้แจ้งซึ่งวิมุตติสูงสุด

การถือธุดงค์ที่ทรงยกย่องว่าดีที่สุด

อรัญญวรรค ในวรรคนี้มี 10 พระสูตร ว่าด้วยการถือ(ธุดงค์)เป็นวัตร 10 อย่าง ดังนี้

(181) **อารัญญกสูตร** ว่าด้วยการถืออยู่ป่าเป็นวัตร (182) **ปังสุกูลิกสูตร** ว่าด้วยการถือทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร (183) **รุกข-มูลิกสูตร** ว่าด้วยการถืออยู่โคนไม้เป็นวัตร (184) **โสสานิกสูตร** ว่าด้วยการถืออยู่ป่าช้าเป็นวัตร (185) **อัพโภกาสิกสูตร** ว่าด้วยการถืออยู่ในที่แจ้งเป็นวัตร (186) **เนสัชชิกสูตร** ว่าด้วยการถือการนั่ง (นั่ง ยืน เดิน เท่านั้น ไม่นอน) เป็นวัตร (187) **ยถา-สันถติกสูตร** ว่าด้วยการถืออยู่ในเสนาสนะเท่าที่ได้เป็นวัตร (188) **เอกาสนิกสูตร** ว่าด้วยการถือการฉันบนอาสนะเดียว(เมื่อลุกจากอาสนะนั้น ไม่มีการฉันอีก คือฉันมื้อเดียว)เป็นวัตร (189) **ขลุ-ปัจฉาภัตติกสูตร** ว่าด้วยการถือปฏิเสธภัตตาหารที่เขานำมาถวาย

ภายหลัง(ลงมือฉันแล้วไม่ยอมรับเพิ่ม)เป็นวัตร

การถือ(ธุดงค์)เป็นวัตรทั้ง 10 อย่างนี้ ตรัสว่า มี 5 ลักษณะ คือ 1. ถือเพราะโง่เขลา (ไม่รู้ความมุ่งหมาย) 2. ถือเพราะคิดหวังในทางไม่ดี (เช่นอยากให้คนมาเลื่อมใสตน) 3. ถือเพราะความบ้า ฟุ้งซ่าน 4. ถือเพราะเห็นว่าพระพุทธเจ้าและสาวกสรรเสริญ 5. ถือเพราะอาศัยความเป็นผู้มักน้อย สันโดษ ขัดเกลาสงัด และต้องการปฏิบัติให้ดี

ลักษณะการถือ(ธุดงค์) เป็นวัตรในข้อที่ 5 ตรัสว่า ประเสริฐที่สุด

พราหมณวรรค

ความเสื่อมของพราหมณ์ในสมัยพุทธกาล

(191) **โสณสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า พราหมณธรรมแต่โบราณ 5 อย่าง ทุกวันนี้มีปรากฏอยู่ก็แต่ในพวกสุนัข ไม่หลงเหลืออยู่ในหมู่พราหมณ์เลย คือ 1. เมื่อก่อน พวกพราหมณ์สมสู่แต่กับพราหมณี ทุกวันนี้พวกพราหมณ์สมสู่กับพราหมณีก็มี กับหญิงที่มิใช่พราหมณีก็มี ต่างจากพวกสุนัขที่สมสู่แต่กับสุนัขตัวเมีย ไม่สมสู่กับสัตว์ตัวเมียที่มิใช่สุนัข 2. เมื่อก่อน พวกพราหมณ์สมสู่แต่กับพราหมณีที่มีระดู(พราหมณีที่ไม่เป็นเด็กเกินไป)เท่านั้น ทุกวันนี้ พวกพราหมณ์สมสู่กับพราหมณีที่มีระดูก็มี ไม่มีระดูก็มี ต่างจากพวกสุนัขที่สมสู่แต่กับสุนัขตัวเมียที่มี

ระดูเท่านั้น 3. เมื่อก่อน พราหมณ์ไม่มีการซื้อขายพราหมณี มีแต่อยู่ร่วมกันด้วยความรักความผูกพัน ทุกวันนี้ พวกพราหมณ์มีการซื้อการขายพราหมณี ต่างจากพวกสุนัขที่อยู่ร่วมกันด้วยความรักความผูกพัน โดยที่ไม่มีการซื้อการขายสุนัขตัวเมีย 4. เมื่อก่อน พวกพราหมณ์ไม่มีการสะสมทรัพย์ ข้าวเปลือก เงินทอง ทุกวันนี้ พวกพราหมณ์ทำการสะสม ต่างจากพวกสุนัขที่ไม่มีการสะสมเช่นนั้น 5. เมื่อก่อน พวกพราหมณ์หาอาหารเย็นเพื่อกินในเวลาเย็น หาอาหารเช้าเพื่อกินในเวลาเช้า (ภิกขาจารกินเป็นมื้อๆ ไป ไม่สะสมพอกพูนไว้กิน) ทุกวันนี้ พวกพราหมณ์กินจนอิ่มพอแล้ว ยังเอาส่วนที่เหลือไปด้วย ต่างจากพวกสุนัขที่หาอาหารเย็นเพื่อกินในเวลาเย็น หาอาหารเช้าเพื่อกินในเวลาเช้า

พราหมณ์ 5 จำพวก

(192) **โทณสูตร** วันหนึ่ง โทณพราหมณ์เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ ทูลติงกรณีพระองค์ไม่แสดงการเคารพนบนอบต่อพราหมณ์ผู้ใหญ่ เมื่อพระพุทธองค์ตรัสว่า ตัวท่านเองก็ถือว่าตนเองเป็นพราหมณ์มิใช่หรือ? โทณพราหมณ์ทูลรับรองความเป็นพราหมณ์ของตนด้วยความภูมิใจ เพราะเขามีคุณสมบัติของความเป็นพราหมณ์ครบถ้วน เท่าที่พราหมณ์จะพึงมีพึงเป็น พระพุทธองค์ตรัสว่า พวกฤาษีผู้เป็นบุรพาจารย์ของพราหมณ์ ได้บัญญัติพราหมณ์ไว้ 5 จำพวก คือ 1. พราหมณ์ผู้เสมอด้วยพรหม 2. พราหมณ์ผู้เสมอด้วยเทวดา 3. พราหมณ์ผู้มีความประพฤติดี

4. พราหมณ์ผู้มีความประพฤติดีและชั่ว 5. พราหมณ์จัณฑาล แล้วท่านล่ะอยู่ในพราหมณ์จำพวกไหน?

เมื่อโทณพราหมณ์กราบทูลว่า ดนไม่รู้จักพราหมณ์ 5 จำพวกนั้น รู้แต่ว่าตัวเองเป็นพราหมณ์เท่านั้น ขอให้ทรงแสดงธรรมโปรดในเรื่องนี้ พระพุทธองค์ทรงแจกแจงเรื่องพราหมณ์ 5 จำพวกดังนี้

พราหมณ์ผู้เสมอด้วยพรหม ได้แก่พราหมณ์ผู้บริสุทธิ์โดยชาติกำเนิด ประพฤติโกมารพรหมจรรย์(อยู่เป็นโสด) เรียนมนต์ครบ 48 ปี หาทรัพย์บูชาครูแก่อาจารย์โดยธรรมอย่างเดียว ด้วยการภิกขาจาร ไม่มีการทำนาค้าขาย ฯลฯ (อย่างชาวบ้านทั่วไป) เมื่อได้มอบทรัพย์บูชาครูแล้วก็ออกบวช เจริญเมตตา...กรุณา...มุทิตา...อุเบกขา อันหาประมาณและขอบเขตมิได้ เมื่อตายไปย่อมไปเกิดในสุคติพรหมโลก

พราหมณ์ผู้เสมอด้วยเทวดา ได้แก่พราหมณ์ผู้บริสุทธิ์โดยชาติกำเนิด ประพฤติโกมารพรหมจรรย์ เรียนมนต์ครบ 48 ปี หาทรัพย์บูชาครูแก่อาจารย์โดยธรรมอย่างเดียว ด้วยการภิกขาจาร คือไม่มีการซื้อการขาย...หาพราหมณี(เป็นคู่ครอง) เฉพาะที่เขายกให้ สมสู่แต่กับพราหมณี ไม่สมสู่กับหญิงในวรรณะอื่นใด ไม่สมสู่กับหญิงมีครรภ์ หญิงแม่ลูกก่อน หญิงไม่มีระดู(เด็กหญิง) ด้วยว่า การสมสู่กับหญิงมีครรภ์ เด็กที่เกิดมาได้ชื่อว่าเกิดจากกองอุจจาระ การสมสู่กับหญิงแม่ลูกอ่อน เด็กที่เกิดมาได้ชื่อว่าดื่มของไม่สะอาด(อสุจิปฏิปีโต) การได้พราหมณี(มาเป็นคู่ครอง) มิใช่เพื่อความใคร่ความสนุกเพลิดเพลิน แต่เพราะต้องการมีบุตร

เท่านั้น ครั้นพราหมณ์นั้นมีบุตรหรือธิดาแล้ว ก็ออกบวช เจริญสมาธิได้ฌาน ๔ ตายไปย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

พราหมณ์ผู้มีความประพฤติดี ได้แก่พรมหมณ์ผู้บริสุทธิ์โดยชาติกำเนิด ประพฤติโกมารพรหมจรรย์ เรียนมนต์ครบ 48 ปี หาทรัพย์บูชาครูแก่อาจารย์โดยธรรมอย่างเดียว ด้วยการภิกขาจาร ไม่มีการทำนาค้าขาย ฯลฯ...หาภรรยาเป็นคู่ครองโดยธรรมอย่างเดียว คือไม่หามาด้วยการซื้อการขาย หาแต่พราหมณีที่เขายกให้สมสู่แต่กับพราหมณี ไม่สมสู่กับหญิงในวรรณะอื่นใด ไม่สมสู่กับหญิงมีครรภ์ หญิงแม่ลูกอ่อน...หญิงไม่มีระดู...การมีพราหมณีเป็นคู่ครองก็เพียงเพื่อมีบุตร เมื่อพราหมณ์นั้นมีบุตรหรือธิดาแล้วก็มีใจยินดี ครอบครองทรัพย์สมบัติไม่ออกบวช เขาดำรงตนอยู่ในความประพฤติของพราหมณ์แต่โบราณ ไม่มีการล่วงละเมิด

พราหมณ์ผู้มีความประพฤติดีและชั่ว ได้แก่พราหมณ์ผู้บริสุทธิ์โดยชาติกำเนิด ประพฤติโกมารพรหมจรรย์ เรียนมนต์ครบ 48 ปี หาทรัพย์บูชาครูแก่อาจารย์โดยธรรมอย่างเดียว ด้วยการภิกขาจาร...หาภรรยามาเป็นคู่ครองโดยธรรมบ้างโดยไม่เป็นธรรมบ้าง ด้วยการซื้อบ้าง ด้วยการขายบ้าง ได้พราหมณีที่เขายกให้สมสู่กับหญิงไม่เลือกวรรณะ ไม่เลือกว่าเป็นหญิงมีครรภ์ มีลูกอ่อน มีระดูหรือไม่มีระดู ได้พราหมณีมาเป็นคู่ครอง ทั้งเพื่อความใคร่ ทั้งเพื่อมีบุตร เขาไม่ดำรงตนอยู่ในความประพฤติที่ดีของพราหมณ์แต่โบราณ มีการล่วงละเมิดความประพฤติที่ดีนั้น

พราหมณ์ผู้เป็นพราหมณ์จัณฑาล ได้แก่พราหมณ์ผู้บริสุทธิ์โดยชาติกำเนิด ประพฤติโกมารพรหมจรรย์ เรียนมนต์

ครบ 48 ปี หาทรัพย์บูชาครูแก่อาจารย์โดยธรรมบ้าง โดยไม่เป็นธรรมบ้าง ด้วยการทำนาค้าขาย ฯลฯ บ้าง...หาภรรยามาเป็นคู่ครองโดยธรรมบ้าง โดยไม่เป็นธรรมบ้าง...ได้พราหมณีที่เขายกให้สมสู่กับหญิงไม่เลือกวรรณะ ไม่เลือกว่าเป็นหญิงมีครรภ์ มีลูกอ่อน มีระดูหรือไม่มีระดู มีพราหมณีเป็นคู่ครองก็เพื่อความใคร่...หรือเพื่อมีบุตร ทำมาหาเลี้ยงชีพทุกวิถีทาง เมื่อถูกพวกพราหมณ์ด้วยกันตำหนิในเรื่องการทำมาหาเลี้ยงชีพอย่างนั้น ก็โต้เอาว่า ทำการงานอะไรก็ตาม ถ้าไม่ยึดติดอยู่กับการงานนั้นๆ ก็เหมือนไฟที่ไหม้ทั้งของที่สะอาดและไม่สะอาด โดยที่ไฟไม่ติดอยู่กับสิ่งที่มันเผาไหม้

หลังจากทรงแจกแจงดังนี้แล้ว พระพุทธองค์ก็มีพระดำรัสถามโทณพราหมณ์ว่า ท่านล่ะ เป็นพราหมณ์จำพวกไหน? โทณพราหมณ์กราบทูลว่า อย่างน้อยตนก็รับพราหมณ์จัณฑาลไม่ได้ และเขาได้ประกาศตนเป็นอุบาสกตลอดชีวิตด้วยความเลื่อมใสยิ่ง

นิวรณ์ 5 ทำให้ความจำเสื่อม

(193) **สังคารวสูตร** วันหนึ่ง สังคารวพราหมณ์เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ ทูลถามว่า อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้บางครั้งมนต์ที่สวดท่อง(สาธยาย)ไม่แจ่มแจ้ง(เคยสวดท่องได้ก็ลืม) และอะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้บางครั้งมนต์ซึ่งไม่ได้สวดท่องมานาน กลับแจ่มแจ้งขึ้นมาได้ ทั้งนี้มิต้องกล่าวถึงมนต์ที่ได้สวดท่องอยู่?

พระดำรัสตอบชี้ไปที่นิวรณ์ 5 (เฉพาะข้อที่ 1 เป็นกามราคะ

แทนกามฉันทะ ซึ่งมีความหมายเหมือนกัน) โดยตรัสว่า ยามใดที่บุคคลมีใจถูกกามราคะ...พยาบาท...ถีนมิทธะ...อุทธัจจกุกกุจจะ...หรือวิจิกิจฉา กลุ้มรุม และไม่รู้แจ้งชัดถึงวิธีสลัดออกจากกามราคะเป็นต้นนั้น ยามนั้น บุคคลย่อมไม่รู้ไม่เห็นตามความเป็นจริงซึ่งประโยชน์ตน ซึ่งประโยชน์ผู้อื่น และซึ่งประโยชน์ของทั้งสองฝ่าย ใจที่ถูกกามราคะกลุ้มรุม เปรียบเหมือนภาชนะบรรจุน้ำที่ระคนด้วยครั่ง ขมิ้น สีเขียว สีเหลือง เมื่อส่องดูเงาหน้าในภาชนะนั้น ก็ไม่อาจที่จะเห็นตามความเป็นจริงได้ ใจที่ถูกพยาบาทกลุ้มรุม เปรียบเหมือนภาชนะบรรจุน้ำเดือดเป็นไอ ย่อมไม่อาจส่องเห็นเงาหน้าได้ ใจที่ถูกถีนมิทธะกลุ้มรุม เปรียบเหมือนภาชนะบรรจุน้ำซึ่งปกคลุมด้วยสาหร่ายและแหน ย่อมไม่อาจส่องเห็นเงาหน้าได้ ใจที่ถูกอุทธัจจกุกกุจจะกลุ้มรุม เปรียบเหมือนภาชนะบรรจุน้ำซึ่งถูกลมพัดไหวจนเป็นคลื่น ย่อมไม่อาจส่องเห็นเงาหน้าได้ ใจที่ถูกวิจิกิจฉากลุ้มรุม เปรียบเหมือนภาชนะบรรจุน้ำขุ่นมัวเป็นตม ซึ่งวางไว้ในที่มืด ย่อมไม่อาจส่องเห็นเงาหน้าได้ (ตรัสนัยตรงกันข้ามพร้อมอุปมาไว้ด้วย)

สังคารวพราหมณ์ได้ฟังก็เกิดความเลื่อมใส ได้ประกาศตนเป็นอุบาสกตลอดชีวิต

ขอเป็นอุบาสกเพราะได้ฟังคำบอกเล่า

(194) **การณปาลิสูตร** ครั้งหนึ่ง ขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่กูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน กรุงเวสาลี พราหมณ์คนหนึ่ง ชื่อการณปาลี ซึ่งกำลังคุมงานของเจ้าลิจฉวีอยู่ เห็นพราหมณ์

ชื่อปิงคิยานีเดินมาแต่ไกล ถามได้ความว่ามาจากเข้าเฝ้าพระพุทธ-องค์

การณปาลี : ท่านรู้ถึงพระปรีชาของพระสมณะโคดมว่าเป็นบัณฑิตอย่างไร?

ปิงคิยานี : ข้าพเจ้าเป็นใครล่ะ จึงจะล่วงรู้ถึงพระปรีชาของพระสมณะโคดมได้? คนที่ล่วงรู้ถึงพระปรีชาของพระสมณะโคดมได้ก็จะต้องเป็นคนอย่างพระสมณะโคดมนั่นแหละ

การณปาลี : ก็แสดงว่า ท่านปิงคิยานียกย่องสรร-เสริญพระสมณะโคดมสุดตัว?

ปิงคิยานี : แล้วข้าพเจ้าเป็นใครล่ะ จึงจะยกย่องสรร-เสริญพระสมณะโคดม? พระสมณะโค-ดมนั้น เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายล้วนยกย่องสรรเสริญพระองค์ด่างหาก ว่าทรงล้ำเลิศกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

เมื่อพราหมณ์การณปาลีถามถึงเหตุผลที่เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธองค์อย่างเหลือเกินเช่นนั้น พราหมณ์ปิงคิยานีก็ระบายความในใจที่มีต่อพระพุทธองค์ว่าตนมีความรู้สึกอย่างไร สรุปความได้ว่า เมื่อได้ฟังธรรมที่ทรงแสดง ไม่ว่าจะโดยสุตตะ (เรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์และบุคคล) โดยเคยยะ(บทกวี) โดยเวยยากรณะ(คำบรรยายล้วนๆ) หรือโดยอัพภูตธรรม(เรื่องชวนอัศจรรย์) ก็เป็นอันไม่ปรารถนาจะได้ฟังคำสอนของสมณะเหล่าอื่น

เหมือนหนึ่งว่า ได้อิ่มในรสอันเลิศแล้ว ก็ไม่ปรารถนารสที่เลวใดๆ...เหมือนคนโทยหิวอ่อนล้าได้ลิ้มรสรวงผึ้ง...

พราหมณ์ปิงคิยานีได้บรรยายถึงความเลื่อมใสของตนที่มีต่อพระพุทธองค์ด้วยคำอุปมาอันไพเราะในทำนองนี้อีก จนกระทั่งทำให้พราหมณ์การณปาลีลุกจากที่นั่ง ห่มผ้าเฉวียงบ่า คุกเข่าขวาลงบนพื้น ประนมมือไปทางกูฏาคารศาลาที่ประทับ แล้วเปล่งนโม 3 จบ ก่อนที่จะประกาศตนเป็นอุบาสกให้พราหมณ์ปิงคิยานีรับทราบไว้ตั้งแต่บัดนั้น

(อรรถกถากล่าวว่า การณปาลีพราหมณ์เป็นข้าราชการในราชสำนัก ส่วนปิงคิยานีพราหมณ์เป็นอริยสาวกชั้นอนาคามี)

(195) **ปิงคิยานิสูตร** กูฏาคารศาลา : กล่าวถึงเจ้าลิจฉวีประมาณ 500 คนเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ พวกเขาแต่งกายหลากสีสัน ส่วนหนึ่งอยู่ในชุดเขียว ส่วนหนึ่งอยู่ในชุดเหลือง ส่วนหนึ่งอยู่ในชุดแดง ส่วนหนึ่งอยู่ในชุดขาว (แต่งกายเต็มยศประชันกัน) แต่ทั้งหมดนั้นก็ไม่โดดเด่นงดงามเทียมเท่าพระพุทธองค์ พราหมณ์ปิงคิยานีได้ประจักษ์แก่ตาตัวเอง จึงทูลขออนุญาตกล่าวเป็นคาถาชมความงามของพระพุทธองค์ว่า ทรงเหมือนดอกบัวโกกนุทกลิ่นหอมรวยรินกำลังบานเบ่งในยามเช้า และเหมือนดวงอาทิตย์สาดแสงจ้าอยู่บนฟากฟ้า

พวกเจ้าลิจฉวีเมื่อได้ฟัง ก็พร้อมใจกันมอบอุตราสงค์ (ผ้าผืนสำหรับห่ม) 500 ผืนให้ปิงคิยานีพราหมณ์ห่ม ปิงคิยานีพราหมณ์ได้น้อมถวายผ้าทั้งหมดนั้นแด่พระพุทธองค์ พระพุทธองค์ตรัสแก่เจ้าลิจฉวีว่า การเกิดมีรัตนะ 5 อย่าง หาได้ยากใน

โลกคือ 1. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า 2. ผู้แสดงธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า 3. ผู้รู้แจ้งธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า 4. ผู้รู้แจ้งธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วปฏิบัติถูกต้องตามหลักธรรม 5. ผู้กตัญญูกตเวที

ฝันของพระโพธิสัตว์ก่อนตรัสรู้

ความฝัน

ความฝันของพระโพธิสัตว์ เรียกว่า "มหาสุบิน" อรรถกถาแห่งสุปินสูตรต่อไปนี้ กล่าวถึงความฝัน ดังนี้

เหตุที่ทำให้ฝันมี 4 อย่างคือ 1. เพราะธาตุกำเริบ 2. เพราะเคยเป็นมาก่อน 3. เพราะเทวดาดลใจ 4. เพราะบุพนิมิต

ฝันเพราะธาตุกำเริบ ย่อมฝันได้หลายหลาก เช่น ฝันว่าตกจากภูเขา ฝันว่าได้เหาะเหินเดินอากาศ เป็นต้น, ฝันเพราะเคยเป็น(อย่างในฝัน)มาก่อน เป็นการฝันถึงเรื่องราวในอดีตของตน, ฝันเพราะเทวดาดลใจ เป็นไปตามการบันดาลของเทวดา ซึ่งเกิดจากความประสงค์ดีก็มี เกิดจากความประสงค์ร้ายก็มี, ฝันเพราะบุพนิมิต (มีลางบอกเหตุล่วงหน้า) เป็นการฝันถึงเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่จะเกิดกับตน อาจด้วยอำนาจบุญหรือบาป เช่น พระพุทธมารดาทรงฝันก่อนจะได้พระโอรสหรือ

พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงฝันเห็นสุบินนิมิต 16 อย่าง เป็นต้น

มหาสุบิน 5 อย่าง ที่พระโพธิสัตว์ทรงฝันเห็นก่อนตรัสรู้ จัดอยู่ในประเภทฝันเพราะบุพนิมิต

ฝันเพราะธาตุกำเริบ และฝันเพราะเคยเป็นมาก่อน เป็นจริงไม่ได้ คือจะไม่เกิดอะไรตามที่ฝันเห็น ฝันเพราะเทวดาดลใจ อาจเป็นจริง หรือไม่เป็นจริงตามที่ฝันก็ได้ ขึ้นอยู่กับความประสงค์ของเทวดาผู้บันดาลให้เกิดความฝัน ฝันเพราะบุพนิมิต เป็นจริง(ตามที่ทำนายอย่างถูกต้อง)แน่นอน ผู้เป็นเสขะและปุถุชนยังมีการฝันเพราะเหตุ 4 อย่าง เนื่องจากยังละวิปลาสไม่ได้ พระอเสขะหรือพระอรหันต์ไม่มีการฝัน เพราะละวิปลาสได้แล้ว (วิปลาสหมายถึงความคิดความเห็นที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง)

ถามว่า ความฝันเกิดขึ้นในขณะหลับหรือตื่น หรือว่าเกิดขึ้นระหว่างไม่หลับไม่ตื่น? อรรถกถากล่าวถึงเรื่องนี้ว่า ถ้าพูดว่าหลับฝัน ก็ขัดกับหลักอภิธรรม เพราะเมื่อหลับก็หมายถึงอยู่ในภวังคจิต ซึ่งไม่มีอะไรจะปรากฏเป็นนิมิตได้เลย อารมณ์อย่างราคะเป็นต้นก็ไม่มีอยู่ในภวังคจิต อารมณ์อย่างราคะเป็นต้น เกิดขึ้นได้แก่ผู้ฝัน ซึ่งแสดงว่าผู้ที่ยังฝันถึงอารมณ์อย่างราคะเป็นต้นนั้น ตื่นจากภวังคจิตแล้ว

มีการหลับอย่างหนึ่ง เรียกว่าหลับอย่างลิง พระนาคเสนเคยตอบพระเจ้ามิลินท์ว่า ผู้ที่หลับอย่างลิงย่อมฝันได้ การหลับของลิงเกิดขึ้นได้เร็ว(หลับตื่นได้เร็ว) การหลับที่มีกุศลจิตและอกุศลจิตตื่นจากภวังค์ขึ้นรับรู้บ่อยๆ ย่อมฝันได้

ความฝันเป็นได้ทั้งกุศล อกุศล และอัพยากฤต (คือไม่เป็นทั้งกุศลและอกุศล) ฝันว่าได้ไหว้พระ ได้ฟังธรรม ได้แสดงธรรม เป็นต้น เป็นกุศล ฝันว่าได้ฆ่าสัตว์เป็นต้น เป็นอกุศล ฝันที่ไม่เกี่ยวกับกุศลและอกุศลเป็นอัพกฤต. อย่างไรก็ตาม เจตนาในความฝันก็อ่อนกำลังมาก จึงจัดเป็น"อัพโพหาริก" คือเท่ากับไม่มีผล-ไม่เกิดวิบากของกรรม

อรรถกถากล่าวอีกว่า ฝันที่ไม่เป็นจริง คือฝันในเวลากลางวัน ในปฐมยาม ในมัชฌิมยาม และในปัจฉิมยาม(คือฝันในเวลากลางคืน). แต่ฝันเมื่อใกล้รุ่งซึ่งเป็นเวลาที่อาหารที่กินดื่มย่อยดีแล้ว โอชะของอาหารอยู่ทั่วกายแล้ว ฝันถึงสิ่งดีๆ ย่อมได้สิ่งดีๆ ฝันถึงสิ่งไม่ดี ย่อมได้สิ่งไม่ดีเมื่อตื่น

มหาสุบิน 5 อย่างที่เกิดแก่พระโพธิสัตว์นั้น เกิดแก่พระโพธิสัตว์ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น ไม่เกิดแก่โลกิยชน พระราชา พระเจ้าจักรพรรดิ อัครสาวก และพระปัจเจกพุทธเจ้า

มีคำถามว่า พระโพธิสัตว์ทรงฝันเห็นสุบินนิมิตทั้ง 5 นั้นเมื่อไร? ตอบว่า ทรงฝันเห็นในเวลาใกล้รุ่งของคืนวันขึ้น 14 ค่ำ (แต่บางมติว่า วันขึ้น 13 ค่ำ) ทรงทำนายสุบินนิมิตด้วยพระองค์เอง

(196) **สุปินสูตร** พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า มหาสุบิน 5 อย่าง ปรากฏแก่สัมมาสัมพุทธะก่อนตรัสรู้ คือ(ความฝันอันยิ่งใหญ่ว่า) 1. แผ่นดินใหญ่นี้เป็นที่นอนผืนใหญ่ ขุนเขาหิมวันต์เป็นเขนย(ให้หนุนนอน) มือซ้ายหย่อนลงในสมุทรด้านทิศบูรพา มือขวาหย่อนลงในสมุทรด้านทิศประจิม เท้าทั้งสองหย่อนลงในสมุทรด้านทิศทักษิณ 2. หญ้าคาได้งอกจากนาภีขึ้นไปจรดท้องฟ้า 3. หมู่หนอนสีขาวหัวดำไต่ขึ้นจากเท้าเกาะเต็มขึ้นไปถึงเข่า 4. นก 4 ฝูงบินมาจาก 4 ทิศตกลงแทบเท้า แล้วกลับกลายเป็นนกสีขาวทุกตัว 5. พระองค์เดินไปมาบนภูเขาคูถลูกใหญ่ โดยที่ไม่แปดเปื้อนคูถเลย

ทรงกล่าวถึงนิมิตหมายของมหาสุบินทั้ง 5 นั้นว่า มหาสุบินข้อที่ 1 เป็นนิมิตให้ทราบว่า ทรงได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ มหาสุบินข้อที่ 2 เป็นนิมิตให้ทราบว่า ทรงได้ตรัสรู้อริยมรรคมีองค์ 8 แล้วประกาศไว้อย่างดีให้เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายรู้ทั่วถึง มหาสุบินข้อที่ 3 เป็นนิมิตให้ทราบว่า คฤหัสถ์ผู้นุ่งขาวห่มขาวจำนวนมากได้ถึงพระองค์เป็นสรณะตลอดชีวิต มหาสุบินข้อที่ 4 เป็นนิมิตให้ทราบว่า บุคคลในวรรณะทั้ง 4 ได้

พากันออกบวชในพระพุทธศาสนา ทำให้แจ้งซึ่งอนุตรวิมุตติ มหาสุบินข้อที่ 5 เป็นนิมิตให้ทราบว่า เมื่อพระองค์อุดมด้วยปัจจัย 4 แล้ว ก็ไม่ลุ่มหลงหมกมุ่นพัวพัน แต่มีปกติเห็นโทษ มีปัญญาเปลื้องตน(ในการบริโภคปัจจัย 4)

วิธีแยกจิตออกจากธาตุที่เป็นเหตุแห่งทุกข์

(197) **วัสสสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า อันตรายของฝน (ภัยแล้ง) ซึ่งนักพยากรณ์ (เนมิตฺตา) ดูไม่รู้ หยั่งไม่ถึง มี 4 อย่าง คือ 1. เตโชธาตุบนอากาศกำเริบ ทำให้เมฆ(ฝน)กระจายหายไป 2. วาโยธาตุบนอากาศกำเริบ ทำให้เมฆ(ฝน) กระจายหายไป 3. อสุรินทราหูเอาฝ่ามือรองรับน้ำ(ฝน)ไปทิ้งลงมหาสมุทร 4. วัสสวลาหกเทวบุตร(เทพแห่งเมฆฝน)มัวประมาท 5. พวกมนุษย์ไม่ดำรงตนอยู่ในธรรม

(198) **วาจาสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า วาจาที่เป็นสุภาษิต วิญญูชนไม่ติเตียน มีองค์ประกอบ 5 อย่าง คือ 1. เป็นวาจาที่กล่าวถูกกาล 2. เป็นวาจาสัตย์ 3. เป็นวาจานุ่มนวล 4. เป็นวาจาที่กอปรด้วยประโยชน์ 5. เป็นวาจาที่กล่าวด้วยเมตตาจิต

(199) **กุลสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า บรรพชิตผู้มีศีลเมื่อเข้าไปหาสกุล(ครอบครัว,บ้านเรือน)ใด คนในสกุลนั้นย่อมประสบบุญเป็นอันมาก ด้วยเหตุ 5 อย่างคือ 1. ทำให้คนในสกุลเกิดความเลื่อมใสเพราะได้เห็น ซึ่งเป็นทางสู่สวรรค์ 2. ทำให้คนในสกุลได้ต้อนรับ กราบไหว้ เชื้อเชิญให้นั่ง ซึ่งเป็นทางให้ไปเกิดในสกุลสูง 3. ทำให้คนในสกุลกำจัดความตระหนี่ได้ ซึ่งเป็น

ทางให้เป็นผู้มีศักดิ์ใหญ่(มีเกียรติยศสูงส่ง) 4. ทำให้คนในสกุลได้จัดของถวายตามสติกำลัง ซึ่งเป็นทางให้มั่งคั่งร่ำรวย 5. ทำให้คนในสกุลได้ไถ่ถาม ตรวจสอบ ฟังธรรม ซึ่งเป็นทางให้เป็นผู้มีปัญญามาก

(200) **นิสสารณียสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ธาตุ(สภาว-ธรรมที่ว่างจากตัวตน, สภาวะเดิมแท้) ที่สามารถจะแยกออกจากจิต(นิสสารณิยา)ได้ มี 5 อย่าง คือ 1. กาม 2. พยาบาท 3. วิหิงสา 4. รูป 5. สักกายะ ทั้ง 5 อย่างนี้ เมื่อมนสิการ(ใส่ใจถึง) ย่อมทำให้จิตไม่แล่น ไม่ผ่องใส ไม่มั่นคง ไม่น้อมไป, ให้แยกจิตออกมาโดยวิธีดังนี้

แยกจิตออกจากกาม ด้วยการมนสิการถึงเนกขัมมะ(ปฐม-ฌานในอสุภะ) แยกจิตออกจากพยาบาท ด้วยการมนสิการถึงความไม่พยาบาท(เมตตาฌาน) แยกจิตออกจากวิหิงสา(ความคิดเบียดเบียน) ด้วยการมนสิการถึงอวิหิงสา(กรุณาฌาน) แยกจิตออกจากรูป ด้วยการมนสิการถึงอรูป(อรูปฌาน) แยกจิตออกจากสักกายะ(ความยึดถือตัวตน) ด้วยการมนสิการถึงความดับแห่งสักกายะ(นิพพาน)

ตรัสว่า จิตที่แยกออกจากธาตุดังกล่าวได้แล้ว ย่อมแล่น ย่อมผ่องใส ย่อมตั้งมั่น ย่อมน้อมไป

ปัญจกนิบาต ปัญจมปัณณาสก์

กิมพิลวรรค

กิเลสที่เป็นเหมือนตะปูตรึงใจ

(201) **กิมพิลสูตร** ครั้งหนึ่ง ขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ป่าไผ่(เวฬุวัน) ใกล้เมืองกิมิลา พระกิมพิละได้เข้าไปเฝ้า ทูลถามว่า อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้พระสัทธรรมไม่ดำรงอยู่ได้นานหลังพุทธปรินิพพาน? มีพระดำรัสตอบว่า เป็นเพราะภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในศาสดา ในธรรม ในสงฆ์ ในสิกขา และไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงซึ่งกันและกัน (ตรัสนัยตรงกันข้ามไว้ด้วย)

(เมืองกิมิลา ในอรรถกถาเป็นกิมพิลา และอรรถกถากล่าวว่า เวฬุวันในที่นี้หมายถึงป่ามุจลินท์ ส่วนพระกิมพิละ(หรือกิมิละ) เป็นบุตรเศรษฐีในเมืองนี้)

(202) **ธัมมัสสวนสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า อานิสงส์(ประโยชน์)ในการฟังธรรม มี 5 อย่าง คือ 1. ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่

เคยฟัง 2. เข้าใจชัดสิ่งที่ได้ฟังแล้ว 3. บรรเทา(คลาย)ความสงสัยเสียได้ 4. ทำความเห็นให้ตรง(ให้ถูกต้อง) 5. ทำให้จิตผ่องใส

(203) **อาชานิยสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ม้าอาชาไนยตัวโปรดของพระราชามีคุณลักษณะ 5 อย่างคือ 1. ซื่อตรง 2. วิ่งเร็ว 3. อ่อนโยน(มีสรีระนวลนุ่ม) 4. อดทน 5. สะอาดสะอ้าน(โสรัจจะ) ทรงเปรียบเทียบให้เห็นคุณลักษณะของภิกษุผู้เป็นอริยสงฆ์อันประกอบด้วย 1. อาชวะ(ความไปตรงของญาณ) 2. ชโว(ความดำเนินไปแห่งญาณอันกล้า-มีความเร็วของญาณ) 3. มทฺทวะ(ความอ่อนโยน, ความนุ่มนวล) 4. ขนฺติ(ความอดทน) 5. โสรจฺจ(ความเสงี่ยม, ความสะอาด)

(204) **พลสูตร** ตรัสถึงพละ 5 อย่างคือ ศรัทธา หิริ โอตตัปปะ วิริยะ ปัญญา

(205) **เจโตขีลสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ตะปูตรึงใจ (เจโตขีลา) มี 5 อย่างคือ ความเคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใส 1. ในศาสดา 2. ในธรรม 3. ในสงฆ์ 4. ในสิกขา และ 5. ความโกรธ แข็งกระด้างกับเพื่อนพรหมจรรย์ จิตของภิกษุที่มีกิเลสเป็นตะปูตรึงใจดังกล่าว ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียรอย่างต่อเนื่อง

จิตที่ยังนับว่าถูกกิเลสผูกมัดไว้

(206) **วินิพันธสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า กิเลสผูกมัดใจ (เจตโส วินิพนฺธา) มี 5 อย่าง คือ การที่ภิกษุยังไม่ปราศจากความรักใคร่พอใจ ยังไม่ปราศจากความทะยานอยาก 1. ในกาม

(กิเลสกามและวัตถุกาม 2. ในกาย(ในกายของตน) 3. ในรูป (รูปภายนอก) 4. การที่ภิกษุฉันอิ่มแล้ว หาความสุขในการนอน ในการเอน ในการหลับ 5. การที่ภิกษุประพฤติพรหมจรรย์เพื่อหวังได้เกิดเป็นเทพองค์ใดองค์หนึ่ง จิตของภิกษุผู้มีกิเลสผูกมัดใจเช่นนี้ ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียรต่อเนื่อง

ประโยชน์ของข้าวยาคูและไม้สีฟัน

(207) **ยาคุสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า อานิสงส์(ประโยชน์)ของข้าวยาคูมี 5 อย่างคือ 1. บรรเทาความหิว 2. ระงับความกระหาย 3. ช่วยให้ลมเดินคล่อง(วาตำ อนุโลเมติ) 4. ช่วยให้ลำไส้สะอาด(วฏฺถึ โสเธติ) 5. ช่วยเผาผลาญอาหารเก่าที่ยังไม่ย่อย(อามาวเสสำ ปาเจติ)

(208) **ทันตกัฏฐสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า การไม่เคี้ยวไม้สีฟัน มีโทษ 5 อย่างคือ 1. ตาฝ้าฟาง(ดวงตาไม่แจ่มใส) 2. ปากเหม็น 3. ประสาทรับรสอาหารไม่หมดจด(ไม่ไวต่อการรับรู้) 4. เกิดเสมหะเคลือบอาหาร 5. ทำให้กินอาหารไม่อร่อย ส่วนอานิสงส์(ประโยชน์)ของการเคี้ยวไม้สีฟัน มีนัยตรงกันข้าม

โทษของการสวด(ขับ)ธรรมโดยลากเสียงยาว

(209) **คีตสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า โทษของภิกษุผู้กล่าวธรรมด้วยเสียงขับ(สวด)ที่ยาว(อาทีนวา อายตเกน คีตสฺสเรน-ธมฺมำ ภณนฺตสฺส) มี 5 อย่าง คือ 1. ตนเองติดใจ(สารชฺชติ)ในเสียงนั้น 2. ผู้อื่นย่อมติดใจในเสียงนั้น 3. ชาวบ้านย่อมกล่าว

โทษได้ว่า พวกสมณะศากยบุตรก็มีการขับ(ร้อง)เหมือนพวกตน 4. เมื่อพอใจในการทำเสียง สมาธิย่อมเสื่อม(ไม่เกิดสมาธิ) 5. คนรุ่นหลังย่อมถือเป็นเยี่ยงอย่าง

("เสียงขับที่ยาว" มีลักษณะว่า บทและพยัญชนะเพี้ยนไป)

โทษของการนอนหลับอย่างไม่มีสติสัมปชัญญะ

(210) **มุฏฐัสสติสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า โทษของภิกษุผู้ลืมสติ ไม่มีสัมปชัญญะ นอนหลับ มี 5 อย่างคือ 1. หลับเป็นทุกข์(ทุกฺขํ สุปติ-หลับไม่สบาย) 2. ตื่นเป็นทุกข์(ทุกฺขํ ปฏิพุชฺฌติ-สะดุ้งตื่นได้ง่าย) 3. ฝันร้าย(ปาปกํ สุปินํ ปสฺสติ-ฝันเห็นสิ่งชั่วร้าย) 4. เทวดาไม่รักษา(เทวตา น รกฺขนฺติ) 5. น้ำอสุจิเคลื่อนได้(อสุจิ มุจฺจติ)

นอนหลับอย่างมีสติสัมปชัญญะ มีนัยตรงกันข้าม

อักโกสกวรรค

ว่าด้วยโทษและประโยชน์เรื่องต่างๆ

(211) **อักโกสกสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้ชอบด่าว่าเพื่อนพรหมจรรย์ ชอบติเตียนพระอริยเจ้า พึงต้องได้รับโทษ 5 อย่างคือ 1. ย่อมต้องอาบัติปาราชิก หมดหนทางที่จะได้บรรลุโลกุตรธรรม 2. ย่อมต้องอาบัติที่เศร้าหมองอื่นๆ ได้ 3. ย่อมได้รับโรคร้ายแรง(พาฬฺหํ โรคาตงฺกํ ผุสติ) 4. ย่อมตายอย่างคนหลง(สมฺมุโฬฺห กาลํ กโรติ-ตายอย่างไม่มีสติ)

(212) **ภัณฑนสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้

ทำความบาดหมางก่อการทะเลาะวิวาท ทำการอื้อฉาว(ภสฺสการโก) ก่ออธิกรณ์ในสงฆ์ พึงต้องได้รับโทษ 5 อย่างคือ 1. ไม่ได้บรรลุคุณวิเศษที่ยังไม่บรรลุ 2. เสื่อมจากคุณวิเศษที่ได้บรรลุแล้ว 3. เสียชื่อเสียง 4. ตายอย่างคนหลง 5. ตายไปแล้วย่อมเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

(213) **สีลสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า โทษของคนผู้ทุศีล (คนไม่มีศีล) มี 5 อย่างคือ 1. เสื่อมโภคทรัพย์ เพราะความประมาทเป็นเหตุ 2. เสียชื่อเสียง 3. เข้าสู่ประชุมชนใดก็ไม่องอาจ 4. ตายอย่างคนหลง 5. เมื่อตายไป ย่อมเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ส่วนอานิสงส์(ประโยชน์)ของคนมีศีล มีนัยตรงกันข้าม

(214) **พหุภาณีสูตร**... โทษของคนพูดมาก มี 5 อย่าง คือ 1. พูดเท็จ 2. พูดส่อเสียด 3. พูดคำหยาบ 4. พูดเพ้อเจ้อ 5. เมื่อตายไปแล้วย่อมเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

(215) **ปฐมอขันติสูตร** โทษของความเป็นผู้ไม่อดทนมี 5 อย่างคือ 1. ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้คน 2. มากด้วยเวร 3. มากด้วยโทษ 4. ตายอย่างคนหลง 5. เมื่อตายไปแล้วย่อมเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก (216) **ทุติยอขันติสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า โทษของความเป็นผู้ไม่อดทนมี 5 อย่าง คือ 1. ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้คน 2. เป็นผู้โหดร้ายได้ 3. เป็นผู้เดือดร้อนได้ 4. ตายอย่างคนหลง 5. เมื่อตายไปย่อมเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก (อานิสงส์ของความเป็นผู้อดทน มีนัยตรงกันข้าม)

(217) **ปฐมอปาสาทิกสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า บุคคล

ผู้มีกายกรรมเป็นต้น ที่ไม่น่าเลื่อมใส(มีความประพฤติชั่ว) มีโทษ 5 อย่าง คือ 1. ตนเองย่อมติเตียนตนเองได้ 2. วิญญูชนพิจารณาแล้วติเตียนได้ 3. เสียชื่อเสียง 4. ตายอย่างคนหลง 5. เมื่อตายไป ย่อมเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก (218) **ทุติยอปาสาทิกสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า บุคคลผู้มีกายกรรมเป็นต้น ที่ไม่น่าเลื่อมใส มีโทษ 5 อย่างคือ 1. ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใสย่อมไม่เลื่อมใส 2. ผู้ที่เลื่อมใสแล้ว บางพวกย่อมคลายความเลื่อมใส 3. ได้ชื่อว่าไม่ทำตามคำสอนของพระศาสดา 4. คนรุ่นหลังย่อมเจริญรอยตาม 5. จิตของเขาย่อมไม่ผ่องใส ส่วนอานิสงส์ของความเป็นผู้มีความประพฤติน่าเลื่อมใส มีนัยตรงกันข้าม

(219) **อัคคิสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า โทษที่เกิดจากไฟมี 5 อย่างคือ 1. ทำให้ตาฝ้าฟาง 2. ทำให้ผิวเสีย 3. ทำให้อ่อนแรง(ทุรพล) 4. ทำให้เกิดการคลุกคลีกับหมู่คณะ 5. ทำให้มีการพูดกันด้วยดิรัจฉานกถา (ไฟในที่นี้น่าจะเป็นไฟผิง)

(220) **มธุราสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เมืองมธุรามีสิ่งที่เป็นโทษ 5 อย่างคือ 1. พื้นดินขรุขระ 2. มากด้วยฝุ่น 3. มีสุนัขดุ 4. มียักษ์ร้าย(วาลยกฺขา) 5. อาหารขาดแคลน(เศรษฐกิจไม่ดี)

ทีฆจาริกวรรค

โทษของการเดินทางและอยู่ประจำที่นานๆ

(221) **ปฐมทีฆจาริกสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ข้อเสียของภิกษุผู้เดินทางไปนานไม่มีกำหนด มี 5 อย่างคือ 1. ไม่

ได้ฟังสิ่งที่ไม่เคยฟัง 2. ไม่เข้าใจชัดสิ่งที่ได้ฟังแล้ว 3. ไม่มีความมั่นใจกับสิ่งที่ได้ฟังมาแล้ว(ซึ่งมีอยู่เพียงเล็กน้อย) 4. ได้รับโรคร้ายแรง 5. ไม่มีมิตร (222) **ทุติยทีฆจาริกสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ข้อเสียของภิกษุผู้เดินทางไปนานไม่มีกำหนด มี 5 อย่าง คือ 1. ไม่ได้บรรลุคุณวิเศษที่ยังไม่ได้บรรลุ 2. เสื่อมจากคุณวิเศษที่ได้บรรลุแล้ว 3. ไม่มีความมั่นใจกับคุณวิเศษที่ได้บรรลุแล้ว(ซึ่งมีอยู่เพียงเล็กน้อย) 4. ได้รับโรคร้ายแรง 5. ไม่มีมิตร. ประโยชน์ของการเดินทางที่มีกำหนด มีนัยตรงกันข้าม

(223) **อภินิวาสสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ข้อเสียของการอยู่ประจำที่(อภินิวาส) มี 5 อย่างคือ 1. มีสิ่งของมาก มีการสะสมสิ่งของมาก 2. มีเภสัชมาก มีการสะสมเภสัชมาก 3. มีกิจธุระมาก ไม่รู้จักเลือกกิจที่จำเป็น 4. มีการคลุกคลีกับคฤหัสถ์และบรรพชิตอันไม่สมควร 5. จะไปจากอาวาส ก็มีความห่วงใย (224) **มัจฉรสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ข้อเสียของการอยู่ประจำที่ มี 5 อย่างคือ 1. เป็นผู้ตระหนี่ที่อยู่ 2. เป็นผู้ตระหนี่สกุล (ญาติโยม) 3. เป็นผู้ตระหนี่ลาภ(ปัจจัย 4) 4. เป็นผู้ตระหนี่คุณความดี(วณฺณมจฺฉรี) 5. เป็นผู้ตระหนี่ธรรม(ปริยัติ) ส่วนการอยู่อย่างมีกำหนด มีนัยตรงกันข้าม

โทษของการเข้าไปหาชาวบ้าน

(225) **ปฐมกุลุปกสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้เข้าไปสู่สกุล(เข้าไปหาชาวบ้าน) มีโทษ 5 อย่าง คือ 1. ต้องอาบัติเพราะไปไม่บอกลาได้ 2. ต้องอาบัติเพราะนั่งในที่ลับหูกับ

มาตุคามได้ 3. ต้องอาบัติเพราะนั่งในที่ลับตากับมาตุคามได้ 4. ต้องอาบัติเพราะแสดงธรรมแก่มาตุคามเกินกว่า 5-6 คำได้ 5. มากด้วยความดำริในกาม (226) **ทุติยกุลุปกสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้เข้าไปสู่สกุล คลุกคลีอยู่ในสกุล(คลุกคลีกับชาวบ้านเกินเวลาอันควร) มีโทษ 5 อย่างคือ 1. มีการเห็นมาตุคามเนืองๆ 2. เมื่อมีการเห็นก็มีการเกี่ยวข้อง 3. เมื่อมีการเกี่ยวข้องก็มีการคุ้นเคย 4. เมื่อมีการคุ้นเคยก็มีจิตจดจ่อ(หมกมุ่น) 5. เมื่อมีจิตจดจ่อ ก็เป็นอันหวังได้ว่า จะไม่ยินดีในการประพฤติพรหมจรรย์(คิดไปในทางสึกหาลาเพศ) อาจมีการต้องอาบัติหรือลาสิกขา

โทษและคุณอันเกิดจากโภคทรัพย์

(227) **โภคสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า โทษอันเกิดจากโภคทรัพย์ มี 5 อย่างคือ 1. เสี่ยงต่อไฟ 2. เสี่ยงต่อน้ำ 3. เสี่ยงต่อพระราชา 4. เสี่ยงต่อโจร 5. เสี่ยงต่อทายาทผู้ไม่เป็นที่รัก (คำว่าเสี่ยงในที่นี้ แปลเอาความจากคำว่า สาธารณะ) ตรัสถึงอานิสงส์(ประโยชน์) อันเกิดจากโภคทรัพย์ว่ามี 5 อย่างคือ อาศัยโภคทรัพย์ บุคคลจึง 1. เลี้ยงตนให้เป็นสุข 2. เลี้ยงมารดาบิดาให้เป็นสุข 3. เลี้ยงบุตรภรรยา คนใช้ คนงาน และบริวารให้เป็นสุข 4. เลี้ยงมิตรสหายให้เป็นสุข 5. ได้ทำบุญให้ทานกับสมณพราหมณ์เพื่อเป็นทางสู่สวรรค์

(228) **ภัตตสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า บ้านเรือนที่หุงต้มอาหารในเวลาสาย (อุสฺสูรภตฺเต-หุงต้มอาหารในเวลาสายเกินปกติ)

มีโทษ 5 อย่าง คือ 1. ไม่ได้ต้อนรับแขกตามเวลา 2. ไม่ได้บูชาเทพผู้รับพลี(เครื่องบวงสรวง) ตามเวลา 3. ไม่ได้ต้อนรับสมณ-พราหมณ์ผู้ฉันหนเดียว งดการฉันในเวลากลางคืน เว้นการฉันในเวลาวิกาล(หลังเที่ยง) ตามเวลา 4. พวกคนใช้ คนงาน และบริวาร พากันหลบงาน 5. อาหารที่บริโภคผิดเวลา ไม่มีโอชะ(เสียรส เสียคุณค่า) ส่วนบ้านเรือนที่หุงต้มอาหารในเวลา(สมยภตฺเต) มีนัยตรงกันข้าม

เปรียบสตรีเหมือนงูเห่า

(229) **ปฐมสัปปสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า โทษ(อันตรายและส่วนเสีย)ในงูเห่า มี 5 อย่างคือ 1. เป็นสัตว์ไม่สะอาด 2. มีกลิ่นเหม็น 3. มีความน่ากลัวยิ่ง 4. พร้อมที่จะเป็นพิษเป็นภัย 5. มักทำร้ายมิตร, ในมาตุคามก็มีโทษ 5 อย่าง คือ 1. เป็นเพศที่ไม่สะอาด 2. มีกลิ่นคาว 3. มีความน่ากลัวยิ่ง 4. พร้อมที่จะเป็นภัย 5. มักประทุษร้ายมิตร

(230) **ทุติยสัปปสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ในงูเห่ามีโทษ 5 อย่างคือ 1. มักโกรธ 2. มักผูกโกรธ 3. มีพิษร้าย 4. มีลิ้นสองแฉก 5. มักทำร้ายมิตร, ในมาตุคามก็มีโทษ 5 อย่าง คือ 1. มักโกรธ 2. มักผูกโกรธ 3. มีพิษร้าย 4. มีลิ้นสองแฉก 5. มักประทุษร้ายมิตร, ในโทษ 5 อย่างนั้น ข้อว่ามีพิษร้าย เพราะโดยมาก มาตุคามมีราคะจัด ข้อว่ามีลิ้นสองแฉก เพราะโดยมาก มาตุคามชอบพูดส่อเสียด ข้อว่ามักประทุษร้ายมิตร เพราะโดยมาก มาตุคามมักประพฤตินอกใจ

อาวาสกวรรค

ว่าด้วยคุณสมบัติของเจ้าอาวาส

ในอาวาสกวรรค มี 10 พระสูตร ขอประมวลเนื้อหาให้เป็นหมวดหมู่ตามลำดับพระสูตร ดังนี้

(231) **อาวาสิกสูตร** *เจ้าอาวาสผู้ไม่ควรแก่การยกย่อง* : 1. เป็นผู้ไม่มีมรรยาท(น อากปฺปสมฺปนฺโน-ไม่ถึงพร้อมด้วยกิริยาของสมณะ) ไม่ถึงพร้อมด้วยวัตร 2. ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงสุตะ (อ่อนการศึกษา) 3. เป็นผู้ไม่ประพฤติขัดเกลา ไม่ยินดีในการหลีกเร้น ไม่ยินดีในกัลยาณธรรม 4. พูดจาไม่ไพเราะ 5. เป็นคนโง่เขลา (เจ้าอาวาสผู้ควรแก่การยกย่องมีนัยตรงกันข้าม)

(232) **ปิยสูตร** *เจ้าอาวาสผู้เป็นที่เคารพรักของเพื่อนพรหมจรรย์* : 1. เป็นผู้มีศีล 2.เป็นพหูสูต 3. พูดจาไพเราะนุ่มนวลเข้าใจง่าย 4. เข้าฌาน 4 ได้ตามต้องการ 5. เป็นพระอรหันต์

(233) **โสภณสูตร** *เจ้าอาวาสผู้ยังอาวาสให้ดีงาม* : 1. เป็นผู้มีศีล 2. เป็นพหูสูต 3. พูดจาไพเราะนุ่มนวลเข้าใจง่าย 4. เป็นผู้สามารถแสดงธรรมให้ผู้เข้าไปหาเข้าใจแจ่มแจ้ง ปฏิบัติตาม มีความมั่นใจ และเพลินใจ 5. เข้าฌาน 4 ได้ตามต้องการ

(234) **พหุปการสูตร** *เจ้าอาวาสผู้มีอุปการะมากแก่อาวาส* : 1. เป็นผู้มีศีล 2. เป็นพหูสูต 3. ปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่หักพัง 4. เมื่อมีภิกษุต่างถิ่นมาสู่อาวาส ก็ไปเชิญชวนชาวบ้านมาทำบุญ 5. เข้าฌาน 4 ได้ตามต้องการ

(235) **อนุกัมปกสูตร** *เจ้าอาวาสผู้อนุเคราะห์คฤหัสถ์* :

1. ยังคฤหัสถ์ให้สมาทาน(ถือปฏิบัติ)ในอธิศีล(ศีล 5)2. ยังคฤ-หัสถ์ให้ดำรงอยู่ในธรรมทัศนะ(อริยสัจ 4) 3. มีการเข้าไปเยี่ยมคฤหัสถ์ผู้ป่วยไข้ ให้ตั้งสติไว้กับพระรัตนตรัย (และ) เมื่อมีสงฆ์หมู่ใหญ่ต่างถิ่นมาสู่อาวาสก็ไปเชิญชวนคฤหัสถ์มาทำบุญ 4. ฉันอาหารที่คฤหัสถ์ถวาย ไม่ว่าจะเลวหรือประณีต 5. ไม่ยังศรัทธาไทยให้เสียไป(ไม่ทำให้เสียน้ำใจ-เสื่อมศรัทธา)

(236) **ยถาภตอวัณณสูตร** *เจ้าอาวาสผู้เหมือนถูกขังไว้ในนรก* : 1. ไม่ใคร่ครวญพิจารณาก่อน แล้วกล่าวสรรเสริญผู้ควรตำ-หนิ 2. ไม่ใคร่ครวญพิจารณาก่อนแล้วกล่าวตำหนิผู้ควรสรรเสริญ 3. ไม่ใคร่ครวญพิจารณาก่อน แล้วแสดงความเลื่อมใสให้ปรากฏในที่อันไม่ควรเลื่อมใส(เลื่อมใสบุคคลที่ไม่น่าเลื่อมใส) 4. ไม่ใคร่-ครวญพิจารณาก่อน แล้วแสดงความไม่เลื่อมใสในที่อันควรเลื่อมใส 5. ยังศรัทธาไทยให้ตกไป(ทำให้เขาเสียน้ำใจ-เสื่อมศรัทธา)

(237) **ยถาภตเคธสูตร** *เจ้าอาวาสผู้เหมือนถูกขังไว้ในนรก* : 1. ไม่ใคร่ครวญพิจารณาก่อน แล้วกล่าวสรรเสริญผู้ควรตำหนิ 2. ไม่ใคร่ครวญพิจารณาก่อน แล้วกล่าวตำหนิผู้ควรสรร-เสริญ 3. เป็นผู้ตระหนี่-หวงแหนอาวาส 4. เป็นผู้ตระหนี่สกุลหวงแหนสกุล(หวงแหนญาติโยมอุปัฏฐาก) 5. ยังศรัทธาไทยให้ตกไป *(238)* **ปฐมยถาภตมัจเฉรสูตร** *เจ้าอาวาสผู้เหมือนถูกขังไว้ในนรก* : (เหมือนในพระสูตรบน ต่างแต่ข้อ 5) 5. เป็นผู้ตระหนี่ลาภ(ปัจจัย 4) (239) **ทุติยยถาภตมัจเฉรสูตร** *เจ้าอาวาสผู้เหมือนถูกขังไว้ในนรก* : 1. เป็นผู้ตระหนี่อาวาส 2.เป็นผู้ตระหนี่สกุล 3. เป็นผู้ตระหนี่ลาภ 4. เป็นผู้ตระหนี่วรรณะ(อยากให้คนยกย่อง

นับถือตัวเองคนเดียว) 5. ยังศรัทธาไทยให้ตกไป (240) **ตติย-ยถาภตมัจเฉรสูตร** *เจ้าอาวาสผู้เหมือนถูกขังไว้ในนรก* : (4 ข้อแรกเหมือนในทุติยยถาภตมัจเฉรสูตร ต่างแต่ข้อ 5) 5. เป็นผู้ตระหนี่ธรรม

(5 พระสูตรหลัง ตรัสนัยตรงกันข้ามไว้ด้วย ทุกพระสูตรในอาวาสกวรรค ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย)

ทุจริตวรรค

ผลต่างระหว่างทุจริตกับสุจริต

(241-248) ใน 8 พระสูตรแรก ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายด้วยเรื่องโทษของทุจริตและคุณ(อานิสงส์)ของสุจริต สรุปความได้ว่า ทุจริตมีโทษ 5 อย่างคือ 1. เม้ตนเองก็ติเตียนตนเองได้ 2. วิญญูชนพิจารณาแล้วย่อมติเตียนได้ 3. เสียชื่อเสียง 4. ตายอย่างหลงลืมสติ 5. เมื่อตายไปย่อมเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก. ส่วนสุจริต มีนัยตรงกันข้าม

อีกนัยหนึ่ง ทุจริตมีโทษ 5 อย่างคือ 1. แม้ตนเองก็ติเตียนตนเองได้ 2. วิญญูชนพิจารณาแล้วย่อมติเตียน 3. เสียชื่อเสียง 4. เสื่อมจากสัทธรรม(กุศลกรรมบถ) 5. ดำรงอยู่ในอสัท-ธรรม(อกุศลกรรมบถ). ส่วนสุจริต มีนัยตรงกันข้าม

บุคคลผู้เปรียบเหมือนป่าช้า

(249) **สีวถิกาสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ป่าช้ามีโทษ 5

อย่างคือ 1. เป็นที่ไม่สะอาด 2. มีกลิ่นเหม็น 3. พร้อมที่จะมีภัย 4. เป็นที่ซุ่มของคนร้าย 5. เป็นที่รำพันทุกข์ของผู้คน, บุคคลผู้เปรียบเหมือนป่าช้าก็มี 5 จำพวก คือ 1. บุคคลผู้ไม่สะอาดด้วยกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ที่ไม่สะอาด 2. บุคคลผู้มีชื่อเสียงเสียหายเพราะกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ที่ไม่สะอาด 3. เพื่อนพรหมจรรย์ผู้ทรงศีลย่อมหนีห่างเขา เพราะเขาพร้อมที่จะเป็นภัย 4. เขาย่อมคบหาสมาคมกับคนที่ไม่สะอาดด้วยกัน (เหมือนคนร้ายชอบซุ่มอยู่ตามป่าช้า) 5. เพื่อนพรหมจรรย์ผู้ทรงศีล เมื่อเห็นว่าเขาเป็นคนไม่สะอาด ย่อมรำพันทุกข์ว่าตนหลงมาคบหาสมาคมกับเขา

ข้อเสียของผู้เลื่อมใสในตัวบุคคล

(250) **ปุคคลปสาทสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ความเลื่อมใสในตัวบุคคล มีข้อเสีย 5 อย่างคือ 1. เมื่อผู้ที่ตนเลื่อมใสต้องอาบัติจนเป็นเหตุให้สงฆ์ยกวัตร(ลงอุกเขปนียกรรม-ตัดสิทธิแห่งภิกษุชั่วคราว) ก็จะเสียใจ พลอยไม่เลื่อมใสและไม่คบหากับภิกษุรูปอื่นๆ ไปด้วย เมื่อไม่คบหา ก็ไม่ฟังสัทธรรม เมื่อไม่ฟังสัทธรรม ก็เสื่อมจากสัทธรรม 2. เมื่อผู้ที่ตนเลื่อมใสต้องอาบัติจนเป็นเหตุให้สงฆ์มีมติให้เป็นภิกษุท้ายแถว(ให้นั่งที่อาสนะปลายแถว) ก็จะเสียใจ พลอยไม่เลื่อมใสและไม่คบหากับภิกษุรูปอื่นๆ ไปด้วย... 3. เมื่อผู้ที่ตนเลื่อมใสหลีกไปสู่ทิศ(ออกเดินทางจาริก) ก็จะเสียใจ ไม่เลื่อมใสและไม่คบหากับภิกษุรูปอื่นๆ ไปด้วย... 4. เมื่อผู้ที่ตนเลื่อมใสลาสิกขา ก็จะเสียใจ ไม่เลื่อมใสและ

ไม่คบหากับภิกษุรูปอื่นๆ ไปด้วย... 5. เมื่อผู้ที่ตนเลื่อมใสถึงแก่มรณภาพ ก็จะเสียใจ ไม่เลื่อมใส และไม่คบหากับภิกษุรูปอื่นๆ ไปด้วย...(ข้อเสียคือ จะเป็นเหตุให้เสื่อมจากสัทธรรม เพราะไม่ได้ฟังธรรมจากภิกษุรูปอื่นๆ)

พระสูตรนอกปัณณาสก์

ในปัญจกนิบาต มีพระสูตรนอกปัณณาสก์ ซึ่งบรรจุธรรมประเภท 5 ข้อ อีกส่วนหนึ่ง เป็นธรรมที่ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ประมวลได้ดังนี้

คุณสมบัติของผู้เป็นอุปัชฌาย์-อาจารย์

(251-253) ภิกษุที่จะให้กุลบุตรอุปสมบทได้-ให้นิสสัย(หรือนิสัย-หน้าที่เป็นผู้ปกครองดูแล แนะนำ ฝึกฝนอบรม แก่ผู้อุปสมบทเข้ามา)ได้-มีสามเณรอุปัฏฐากได้ ต้องเป็นผู้ประกอบด้วยธรรม 5 อย่างคือ 1. สีลขันธ์ 2. สมาธิขันธ์ 3. ปัญญาขันธ์ 4. วิมุตติขันธ์ 5. วิมุตติญาณทัสสนขันธ์ โดยธรรมทั้ง 5 อย่างนี้เป็นธรรมของอเสขะ(พระอรหันต์)

(คุณสมบัติของภิกษุผู้เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์ดังกล่าวนี้เป็นไปได้เฉพาะในระยะต้นพุทธกาล(ปฐมโพธิกาล)

(254-257) ความตระหนี่(มัจฉริยะ) มี 5 อย่าง คือ 1. ตระหนี่ที่อยู่(อาวาสมัจฉริยะ) 2. ตระหนี่สกุล(กุลมัจฉริยะ-หวงโยมอุปัฏฐาก) 3. ตระหนี่ลาภ(ลาภมัจฉริยะ-หวงแหนปัจจัย 4) 4.

ตระหนี่วรรณะ(วัณณมัจฉริยะ-เอาดีคนเดียว) 5. ตระหนี่ธรรม (ธัมมมัจฉริยะ-ไม่แสดงธรรมสั่งสอนคนอื่น). ตรัสว่า ความตระ-หนี่ธรรมเป็นข้อน่าเกลียดที่สุด การอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ของภิกษุ ก็เพื่อละเพื่อตัดขาดความตระหนี่ทั้ง 5 นี้ให้ได้ ภิกษุที่ละความตระหนี่ทั้ง 5 นี้ไม่ได้ ย่อมไม่อาจบรรลุฌาน 4 ตลอดถึงอริยผลใดๆ

(258-259) ภิกษุผู้ตระหนี่ที่อยู่ ตระหนี่สกุล ตระหนี่ลาภ ตระหนี่วรรณะ และเป็นคนอกตัญญูอกตเวที ก็ไม่อาจบรรลุฌาน 4 ตลอดถึงอริยผลใดๆ เช่นกัน

คุณสมบัติของภิกษุเจ้าหน้าที่ด้านต่างๆ

(260-262) ภิกษุเจ้าหน้าที่ที่ได้รับแต่งตั้งจากสงฆ์(เท่าที่กล่าวถึงในปัญจกนิบาตนี้) ประกอบด้วย 1. ภัตตุเทศก์(เจ้าหน้าที่แจกจ่ายภัต) 2. เสนาสนปัญญาปกะ(เจ้าหน้าที่บริหารจัดการเกี่ยวกับเสนาสนะ) 3. ภัณฑาคาริกะ(เจ้าหน้าที่รักษาเรือนคลังเก็บพัสดุของสงฆ์) 4. จีวรปฏิคาหกะ(เจ้าหน้าที่รับจีวรเพื่อสงฆ์) 5. จีวรภาชกะ(เจ้าหน้าที่แจกจ่ายจีวร) 6. ยาคุภาชกะ(เจ้าหน้าที่แจกจ่ายยาคู) 7. ผลภาชกะ(เจ้าหน้าที่แจกจ่ายผลไม้) 8. ขัชชก-ภาชกะ(เจ้าหน้าที่แจกจ่ายของขบเคี้ยว) 9. อัปปมัตตกวิสัชชกะ (เจ้าหน้าที่แจกจ่ายของเล็กๆ น้อยๆ เช่น เข็มเย็บผ้า เป็นต้น) 10. สาฏิยคาหาปกะ(เจ้าหน้าที่รับผ้าห่มเพื่อสงฆ์) 11. ปัตตคาหา-ปกะ(เจ้าหน้าที่รับบาตรเพื่อสงฆ์) 12. อารามิกเปสกะ (เจ้าหน้าที่ใช้คนทำงานวัด, เจ้าหน้าที่บริหารคนงานวัด) 13. สามเณรเปสกะ

(เจ้าหน้าที่ใช้สามเณร)

ภิกษุผู้เหมาะสมแก่การได้รับแต่งตั้งจากสงฆ์ในหน้าที่เหล่านี้ ต้องมีคุณสมบัติ 5 อย่างคือ 1. ไม่ลำเอียงเพราะรัก 2. ไม่ลำเอียงเพราะชัง 3. ไม่ลำเอียงเพราะหลง 4. ไม่ลำเอียงเพราะกลัว 5. เข้าใจงานในหน้าที่เป็นอย่างดี

มนุษย์ทุกหมู่เหล่าต้องมีศีล 5

(263-266) ตรัสว่า การละเมิดศีล 5 (มีฆ่าสัตว์เป็นต้น) นั้น ไม่ว่าจะเป็นใคร ย่อมเป็นเหตุให้เกิดในนรกทั้งสิ้น และการมีศีล 5 ย่อมเป็นเหตุให้เกิดในสวรรค์ทั้งสิ้น บุคคลที่ทรงกล่าวถึงว่าต้องมีศีล 5 (เหมือนกันหมด) คือ ภิกษุ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณร สามเณรี อุบาสก อุบาสิกา อาชีวก(นักบวชเปลือย) นิครนถ์(นักบวชปิดกายท่อนบน) สาวกนิครนถ์(มุณฑสาวก) ชฎิล(ดาบส) ปริพาชก(นักบวชนุ่งห่มผ้า) เดียรถีย์ทุกหมู่เหล่าไม่ว่าจะเป็นพวกมาคัณฑิกะ พวกเตทัณฑิกะ พวกอารุทธกะ พวกโคตมกะ หรือพวกเทวธัมมิกะ

ธรรมที่ควรเจริญเพื่อรู้เท่าทันกิเลส

(267-271) กิเลส 17 อย่างคือ ราคะ โทสะ โมหะ โกธะ อุปนาหะ มักขะ ปลาสะ อิสสา มัจฉริยะ มายา สาเถยยะ ถัมภะ สารัมภะ มานะ อติมานะ มทะ ปมาทะ, มีธรรม 4 หมวด ซึ่งเมื่อเจริญแล้ว จะรู้เท่าทันและละขาดได้(ซึ่งกิเลส 17 อย่างนี้)

ธรรม 4 หมวดนั้นคือ

ซากกุฏิวิหารที่โบราณสถานโฆสิตาราม เมืองโกสัมพี

หมวดที่ 1 (สัญญา 5) ประกอบด้วย 1. อสุภสัญญา 2. มรณสัญญา 3. อาทีนวสัญญา 4. อาหาเร ปฏิกูลสัญญา 5. สัพพโลเก อนภิรตสัญญา

หมวดที่ 2 (สัญญา 5) ประกอบด้วย 1. อนิจจสัญญา 2. อนิจเจ ทุกขสัญญา 3. ทุกเข อนัตตสัญญา 4. ปหานสัญญา 5. วิราคสัญญา

หมวดที่ 3 (อินทรีย์ 5) ประกอบด้วย 1. สัทธินทรีย์ 2. วิริยินทรีย์ 3. สตินทรีย์ 4. สมาธินทรีย์ 5. ปัญญินทรีย์

หมวดที่ 4 (พละ 5) ประกอบด้วย 1. สัทธาพละ 2 วิริยพละ 3. สติพละ 4. สมาธิพละ 5. ปัญญาพละ

จบปัญจกนิบาตแห่งอังคุตตรนิกาย

ฉักกนิบาต ปฐมปัณณาสก์

อาหุเนยยวรรค

อนุตริยะ 6-อนุสติ 6

(272) **ปฐมอาหุเนยยสูตร** (273) **ทุติยอาหุเนยยสูตร** (274) **อินทริยสูตร** (275) **พลสูตร** (276) **ปฐมอาชานิยสูตร** (277) **ทุติยอาชานิยสูตร** (278) **ตติยอาชานิยสูตร** ทั้ง 7 พระสูตรนี้ ว่าด้วยคุณสมบัติของพระอรหันต์ ซึ่งเนื้อหาซ้ำกับในเล่มก่อนๆ

(279) **อนุตตริยสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า **มีธรรม** ยอดเยี่ยม 6 อย่าง คือ 1. ทัสสนานุตริยะ(การเห็นอันยอดเยี่ยม เช่นเห็นพระพุทธเจ้าเป็นต้น) 2. สวนานุตริยะ(การฟังอันยอดเยี่ยม เช่นการฟังเรื่องพระรัตนตรัยเป็นต้น) 3. ลาภานุตริยะ(การได้อันยอดเยี่ยม หมายถึงการได้อริยทรัพย์) 4. สิกขานุตริยะ(การศึกษาอันยอดเยี่ยม หมายถึงสิกขา 3) 5. ปาริจริยานุตริยะ(การ

รับใช้อันยอดเยี่ยม เช่นการรับใช้พระรัตนตรัย) 6. อนุสตานุตริยะ (การระลึกอันยอดเยี่ยม เช่นการระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย เป็นต้น)

(280) **อนุสสติสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ที่ตั้งแห่งความระลึก(อนุสติฐาน) มี 6 อย่างคือ 1. พุทธานุสติ(ระลึกถึงพระพุทธเจ้า) 2. ธัมมานุสติ(ระลึกถึงพระธรรม) 3. สังฆานุสติ (ระลึกถึงพระสงฆ์) 4. สีลานุสติ(ระลึกถึงศีลที่มีอยู่ในตน) 5. จาคานุสติ(ระลึกถึงการบริจาคของตน) 6. เทวตานุสติ(ระลึกถึงเทวดาและธรรมที่ทำให้เป็นเทวดา)

(คำว่าระลึก ในที่นี้หมายถึง น้อมนึกเอาพระคุณของพระพุทธเจ้าเป็นต้นเป็นอารมณ์-เป็นกรรมฐานในการเจริญสมาธิ)

การระลึกอยู่เสมอของอริยสาวก(โสดาบัน)

(281) **มหานามสูตร** นิโครธาราม (กรุงกบิลพัสดุ์) : เจ้าศากยะพระนามว่า มหานามะ ทูลถามพระพุทธองค์ว่า อริยสาวกผู้ได้บรรลุธรรมแล้ว อยู่กันด้วยวิหารธรรมประเภทไหนเป็นส่วนมาก? มีพระดำรัสตอบว่า อริยสาวกย่อมอยู่กันด้วยการระลึกถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ศีลของตน การบริจาคของตน และเทวดา

ทรงกล่าวถึงการระลึกถึงเทวดาว่า ได้แก่การระลึกถึงความมีอยู่ของเทวดาตั้งแต่เทวดาเหล่าจาตุมหาราช จนถึงเทวดาที่สูงกว่าเหล่าพรหม พวกเขาเหล่านั้นได้ไปเกิดเป็นเทวดาก็เพราะเป็นผู้มีศรัทธา มีศีล มีสุตะ มีจาคะ มีปัญญา ตัวเราเองก็มีศรัทธาเป็นต้น เหมือนที่เทวดาเหล่านั้นมี

ตรัสว่า การระลึกถึงพระพุทธเจ้า ฯลฯ การระลึกถึงศรัทธาเป็นต้น ของตน และของเทวดาเหล่านั้นเนืองๆ ทำให้จิตของอริยสาวกไม่ถูกราคะ โทสะ โมหะ กลุ้มรุม เป็นจิตดิ่งตรง จิตที่ดิ่งตรงเช่นนั้น ย่อมรู้อรรถรู้ธรรม ย่อมได้ความปราโมทย์อันประกอบด้วยธรรม เมื่อได้ความปราโมทย์ ก็เกิดปีติ เมื่อใจมีปีติ กาย(ทั้งนามกายทั้งร่างกาย)ย่อมสงบ ผู้มีกายที่สงบแล้ว ย่อมได้เสวยสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น เป็นอันว่า อริยสาวก(โสดาบัน)ย่อมอยู่อย่างสงบเรียบร้อย ท่ามกลางหมู่สัตว์ที่ไม่สงบเรียบร้อย ย่อมอยู่อย่างไม่มีความทุกข์ร้อน ท่ามกลางหมู่สัตว์ที่มีความทุกข์ร้อน เป็นผู้ถึงกระแสแห่งธรรม

สาราณิยาทิวรรค

สาราณียธรรม-หลักการอยู่ร่วมกัน

(282) **ปฐมสาราณียสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า สาราณียธรรม(หรือสารณียธรรม-ธรรมที่เป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน) มี 6 อย่าง คือ 1. เมตตากายกรรม-มีการกระทำอันประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง 2. เมตตาวจีกรรม-มีการพูดจาอันประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง 3. เมตตามโนกรรม-มีการคิดนึกอันประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง 4. สาธารณโภคี-แบ่งปันลาภ(ปัจจัย 4) ที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้กระทั่งอาหารบิณฑบาต บริโภคร่วมกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ผู้มีศีล 5. สีลสา-

มัญญตา-มีศีลบริสุทธิ์เป็นไปเพื่อสมาธิ เสมอกับเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง 6. ทิฏฐิสามัญญตา-มีทิฐิอันประเสริฐเป็นไปเพื่อความสิ้นทุกข์ เสมอกับเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

(283) **ทุติยสาราณียสูตร** ใจความเหมือนในปฐมสาราณียสูตร ตรัสว่า สาราณียธรรม 6 ประการนี้ ทำให้ระลึกถึงกัน ทำให้เป็นที่รักที่เคารพซึ่งกันและกัน เป็นไปเพื่อความช่วยเหลือกัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

เมื่อบรรลุไม่จริงก็มีความเห็นผิดเพี้ยน

(284) **เมตตาสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ธาตุ(ธรรม)ที่เป็นเครื่องสลัดออก(นิสสารณียธาตุ) มี 6 อย่างคือ 1. เมตตาเจโตวิมุตติ เป็นเครื่องสลัดออกซึ่งพยาบาท 2. กรุณาเจโตวิมุตติ เป็นเครื่องสลัดออกซึ่งวิหิงสา(ความเบียดเบียน) 3. มุทิตาเจโตวิมุตติ เป็นเครื่องสลัดออกซึ่งอรติ(ความไม่ยินดีด้วย) 4. อุเบกขาเจโตวิมุตติ เป็นเครื่องสลัดออกซึ่งราคะ (ในมหาราหุโลวาทสูตร ตรัสว่า อุเบกขาทำให้ละปฏิฆะ(ความขัดเคืองใจ) 5. อนิมิตตาเจโตวิมุตติ(เจโตวิมุตติอันไม่มีนิมิต) เป็นเครื่องสลัดออกซึ่งนิมิตทั้งปวง 6. ความไม่มีอัสมิมานะ(ไม่ยึดถือตัวตน) เป็นเครื่องสลัดออกซึ่งความลังเลสงสัย(วิจิกิจฉา)

ตรัสว่า ถ้าเจริญธรรมเหล่านี้จนได้บรรลุอย่างแท้จริงแล้ว เป็นไปไม่ได้ที่ผู้บรรลุจะถูกพยาบาทเป็นต้นครอบงำจิตได้

(พระสูตรนี้ ฉบับพม่าเป็นนิสสารณียสูตร อรรถกถากล่าว

ว่า พระพุทธองค์ทรงให้ชื่อพระสูตรนี้ว่า อภูตพยากรณ์ (คำพยากรณ์ที่ไม่เป็นจริง)

ภิกษุผู้ได้ชื่อว่าตายไม่ดี

(285) **ภัททกสูตร** พระสารีบุตรกล่าวสอนภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้มีการเป็นอยู่(มีพฤติกรรม)ในลักษณะ 6 อย่าง คือ 1. ชอบการงาน (เช่น สร้างวิหาร เป็นต้น) 2. ชอบพูดคุย 3. ชอบหลับ 4. ชอบคลุกคลีกับหมู่คณะ 5. ชอบคลุกคลีกับคฤหัสถ์ 6. ชอบธรรมที่เป็นเหตุให้เนิ่นช้า(ปปัญจธรรม-กิเลสที่ถูกกระตุ้นด้วยตัณหา มานะ ทิฐิ) ถือได้ว่า ตายไม่ดี เป็นผู้ยินดีกับสักกายะ (เวียนตายเวียนเกิดในภพทั้ง 3) ไม่ละสักกายะเพื่อความสิ้นทุกข์อย่างแท้จริง (286) **อนุตัปปิยสูตร** ใจความเหมือนในภัททกสูตร ภิกษุผู้มีพฤติกรรม 6 อย่างนั้น จัดว่า ตายอย่างเดือดร้อน

(ทั้งสองพระสูตรนี้ กล่าวนัยตรงกันข้ามไว้ด้วย คำว่า ตายไม่ดี และ ตายอย่างเดือดร้อน เพราะยังจะต้องมีการเกิดอีก)

หายป่วยเพราะได้ฟังสัจจกิริยา

(287) **นกุลสูตร** ครั้งหนึ่ง ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ เภสกลามฤคทายวัน ใกล้เมืองสุงสุมารคิระ แคว้นภัคคะ คฤหบดีนกุลปิตาป่วยหนัก ภรรยา(คือนกุลมาตา)ได้กล่าวให้สติว่า อย่าให้ตัวเองสิ้นใจไปกับความห่วงใยเลย เพราะคนที่ตายอย่างมีความห่วงใย เป็นทุกข์ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงติเตียน

นางนกุลมาตาได้ให้กำลังใจ(กล่าวเป็นสัจจกิริยา)แก่สามี

ว่า 1. อย่าได้หวงใยว่า เมื่อท่านตายไป นกุลมาตาจักไม่สามารถเลี้ยงดูครอบครัวได้ เพราะดิฉันสามารถที่จะเลี้ยงลูก ดูแลครอบครัวได้ด้วยอาชีพปั่นฝ้าย ทำขนสัตว์ที่ตัวเองเชี่ยวชาญเป็นอย่างดี 2. อย่าได้ห่วงใยว่า เมื่อท่านตายไป นกุลมาตาจักมีสามีใหม่ เพราะเราทั้งสองต่างก็รู้ว่าได้อยู่ร่วมกันมาอย่างเคร่งครัดต่อขนบประเพณีตลอดเวลา 16 ปี 3. อย่าได้ห่วงใยว่า เมื่อท่านตายไป นกุลมาตาจักไม่ต้องการเห็นพระผู้มีพระภาคเจ้า ไม่ต้องการเห็นภิกษุสงฆ์ เพราะดิฉันต้องการได้เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้า ต้องการได้เห็นภิกษุสงฆ์เป็นอย่างยิ่ง 4. อย่าได้ห่วงใยว่า เมื่อท่านตายไป นกุลมาตาจักไม่รักษาศีลให้บริบูรณ์ เพราะในบรรดาสาวิกาของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่ยังเป็นคฤหัสถ์มีศีลบริบูรณ์ ดิฉันก็เป็นคนหนึ่งในจำนวนนั้น ถ้าจะมีใครสงสัยหรือเคลือบแคลงในเรื่องนี้ ก็ขอให้ไปเข้าเฝ้าทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ ซึ่งขณะนี้ประทับอยู่ที่เภสกลามฤคทายวัน 5. อย่าได้ห่วงใยว่า นกุลมาตายังไม่ได้ความสงบใจภายใน(สมาธิหรือฌาน) เพราะในบรรดาสาวิกาของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่ยังเป็นคฤหัสถ์ ได้ความสงบใจภายใน ดิฉันเป็นคนหนึ่งที่ได้ความสงบใจภายใน ถ้ามีใครสงสัยหรือเคลือบแคลงในเรื่องนี้ ขอให้เข้าเฝ้า ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ ซึ่งขณะนี้ประทับอยู่ที่เภสกลามฤคทายวัน 6. อย่าได้ห่วงใยว่า นกุลมาตายังไม่ได้ที่พึ่ง ยังไม่ข้ามพ้นความลังเลสงสัย ยังไม่แกล้วกล้า(มั่นใจ)ในพระธรรมวินัยนี้ เพราะในบรรดาสาวิกาของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่ยังเป็นคฤหัสถ์ ได้ที่พึ่ง ข้ามพ้นความลังเลสงสัย แกล้วกล้าในพระธรรมวินัยนี้ ดิฉันก็เป็นคนหนึ่ง...ถ้ามีใครสงสัย

หรือเคลือบแคลงในเรื่องนี้ ขอให้ไปเข้าเฝ้า ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ ซึ่งขณะนี้ประทับอยู่ที่เภสกลามฤคทายวัน

คำกล่าวของนกุลมาตา ยังผลให้นกุลปิตาผู้สามีหายป่วยเป็นปลิดทิ้ง และหลังจากหายป่วยไม่นาน เขาก็ได้ถือไม้เท้าไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ณ ที่ประทับ พระพุทธองค์ทรงอนุโมทนาที่เขามีภรรยาอย่างนกุลมาตา และทรงรับรองคำกล่าวของนกุลมาตาว่าเป็นจริงอย่างนั้น

ทรงสอนภิกษุไม่ให้เห็นแก่ความสุขสบาย

(288) **กุสลสูตร** เชตวัน : เย็นวันหนึ่ง พระพุทธองค์ทรงออกจากที่หลีกเร้นไปประทับบนอาสนะในอุปัฏฐานศาลา พระสาริบุตร พระมหาโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะ พระมหากัจจานะ พระมหาโกฏฐิตะ พระมหากัปปินะ พระอนุรุทธะ พระเรวตะ และพระอานนท์ ก็ออกจากที่หลีกเร้นไปนั่งรวมกันอยู่ที่นั่นเหมือนกัน พระพุทธองค์ทรงนั่งอยู่ทั้งคืน แล้วเสด็จเข้าพระวิหารที่ประทับ. หลังจากนั้นไม่นาน พระมหาเถระทั้งหลายก็กลับเข้าวิหารของตนเช่นกัน คงเหลือแต่ภิกษุใหม่ซึ่งนอนหลับกรนกันอยู่จนพระอาทิตย์ขึ้น

พระพุทธองค์ทรงเห็นอาการของภิกษุใหม่เหล่านั้นด้วยทิพยจักษุ ได้เสด็จไปประทับที่ศาลาหลังนั้นอีก ตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่า พระสาริบุตร ฯลฯ พระอานนท์ไปไหน? ครั้นภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า พระเถระเหล่านั้นกลับเข้าวิหารของตนแล้ว จึงรับสั่งว่า พวกเธอเป็นพระเถระกันหรืออย่างไร จึงมานอนกรน

กันอยู่จนพระอาทิตย์ขึ้น เคยได้เห็นหรือเคยได้ยินไหมว่า พระเจ้าแผ่นดินได้นอนสบาย ได้หลับสบาย ตามพระประสงค์จนตลอดพระชนม์ แล้วเป็นที่รักที่พอใจของพสกนิกร?...เคยได้เห็นหรือเคยได้ยินไหมว่า ผู้ครองรัฐ ผู้เป็นทายาทแห่งตระกูล ผู้เป็นสนาบดี ผู้ปกครองบ้าน ผู้ปกครองหมู่ ได้นอนสบาย ได้หลับสบายตามใจปรารถนาทั้งชีวิต แล้วเป็นที่รักที่พอใจของหมู่คณะ?...เคยได้เห็นหรือเคยได้ยินไหมว่า สมณะหรือพราหมณ์ได้นอนสบาย ได้หลับสบาย ตามใจปรารถนา โดยที่ไม่สำรวมอินทรีย์ ไม่รู้ประมาณในโภชนะ ไม่หมั่นเพียร ไม่เห็นแจ้งซึ่งกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่เจริญโพธิปักขิยธรรม แล้วสำเร็จอรหันต์ได้?

เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ที่ตรัสถึงนั้น พวกตนไม่เคยได้เห็น ไม่เคยได้ยินเลย จึงทรงสั่งสอนว่า พระองค์เองก็ไม่เคยได้เห็น ไม่เคยได้ยินเช่นกัน เพราะฉะนั้น ให้ตระหนักว่า เราทั้งหลายจักเป็นผู้สำรวมอินทรีย์...จักเจริญโพธิปักขิยธรรม ทั้งเบื้องต้นและเบื้องปลายแห่งวันคืน

(289) **มัจฉสูตร** วันหนึ่ง ระหว่างเสด็จจาริกอยู่ในแคว้นโกศล พระพุทธองค์ทอดพระเนตรเห็นชาวประมงร้อยปลาขายอยู่ จึงทรงแวะประทับที่โคนไม้แห่งหนึ่ง ทรงชี้ชวนให้ภิกษุทั้งหลายดูชาวประมงที่กำลังขายปลาอยู่ แล้วตรัสถามว่า เคยเห็นชาวประมงที่ร้อยปลาขาย ได้ขี่ช้างขี่ม้าขี่รถ...ร่ำรวยด้วยโภคทรัพย์ เพราะอาชีพนั้นหรือไม่? ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่าไม่เคยเห็น ตรัสว่า พระองค์ก็ไม่เคยเห็น นั่นเป็นเพราะชาวประมงคิดแต่จะฆ่าปลาด้วยใจที่เป็นบาป

ทรงถามในลักษณะเดียวกันในเรื่องคนฆ่าโค คนฆ่าแพะ ฯลฯ คนฆ่าสุกร พรานนก พรานเนื้อ ซึ่งได้คำตอบเหมือนกันว่า คนที่ประกอบอาชีพเหล่านั้น ไม่มีใครร่ำรวยด้วยโภคทรัพย์เพราะการฆ่าสัตว์เป็นอาชีพเลย เพราะพวกเขาคิดแต่จะฆ่าสัตว์ด้วยใจที่เป็นบาป มิพักต้องกล่าวถึงคนที่จ้องแต่จะฆ่าคนด้วยกัน ซึ่งมีแต่จะอำนวยสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ นำทุกข์มาให้ชั่วกาลนาน ตายไปก็ยังต้องไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

วิธีคิดในการเจริญมรณสติ

(290) **ปฐมมรณัสสติสูตร** ครั้งหนึ่ง ที่ปราสาทอิฐ(คิญชกาวสถะ) บ้านนาทิกคาม พระพุทธองค์ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายว่า มรณสติ(สติระลึกถึงความตายที่จะมาถึงตน) ที่ภิกษุเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลมากถึงนิพพาน พวกเธอได้เจริญมรณสติกันหรือไม่? มีภิกษุหลายรูปกราบทูลว่า ตนได้เจริญมรณสติอยู่ ทรงถามแต่ละรูปว่า เจริญกันอย่างไร?

ภิกษุรูปที่ 1 ทูลถึงวิธีคิดของตนว่า ชีวิตนี้คงอยู่ได้ชั่วคืนหนึ่งวันหนึ่ง พึงต้องใส่ใจในพระโอวาท ทำความเพียรให้มาก วิธีคิดของภิกษุรูปที่ 2 มีว่า ชีวิตนี้อยู่ได้ชั่ววันเดียว...วิธีคิดของภิกษุรูปที่ 3 มีว่า ชีวิตนี้อยู่ได้ชั่วขณะฉันอาหารมื้อหนึ่ง...วิธีคิดของภิกษุรูปที่ 4 มีว่า ชีวิตนี้อยู่ได้ชั่วเคี้ยวอาหาร 4 คำกลืน... วิธีคิดของภิกษุรูปที่ 5 มีว่า ชีวิตนี้อยู่ได้ชั่วขณะเคี้ยวอาหาร 1 คำกลืน...วิธีคิดของภิกษุรูปที่ 6 มีว่า ชีวิตนี้อยู่ได้ชั่วขณะหายใจเข้าแล้วหายใจออก หรือชั่วขณะหายใจออกแล้วหายใจเข้า พึงต้อง

ใส่ใจในพระโอวาท ทำความเพียรให้มาก

พระพุทธองค์ตรัสว่า การมีความคิดอย่างภิกษุ 4 รูปแรก ยังนับว่ามีความประมาทอยู่ ส่วนภิกษุที่คิดว่า ชีวิตเป็นอยู่ได้ชั่วขณะเคี้ยวอาหาร 1 คำกลืน และที่คิดว่า ชีวิตเป็นอยู่ได้ชั่วขณะหายใจเข้าแล้วหายใจออก หรือชั่วขณะหายใจออกแล้วหายใจเข้า จัดว่าเป็นผู้ไม่ประมาทในการเจริญมรณสติ เพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะ อย่างแรงกล้า

(291) **ทุติยมรณัสสติสูตร** ปราสาทอิฐ(นาทิกคาม) : ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายในเรื่องการเจริญมรณสติว่า...วิธีเจริญมรณสติให้ได้ผลมาก คือ เมื่อกลางวันผ่านไป กลางคืนย่างเข้ามา ภิกษุพิจารณาเห็นว่า เหตุแห่งความตายของเรามีมาก เช่น อาจจะถูกงูกัดตาย...อาจจะเกิดลมกำเริบให้ถึงแก่ชีวิตได้ ถ้าเราตายในเวลากลางคืน บาปอกุศลที่เรายังละไม่ได้ มีอยู่หรือไม่ ถ้าเห็นว่ายังมีอยู่ ก็ให้มีฉันทะ เพียรพยายาม มีสติสัมปชัญญะยิ่งขึ้น เพื่อละบาปอกุศลเหล่านั้น เหมือนคนถูกไฟไหม้ผ้าโพกบนศีรษะ หรือเหมือนคนที่ศีรษะถูกไฟไหม้ แต่ถ้าพิจารณาเห็นว่า บาปอกุศลที่ตนยังละไม่ได้ ไม่มีแล้ว ก็เกิดปีติและปราโมทย์...หรือเมื่อกลางคืนผ่านไป กลางวันย่างเข้ามา ก็พิจารณาเห็นว่า เหตุแห่งความตายของเรามีมาก เช่น อาจจะถูกงูกัดตายได้...ถ้าเราตายในเวลากลางวัน บาปอกุศลที่เรายังละไม่ได้ มีอยู่หรือไม่ ถ้าเห็นว่ายังมีอยู่ ก็ให้มีฉันทะ เพียรพยายาม มีสติสัมปชัญญะยิ่งขึ้น เพื่อละบาปอกุศลเหล่านั้น...

(อรรถกถาแห่งพระสูตรนี้ ให้ความหมายแก่ศัพท์บาง

ศัพท์อย่างน่าสนใจคือ ฉันทะ ได้แก่ความพอใจที่จะทำ, วายามะ ได้แก่ความเพียรในการประกอบกิจ, อุตสาหะ ได้แก่ความเพียรที่เป็นเหตุแห่งความกระตือรือร้น, อุสโสฬหิ ได้แก่ความเพียรที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จ, อัปปฏิวานี ได้แก่ความไม่ท้อถอย)

อนุตตริยวรรค

อานุภาพแห่งสมาธิ

(292) **สามกสูตร** หลังปฐมยามคืนหนึ่ง ที่วิหารชื่อ โปกขรณีย์ ใกล้หมู่บ้านสามคาม แคว้นสักกะ เทวดาองค์หนึ่งเปล่งรัศมีอันงดงามส่องสว่างไปทั่ววิหาร เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ ยืนกราบทูลว่า มีธรรม 3 อย่างที่เป็นไปเพื่อความเสื่อมแก่ภิกษุ คือ 1. ความเป็นผู้ชอบการงาน(เช่นการก่อสร้างเป็นต้น) 2. ความเป็นผู้ชอบพูดคุย 3. ความเป็นผู้ชอบหลับนอน, กราบทูลดังนี้แล้วทราบว่าเป็นที่พอพระทัย ก็หายวับไป วันรุ่งขึ้น พระพุทธองค์ทรงเล่าเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายฟัง และทรงสั่งสอนว่า ไม่ใช่เรื่องดีเลยที่จะเสื่อมจากกุศลธรรม แม้แต่เทวดาก็ยังรู้ ยังมีเหตุแห่งความเสื่อมที่จะเกิดแก่ภิกษุได้อีกคือ 1. ความเป็นผู้คลุกคลีด้วยหมู่คณะ 2. ความเป็นผู้ว่ายากสอนยาก 3. ความเป็นผู้มีมิตรชั่ว ผู้คนไม่ว่ายุคสมัยใดๆ ที่เสื่อมจากกุศลธรรม ก็ล้วนเสื่อมเพราะเหตุ 6 อย่างนี้ทั้งนั้น,

(293) **อปริหานิยสูตร** ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายด้วยอปริหานิยธรรม(ธรรมที่เป็นไปเพื่อความไม่เสื่อม) 6 อย่าง มีนัยเหมือน

ในสามกสูตรทุกประการ

(294) **ภยสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า คำ 6 คำ คือ ภัย, ทุกข์, โรค, ฝี(คณฺโฑ), ความข้องขัด(สงฺโค-อุปสรรค) และเปือกตม(ปงฺโก) ล้วนเป็นชื่อเรียกของกาม(หมายถึงโทษของกาม) เหตุที่กล่าวว่าเป็นชื่อเรียกของกาม เพราะเมื่อสัตว์โลกติดใจรักใครในกาม ถูกกามเกี่ยวพันไว้ ย่อมไม่พ้นจากภัย ฯลฯ ย่อมไม่พ้นจากเปือกตม ทั้งในปัจจุบันและในสัมปรายภพ

(295) **หิมวันตสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุที่ประกอบด้วยธรรม 6 อย่าง สามารถที่จะทำลายภูเขาหิมพานต์ได้ ไม่ต้องกล่าวถึงว่าจะทำลายอวิชชาอันชั่วร้ายได้หรือไม่ ธรรม 6 อย่างนั้นคือ ความเป็นผู้ฉลาด(เชี่ยวชาญ) 1. ในการเข้าสมาธิ (สมาธิสฺส สมาปตฺติกุสโล) 2. ในการยั้งอยู่ในสมาธิ(สมาธิสฺส ฐิติ-กุสโล-หยุดสมาธิไว้ได้) 3. ในการออกจากสมาธิ(สมาธิสฺส วุฏฺฐาน-กุสโล-ออกจากสมาธิได้ตามกำหนด) 4. ในความพร้อมมูลแห่งสมาธิ (สมาธิสฺส กลฺลตากุสโล หรือ กลฺลิตกุสโล-อยู่ในสมาธิอย่างพอเหมาะแก่ความต้องการของจิต) 5. ในอารมณ์แห่งสมาธิ(สมาธิสฺส โคจรกุสโล-รู้จักเลือกนิมิตเป็นอารมณ์) 6. ในอภินิหารแห่งสมาธิ-(สมาธิสฺส อภินีหารกุสโล-สามารถเข้าออกสมาธิ จากสมาธิหนึ่งสู่สมาธิหนึ่ง สูงขึ้นไปตามลำดับ)

การระลึกที่ทำให้จิตบริสุทธิ์ได้

(296) **อนุสสติฏฐานสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า อนุสติ (การระลึกถึง) มี 6 อย่างคือ 1. พุทธานุสติ-ระลึกถึงพระพุทธเจ้า

2. ธัมมานุสติ-ระลึกถึงพระธรรมของพระพุทธเจ้า 3. สังฆานุสติ-ระลึกถึงพระอริยสงฆ์ 4. สีลานุสติ-ระลึกถึงศีลอันบริสุทธิ์ เป็นไปเพื่อสมาธิ ของตน 5. จาคานุสติ-ระลึกถึงการบริจาค(ทาน)ของตน 6. เทวตานุสติ-ระลึกถึงความมีอยู่ของเทวดาแต่ละชั้น ซึ่งไปเกิดเป็นเทวดาได้ก็เพราะเป็นผู้มีศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา และระลึกว่าตนเองก็มีธรรมเหล่านั้นเช่นเดียวกัน

ตรัสว่า อริยสาวกมีการระลึกถึงเช่นนี้ จิตจึงไม่ถูกราคะ โทสะ โมหะ กลุ้มรุม เป็นจิตดิ่งตรง เป็นจิตหลุดพ้นจากความอยาก(เคโธ) คำว่าความอยาก ในที่นี้หมายถึง กามคุณ 5

(297) **กัจจานสูตร** มีนัยเหมือนในอนุสสติฏฐานสูตรทุกประการ กล่าวถึงพระมหากัจจานะสั่งสอนภิกษุทั้งหลายว่า เป็นเรื่องน่าอัศจรรย์ที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้ เห็นช่อง(โอกาส)ในที่คับแคบ(คือเห็นทางหลุดพ้นจากกามคุณได้ อันเป็นไปได้ยากอย่างยิ่ง) ซึ่งสามารถให้ถึงความบริสุทธิ์ ถึงนิพพานได้ ช่อง(โอกาส)ที่ว่านี้ คืออนุสติ 6 นั่นเอง

เวลาที่ควรเข้าไปพบผู้อบรมใจ

(298) **ปฐมสมยสูตร** ภิกษุรูปหนึ่งทูลถามพระพุทธองค์ว่า เวลาใดบ้างที่บุคคลควรเข้าไปพบภิกษุผู้ฝึกอบรมใจ(มโนภาวนียะ)? มีพระดำรัสตอบว่า เมื่อใดก็ตาม ที่ถูกกามราคะ พยาบาท ถีน-มิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ วิจิกิจฉา(คือนิวรณ์ 5 อย่างใดอย่างหนึ่ง) ครอบงำจิต ไม่รู้ว่าจะหาทางออกได้อย่างไร ให้เข้าไปพบภิกษุผู้ฝึกอบรมใจได้ เพื่อขอให้ท่านแนะวิธีแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น อีกเวลา

หนึ่งคือ เมื่อไม่รู้ไม่เห็นนิมิตในใจที่จะพาให้สิ้นอาสวะได้เลย ก็ให้เข้าไปพบขอคำปรึกษาภิกษุผู้ฝึกอบรมใจได้ทันที

(299) **ทุติยสมยสูตร** วันหนึ่ง ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน พระเถระหลายรูป หลังกลับจากบิณฑบาตและฉันเสร็จแล้ว ได้นั่งสนทนากันที่โรงฉัน(มณฑลมาเฬ) ในเรื่องว่า เวลาใดควรเข้าไปพบภิกษุผู้ฝึกอบรมใจ? รูปหนึ่งเห็นว่า ควรเข้าไปพบท่านหลังเวลาฉันเสร็จและกำลังนั่งเจริญสมาธิ. รูปหนึ่งค้านว่า เวลาเช่นนั้นไม่เหมาะ เพราะท่านยังไม่หายเหนื่อยจากการเดินบิณฑบาตและฉันอาหาร เวลาที่เหมาะน่าจะเป็นช่วงเย็น ขณะที่ท่านออกจากที่หลีกเร้นไปนั่งเจริญสมาธิที่ร่มเงาวิหาร. รูปหนึ่งค้านว่า เวลาดังกล่าวนั้นก็ไม่เหมาะ เพราะเป็นเวลาที่สมาธินิมิตในใจของท่านดอนกลางวันยังฟุ้งใจอยู่(สมุทาจรติ) เวลาเหมาะน่าจะเป็นเวลาที่ท่านนั่งเจริญสมาธิตอนเช้ามืด. รูปหนึ่งค้านว่า เวลาเช่นนั้นก็ไม่เหมาะ เพราะเป็นเวลาที่โอชะของอาหารซึมซ่านไปทั่วกาย ท่านกำลังสบายอยู่กับการมนสิการ(คิดนึก) ในคำสอนของพระพุทธองค์

ความเห็นทั้งหมดนี้ พระมหากัจจานะมีคำตอบเป็นที่ยุติได้ ด้วยการอ้างถึงพระพุทธดำรัสอย่างที่ตรัสในปฐมสมยสูตร ซึ่งท่านได้ฟังจากพระโอษฐ์โดยตรง

อนุสติ 6 อีกหมวดหนึ่ง

(300) **อุทายีสูตร** พระพุทธองค์ตรัสถามพระอุทายี(โลลุทายี)ว่า อนุสติมีอะไรบ้าง? พระอุทายีได้แต่นิ่ง ไม่มีคำทูลตอบ จนพระอานนท์เตือนว่ามีพระดำรัสถาม พระอุทายีกล่าวว่า ได้ยิน

พระดำรัสอยู่ แล้วทูลด้วยคำตอบว่า อนุสสติ คือปุพเพนิวาสานุสติญาณ(การระลึกชาติหนหลังได้) ซึ่งเป็นคำตอบที่ผิด พระพุทธองค์ตรัสกะพระอานนท์ว่า พระอุทายีเป็นโมฆบุรุษ ไม่ประกอบอธิจิต(ไม่มีสมาธิจิตและวิปัสสนาจิต) และเมื่อทรงถามพระอานนท์ว่าอนุสติคืออะไรบ้าง?

พระอานนท์กราบทูลว่า อนุสติมี 5 อย่างคือ 1. การได้บรรลุตติยฌาน ซึ่งทำให้เป็นผู้มีอุเบกขามีสติอยู่เป็นสุข อนุสตินี้ เมื่อเจริญ ทำให้มาก ย่อมเป็นไปเพื่ออยู่เป็นสุขในปัจจุบัน 2. การทำอาโลกสัญญา(กำหนดหมายแสงสว่าง) คือทำความสำคัญว่าเป็นกลางวันอยู่ในใจ ให้เห็นกลางคืนกับกลางวันเหมือนกัน มีใจปลอดโปร่งจากนิวรณ์ อนุสตินี้ เมื่อเจริญ ทำให้มาก ย่อมเป็นไปเพื่อได้ญาณทัสสนะ(ทิพยจักษุญาณ) 3. การเจริญกายคตาสติ-พิจารณาเห็นกายว่าเต็มไปด้วยของไม่สะอาด อนุสตินี้ เมื่อเจริญ ทำให้มาก ย่อมเป็นไปเพื่อละกามราคะ 4. การเจริญอสุภสัญญา-พิจารณาเห็นกายเป็นซากศพ อนุสตินี้ เมื่อเจริญ ทำให้มาก ย่อมเป็นไปเพื่อถอนอัสมิมานะ(ความถือเราถือเขา) 5. การได้บรรลุจตุตถฌาน ซึ่งไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีแต่อุเบกขาให้สติบริสุทธิ์อยู่ อนุสตินี้ เมื่อเจริญ ทำให้มาก ย่อมเป็นไปเพื่อแทงตลอด(รู้ทะลุปรุโปร่ง)ซึ่งธาตุอันหลากหลาย

พระพุทธองค์ได้ประทานสาธุการว่าถูกต้องแล้ว และทรงเพิ่มอนุสติอีกข้อหนึ่ง เป็นข้อที่ 6 ว่า การมีสตีในการก้าวในการถอย ในการยืน-นั่ง-นอน และในการประกอบกิจ. เมื่อเจริญ ทำให้มาก ย่อมเป็นไปเพื่อสติสัมปชัญญะ

(301) **อนุตตริยสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายด้วยเรื่องอนุตริยะ 6 สาระสำคัญเหมือนในอนุตตริยสูตรแห่งอาทุเนยยวรรค (ดูหน้า 50)

เสขปริหานิยวรรค

เทวดาที่รู้ว่าตัวเองเป็นโสดาบัน

(302) **เสกขสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายเรื่องธรรม 6 อย่างที่เป็นไปเพื่อความเสื่อมของภิกษุผู้เสขะคือ 1. ความเป็นผู้ชอบการงาน 2. ความเป็นผู้ชอบพูดคุย 3. ความเป็นผู้ชอบหลับ 4. ความเป็นผู้ชอบคลุกคลีด้วยหมู่คณะ 5. ความเป็นผู้ไม่สำรวมอินทรีย์ 6. ความเป็นผู้ไม่รู้ประมาณในโภชนะ (ตรัสนัยตรงกันข้ามไว้ด้วย)

(303) **ปฐมอปริหานิยสูตร** หลังปฐมยามคืนหนึ่ง เทวดาองค์หนึ่งสาดรัศมีอันงดงามไปทั่ววัดเชตวัน เข้าเฝ้าพระพุทธองค์กราบทูลว่า มีธรรม 6 อย่างที่เป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ภิกษุคือ 1. ความเป็นผู้เคารพในพระศาสดา 2. ความเป็นผู้เคารพในพระธรรม 3. ความเป็นผู้เคารพในพระสงฆ์ 4. ความเป็นผู้เคารพในสิกขา 5. ความเป็นผู้เคารพในความไม่ประมาท 6. ความเป็นผู้เคารพในปฏิสันถาร เมื่อทราบว่าเป็นที่พอพระทัยก็หายวับไป รุ่งขึ้น พระพุทธองค์ทรงเล่าเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายฟัง (304) **ทุติยอปริหานิยสูตร** เนื้อหาเหมือนในปฐมอปริหานิยสูตร ต่างกันที่อปริหานิยธรรมข้อ 5 และ 6 ซึ่งในพระสูตรนี้คือ 5. ความเป็นผู้เคารพในหิริ 6. ความเป็นผู้เคารพในโอตตัปปะ

(305) **โมคคัลลานสูตร** เชตวัน : วันหนึ่ง พระมหาโมคคัลลานะหลีกเร้นอยู่ในที่ลับ เกิดความคิดขึ้นในใจว่า เทวดาจำพวกไหนที่มีญาณหยั่งรู้ว่าตนเป็นโสดาบัน? ครานั้นภิกษุรูปหนึ่ง ชื่อดิสสะ (สัทธิวิหาริกของท่านเอง) เพิ่งมรณภาพไปเกิดในพรหมโลกชั้นหนึ่ง เป็นพรหมผู้มีฤทธานุภาพมาก เมื่อพระมหาโมคคัลลานะได้หายวับไปจากวัดเชตวันไปปรากฏตัวในพรหมโลก(เพื่อให้หายสงสัยในเรื่องที่กำลังคิดอยู่) พรหมดิสสะเห็นแต่ไกล ก็นิมนต์นั่งบนอาสนะด้วยความดีใจ คำถามของพระเถระได้รับคำตอบจากพรหมดิสสะว่า เทวดาตั้งแต่ชั้นจาตุมหาราช ถึงชั้นปรนิมมิตวสวัตดี ย่อมมีญาณหยั่งรู้ความเป็นโสดาบันของตน แต่ก็เฉพาะเทวดาที่มีความเลื่อมใสอย่างมั่นคงในพระรัตนตรัย และมีอริยกันตศีล(ศีล 5 ที่บริสุทธิ์บริบูรณ์)

(306) **วิชชาภาคิยสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า มีธรรม 6 อย่าง ที่อยู่ฝ่ายวิชชา(วิชชาภาคิยธรรม) คือ 1. อนิจจสัญญา 2. อนิจเจ ทุกขสัญญา 3. ทุกเข อนัตตสัญญา 4. ปหานสัญญา 5. วิราคสัญญา 6. นิโรธสัญญา

ให้หลีกเลี่ยงมูลเหตุแห่งการวิวาท

(307) **วิวาทมูลสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า มูลเหตุแห่งการวิวาทมี 6 อย่างคือ 1. ความเป็นผู้มักโกรธ ผูกโกรธ 2. ความเป็นผู้ลบหลู่ ตีเสมอ 3. ความเป็นผู้ริษยา มีความตระหนี่ 4. ความเป็นผู้โอ้อวด มีมารยา 5. ความเป็นผู้มีความปรารถนาอันชั่ว มีความเห็นผิด 6. ความเป็นผู้ยึดมั่นในทิฐิของตน มีความ

ถือรั้น สละทิฐิของตนได้ยาก, ภิกษุที่มีลักษณะเหล่านี้ ย่อมไม่มีความเคารพในพระศาสดา ในพระธรรม ในพระสงฆ์ และไม่ทำให้บริบูรณ์แม้ในสิกขา ย่อมก่อการวิวาทให้เกิดขึ้นในสงฆ์ ซึ่งเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูลแก่มหาชน...เพื่อทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย(ความแตกแยกของสงฆ์นำไปสู่ความแตกแยกของมนุษย์ และเทวดาได้) ทรงแนะนำว่า

"ภิกษุทั้งหลาย! ถ้าเธอทั้งหลายพิจารณาเห็นมูลเหตุแห่งการวิวาทเช่นนั้น ในภายใน(ในหมู่คณะของตน) หรือในภายนอก(ในหมู่คณะของฝ่ายอื่น) ให้พยายามละมูลเหตุแห่งการวิวาทที่เป็นบาปนั้นเสีย ถ้าไม่พิจารณาเห็นมูลเหตุแห่งการวิวาทเช่นนั้น ในภายในหรือภายนอก ให้ปฏิบัติเพื่อไม่ให้มูลเหตุแห่งการวิวาทเช่นนั้นครอบงำได้ต่อไป..."

ผลของทานขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ

(308) **ทานสูตร** เชตวัน : วันหนึ่ง อุบาสิกาชื่อ นันทมาดา ชาวเมืองเวฬุกัณฑกะ ได้ทำบุญให้ทาน(ทักษิณาทาน) แก่ภิกษุสงฆ์ ซึ่งมีพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะเป็นประธาน การทำบุญให้ทานของนางมีความพร้อม 6 อย่าง ซึ่งพระพุทธองค์ทรงเห็นด้วยทิพยจักษุ จึงตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า องค์(ความพร้อม)ฝ่ายทายกมี 3 อย่างคือ 1. ก่อนให้ทานเป็นผู้ดีใจ(ปุพฺเพว ทานา สุมโน โหติ) 2. กำลังให้ทานอยู่ ย่อมยังจิตให้เลื่อมใส (ททำ จิตฺตำ ปสาเทติ) 3. ให้ทานแล้ว ย่อมปลื้มใจ(ทตฺวา อตฺตมโน โหติ) องค์(ความพร้อม)ฝ่ายปฏิคาหก(ผู้รับทาน) มี 3 อย่าง คือ

1. เป็นผู้ปราศจากราคะ หรือปฏิบัติเพื่อกำจัดราคะ 2. เป็นผู้ปราศจากโทสะ หรือปฏิบัติเพื่อกำจัดโทสะ 3. เป็นผู้ปราศจากโมหะ หรือปฏิบัติเพื่อกำจัดโมหะ (ปฏิคาหก ในที่นี้หมายถึง พระอริยบุคคลและภิกษุสามเณรซึ่งประพฤติพรหมจรรย์เพื่อละราคะโทสะโมหะ)

ตรัสว่า ไม่ง่ายเลยที่จะประมาณว่า ห้วงบุญห้วงกุศลที่เกิดจากทานเช่นนี้ จะนำความสุขมาให้ เป็นไปเพื่อสวรรค์ เป็นไปเพื่อสิ่งน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขเพียงไร เหมือนประมาณน้ำในมหาสมุทรไม่ได้

ปรากฏการณ์ที่เกิดเพราะฤทธิ์ทางใจ

(309) **อัตตการีสูตร** พราหมณ์คนหนึ่ง กราบทูลถึงความเห็นของตนว่า ไม่มีการกระทำเพื่อตน ไม่มีการกระทำเพื่อผู้อื่น (เท่ากับปฏิเสธผู้กระทำและการกระทำใดๆ) พระพุทธองค์ทรงหักล้างความเห็นนี้ว่า การที่บุคคลก้าวไปเองได้ ถอยกลับเองได้ แสดงว่ามีการกระทำเพื่อตน มีการกระทำเพื่อผู้อื่น ทรงตั้งคำถามให้พราหมณ์ตอบจนได้ข้อสรุปว่า ความเพียรของบุคคล เป็นเครื่องแสดงว่า มีบุคคลผู้ประกอบด้วยความเพียร ซึ่งหมายความว่า มีการกระทำเพื่อตน มีการกระทำเพื่อผู้อื่น (เป็นแนวคำสอนแบบกิริยาวาท-วิริยวาท) พราหมณ์พอใจในพระพุทธดำรัสอย่างยิ่ง ได้ประกาศตนเป็นอุบาสกตลอดชีวิต

(310) **นิทานสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เหตุให้เกิดอกุศลกรรมคือ โลภะ โทสะ โมหะ เหตุให้เกิดกุศลกรรม คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ สิ่งที่เป็นไปไม่ได้คือ อโลภะเกิดจากโลภะ

อโทสะเกิดจากโทสะ อโมหะเกิดจากโมหะ และโลภะเกิดอโลภะ โทสะเกิดจากอโทสะ โมหะเกิดจากอโมหะ (อกุศลเกิดจากกุศลไม่ได้ และกุศลเกิดจากอกุศลไม่ได้) ตรัสอีกว่า เทวดา มนุษย์ และสุคติใดๆ เกิดเพราะโลภะโทสะโมหะไม่ได้ ส่วนนรก สัตว์เดรัจฉาน เปรต และทุคติใดๆ ล้วนเกิดเพราะโลภะ โทสะ โมหะ (ในฝ่ายอโลภะ อโทสะ อโมหะ มีนัยตรงกันข้าม)

(311) **กิมมิลสูตร** เวฬุวัน(ป่ามุจลินท์) เมืองกิมมิลา : พระกิมมิละ(หรือกิมพิละ)ทูลถามว่า หลังพุทธปรินิพพาน อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้พระสัทธรรมไม่ดำรงอยู่ได้นาน? พระพุทธองค์ตรัสชี้ไปที่พุทธบริษัท 4 ไม่เคารพ ไม่ยำเกรง ในพระศาสดา ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ในสิกขา ในความไม่ประมาท และในปฏิสันถาร

(312) **ทารุกขันธสูตร** คิชฌกูฏ(กรุงราชคฤห์) : เช้าวันหนึ่ง พระสาริบุตรพร้อมด้วยภิกษุหลายรูปลงจากภูเขาคิชฌกูฏเพื่อไปบิณฑบาต เห็นกองไม้กองใหญ่ข้างทางจึงชี้ให้ภิกษุดู และกล่าวว่า ภิกษุผู้มีฤทธิ์ มีความชำนาญทางใจ(เจโตวสิปฺปตฺโต-มีพลังอำนาจทางจิตซึ่งเกิดจากฌาน) ถ้าประสงค์จะน้อมใจ(เพ่งจิต)ให้กองไม้โน้นเป็นดิน ก็ย่อมทำได้ เพราะกองไม้นั้นมีปฐวีธาตุ จะน้อมใจให้กองไม้นั้นเป็นน้ำ...เป็นไฟ...เป็นลม...เป็นของสวยงาม...เป็นของไม่สวยไม่งาม ก็ทำได้ เพราะกองไม้นั้นมีธาตุประเภทนั้นๆ อยู่

เหตุที่ทรงพอใจภิกษุผู้อยู่ป่ามากกว่า

(313) **นาคิตสูตร** ครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์เสด็จจาริกไป

ในแคว้นโกศลพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เข้าประทับในราวป่าอิจฉานังคละ ใกล้หมู่บ้านอิจฉานังคละ ซึ่งเป็นหมู่บ้านพราหมณ์ พวกพราหมณ์และคฤหบดีเมื่อทราบข่าวก็ดีใจที่จะได้เห็นพระอรหันต์ วันรุ่งขึ้นต่างถืออาหารคาวหวานไปกันเนืองแน่นยังราวป่าที่ประทับ ส่งเสียงอื้ออึงอยู่ที่ซุ้มประตูด้านนอก เวลานั้น พระนาคิตะเป็นพระอุปัฏฐาก พระพุทธองค์ตรัสถามว่า ใครมาส่งเสียงอื้ออึงอยู่นั่น? เมื่อพระนาคิตะกราบทูลว่า เป็นเสียงของชาวอิจฉานังคละ ซึ่งพากันมาเพื่อถวายภัตตาหาร พระพุทธองค์ตรัสว่า ทรงไม่ประสงค์จะให้ยศ(ความยกย่องนับถือ)มาติดพระองค์...คนที่ไม่ได้สัมผัสสุขอันเกิดจากความตรัสรู้ ก็จะต้องยินดีในสุขอันเกิดจากของไม่สะอาด สุขอันเกิดจากการหลับ และสุขอันเกิดจากลาภสักการะและคำยกย่องสรรเสริญ

ตรัสอีกว่า เมื่อทรงได้เห็นภิกษุนั่งสมาธิอยู่ใกล้บ้านก็คิดไปว่า ประเดี๋ยวคนวัดก็จะรบกวนสมาธิได้ ประเดี๋ยวสามเณรก็จะให้เคลื่อนจากสมาธิได้ ฉะนั้น จึงไม่พอใจที่จะให้ภิกษุอยู่ใกล้บ้าน เมื่อทรงได้เห็นภิกษุผู้ถืออยู่ป่าเป็นวัตร นั่งโงกง่วงอยู่ในป่าก็คิดไปว่า เธอรูปนี้คงหายเหนื่อยเมื่อได้งีบ แล้วนึกเห็นแต่ป่าเกิดสมาธิได้ ฉะนั้นจึงพอใจกับการอยู่ป่าของภิกษุ, เมื่อได้เห็นภิกษุผู้ถืออยู่ป่าเป็นวัตร ไม่เกิดสมาธิจิต นั่งอยู่ในป่า ก็คิดไปว่า เธอรูปนี้คงตั้งจิตที่ไม่เป็นสมาธิให้เป็นสมาธิได้ หรือเฝ้ารักษาจิตที่เป็นสมาธิแล้วไว้ได้ ฉะนั้น จึงพอใจกับการอยู่ป่าของภิกษุ, เมื่อได้เห็นภิกษุผู้ถืออยู่ป่าเป็นวัตร มีจิตเป็นสมาธินั่งอยู่ในป่า ก็คิดไปว่า เธอรูปนี้คงเปลื้องจิตที่ยังไม่หลุดพ้นให้หลุดพ้นได้ หรือเฝ้า

รักษาจิตที่หลุดพ้นแล้วไว้ได้ ฉะนั้น จึงพอใจกับการอยู่ป่าของภิกษุ. เมื่อได้เห็นภิกษุอยู่ใกล้บ้านได้ปัจจัย 4 พอใจในลาภสักการะและคำยกย่องสรรเสริญ เลยทิ้งการหลีกเร้น(ไม่ปลีกตนบำเพ็ญเพียร) ทิ้งเสนาสนะเงียบสงบในราวป่ามาออกันอยู่ในคามนิคมและราชธานี ฉะนั้น จึงไม่พอใจกับการอยู่ใกล้บ้านของภิกษุ เมื่อได้เห็นภิกษุผู้ถืออยู่ป่าเป็นวัตร ได้ปัจจัย 4 แล้วก็ไม่ติดอยู่กับลาภสักการะและคำยกย่องสรรเสริญ เธอไม่ทิ้งการหลีกเร้น ไม่ทิ้งเสนาสนะเงียบสงบในราวป่า ฉะนั้นจึงพอใจกับการอยู่ป่าของภิกษุ

และตรัสว่า

"อีกอย่างหนึ่ง เวลาใดที่เราเดินทางไกล ไม่ได้เห็นใครอยู่ข้างหน้าหรือข้างหลัง เวลานั้น เราแสนจะสบาย แม้กระทั่งกับการถ่ายอุจจาระปัสสาวะ"

ธัมมิกวรรค

เปรียบพระพุทธองค์เหมือนช้างประเสริฐ

(314) **นาคสูตร** เชตวัน : วันหนึ่ง หลังเสด็จบิณฑบาตและเสวยเสร็จแล้ว พระพุทธองค์ตรัสชวนพระอานนท์ไปทรงพักผ่อนที่มิคารมาตุปราสาทในวัดบุพพาราม ตกเย็น สรงน้ำที่ท่าน้ำบุพพโกฏฐกะ สรงน้ำเสร็จก็ทรงนุ่งอันตรวาสก(สบง) ยืนผึ่งพระวรกายอยู่ ในเวลาเดียวกันนั้น พญาช้างเผือกของพระเจ้าปเสนทิโกศลขึ้นจากน้ำแห่งนั้นเมื่อเสียงดุริยางค์ดังขึ้น มหาชนพอได้เห็นก็พากันกล่าวชมความสง่างามของพญาช้างเผือกว่าช่างงดงาม

อะไรปานนั้น พระกาฬุทายี(ผู้เป็นยอดกวี)เมื่อได้ยินคำกล่าวชมเช่นนั้น ก็ทูลถามพระพุทธองค์ว่า ผู้คนเห็นช้างสูงใหญ่งามพร้อมเท่านั้นหรือจึงได้กล่าวชมออกมาอย่างนั้น? พระพุทธองค์ตรัสว่า คนเป็นอันมากนั้น เห็นม้าสูงใหญ่ เห็นโคสูงใหญ่ เห็นงูยาวใหญ่ เห็นต้นไม้สูงใหญ่ เห็นมนุษย์สูงใหญ่งามพร้อม ก็จะออกปากชื่นชมกันว่า เป็นสิ่งประเสริฐ แต่ความจริง บุคคลที่ไม่ทำความชั่วด้วยกายวาจาใจ ไม่ว่าในโลกไหนๆ ต่างหากคือผู้ประเสริฐ

เมื่อได้ฟังพระดำรัสดังนั้น พระกาฬุทายีก็ขอพุทธานุญาตร่ายคาถา(บทกวี) แสดงความชื่นชมต่อความเป็นมนุษย์ผู้ประเสริฐของพระพุทธองค์ สรุปความได้ว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ทรงเป็นผู้ประเสริฐเลิศล้ำ...เปรียบพระองค์เหมือนนาคะ(ช้างประเสริฐ) เพราะไม่ทรงทำบาปใดๆ ทรงมีโสรัจจะและอวิหิงสาเป็นเท้าหน้าทั้งสอง ตบะและพรหมจรรย์เป็นเท้าหลังทั้งสอง ศรัทธาเป็นงวง อุเบกขาเป็นงาขาว สติเป็นคอ ปัญญาเป็นเศียร การสอดส่องธรรมเป็นปลายงวง ธรรมเผากิเลสเป็นท้อง วิเวกเป็นหาง ฌาน สมาบัติเป็นลมหายใจ...ทรงมีจิตอันตั้งมั่นเมื่อทรงยืน เมื่อทรงบรรทม เมื่อทรงนั่ง...ไม่ทรงเสพสิ่งอันมีโทษ ได้อาหารและเครื่องนุ่งห่มแล้ว ไม่มีการสั่งสม เสด็จไปแห่งหนใดก็ไม่มีห่วงกังวล ทรงเหมือนดอกบัวที่กลิ่นหอมรื่นรมย์ใจ เกิดในน้ำ งอกงามในน้ำ แต่ไม่เปียกชุ่มน้ำ...พระองค์เสด็จนิพพานเมื่อสังขารสงบลง เหมือนไฟกองใหญ่อันโชติช่วงเมื่อหมดเชื้อก็ดับมอด...

เห็นผิวเผินอย่าด่วนตัดสินดี-ชั่วของคน

(315) **มิคสาลาสูตร** เช้าวันหนึ่ง พระอานนท์ไปบิณฑ-

บาตที่บ้านของอุบาสิกาชื่อมิคสาลา อุบาสิกานั้นถามท่านว่า มีธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าสอนทำนองว่า คน 2 คน คนหนึ่งประพฤติพรหมจรรย์ อีกคนหนึ่งไม่ได้ประพฤติพรหมจรรย์ แต่มีคติเสมอกันในสัมปรายภพ นั่นก็คือ คุณพ่อปุราณะของดิฉันเป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์ไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องทางเพศ(เมถุน) อย่างชาวบ้านทั่วไป เมื่อท่านถึงแก่กรรม พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงกล่าวว่า คุณพ่อเป็นสกทาคามี ไปเกิดเป็นเทวดาชั้นดุสิต ขณะที่เพื่อนรักของคุณพ่อชื่ออสิทัตตะ ไม่ใช่คนประพฤติพรหมจรรย์อยู่หลับนอนกับภรรยาอย่างชาวบ้านทั่วไป เมื่อเขาถึงแก่กรรม พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ตรัสว่า เขาเป็นสกทาคามีไปเกิดเป็นเทวดาชั้นดุสิตเช่นกัน เรื่องนี้จะให้เข้าใจว่าอย่างไร? พระอานนท์รับว่าพระพุทธองค์ทรงกล่าวอย่างนั้นจริง และเมื่อกลับจากบิณฑบาตและฉันเสร็จแล้วก็ได้นำความเรื่องนี้เข้ากราบทูล พระพุทธองค์ตรัสว่า มิคสาลาเป็นคนเขลา แยกไม่ออกระหว่างความเป็นสตรีของตนกับความเป็นสัมมาสัมพุทธะ เรื่องนี้ต้องมีญาณหยั่งรู้ในความแตกต่างระหว่างบุคคล(ปุริสปุคคลปโรปริยญาณ-ญาณที่หยั่งรู้ความยิ่งและหย่อนแห่งอินทรีย์ของแต่ละบุคคล) ทรงแสดงตัวอย่างบุคคล 6 จำพวก (จัดเป็น 3 คู่) ดังนี้

- พวกหนึ่ง งดเว้นจากบาป เป็นที่ยินดีของผู้ประพฤติพรหมจรรย์ด้วยกัน แต่เขาไม่เอาธุระในเรื่องการฟัง ในเรื่องความเป็นพหูสูต ไม่แจ่มแจ้งด้วยทิฐิ ไม่ได้วิมุตติ(ปีติและปราโมทย์)ตามโอกาสอันควร เมื่อตายไป เขาย่อมไปทางเสื่อม

- พวกหนึ่ง งดเว้นจากบาป...เอาธุระในเรื่องการฟัง...ได้

วิมุตติ...เมื่อตายไป เขาย่อมไปทางเจริญ

- พวกหนึ่ง มีความโกรธ และมีความถือตัว(โกธมาโน) เป็นบางครั้งบางคราว ความโลภเกิดแก่เขา และเขาก็ไม่ขวนขวายในเรื่องการฟัง...ไม่ได้วิมุตติ เมื่อตายไป เขาย่อมไปทางเสื่อม

- พวกหนึ่ง มีความโกรธ และมีความถือตัวเป็นบางครั้งบางคราว ความโลภเกิดแก่เขา แต่เขาขวนขวายในเรื่องการฟัง...ได้วิมุตติ...เมื่อตายไป เขาย่อมไปทางเจริญ

- พวกหนึ่ง มีความโกรธ และมีความถือตัวเป็นบางครั้งบางคราว วจีสังขาร(การปรุงแต่งทางวาจา)เกิดแก่เขา เขาไม่ขวนขวายในเรื่องการฟัง...ไม่ได้วิมุตติ...เมื่อตายไป เขาย่อมไปทางเสื่อม

- พวกหนึ่ง มีความโกรธและมีความถือตัวเป็นบางครั้งบางคราว วจีสังขารเกิดแก่เขา แต่เขาขวยขวายในเรื่องการฟัง...ได้วิมุตติ...เมื่อตายไป เขาย่อมไปทางเจริญ

ผู้ที่ชอบวัดคน(อย่างผิวเผิน)ก็จะคิดไปว่า คน 2 ฝ่ายนี้ดูเหมือนกัน แต่เหตุใด กลายเป็นว่า คนหนึ่งเลว คนหนึ่งดี การวัดคนเช่นนี้ไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล หากแต่เป็นไปเพื่อทุกข์ยาวนาน เรื่องนี้ให้ถือประมาณที่การเป็นคนขวนขวายในการฟัง...ได้วิมุตติ...เป็นสำคัญ บุคคลจำพวกนี้ดีกว่าบุคคลที่ไม่ขวนขวายในการฟัง...ไม่ได้วิมุตติ...เพราะเขาได้สัมผัสกระแสแห่งธรรม ไม่มีใครหยั่งรู้เรื่องนี้ได้เลยนอกจากพระพุทธองค์

ตรัสสอนพระอานนท์ในเรื่องนี้ว่า

"อานนท์! เธอทั้งหลายอย่าเป็นผู้ชอบประมาณในบุคคล

อย่าได้ถือประมาณในบุคคล(อย่าชอบวัดคน) เพราะผู้ถือประมาณในบุคคล จะเกิดความเสียหาย(ขญฺญติ)เอง เราหรือผู้ที่เหมือนเรา(คือผู้เป็นสัมมาสัมพุทธะเท่านั้น) พึงถือประมาณในบุคคลได้"

ในที่สุดทรงสรุปว่า ปุราณะและอิสิทัตตะ ต่างก็มีศีลและมีปัญญา(อรรถกถาขยายความว่า ปุราณะเหนือกว่าโดยศีล อิสิทัตตะเหนือกว่าโดยปัญญา ทั้งศีลและปัญญานั้นมีคุณค่าเท่าเทียมกัน) อย่างไรก็ตาม ท่านทั้งสองก็ไม่อาจหยั่งรู้คติของกันและกันได้เลย

เปรียบเทียบคนจนทางโลกกับคนจนทางธรรม

(316) **อิณสูตร** ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายเรื่องทุกข์ของชาวโลกผู้บริโภคกามอันเกิดจากความเป็นคนจน ซึ่งนำไปสู่การกู้ยืม การจ่ายดอกเบี้ย การถูกทวงหนี้จากเจ้าหนี้ การถูกติดตามจากเจ้าหนี้เมื่อใช้หนี้ไม่ตรงเวลา การถูกจองจำเมื่อเบี้ยวหนี้เขา ทั้งหมดนั้นล้วนแต่เป็นทุกข์ของคนจน. คนที่ไม่มีศรัทธาในกุศลธรรม ไม่มีหิริในกุศลธรรม ไม่มีโอตตัปปะในกุศลธรรม ไม่มีวิริยะในกุศลธรรม ไม่มีปัญญาในกุศลธรรม ก็จัดว่าเป็นคนยากจนในอริยวินัย(ในแบบแผนของพระอริยเจ้า) การไม่มีศรัทธาเป็นต้นนั้นเป็นเหตุให้ประพฤติทุจริตทางกายวาจาใจ เรียกว่ามีการกู้ยืม ซึ่งจะนำไปสู่ความปรารถนาอันชั่วร้ายเพื่อปกปิดความประพฤติทุจริตของตน เรียกว่ามีการจ่ายดอกเบี้ย. เมื่อถูกเพื่อนพรหมจรรย์ ผู้มีศีล กล่าวโทษในความประพฤติทุจริตของเขา เรียกว่าถูกทวงดอกเบี้ย. เมื่อเขาถูกอกุศลวิตกอันเป็นบาปครอบงำจิต

ขณะอยู่ป่า อยู่โคนไม้ หรืออยู่ในเรือนว่าง เรียกว่า ถูกเจ้าหนี้ติดตาม, ครั้นประพฤติทุจริต และตายไปเกิดในนรกหรือไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน ก็หมายถึงไปอยู่ในเรือนจำ ซึ่งไม่มีโอกาสได้บรรลุนิพพาน...

ลักษณะการเปิดเผยอรหัตตผลที่ได้บรรลุจริง

(317) **มหาจุนทสูตร** ครั้งหนึ่งที่นิคมชื่อสัญชาติในแคว้นเจติ พระมหาจุนทะ(น้องชายคนเล็กของพระสาริบุตร)กล่าวแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ในพระธรรมวินัยนี้ พวกนักธรรม(ธัมมโยคะ-หมายถึงพระธรรมกถึก)และพวกนักฌาน(ฌายี) มักโจมตีซึ่งกันและกัน ต่างฝ่ายต่างกล่าวโทษซึ่งกันและกันว่าสิ่งที่ทำอยู่นั้นไม่เห็นจะมีประโยชน์แก่ผู้คน เรื่องนี้ขอให้สำเหนียกว่า เราฝ่ายนักธรรม จักยกย่องสรรเสริญนักฌาน เพราะเหตุว่า บุคคลผู้ได้สัมผัสอมตธาตุ(นิพพาน)ด้วยนามกายนั้น เป็นคนน่าอัศจรรย์หาได้ยากในโลก, เช่นเดียวกัน ฝ่ายนักฌานก็ยกย่องสรรเสริญพวกนักธรรม เพราะเหตุว่า บุคคลผู้รู้ทั่วถึงอรรถอันลึกซึ้งด้วยปัญญานั้น เป็นคนน่าอัศจรรย์ หาได้ยากในโลก (แนวคำสอนของพระมหาจุนทะ มักจะมุ่งความปรองดองสามัคคีของหมู่สงฆ์)

(318) **ปฐมสันทิฏฐิกสูตร** ปริพาชกชื่อโมฬิยะ สิวกะทูลถามว่า ที่ตรัสว่า ธรรมอันผู้บรรลุพึงเห็นได้เอง(สนทิฏฐิโก ธมฺโม)...นั้น หมายถึงอย่างไร? พระพุทธองค์ตรัสตอบด้วยการให้นึกเอาเองว่า เมื่อมีโลภะ...โทสะ...โมหะอยู่ภายในตน ตนเองย่อมรู้ว่ามันมีอยู่ เมื่อมันไม่มี ก็รู้ว่าไม่มี นั่นแสดงว่า ธรรมที่ได้

บรรลุสามารถเห็นได้เอง ปริพาชกได้ฟังก็เลื่อมใส ได้ประกาศตนเป็นอุบาสกตั้งแต่บัดนั้น (319) **ทุติยสันทิฏฐิกสูตร** พราหมณ์คนหนึ่งทูลถามด้วยคำถามเดียวกับในปฐมสันทิฏฐิกสูตรพระพุทธองค์ทรงยกราคะ โทสะ โมหะ และเหตุให้ประทุษร้าย(สันโทสะ)ทางกายวาจาใจ ที่มีหรือไม่มีอยู่ภายในตน ให้พิจารณาเห็นด้วยตัวเอง พราหมณ์ได้รับความเข้าใจเป็นอย่างดี และได้ประกาศตนเป็นอุบาสกตั้งแต่บัดนั้น

(320) **เขมสุมนสูตร** เชตวัน : วันหนึ่ง พระเขมะและพระสุมนะ ได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ พระเขมะกราบทูลว่า ภิกษุผู้เป็นพระอรหันต์นั้น ย่อมไม่มีความคิดว่า มีคนที่ดีกว่าเรา มีคนที่เสมอกับเรา หรือมีคนที่เลวกว่าเรา เมื่อทราบว่าคำกราบทูลเป็นที่พอพระทัย ก็ลุกขึ้นถวายความเคารพและจากไป หลังจากนั้นพระสุมนะก็กราบทูลว่า ผู้เป็นพระอรหันต์นั้น ไม่มีความคิดว่าคนที่ดีกว่าเราไม่มี คนที่เสมอเราไม่มี คนที่เลวกว่าเราไม่มี ครั้นทราบว่าเป็นที่พอพระทัยก็ลุกขึ้นถวายความเคารพและจากไปเช่นกัน (เท่ากับว่า ทั้งสองรูปได้เผยความเป็นพระอรหันต์ของตน) เมื่อท่านทั้งสองจากไปไม่นาน พระพุทธองค์ได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า กุลบุตรทั้งหลายย่อมเปิดเผยอรหัตตผล(ที่ตนได้บรรลุ)กันอย่างนี้แหละ กล่าวแต่เนื้อหา และไม่น้อมตนไป(ด้วยมานะ) ส่วนโมฆบุรุษบางพวก เปิดเผยอรหัตตผล(ที่ตนยังไม่ได้บรรลุจริง)เหมือนพูดสนุก พวกเขาต้องเป็นทุกข์ในภายหลัง

วิธีเรียนธรรมของพระอานนท์

(321) **อินทริยสังวรสูตร** ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อไม่มีการสำรวมอินทรีย์ ศีลก็ขาดเครื่องรองรับ เมื่อศีลไม่มีสัมมาสมาธิก็ขาดเครื่องรองรับ เมื่อสัมมาสมาธิไม่มี ยถาภูตญาณทัสสนะ(ความรู้ความเห็นตามเป็นจริง-วิปัสสนาอย่างอ่อน) ก็ขาดเครื่องรองรับ เมื่อยถาภูตญาณทัสสนะไม่มี นิพพิทา(ความหายติด-วิปัสสนาที่มีกำลัง) วิราคะ(ความหมดใคร่-อริยมรรค) ก็ขาดเครื่องรองรับ เมื่อนิพพิทาและวิราคะไม่มี วิมุตติญาณทัสสนะ(ความรู้เห็นว่าจิตหลุดพ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลาย) ก็ขาดเครื่องรองรับ เปรียบเหมือนต้นไม้ที่กิ่งและใบวิบัติเสียแล้ว ไม่ว่าจะเป็นสะเก็ด เปลือก กระพี้ รวมไปถึงแก่น ก็บริบูรณ์ไม่ได้ (ตรัสนัยตรงกันข้ามไว้ด้วย)

(322) **อานันทสูตร** วันหนึ่ง พระอานนท์เรียนถามพระสาริบุตรว่า มีวิธีการอย่างไรที่ภิกษุจะได้ฟังธรรมที่ยังไม่เคยฟัง. ธรรมทั้งหลายที่ได้ฟังแล้วจะไม่มีการหลงลืม. ธรรมทั้งหลายที่ได้สัมผัสด้วยใจมาก่อนแล้ว จะขึ้นใจ(สมุทาจรณ์ติ). และเข้าใจชัดในธรรมที่ยังไม่เข้าใจ? พระสาริบุตรกล่าวว่า ท่านพระอานนท์เองเป็นพหูสูต น่าจะได้แจกแจงเป็นความรู้ในเรื่องนี้

พระอานนท์กล่าวถึงวิธีการที่ท่านใช้อยู่ดังนี้

เริ่มจากมีการเล่าเรียนธรรม(คือนวังคสัตถุศาสน์ มีสุตตะ เคยยะ เวยยากรณะ เป็นต้น) แล้วมีการแสดงธรรม มีการบอกสอนธรรม มีการสาธยาย(สวดท่อง)ธรรมตามที่ได้เล่าเรียนมาโดยพิสดาร มีการตรึกตรองเพ่งพินิจธรรมตามที่ได้เล่าเรียนมา มี

การอยู่จำพรรษาในอาวาสที่มีพระเถระผู้เป็นพหูสูต ชำนาญคัมภีร์ (อาคตาคมา) ทรงธรรม(เชี่ยวชาญในสุตตันตะ) ทรงวินัย(เชี่ยว-ชาญในพระวินัย) ทรงมาติกา(เชี่ยวชาญในปาติโมกข์ ทั้งภิกขุปา-ติโมกข์และภิกขุนีปาติโมกข์) มีการเข้าไปหาพระเถระเช่นนั้นตามโอกาสเหมาะสม เพื่อไถ่ถามตรวจสอบภาษิตและเนื้อความของภาษิต ซึ่งจะได้รับความเข้าใจแจ่มแจ้งหายสงสัยในธรรมทั้งหลาย

พระสาริบุตรเมื่อได้ฟังดังนี้ ก็กล่าวยกย่องพระอานนท์ว่า ท่านเป็นผู้มีวิธีการเรียนธรรมถึง 6 ประการดังกล่าวนั้น

โทษแห่งความคิดร้ายต่อภิกษุด้วยกัน

(323) **ชัตติยาธิปปายสูตร** พราหมณ์ชาณุสโสณีทูลถามว่า อะไรเป็นความประสงค์ ความนิยม ความมั่นใจ ความต้องการและเป้าหมายสูงสุดของกษัตริย์ พราหมณ์ คฤหบดี สตรี โจร และสมณะ? มีพระดำรัสตอบว่า กษัตริย์ประสงค์โภคทรัพย์(ความมั่งคั่งร่ำรวย) นิยมปัญญา(ความรอบรู้) มั่นใจในกำลังพล ต้องการได้แผ่นดินมาอยู่ในครอบครอง และมีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่ความเป็นใหญ่(ได้ราชาภิเษกเป็นพระเจ้าแผ่นดิน). พราหมณ์ประสงค์โภคทรัพย์ นิยมปัญญา มั่นใจในมนต์ ต้องการการบูชายัญ มีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่พรหมโลก. คฤหบดี(พ่อบ้าน, พ่อค้านักธุรกิจ) ประสงค์โภคทรัพย์ นิยมปัญญา มั่นใจในศิลปะ(วิชาชีพ, ความเชี่ยวชาญ) ต้องการการงาน เป้าหมายสูงสุดอยู่ที่ความสำเร็จของงาน. สตรีประสงค์บุรุษ นิยมเครื่องประดับ มั่นใจในบุตร ต้องการไม่ให้มีสตรีอื่นร่วมสามี เป้าหมายสูงสุดอยู่ที่การได้เป็นใหญ่ใน

บ้าน, โจรประสงค์ลักทรัพย์ของเขา นิยมที่เร้นลับ มั่นใจในอาวุธ ต้องการที่มืด เป้าหมายสูงสุดอยู่ที่การไม่ให้คนอื่นเห็นตน, สมณะประสงค์ขันติและโสรัจจะ นิยมปัญญา มั่นใจในศีล(ของตน) ต้องการความไม่มีห่วงกังวล เป้าหมายสูงสุดอยู่ที่นิพพาน

พราหมณ์เลื่อมใสในพระดำรัสตอบอย่างยิ่ง ได้ประกาศตนเป็นอุบาสกตลอดไป

(324) **อัปปมาทสูตร** พราหมณ์คนหนึ่งทูลถามว่า มีธรรมอะไรเพียงอย่างเดียวซึ่งเมื่อบุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมยึดไว้ได้ทั้งประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ในสัมปรายภพ พระพุทธองค์ตรัสชี้ไปที่ความไม่ประมาท...

(325) **ธัมมิกสูตร** ครั้งหนึ่ง ขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ มีภิกษุรูปหนึ่งชื่อธัมมิกะ ได้ครองอาวาสถึง 7 แห่งในท้องถิ่นชาติภูมิ(ไม่มีข้อมูลว่าเป็นชื่อเมืองหรือหมายถึงถิ่นเกิด อาจหมายถึงกรุงกบิลพัสดุ์ก็ได้) เล่ากันว่า พระธัมมิกะชอบด่าว่าภิกษุอาคันตุกะที่มาแวะอาศัย จนอยู่ไม่ได้ เมื่อพวกอุบาสกรู้ว่าต้นเหตุมาจากพระธัมมิกะ จึงพากันนิมนต์ท่านออกจากวัด พระธัมมิกะไปเป็นเจ้าอาวาสวัดแล้ววัดเล่า รวม 7 วัด ก็ไม่ทิ้งพฤติกรรมเดิม และถูกเขานิมนต์ออกจากวัดตลอดมา จนในที่สุดไม่มีที่ไป จึงตัดสินใจออกเดินทางไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ที่ภูเขาคิชฌกูฏ

พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนพระธัมมิกะด้วยอุทาหรณ์ในอดีต คือเรื่องนกหาฝั่ง(นกตีรทัสสี) ที่พวกพ่อค้าทางทะเลปล่อยให้มันบินไปหาฝั่งแล้ว เมื่อไม่พบฝั่ง มันก็จะบินกลับมาที่เรือดัง

เดิม พระธัมมิกะก็เหมือนกัน ถูกเขาขับออกจากวัด ไม่มีที่ไปก็ต้องกลับมาหาพระองค์. เรื่องต้นไทรใหญ่ของพระเจ้าโกรัพยะ ซึ่งมีชื่อว่าต้นสุประดิษฐ์ เป็นต้นไม้ออกผลสะพรั่งทั่วทุกกิ่งให้ผู้คนได้เก็บกิน แต่แล้วก็มีบุรุษคนหนึ่งเก็บกินผลไทรแล้ว ยังหักเอากิ่งไทรติดมือไปด้วย ทำให้รุกขเทวดาที่ต้นไทรไม่พอใจ ได้บันดาลไม่ให้ต้นไทรออกผลเสียเลย ร้อนถึงพระเจ้าโกรัพยะต้องไปร้องทุกข์กับท้าวสักกะ ท้าวสักกะได้บันดาลให้เกิดพายุกล้าพัดโค่นต้นไทรเอารากชี้ฟ้า ทำเอารุกขเทวดาร่ำให้(เพราะไม่มีที่อยู่)เมื่อท้าวสักกะมาถาม ก็ได้เล่าถึงสิ่งที่เกิดขึ้นต่อหน้า ท้าวสักกะสอนรุกขเทวดาตนนั้นว่า เป็นเพราะเขาเองไม่ตั้งอยู่ในรุกขธรรม(ธรรมของรุกขเทวดา) นั่นก็คือ ไปดีใจ-เสียใจกับการที่มีคนเอารากไม้ เอาต้น เอาเปลือก เอาใบ เอาดอก เอาผลของต้นไม้ รุกขเทวดาต้องไม่เป็นอย่างนั้น เมื่อรุกขเทวดารับว่าจะประพฤติอยู่ในรุกข-ธรรมตามคำสอน ท้าวสักกะก็บันดาลให้ต้นไทรตั้งอยู่ดังเดิม ด้วยอุทาหรณ์เรื่องนี้ พระพุทธองค์ทรงเตือนพระธัมมิกะให้ตั้งอยู่ในสมณธรรม นั่นก็คือ สมณะในพระธรรมวินัยนี้ต้องไม่มีการด่าตอบ ไม่มีการเสียดสีตอบ ไม่มีการประหารตอบ

อุทาหรณ์อีกเรื่องหนึ่ง ทรงเล่าเรื่องศาสดาในลัทธิอื่น ซึ่งเป็นผู้ละความใคร่ในกาม(ด้วยฌาน)ได้แล้ว มีสาวกเลื่อมใสในคำสอนที่มุ่งได้ไปเกิดในพรหมโลกเป็นจุดที่หมาย สาวกคนใดไม่มีจิตเลื่อมใส ก็ยังไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรกได้ ที่มีจิตเลื่อมใสก็ยังไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ได้ ก็แปลว่า คนที่มีจิตประ-ทุษร้ายด่าว่าศาสดาเหล่านั้น ก็จะต้องได้ประสบสิ่งที่ไม่เป็นบุญ

ยอดเขาคิชฌกูฏ มองจากโขดหินข้างทาง

เช่นกัน แต่การที่บุคคลมีจิตประทุษร้ายด่าว่าผู้สมบูรณ์ด้วยทิฐิ (โสดาบัน)แม้เพียงคนเดียว จะต้องได้ประสบสิ่งที่ไม่เป็นบุญยิ่งกว่านั้น เพราะเหตุว่า การด่าว่าเพื่อนพรหมจรรย์ด้วยกัน เป็นการก่นทำลายตัวเอง...

จบปฐมปัณณาสก์แห่งฉักกนิบาต

ฉักกนิบาต ทุติยปัณณาสก์

มหาวรรค

ให้ระดมความเพียรอย่างพอเหมาะ

(326) **โสณสูตร** ครั้งหนึ่ง ขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ พระโสณะ(โกลิวิสะ)พำนักอยู่ที่ป่าซ้าสีตวันใกล้กรุงราชคฤห์ วันหนึ่ง ท่านอยู่ในที่สงัด เกิดความคิดว่า บรรดาพระสาวกที่ตั้งหน้าทำความเพียร เราก็เป็นคนหนึ่ง แต่จิตของเราก็หาหลุดพ้นจากอาสวะหมดอุปาทานไม่ ก็ตระกูลของเรามีโภคะมากพอที่จะใช้สอย เราสึกออกไปใช้จ่ายพร้อมไปกับทำความดีก็น่าจะได้ พระพุทธองค์ทรงทราบความคิดของพระโสณะด้วยพระทัย จึงเสด็จไป(ด้วยพระฤทธิ์)สนทนาด้วย...

พระพุทธองค์ เธอคิดเห็นอย่างไร? เมื่อครั้งเป็นคฤหัสถ์ เธอเป็นผู้ชำนาญในการดีดพิณมิใช่หรือ?

พระโสณะ : ใช่แล้ว พระเจ้าข้า

พระพุทธองค์ : เธอคิดเห็นอย่างไร? คราวใดสายพิณของเธอตึงเกินไป คราวนั้นพิณของเธอมีเสียงไพเราะหรือเหมาะที่จะใช้การ กระนั้นหรือ?

พระโสณะ หามิได้ พระเจ้าข้า

พระพุทธองค์ : เธอคิดเห็นอย่างไร? คราวใดสายพิณของเธอหย่อนเกินไป คราวนั้นพิณของเธอมีเสียงไพเราะหรือเหมาะที่จะใช้การ กระนั้นหรือ?

พระโสณะ : หามิได้ พระเจ้าข้า

พระพุทธองค์ : แต่คราวใด สายพิณของเธอไม่ตึงเกินไป ไม่หย่อนเกินไป อยู่ในระดับพอดี คราวนั้นพิณของเธอจึงจะมีเสียงไพเราะหรือเหมาะที่ใช้การ ใช่หรือไม่?

พระโสณะ : ใช่แล้ว พระเจ้าข้า

พระพุทธองค์ : ฉันนั้นเหมือนกัน โสณะ! ความเพียรที่ระดมมากเกินไป ย่อมเป็นไปเพื่อความฟุ้งซ่าน(อุทฺธจฺจาย สංวตฺตติ) ความเพียรที่หย่อนเกินไป ย่อมเป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน(โกสชฺชาย สංวตฺตติ) เพราะฉะนั้น เธอจงตั้งใจ

กำหนดความเพียรให้เสมอพอเหมาะ (วิริยสมต่) จงเข้าใจความเสมอพอดีกันแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย(คือศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา) และจงถือนิมิตในความเสมอพอดีกันนั้น (ทั้งที่ปรากฏเป็นสมถนิมิตและวิปัสสนานิมิต)

ประทานพระโอวาทดังนี้แล้ว ก็เสด็จกลับภูเขาคิชฌกูฏ โดยหายวับไปด้วยพระฤทธิ์

พระโสณะได้ปลีกตนไปบำเพ็ญเพียรตามวิธีที่ทรงแนะนำ ไม่นานก็ได้สำเร็จอรหันต์ และได้ไปเข้าเฝ้า เผยอรหัตตผลที่ตนได้บรรลุโดยกราบทูลว่า ภิกษุผู้เป็นพระอรหันต์นั้น ย่อมมีจิตน้อมไปเป็น 6 อาการ คือ 1. น้อมไปยังเนกขัมมะ(ปลีกจากกาม) 2. น้อมไปยังความสงัด(ปวิเวก) 3. น้อมไปยังความไม่เบียดเบียน (อัพยาปัชฌะ) 4. น้อมไปยังความสิ้นตัณหา 5. น้อมไปยังความสิ้นอุปาทาน 6. น้อมไปยังความไม่ลุ่มหลง(อสัมโมหะ) ซึ่งทั้งหมดนั้น ไม่ใช่เพราะท่านอาศัยเพียงศรัทธาจึงน้อมไปยังเนกขัมมะ ไม่ใช่เพราะท่านมุ่งหวังลาภสักการะและคำสรรเสริญจึงน้อมไปยังความสงัด ไม่ใช่เพราะท่านยึดถือศีลพรตเป็นแก่นสารจึงน้อมไปยังควาไม่เบียดเบียนและน้อมไปยังความไม่ลุ่มหลง แต่เป็นเพราะท่านสิ้นราคะโทสะโมหะแล้วต่างหาก ถ้าแม้นรูปอย่างดีเยี่ยมผ่านเข้ามาทางตา...เสียงที่ดีเยี่ยมผ่านเข้ามาทางหู...กลิ่นที่ดีเยี่ยมผ่านเข้ามาทางจมูก...รสที่ดีเยี่ยมผ่านเข้ามาทางลิ้น...

โผฏฐัพพะที่ดีเยี่ยมผ่านเข้ามาทางกาย...ธัมมารมณ์ที่ดีเยี่ยมผ่านเข้ามาทางใจ ก็ไม่อาจจะครอบงำจิตของท่านได้เลย จิตของท่านเป็นจิตไม่เจือด้วยกิเลส เป็นจิตตั้งมั่นไม่หวั่นไหว และท่านได้พิจารณาเห็นความเกิดความเสื่อมของจิตนั้น ท่านเปรียบเหมือนภูเขาศิลาแท่งทึบไม่มีช่องไม่มีโพรง พายุฝนแรงกล้าใดๆ ก็พัดกระหน่ำให้สะท้านสะเทือนไม่ได้...

(พระโสณะ โกลิวิสะ เป็นผู้สุขุมาลชาติ(ผิวพรรณละเอียดอ่อน เป็นผู้ดี) ท่านเร่งทำความเพียรจนมือเท้าแตก เพราะเดินจงกรมและคุกเข่าเดินจงกรม ได้เอตทัคคะ(เป็นเลิศ)ทางเป็นผู้มีความเพียรเด็ดเดี่ยว)

อานิสงส์การฟังธรรม-ใคร่ครวญธรรมเมื่อใกล้ตาย

(327) **ผัคคุณสูตร** พระผัคคุณะอาพาธหนัก พระพุทธ-องค์เสด็จไปเยี่ยมไข้ตามคำกราบทูลของพระอานนท์ ทรงแสดงธรรมให้พระผัคคุณะได้ดื่มด่ำใจ และเมื่อเสด็จจากไปไม่นาน พระผัคคุณะก็สิ้นใจ เมื่อเวลาสิ้นใจนั้น อินทรีย์ของท่านผ่องใสยิ่ง ทั้งนี้ตามคำทูลรายงานของพระอานนท์, มีพระดำรัสว่า การที่อินทรีย์ของพระผัคคุณะผ่องใสอย่างนั้น ก็เพราะได้ฟังธรรม จิตหลุดพ้นจากสังโยชน์เบื้องต่ำทั้ง 5 ทรงแสดงอานิสงส์ในการฟังธรรมโดยกาลอันควร และในการใคร่ครวญเนื้อความแห่งธรรมโดยกาลอันควร ว่ามี 6 อย่างคือ 1. ผู้มีจิตยังไม่หลุดพ้นจากสังโยชน์เบื้องต่ำทั้ง 5 เมื่อได้เห็นพระตถาคตในเวลาใกล้ตาย ได้ฟังธรรมอันงาม จิตย่อมหลุดพ้นจากสังโยชน์เบื้องต่ำทั้ง 5 นั้นได้ 2.

ผู้มีจิตยังไม่หลุดพ้นจากสังโยชน์เบื้องต่ำทั้ง 5 ไม่ได้เห็นพระตถาคต ในเวลาใกล้ตาย แต่ได้เห็นพระสาวก ได้ฟังธรรมอันงามที่พระสาวกแสดงให้ฟัง จิตย่อมหลุดพ้นจากสังโยชน์เบื้องต่ำทั้ง 5 นั้น ได้ 3. ผู้มีจิตยังไม่หลุดพ้นจากสังโยชน์เบื้องต่ำทั้ง 5 ไม่ได้เห็นทั้งพระตถาคตและพระสาวกในเวลาใกล้ตาย แต่ได้ไตร่ตรองเพ่งพินิจธรรมด้วยใจ ซึ่งธรรมที่ได้ฟังได้เรียนมา จิตย่อมหลุดพ้นจากสังโยชน์เบื้องต่ำทั้ง 5 ได้ 4. ผู้มีจิตหลุดพ้นจากสังโยชน์เบื้องต่ำทั้ง 5 แล้ว แต่จิตยังไม่น้อมไปในนิพพานอันเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิกิเลส(หมายถึงอรหัตตผล) เมื่อใกล้ตายได้เห็นพระตถาคต ได้ฟังธรรมที่ทรงแสดง จิตย่อมน้อมไปในนิพพานได้(สามารถที่จะถึงนิพพานได้) 5. ผู้มีจิตหลุดพ้นจากสังโยชน์เบื้องต่ำทั้ง 5 แล้ว แต่จิตยังไม่น้อมไปในนิพพาน... เมื่อใกล้ตาย ไม่ได้เห็นพระตถาคต แต่ได้เห็นพระสาวก ได้ฟังธรรมที่พระสาวกแสดงให้ฟัง จิตย่อมน้อมไปในนิพพานได้ 6. ผู้มีจิตหลุดพ้นจากสังโยชน์เบื้องต่ำทั้ง 5 แล้ว ไม่ได้เห็นทั้งพระตถาคตและพระสาวก แต่ได้ไตร่ตรองเพ่งพินิจด้วยใจ ซึ่งธรรมตามที่ได้ฟังได้เรียนมา จิตย่อมน้อมไปในนิพพานได้

(328) **ฉฬาภิชาติยสูตร** คิชฌกูฏ : พระอานนท์กราบทูลเรื่องศาสดาปูรณะ กัสสปะ บัญญัติอภิชาติ 6 ประเภท คือ 1. พวกอภิชาติดำ หมายถึงคนหยาบช้า มีนายพราน โจร เป็นต้น 2. พวกอภิชาติเขียว หมายถึงสมณะ หรือพวกเชื่อกรรม 3. พวกอภิชาติแดง หมายถึงนิครนถ์ 4. พวกอภิชาติเหลือง หมายถึงคฤหัสถ์นุ่งห่มผ้าขาว สาวกของพวกชีเปลือย(อเจลกะ) 5. พวก

อภิชาติขาว หมายถึงพวกอาชีวก 6. พวกอภิชาติขาวจัด หมายถึงเจ้าลัทธิชื่อ นันทะ วัจฉโคตต์, กัจจะ สังกิจจโคตต์, มักขลิโคสาล

พระอานนท์ทูลขอความเห็นในเรื่องนี้ พระพุทธองค์ตรัสว่า ปูรณะ กัสสปะ บัญญัติเองข้างเดียว ไม่มีใครรับรอง จึงไม่ต่างอะไรกับการที่คนไปบังคับคนยากไร้ให้ต้องซื้อเนื้อกิน ทั้งๆ ที่เขาไม่ต้องการ ส่วนอภิชาติ 6 ประเภทที่ทรงบัญญัติคือ 1. คนต่ำต้อยทางชาติกำเนิด และประพฤติทุจริต จัดว่าเป็นพวกอภิชาตดำ-ประพฤติธรรมดำ 2. คนต่ำต้อยทางชาติกำเนิด แต่ประพฤติสุจริต จัดว่าเป็นพวกอภิชาติดำ-ประพฤติธรรมขาว 3. คนต่ำต้อยทางชาติกำเนิด ได้บรรลุนิพพานซึ่งไม่ดำไม่ขาว จัดว่าเป็นพวกอภิชาติดำ-บรรลุนิพพานอันไม่ดำไม่ขาว 4. คนเกิดในตระกูลสูงส่ง มั่งคั่งร่ำรวย ผิวพรรณดี แต่ประพฤติทุจริต จัดว่าเป็นพวกอภิชาติขาว-ประพฤติธรรมดำ 5. คนเกิดในตระกูลสูงส่ง...ได้บรรลุนิพพานซึ่งไม่ดำไม่ขาว จัดว่าเป็นพวกอภิชาติขาว-บรรลุนิพพานอันไม่ดำไม่ขาว (ไม่ถือเป็นสำคัญในเรื่องชาติกำเนิดและเพศพรรณ)

ผลดีของการให้ทานแก่สงฆ์(สังฆทาน)

(329) **อาสวสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม 6 อย่าง จัดว่าเป็น ปาหุเนยโย ทักขิเนยโย ฯลฯ (คือเป็นพระอริยสาวก) ธรรม 6 อย่างนั้น คือ 1. ละอาสวะได้ด้วยการสำรวม คือสำรวมอินทรีย์ไม่ให้เกิดอาสวะ 2. ละอาสวะ

ได้ด้วยการส้องเสพ คือใช้สอยปัจจัย 4 โดยที่ไม่ให้เกิดอาสวะ 3. ละอาสวะได้ด้วยความอดกลั้น คืออดทนต่อหนาวร้อน ฯลฯ ต่อคำด่าว่า ต่อทุกขเวทนา ไม่ให้เกิดอาสวะ 4. ละอาสวะได้ด้วยการหลีกเลี่ยง คือหลีกห่างจากสัตว์ร้าย สิ่งและคนที่เป็นภัยอันตราย ไม่ให้เกิดอาสวะ 5. ละอาสวะได้ด้วยการบรรเทา คือไม่ให้กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก ครอบงำจิต อันจะเป็นเหตุให้เกิดอาสวะได้ 6. ละอาสวะได้ด้วยภาวนา คือเจริญโพชฌงค์ 7 เพื่อบรรลุนิพพาน

(330) **ทารุกัมมิกสูตร** วันหนึ่ง ขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ปราสาทอิฐใกล้หมู่บ้านนาทิกะ(แคว้นวัชชี) พ่อค้าฟืนคนหนึ่งชื่อทารุกัมมิกะ ได้เข้าไปเฝ้ายังที่ประทับ พระพุทธองค์ทรงถามเขาว่า ยังมีการให้ทานในตระกูลอยู่หรือ ทารุกัมมิกะกราบทูลว่ายังให้อยู่ ทานนั้นได้ให้แก่ภิกษุอรหันต์หรือผู้ได้อรหัตตมรรค ผู้อยู่ป่า ถือบิณฑบาต ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร พระพุทธองค์ตรัสว่า คนเป็นคฤหัสถ์อยู่ครองเรือน ยากที่จะรู้ว่าใครเป็นพระอรหันต์หรือได้อรหัตตมรรค ภิกษุไม่ว่าจะอยู่ป่าหรืออยู่ชายเขตบ้าน ไม่ว่าจะถือบิณฑบาตหรือรับนิมนต์ฉัน ไม่ว่าจะครองผ้าบังสุกุลหรือครองจีวรที่ชาวบ้านถวาย ถ้าเป็นคนฟุ้งซ่าน ลำพอง ใจกวัดแกว่ง ปากมาก พูดพล่อย สติเลอะลอย ไร้สัมปชัญญะ จิตไม่ตั้งมั่น ใจวุ่น ปล่อยอินทรีย์ ก็น่าติเตียนในความเป็นอย่างนั้น. ถ้าเป็นคนไม่ฟุ้งซ่าน...สำรวมอินทรีย์ ก็น่าสรรเสริญในความเป็นอย่างนั้น. ทานที่ให้ ขอให้เป็นสังฆทานเถิด เมื่อให้สังฆทาน จิตก็จักผ่องใส ผู้ที่มีจิตผ่องใส ตายไป จักเกิดในสุคติโลกสวรรค์

ตั้งแต่บัดนั้น ทารุกัมมิกะก็ให้ทานชนิดสังฆทาน ตามที่ทรงแนะนำ

เหตุแห่งการลาสิกขาของภิกษุผู้ได้ฌาน

(331) **จิตตหัตถิสาริปุตตสูตร** อิสิปตนมฤคทายวัน : วันหนึ่งหลังกลับจากบิณฑบาตและฉันเสร็จแล้ว พระเถระหลายรูปนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอภิธรรม(อภิธัมมกถา) ที่โรงกลม ระหว่างการสนทนาดอนหนึ่ง พระจิตตหัตถิสาริบุตรได้พูด(แสดงความเห็น)สอดแทรกขึ้น พระมหาโกฏฐิตะได้กล่าวปรามไม่ให้ทำอย่างนั้น เพื่อนของพระจิตตหัตถิสาริบุตรรูปหนึ่งไม่พอใจ เห็นว่าพระมหาโกฏฐิตะขัดคอเพื่อนของตน บอกว่า ท่านจิตตหัตถิสาริบุตรเป็นบัณฑิต สามารถสนทนาอภิธรรมกับพระเถระได้ พระมหาโกฏฐิตะกล่าวเตือนว่า เรื่องนี้ คนที่ไม่รู้วาระจิตของผู้อื่นยากที่จะเข้าใจได้

แล้วกล่าวถึงภิกษุผู้ได้ฌานที่มีเหตุให้ลาสิกขา ซึ่งมีอยู่ 6 ประเภทคือ

ประเภทหนึ่ง เป็นเหมือนสงบเสงี่ยมอ่อนน้อมเรียบร้อยตลอดเวลาที่อาศัยพระศาสดาหรือเพื่อนพรหมจรรย์ที่อยู่ในฐานะเป็นครู แต่พออยู่ไกลห่างจากพระศาสดาหรือเพื่อนพรหมจรรย์ ได้คลุกคลีกับภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พระราชา มหาอำมาตย์ หรือพวกเดียรถีย์ ก็ปล่อยจิต ไม่สำรวมอินทรีย์ ชอบคุย เกิดราคะรบกวนจิต แล้วสึกออกมาเป็นคฤหัสถ์ ประเภทนี้เปรียบเหมือนโคที่เคยกินข้าวกล้า ที่เขาผูกหรือขังไว้ในคอก ถูก

ต้องไหมที่จะพูดว่า โคตัวนี้จะไม่ลงกินข้าวกล้าอีก? ภิกษุเหล่านั้นตอบว่า พูดอย่างนั้นไม่ถูก ที่จะเป็นไปได้คือ โคตัวนั้นถ้ามันดึงเชือกขาดหรือแหกคอกออกไปได้ มันก็จะลงไปกินข้าวกล้าอีกอย่างแน่นอน

ประเภทหนึ่ง ได้บรรลุปฐมฌาน แต่ยังคลุกคลีกับภิกษุ ภิกษุณี ฯลฯ หรือกับพวกเดียรถีย์...แล้วสึกออกมาเป็นคฤหัสถ์ เปรียบเหมือนฝนเม็ดใหญ่ตกที่ทางใหญ่สี่แพร่ง ชะเอาฝุ่นหายไปหมด กลายเป็นทางลื่นเกลี้ยง ถูกต้องไหมที่จะพูดว่า ฝุ่นจะไม่เกิดมีที่ทางนั้นอีก?...ที่จะเป็นไปได้คือ มนุษย์หรือโคหรือสัตว์เลี้ยง จะมาเดินย่ำบนทางนั้น หรือลมและแดดจะโชยเผาให้แห้งแล้วก็จะเกิดฝุ่นขึ้นมาอีกอย่างแน่นอน

ประเภทหนึ่ง ได้บรรลุทุติยฌาน แต่ยังคลุกคลีกับภิกษุ ภิกษุณี ฯลฯ หรือกับพวกเดียรถีย์...แล้วสึกออกมาเป็นคฤหัสถ์ เปรียบเหมือนฝนเม็ดใหญ่ตกลงที่สระใหญ่ กวาดไล่เอาหอยกาบหอยโข่ง และกรวดทรายหายเกลี้ยง ถูกต้องไหมที่จะพูดว่า หอยและกรวดทรายจะไม่มีอีกในสระนั้น?...ที่จะเป็นไปได้คือ มนุษย์หรือโคหรือสัตว์เลี้ยง จะลงไปดื่มน้ำในสระนั้น หรือลมและแดดจะโชยเผาในน้ำเหือดแห้ง แล้วทั้งหอยและกรวดทรายก็จะเกิดมีขึ้นมาอีกอย่างแน่นอน

ประเภทหนึ่ง ได้บรรลุตติยฌาน แต่ยังคลุกคลีกับภิกษุ ภิกษุณี ฯลฯ หรือกับพวกเดียรถีย์...แล้วสึกออกมาเป็นคฤหัสถ์ เปรียบเหมือนอาหารค้างคืนซึ่งคนกินอาหารชั้นดีต้องไม่ชอบ ถูกต้องไหมที่จะพูดว่า คนคนนั้นจะไม่ชอบอาหารนั้นอีกเลย?...ที่จะ

เป็นไปได้คือ ตลอดเวลาที่โอชะของอาหารชั้นดียังอยู่ในร่างกายของเขาคนนั้น เขาก็จะยังไม่ชอบอาหารอื่น แต่เมื่อโอชะของอาหารชั้นดีหมดไป เขาก็จะชอบอาหารอื่นได้ (เมื่อหิวเต็มที่ อาหารใดๆ ก็จะกินได้)

ประเภทหนึ่ง ได้บรรลุจตุตถฌาน แต่ยังคลุกคลีกับภิกษุ ภิกษุณี ฯลฯ หรือกับพวกเดียรถีย์...แล้วสึกออกมาเป็นคฤหัสถ์ เปรียบเหมือนห้วงน้ำที่ไม่ถูกลม ปราศจากระลอกคลื่น ถูกต้องไหมที่จะพูดว่า ห้วงน้ำนั้นจะไม่ปรากฏระลอกคลื่นอีก?...ที่จะเป็นไปได้คือ จะเกิดลมฝนพัดกระหน่ำมาจากทิศต่างๆ ให้เกิดระลอกคลื่นขึ้นในห้วงน้ำนั้นได้

ประเภทหนึ่ง ได้บรรลุเจโตสมาธิอันไม่มีนิมิต(สมาธิในวิปัสสนาอันมีกำลัง) แต่ยังคลุกคลีกับภิกษุ ภิกษุณี ฯลฯ หรือกับพวกเดียรถีย์...แล้วสึกออกมาเป็นคฤหัสถ์ เปรียบเหมือนพระราชาหรือมหาอำมาตย์นำไพร่พลไปด้างแรมในป่าทึบ ทำให้จักจั่นเรไรเงียบเสียง เพราะได้ยินเสียงอึกทึกครึกโครมของกองทัพ ถูกต้องไหมที่จะพูดว่า ป่าทึบแห่งนั้นจะไม่มีเสียงจักจั่นเรไรอีก?...ที่จะเป็นไปได้คือ เมื่อใดที่พระราชาหรือมหาอำมาตย์พาไพร่พลออกไปจากป่าทึบนั้น เมื่อนั้น จักจั่นเรไรก็จะพากันส่งเสียงอีก

สึกแล้วบวชใหม่ได้สำเร็จอรหันต์

กาลต่อมา พระจิตตหัตถิสาริบุตรได้สึกออกมาเป็นคฤหัสถ์ ภิกษุเพื่อนๆ ได้ไปเรียนถามพระมหาโกฏฐิตะว่า กำหนดรู้ใจของจิตตหัตถิสาริบุตรด้วยใจหรือว่า เขาได้ฌาน(วิหารสมาบัติ)นั้นๆ

แล้วและจักลาสิกขามาเป็นคฤหัสถ์ หรือว่ามีเทวดาแจ้งให้ทราบ? พระมหาโกฏฐิตะตอบว่า ทั้งได้กำหนดรู้ด้วยใจ ทั้งมีเทวดามาแจ้งให้ทราบ เมื่อภิกษุเหล่านั้นไปทูลรายงานเรื่องที่จิตตหัตถิสาริบุตรลาสิกขา พระพุทธองค์รับสั่งว่า อีกไม่นาน จิตตหัตถิสาริบุตรจักหวนระลึกถึงคุณแห่งเนกขัมมะได้ แล้วการณ์ก็เป็นไปตามที่มีรับสั่งนั้น ต่อมา จิตตหัตถิสาริบุตรได้ออกบวชอีก ท่านได้มุ่งมั่นบำเพ็ญเพียรอยู่ไม่นาน ก็ได้สำเร็จอรหันต์ (อรรถกถากล่าวว่า ท่านได้บวชแล้วสึก สึกแล้วบวชถึง 7 ครั้ง ครั้งที่ 7 จึงได้สำเร็จอรหันต์)

ความดีน้อยนิดก็ไม่มีในพระเทวทัต

(332) **ปรายนสูตร** อิสิปตนมฤคทายวัน : วันหนึ่ง หลังกลับจากบิณฑบาตและฉันเสร็จแล้ว พระเถระหลายรูปนั่งสนทนาธรรมกันอยู่ที่โรงกลม ยกพระพุทธวจนะในปัญหาของเมตเตยยมาณพในปรายนสูตรเป็นประเด็นสนทนา คือที่ตรัสว่า *"ผู้ใดทราบส่วนสุดทั้งสองด้วยปัญญาแล้ว ไม่ติดอยู่ในส่วนท่ามกลาง เราเรียกผู้นั้นว่าเป็นมหาบุรุษ ผู้นั้นก้าวล่วงเครื่องร้อยรัดในโลกนี้ได้แล้ว"* ประเด็นที่เกิดเป็นคำถามคือ ส่วนสุดที่ 1 คืออะไร? ส่วนสุดที่ 2 คืออะไร? ส่วนท่ามกลางคืออะไร? และเครื่องร้อยรัดคืออะไร? ได้คำตอบเป็น 6 นัย ตามความเห็นที่แตกต่างกัน ดังนี้

นัยที่ 1 เห็นว่า ผัสสะเป็นส่วนสุดที่ 1 เหตุให้เกิดผัสสะเป็นส่วนสุดที่ 2 ความดับแห่งผัสสะ เป็นส่วนท่ามกลาง(เป็นตัวแยกส่วนสุดที่ 1 และที่ 2 ออกจากกัน) ตัณหาเป็นเครื่องร้อยรัด

(เป็นตัวเชื่อมระหว่างผัสสะกับเหตุให้เกิดผัสสะเข้าด้วยกัน ซึ่งนำไปสู่ภพ)

นัยที่ 2 เห็นว่า อดีตเป็นส่วนสุดที่ 1 อนาคตเป็นส่วนสุดที่ 2 ปัจจุบันเป็นส่วนท่ามกลาง ตัณหาเป็นเครื่องร้อยรัด...นัยที่ 3 เห็นว่า สุขเวทนาเป็นส่วนสุดที่ 1 ทุกขเวทนาเป็นส่วนสุดที่ 2 อทุกขมสุขเวทนา เป็นส่วนท่ามกลาง ตัณหาเป็นเครื่องร้อยรัด...นัยที่ 4 เห็นว่า นามเป็นส่วนสุดที่ 1 รูปเป็นส่วนสุดที่ 2 วิญญาณเป็นส่วนท่ามกลาง ตัณหาเป็นเครื่องร้อยรัด...นัยที่ 5 เห็นว่า อายตนะภายใน 6 เป็นส่วนสุดที่ 1 อายตนะภายนอก 6 เป็นส่วนสุดที่ 2 วิญญาณเป็นส่วนท่ามกลาง ตัณหาเป็นเครื่องร้อยรัด...นัยที่ 6 เห็นว่า สักกายะ(ตัวตน) เป็นส่วนสุดที่ 1 เหตุให้เกิดสักกายะเป็นส่วนสุดที่ 2 ความดับสักกายะเป็นส่วนท่ามกลาง ตัณหาเป็นเครื่องร้อยรัด...

ในแต่ละความเห็น เชื่อว่า ความรู้อย่างนี้จะนำไปสู่ความสิ้นทุกข์ได้ เมื่อต่างคนต่างเห็น ไม่ได้ข้อยุติ พระเถระเหล่านั้นจึงพากันไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ขอให้ประทานคำตอบในเรื่องนี้ พระพุทธองค์ตรัสว่า แต่ละความเห็นนั้นเป็นสุภาษิตในแง่(ปริยาย)หนึ่ง ส่วนที่ตรงกับพระประสงค์ คือความเห็นในนัยที่ 1

(333) **อุทกสูตร** ครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์เสด็จจาริกอยู่ในแคว้นโกศลพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ไปถึงนิคมของชาวโกศลชื่อทัณฑกัปปกะ ทรงแวะประทับที่โคนไม้ต้นหนึ่ง พวกภิกษุต่างพากันไปหาที่พัก ส่วนพระอานนท์กับภิกษุจำนวนหนึ่งไปสรงน้ำที่แม่น้ำอจิรวดี ทรงน้ำเสร็จก็นุ่งสบงยืนผึ่งกายอยู่ ภิกษุรูปหนึ่ง

เข้าไปถามท่านว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงกำหนดรู้เหตุทั้งปวงด้วยพระทัยแล้วหรือจึงทรงเผยว่า พระเทวทัตจะต้องเกิดในอบายตกนรกเป็นกัปไม่มีทางแก้ไข หรือว่าทรงกำหนดรู้โดยเหตุอะไรบางอย่างเท่านั้น? พระอานนท์รับทราบในคำถามนั้น แล้วเข้าเฝ้ากราบทูลถึงเรื่องนี้

พระพุทธองค์ตรัสแก่พระอานนท์ว่า ภิกษุผู้ถามคงเพิ่งบวช หรือถ้าเป็นเถระก็คงเป็นคนเขลา เพราะเหตุว่า เรื่องที่เราเปิดเผยชี้ขาดออกมาแล้วจักเป็นสอง(ไม่เป็นไปตามนั้น)ได้อย่างไร เราไม่เห็นใครแม้แต่คนเดียวซึ่งเมื่อได้กำหนดรู้เหตุทั้งปวงแล้วได้เผยออกมา เหมือนกรณีเทวทัตเลย ถ้าเราได้เห็นความดี(สุกฺกธมฺม)ของเทวทัตแม้สักเท่าหยดน้ำทีสลัดจากปลายขนทราย เราก็จะยังไม่บอกว่าเทวทัตจะต้องเกิดในอบายตกนรกเป็นกัปแก้ไขไม่ได้ เหมือนหนึ่งว่า มีคนคนหนึ่งตกลงไปในหลุมคูถ จมมิดอยู่ในคูถทั้งตัว แล้วมีผู้หวังดีอยากจะช่วยเขาคนนั้นขึ้นจากหลุมคูถ ได้เดินวนหาทางช่วยจนรอบหลุม ก็ไม่เห็นว่าจะจับอวัยวะส่วนไหนที่ไม่เปื้อนคูถได้เลย...ฉันใดก็ฉันนั้น

ญาณที่เป็นเครื่องกำหนดรู้อินทรีย์ของคน

จากนั้น ทรงแจกแจงญาณที่เป็นเครื่องกำหนดรู้อินทรีย์(มีศรัทธาเป็นต้น)ของคน อันได้แก่ ปุริสินทริยญาณ 6 ประการ คือ

1. ทรงกำหนดรู้ใจของคนว่า ถ้าเขามีทั้งกุศลธรรมและอกุศลธรรม และได้พบว่ากุศลธรรมของเขาหายไป อกุศลธรรม

ปรากฏให้เห็น แต่กุศลมูลของเขายังไม่ถูกตัดขาด ด้วยกุศลมูลนั้น กุศลอย่างอื่นของเขายังมีขึ้นได้ ฉะนั้น เขาจักไม่มีความเสื่อมต่อไป เปรียบเหมือนเมล็ดพืชที่ไม่หัก ไม่เน่า ไม่แห้งเกรียมเพราะลมและแดด เกิดในต้นฤดูหนาว เก็บไว้ดี คนเอาไปปลูกในดินที่พรวนดี บนนาไร่ที่ดี เมล็ดพืชนั้นก็จักเจริญงอกงามได้เต็มที่

2. ทรงกำหนดรู้ใจของคนว่า ถ้าเขามีทั้งกุศลธรรมและอกุศลธรรม และได้พบว่าอกุศลธรรมของเขาหายไป กุศลธรรมปรากฏให้เห็น แต่อกุศลมูลของเขายังไม่ถูกตัดขาด ด้วยอกุศลมูลนั้น อกุศลอย่างอื่นของเขายังมีขึ้นได้ ฉะนั้น เขาจักมีความเสื่อมต่อไป เปรียบเหมือนเมล็ดพืชที่ไม่หัก ไม่เน่า ไม่แห้งเกรียมด้วยลมและแดด เกิดในต้นฤดูหนาว เก็บไว้ดี คนเอาไปปลูกบนโขดหิน เมล็ดพืชนั้นก็เจริญงอกงามขึ้นไม่ได้

3. ทรงกำหนดรู้ใจของคนว่า ถ้าเขามีทั้งกุศลธรรมและอกุศลธรรม และได้พบว่าธรรมขาว(ความดี)ของเขาไม่มีแม้สักเท่าหยดน้ำที่สลัดจากปลายขนทราย เขามีแต่อกุศลธรรมฝ่ายดำ(ความชั่ว)อย่างเดียว ตายไปเขาต้องไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เปรียบเหมือนเมล็ดพืชที่หัก เน่า แห้งเกรียมด้วยแดดและลม คนเอาไปปลูกในดินที่พรวนอย่างดี บนไร่นาที่ดี เมล็ดพืชนั้นก็เจริญงอกงามไปไม่ได้

(บุคคล 3 ประเภทนี้ ประกอบด้วย 1. คนที่ไม่เสื่อมต่อไป เพราะยังมีกุศลมูลหนุนอยู่ 2. คนที่จะเสื่อมต่อไปเพราะมีอกุศลมูลอยู่ 3. คนที่มีแต่ความชั่วอย่างเดียว ซึ่งจะต้องไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก อย่างแน่นอน)

พระอานนท์ทูลถามว่า ทรงบัญญัติประเภทบุคคลอีกชุดหนึ่งได้หรือไม่? พระพุทธองค์ทรงแจกแจงประเภทบุคคลที่ทรงกำหนดรู้ด้วยพระทัย ว่ามีอีก 3 จำพวกคือ

1. ทรงกำหนดรู้ใจของคนว่า ถ้าเขามีทั้งกุศลธรรมและอกุศลธรรม และได้พบว่ากุศลธรรมของเขาหายไป อกุศลธรรมปรากฏให้เห็น กุศลมูลของเขายังไม่ถูกตัดขาด แต่มันถอนรากสิ้นแล้ว อย่างนี้เขาต้องมีความเสื่อมต่อไป เปรียบเหมือนถ่านไฟที่ติดไฟโชน คนเอาไปวางไว้บนโขดหิน ถ่านไฟนั้นก็เจริญงอกงาม(ลุกโชน)ขึ้นไม่ได้...

2. ทรงกำหนดรู้ใจของคนว่า ถ้าเขามีทั้งกุศลธรรมและอกุศลธรรม และได้พบว่าอกุศลธรรมของเขาหายไป กุศลธรรมปรากฏให้เห็น อกุศลมูลของเขายังไม่ถูกตัดขาด แต่มันถอนรากสิ้นแล้ว อย่างนี้เขาก็ไม่มีความเสื่อมต่อไป เปรียบเหมือนถ่านไฟที่ติดไฟโชน คนเอาไปวางบนกองหญ้าแห้งหรือบนกองไม้แห้ง ถ่านไฟนั้นก็ลุกโชนขึ้นได้...

3. ทรงกำหนดรู้ใจของคนว่า ถ้าเขามีทั้งกุศลธรรมและอกุศลธรรม และได้พบว่าอกุศลธรรมของเขาไม่มีเลยแม้สักเท่าหยดน้ำที่สลัดจากปลายขนทราย เขาเป็นคนประกอบด้วยธรรมที่ไม่มีโทษเลย มีแต่ธรรมฝ่ายขาว(ความดี)อย่างเดียว ก็จักปรินิพพาน(เป็นพระอรหันต์)ในปัจจุบัน เปรียบเหมือนถ่านไฟที่เย็น ไฟมอดดับแล้ว ไม่ว่าจะเอาไปวางบนกองหญ้าแห้งหรือบนกองไม้แห้ง ถ่านไฟนั้นก็ลุกโชนขึ้นไม่ได้

(บุคคล 3 ประเภทนี้ประกอบด้วย 1. คนที่มีความเสื่อม

ต่อไป 2. คนที่ไม่มีความเสื่อมต่อไป 3. คนที่จะปรินิพพานในปัจจุบัน)

(334) **นิพเพธิกสูตร** ทรงแสดงธรรมชุดหนึ่งแก่ภิกษุทั้งหลาย เรียกว่า"นิพเพธิกปริยาย" คือธรรมเจาะทะลวงกิเลส หรือธรรมเจาะสัจธรรม ธรรมชุดนี้ประกอบด้วยเรื่อง กาม เวทนา สัญญา อาสวะ กรรม และทุกข์ โดยแต่ละอย่างทรงให้ตระหนักรู้ว่ามันคืออะไร เกิดจากอะไร จำแนกประเภทได้อย่างไร ผล(วิบาก)ของมันเป็นอย่างไร ดับอย่างไร และวิธีทำให้มันดับคืออย่างไร ซึ่งเมื่อตระหนักรู้แล้ว ก็สามารถที่จะทำลายกิเลสและทุกข์ได้ ทรงอธิบายตามลำดับ ดังนี้

กามคุณ(อารมณ์)ไม่ใช่กาม

กามคุณ 5 คือ รูปที่รับรู้ด้วยตา...เสียงที่รับรู้ด้วยหู...กลิ่นที่รับรู้ด้วยจมูก...รสที่รับรู้ด้วยลิ้น...โผฏฐัพพะที่รับรู้ด้วยกาย บรรดาที่น่ารักใคร่พอใจ สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่กาม, ในอริยวินัย(เรียกตามภาษาของพระอริยเจ้า) เรียกว่า"กามคุณ"

ตรัสเป็นพระคาถาว่า

"ความอยากย้อมใจที่เกิดจากความนึกคิด(สังกัปปราคะ)ของคน เป็นกาม อารมณ์อันวิจิตรทั้งหลาย(กามคุณ)ในโลก หาชื่อว่ากามไม่...อารมณ์อันวิจิตรทั้งหลายในโลก ย่อมดำรงอยู่ตามสภาพของมันอย่างนั้นเอง ดังนั้น ธีรชนทั้งหลายจึงกำจัดตัวความชอบใจ(ฉันทะ)ในอารมณ์เหล่านั้น"

ผัสสะเป็นเหตุเกิดแห่งกาม...ความต่างกันของกาม ต่างกันที่เป็นกามในรูป กามในเสียง กามในกลิ่น กามในรส กามในโผฏฐัพพะ (ต่างกันไปตามกามคุณ 5). ผล(วิบาก)ของกาม ได้แก่การที่บุคคลผู้ใดร่ ยังอัตภาพอันเกิดขึ้นจากกามนั้นๆ ให้เกิดขึ้นเป็นฝ่ายบุญก็มี เป็นฝ่ายที่มิใช่บุญก็มี (หมายความว่า กามทำให้บุคคลได้ผลฝ่ายดีก็มี เช่น ผู้ปรารถนาจะได้เกิดในสวรรค์ แล้วทำความดีจนได้ไปเกิดในสวรรค์, ทำให้ได้ผลฝ่ายชั่วก็มี เช่น คนทำความชั่วเพราะมีความปรารถนาอันชั่ว ไปเกิดในอบาย(เป็นต้น) กามดับก็เพราะผัสสะดับ...อริยมรรคมีองค์ 8 คือวิธีปฏิบัติ(ปฏิ-ปทา)เพื่อความดับแห่งกาม

เวทนา-สัญญา-อาสวะ-กรรม-ทุกข์

เวทนาได้แก่เวทนา 3 คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุก-ขมสุขเวทนา...ผัสสะเป็นเหตุเกิดแห่งเวทนา...เวทนาแต่ละอย่างต่างกันที่เป็นเวทนาเจือด้วยอามิส(กามคุณ) หรือเป็นเวทนาที่ไม่เจือด้วยอามิส...วิบากแห่งเวทนา คือการที่บุคคลผู้เสวยเวทนา(ผู้เกิดความรู้สึก)ยังอัตภาพอันเกิดจากเวทนานั้นๆ ให้เกิดขึ้นเป็นฝ่ายบุญก็มี เป็นฝ่ายที่มิใช่บุญก็มี...เวทนาดับเพราะผัสสะดับ...อริยมรรคมีองค์ 8 คือวิธีปฏิบัติเพื่อความดับแห่งเวทนา

สัญญา(ความหมายรู้) ได้แก่สัญญา 6 คือ รูปสัญญา สัททสัญญา คันธสัญญา รสสัญญา โผฏฐัพพสัญญา ธัมมสัญญา (ทั้งหมดนั้นคือความหมายรู้ในอายตนะภายนอก 6)...ผัสสะเป็นเหตุเกิดแห่งสัญญา...สัญญาแตกต่างกันที่เป็นสัญญาในรูป ฯลฯ

หรือสัญญาในธัมมารมณ์(ต่างกันไปตามอายตนะที่หมายรู้)... สัญญามีคำพูดเป็นวิบาก เพราะเมื่อหมายรู้อะไรก็พูดออกมาตามที่หมายรู้...สัญญาดับเพราะผัสสะดับ...อริยมรรคมีองค์ 8 คือวิธีปฏิบัติเพื่อความดับแห่งสัญญา

อาสวะ(กิเลสหมักหมม,กิเลสย้อมจิต) ได้แก่อาสวะ ๓ คือ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ (กาม ภพ อวิชชา ซึ่งเป็นอาสวะ)...อวิชชาเป็นเหตุเกิดแห่งอาสวะ...อาสวะแต่ละอย่างแตกต่างกันที่เป็นเหตุให้ไปเกิดเป็นอะไร (เช่นไปเกิดในนรก ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นต้น)...วิบากแห่งอาสวะ คือการที่บุคคลผู้มีอวิชชา(อวิชฺชาคโต)ยังอัตภาพอันเกิดจากอวิชชานั้นๆ ให้เกิดขึ้นเป็นฝ่ายบุญก็มี เป็นฝ่ายที่มิใช่บุญก็มี อาสวะดับเพราะอวิชชาดับ...อริยมรรคมีองค์ 8 คือวิธีปฏิบัติเพื่อความดับแห่งอาสวะ

กรรม ได้แก่เจตนา พระพุทธองค์ตรัสถึงกรรมว่า

"ภิกษุทั้งหลาย! เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลคิดแล้วจึงกระทำกรรมด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ"

ผัสสะเป็นเหตุเกิดแห่งกรรม...กรรมแตกต่างกันไปตามผล(วิบาก)ของกรรม คือกรรมที่อำนวยผลในนรก(นิรยเวทนีย์) กรรมที่อำนวยผลในกำเนิดสัตว์เดรัจฉาน(ติรจฺฉานโยนิเวทนีย์) เป็นต้น... วิบากแห่งกรรมมี ๓ อย่างคือ ๑. กรรมที่ให้ผลในปัจจุบัน(ทิฏฐเวธมฺเม) ๒. กรรมที่ให้ผลในภพที่จะไปเกิดคือในภพหน้า(อุปปชฺเช) ๓. กรรมให้ผลในภพต่อไป(อปเร ปริยาเย)...กรรมดับเพราะผัสสะดับ...อริยมรรคมีองค์ ๘ คือวิธีปฏิบัติเพื่อความดับแห่งกรรม

ทุกข์ ได้แก่ชาติ(ความเกิด), ชรา, พยาธิ(ความเจ็บไข้),

มรณะ, โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส, ความปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้น รวมความว่า อุปาทานขันธ์ 5 เป็นทุกข์... ตัณหาเป็นเหตุเกิดแห่งทุกข์...ทุกข์แตกต่างกันที่ ทุกข์มาก ทุกข์น้อย ทุกข์คลายช้า(ทนฺธวิราคิ) ทุกข์คลายเร็ว(ขิปฺปวิราคิ)...วิบากแห่งทุกข์ คือการที่บุคคลเมื่อถูกทุกข์ครอบงำ มีจิตอันทุกข์กลุ้มรุม ย่อมเศร้าโศก ลำบาก รำพึงรำพัน ตีอกชกหัว คร่ำครวญเพ้อคลั่ง ดิ้นรนหาทางเปลื้องทุข์...ทุกข์ดับเพราะตัณหาดับ...อริยมรรคมีองค์ 8 คือวิธีปฏิบัติเพื่อความดับแห่งทุกข์

กำลัง(พระญาณ)ของพระพุทธเจ้า

(335) **พลสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ทรงมีกำลัง(ตถาคตพล) 6 ประการ ที่เป็นเหตุให้ทรงยืนยัน(ปฏิญญา)ฐานะอันยิ่งใหญ่ กล่าวได้อย่างอาจหาญ(บันลือสีหนาท) ประกาศพระธรรมคำสอน นั่นคือ

1. **ฐานาฐานญาณ**-ทรงทราบชัดว่าอะไรเป็นไปได้(ฐานะ) อะไรเป็นไปไม่ได้(อฐานะ) 2. **กัมมวิปากญาณ**-ทรงทราบชัดซึ่งวิบาก(ผล) ของกรรมที่ตั้งใจทำ(กัมมสมาทาน) ที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน 3. **ฌานาทิสังกิเลสาทิญาณ**-ทรงทราบชัดซึ่งความเศร้าหมองและความผ่องแผ้ว การออก แห่งฌาน วิโมกข์ สมาธิ และสมาบัติทั้งหลาย 4. **ปุพเพนิวาสานุสติญาณ**-ทรงระลึกถึงชาติหนหลังได้เป็นอันมาก 5. **จุตูปปาตญาณ** ทรงหยั่งรู้จุติและอุบัติ(การตาย-การเกิด)ของหมู่สัตว์ ซึ่งเป็นไปตามกรรม ด้วยทิพยจักษุอันเหนือวิสัยมนุษย์ 6. **อาสวักขยญาณ** ทรงทำให้แจ้ง

ซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยพระองค์เอง

ตรัสว่า ถ้ามีใครมาถามปัญหาเกี่ยวกับสิ่งที่พระองค์รู้ด้วยญาณทั้ง 6 นั้น ก็ทรงตอบได้ด้วยความรู้ตามเป็นจริง และญาณทั้ง 6 ประการนั้นเป็นญาณของผู้มีใจตั้งมั่น(สมาหิโต-มีจิตเป็นสมาธิ)เท่านั้น

เทวตาวรรค

ปัจจัยหนุนส่งให้การปฏิบัติธรรมได้ผล

(336) **อนาคามิสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า มีธรรม 6 อย่าง ซึ่งเมื่อภิกษุยังละไม่ได้แล้ว ย่อมไม่อาจบรรลุธรรมเป็นอนาคามีได้ คือ 1. ความเป็นผู้ไม่มีศรัทธา 2. ความเป็นผู้ไม่มีหิริ 3. ความเป็นผู้ไม่มีโอตตัปปะ 4. ความเป็นผู้เกียจคร้าน 5. ความเป็นผู้มีสติหลงเลือน 6. ความเป็นผู้ด้อยปัญญา(ทุปฺปญฺญตฺต-ไม่มีปัญญา)

(337) **อรหัตตสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า มีธรรม 6 อย่าง ซึ่งเมื่อภิกษุยังละไม่ได้แล้ว ย่อมไม่อาจบรรลุธรรมเป็นอรหันต์ได้ คือ 1. ถีนะ(ความท้อแท้) 2. มิทธะ(ความซึมเซา) 3. อุทธัจจะ(ความฟุ้งซ่าน) 4. กุกกุจจะ(ความงุ่นง่านรำคาญใจ) 5. ความไม่มีศรัทธา 6. ความประมาท(ไม่มีสติ)

(338) **มิตตสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้คบหาสมาคมกับมิตรชั่วนั้น สิ่งที่จะเป็นไปไม่ได้คือ 1. ประพฤติอภิสมา-

จารกวัตร(วัตรเกี่ยวกับความประพฤติอันดี-กิริยามารยาทอันดี) ให้บริบูรณ์ 2. ประพฤติเสขธรรม(ข้อบัญญัติในเสขิยวัตร) ให้บริบูรณ์ 3. ประพฤติศีล(สิกขาบทปาราชิกทั้ง 4) ให้บริบูรณ์ 4. ละกามราคะได้ 5 ละรูปราคะได้ 6. ละอรูปราคะได้ ส่วนภิกษุผู้คบหาสมาคมกับมิตรดี มีนัยตรงกันข้าม

(339) **ฐานสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า มีกรณีที่จะเป็นไปไม่ได้ 6 อย่างคือ 1. ภิกษุชอบคลุกคลี ยินดีพอใจในการคลุกคลีกับหมู่คณะ เป็นไปไม่ได้ที่จะปลีกตนอยู่ในที่สงัด 2. ภิกษุไม่ปลีกตนอยู่ในที่สงัด เป็นไปไม่ได้ที่จะฉวยเอานิมิตแห่งจิตได้ (หมายถึงไม่สามารถประคองจิตให้เกิดสมาธิและวิปัสสนาได้) 3. ภิกษุฉวยเอานิมิตแห่งจิตไม่ได้ เป็นไปไม่ได้ที่จะมีสัมมาทิฐิ 4. ภิกษุไม่มีสัมมาทิฐิ เป็นไปไม่ได้ที่จะเจริญสัมมาสมาธิให้บริบูรณ์ 5. ภิกษุไม่มีสัมมาสมาธิ เป็นไปไม่ได้ที่จะละสังโยชน์ 6. ภิกษุละสังโยชน์ไม่ได้ เป็นไปไม่ได้ที่จะทำให้แจ้งซึ่งนิพพาน

(340) **เทวตาสูตร** เชตวัน : คืนหนึ่ง เทวดาองค์หนึ่งเข้าเฝ้า กราบทูลว่า มีธรรม 6 อย่างที่เป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ภิกษุคือ 1. เป็นผู้เคารพในพระศาสดา 2. เป็นผู้เคารพในพระธรรม 3. เป็นผู้เคารพในพระสงฆ์ 4. เป็นผู้เคารพในสิกขา 5. เป็นผู้ว่าง่าย 6. เป็นผู้มีมิตรดี. เมื่อเห็นว่าเป็นที่พอพระทัยก็ทูลลาหายวับไป วันรุ่งขึ้นพระพุทธองค์ทรงเล่าเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายฟัง พระสารีบุตรได้กราบทูลแสดงความเห็นเสริมคำกล่าวของเทวดาองค์นั้นว่า องค์ธรรมทั้ง 6 อย่างนั้นต้องมีการสรรเสริญความมีธรรมนั้นๆ และมีการชักชวนผู้อื่นให้เป็นเหมือนตนตามโอกาสอัน

ควรเพิ่มเข้าไปด้วย พระพุทธองค์ทรงสาธุการในความเห็นนี้

(341) **สติสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เป็นไปไม่ได้ที่ภิกษุผู้ไม่มีสมาธิอันสงบประณีตจะได้อภิญญา 6 (คือ อิทธิวิธี, ทิพยโสต, เจโตปริยญาณ, ปุพเพนิวาสานุสติ, ทิพยจักษุ, อาสวักขยญาณ)

(สมาธิอันสงบประณีต คือฌานที่ปลอดกิเลส)

(342) **สักขิสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุจะถึงความประจักษ์แจ้งในคุณวิเศษไม่ได้เลย ถ้าไม่ทราบชัดตามความเป็นจริงว่า ธรรมอะไรเป็นฝ่ายเสื่อม ธรรมอะไรเป็นฝ่ายอยู่กับที่ (เสมอตัว) ธรรมอะไรเป็นฝ่ายก้าวรุดไปข้างหน้า ธรรมอะไรเป็นฝ่ายเจาะทะลวงกิเลส และไม่ลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง ไม่ทำให้เป็นสัปปายะ(ไม่ปฏิบัติธรรมให้เหมาะกับตน)

(343) **พลสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า สมาธิไม่อาจจะมีพลังได้เลย ถ้าภิกษุไม่ฉลาด(ไม่รู้วิธี)ในการเข้าสมาธิ ในการยั้งอยู่ในสมาธิ ในการออกจากสมาธิ และไม่ลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง ไม่ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ไม่ปฏิบัติให้เหมาะกับตน(ไม่ทำให้เป็นสัปปายะ)

(344) **ปฐมฌานสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุไม่อาจบรรลุปฐมฌานได้เลย ถ้าละนิวรณ์ 5 ไม่ได้ และไม่เห็นโทษในกามอย่างแท้จริง (345) **ทุติยฌานสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุไม่อาจบรรลุปฐมฌานได้เลย ถ้าละธรรม 6 อย่างไม่ได้ นั่นคือ 1. กามวิตก 2. พยาบาทวิตก 3. วิหิงสาวิตก 4. กามสัญญา (ความนึกหมายในทางชอบ) 5. พยาบาทสัญญา(ความนึกหมาย

ในทางชัง) 6. วิหิงสาสัญญา(ความนึกหมายในทางเบียดเบียน)

(ธรรมใน 2 พระสูตรนี้ เป็นอุปสรรคแก่การเข้าถึงปฐมฌาน ซึ่งเท่ากับเป็นอุปสรรคแก่ทุกฌาน และในทุกพระสูตรของวรรคนี้ ตรัสนัยตรงกันข้ามไว้ด้วย)

ประมวลธรรมสำหรับผู้ปฏิบัติธรรม

วรรค(หมวด)ที่เหลือต่อไปนี้ บรรจุข้อธรรมที่ตรัสสอนภิกษุทั้งหลาย ธรรมแต่ละชุดเป็นทั้งแนวทางปฏิบัติธรรม เป็นทั้งเครื่องวัดเครื่องตรวจสอบการปฏิบัติธรรม ขอประมวลไว้เป็นหมวดหมู่ ดังนี้

อรหันตวรรค

(346) **ทุกขสูตร** : อยู่เป็นทุกข์และหวังทุคติได้ ถ้ามีธรรม 6 อย่างคือ 1. กามวิตก 2. พยาบาทวิตก 3. วิหิงสาวิตก 4. กามสัญญา 5. พยาบาทสัญญา 6. วิหิงสาสัญญา

(347) **อรหัตตสูตร** : บรรลุอรหัตตผลไม่ได้ ถ้ามีธรรม 6 อย่างคือ 1. มานะ(ถือตัวโดยชาติกำเนิดเป็นต้น) 2. โอมานะ (สำคัญตนว่าเป็นคนเลว) 3. อติมานะ(เย่อหยิ่ง) 4. อธิมานะ(เข้าใจผิดว่าตนได้บรรลุธรรม) 5. ถัมภะ(หัวดื้อ,แข็งกระด้าง) 6. อตินิปาตะ(ดูหมิ่นตนเอง-ไม่มั่นใจว่าตนเองมีคุณงามความดี)

(348) **อุตตริมนุสสธัมมสูตร** : ทำให้แจ้งญาณทัสสนะวิเศษ(มรรคผล)ไม่ได้ ถ้ามีธรรม 6 อย่างคือ 1. มีสติหลงเลือน 2. ไม่มีสัมปชัญญะ 3. ไม่สำรวมอินทรีย์ 4. ไม่รู้จักประมาณในโภชนะ 5.

เป็นคนโกหก 6. เป็นคนพูดเลียบเคียง(ลปน่)หวังผลประโยชน์ (มรรค 4 ผล 4 เรียกเป็นคำศัพท์ว่า"อลมริยญาณทัสสนวิเสส" แปลว่า ญาณทัสสนะวิเศษที่สามารถทำคนให้เป็นอริยะได้)

(349) **สุขสูตร** : จะเป็นผู้มากด้วยสุขและโสมนัสในปัจจุบัน และเริ่มลงมือปฏิบัติเพื่อความสิ้นอาสวะได้ ถ้ามีธรรม 6 อย่างคือ 1. ยินดีธรรม 2. ยินดีภาวนา 3. ยินดีการละ(ปหานะ) 4. ยินดีความสงัด(ปวิเวก) 5. ยินดีความไม่พยาบาท(อพฺยาปชฺฌาราโม-ยินดีในความไม่เบียดเบียน) 6. ยินดีธรรมที่ไม่เนิ่นช้า(นิปฺปญฺจา-ราโม-ยินดีนิพพาน)

(350) **อธิคมสูตร** : ไม่อาจจะบรรลุกุศลธรรมที่ยังไม่บรรลุ หรือเพื่อทำกุศลธรรมที่ได้บรรลุแล้วให้เจริญได้ ถ้ามีธรรม 6 อย่าง คือ 1. ไม่ฉลาด(ไม่รู้วิธี)ในเหตุแห่งความเจริญ(น อายกุสโล) 2. ไม่ฉลาดในเหตุแห่งความเสื่อม(น อปายกุสโล) 3. ไม่ฉลาดในอุบาย 4. ไม่ยังฉันทะให้เกิดขึ้นเพื่อบรรลุกุศลธรรมที่ยังไม่ได้บรรลุ 5. ไม่รักษากุศลธรรมที่ได้บรรลุแล้ว 6. ไม่มีฉันทะพอเพื่อปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

(351) **มหัตตสูตร** : จะเป็นผู้เจริญงอกงามในธรรม ถ้ามีธรรม 6 อย่างคือ 1. มากด้วยความสว่างแห่งญาณ(อาโลกพหุโล) 2. มากด้วยความเพียร(ปโยคพหุโล) 3. มากด้วยความบันเทิง (เวทพหุโล-มากด้วยปีติและปราโมทย์) 4. มากด้วยความไม่สันโดษ อสนฺตุฏฐิพหุโล-ไม่สันโดษในกุศลธรรม, ไม่หยุดอยู่กับความยินดีพอใจในกุศลธรรม) 5. ไม่ทอดธุระ(อนิกฺขิตฺตธุโร-ไม่ลดละความเพียร) 6. มีความเพียรยิ่งๆ ขึ้นไป(อุตฺตรึ ปตาเรติ)

(352) **ปฐมนิรยสูตร** : จะเกิดในนรก ถ้าเป็นผู้มีธรรม 6

อย่าง คือ 1. ฆ่าสัตว์ 2. ลักทรัพย์ 3. ประพฤติผิดในกาม 4. พูดเท็จ 5. มีความปรารถนาอันชั่วร้าย 6. มีความเห็นผิด (353) **ทุติย-นิรยสูตร** : จะเกิดในนรก ถ้าเป็นผู้มีธรรม 6 อย่างคือ 1. พูดเท็จ 2. พูดส่อเสียด 3. พูดคำหยาบ 4. พูดเพ้อเจ้อ 5. เป็นคนโลภ 6. เป็นคนคะนอง(ปคพฺโภ)

(354) **อัคคธัมมสูตร** : ไม่อาจบรรลุอรหัตตผลได้ ถ้ามีธรรม 6 อย่าง คือ 1. ไม่มีศรัทธา 2. ไม่มีหิริ 3. ไม่มีโอตตัปปะ 4. เป็นคนเกียจคร้าน 5. เป็นคนด้อยปัญญา 6. เป็นคนห่วงใยร่างกายและชีวิต(กาเย จ ชีวิเต จ สาเปกฺโข)

(355) **รัตติสูตร** : หวังได้แต่ความเสื่อมในกุศลธรรม ถ้ามีธรรม 6 อย่างคือ 1. เป็นคนมักมาก ไม่สันโดษด้วยปัจจัย 4 2. เป็นคนไม่มีศรัทธา 3. เป็นคนทุศีล 4. เป็นคนเกียจคร้าน 5. เป็นคนสติหลงเลือน 6. เป็นคนด้อยปัญญา

สีติวรรค

(356) **สีติสูตร** : ไม่อาจบรรลุความเป็นผู้เยือกเย็นอย่างยิ่ง (อนุตฺตรำ สีติภาวำ)ได้ ถ้ามีธรรม 6 อย่างคือ 1. ไม่ข่มจิต(ด้วยสมาธิ)ในเวลาที่ควรข่ม(คือในเวลาฟุ้งซ่าน) 2. ไม่ประคองจิต (ด้วยความเพียร)ในเวลาที่ควรประคอง 3. ไม่ยังจิตให้ร่าเริง(ด้วยสมาธิ)ในเวลาที่ควรให้ร่าเริง 4. ไม่วางเฉยจิต(ด้วยอุเบกขา) ในเวลาที่ควรวางเฉย 5. เป็นผู้มีจิตน้อมไปในธรรมฝ่ายชั่ว 6. เป็นผู้ยินดียิ่งในสักกายะ(ตัวตน)

(357) **ภัพพสูตร** : ไม่อาจก้าวสู่ครรลองธรรมอันถูกต้องในกุศลธรรมได้ ถ้ามีธรรม 6 อย่างคือ 1. เป็นผู้มีกรรมขวางกั้น

(โดยเฉพาะอย่างยิ่งคืออนันตริยกรรม) 2. เป็นผู้มีกิเลสขวางกั้น (โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือนิยตมิจฉาทิฐิ-ความเห็นผิดอย่างแน่แน่ว) 3. เป็นผู้มีวิบากขวางกั้น(ผลกรรมส่งให้ไปเกิดในที่ที่ไม่สมควร) 4. ไม่มีศรัทธา 5. ไม่มีฉันทะ 6. ด้อยปัญญา

(358) **อาวรณตาสูตร** : ไม่อาจก้าวสู่ครรลองธรรมอันถูกต้องได้ แม้จะได้ฟังธรรม ถ้ามีธรรม 6 อย่างคือ เป็นผู้ทำอนันตริยกรรม(มีฆ่ามารดาเป็นต้น) และเป็นคนด้อยปัญญา บ้าใบ้(ชโฬ เอฬมูโค)

(359) **สุสสูสาสูตร** : ไม่อาจก้าวสู่ครรลองธรรมอันถูกต้องได้ แม้จะได้ฟังธรรม ถ้ามีธรรม 6 อย่างคือ 1. มีผู้แสดงพระธรรมวินัยให้ฟังก็ไม่ฟังให้ดี...ไม่เงี่ยโสตสดับ(ไม่ตั้งใจฟัง) 3...ไม่ใส่ใจที่จะทำความเข้าใจ(ส่งใจไปทางอื่น) 4. ฉวยเอาแต่สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ 5. ละเลยสิ่งที่เป็นประโยชน์ 6. มีความพอใจที่ผิด(ไม่รักดี)

(360) **ปหาตัพพสูตร** : ไม่อาจถึงพร้อมด้วยทิฐิ(เป็นโสดาบัน)ได้ ถ้ามีธรรม 6 อย่างคือ 1. สักกายทิฐิ 2. วิจิกิจฉา 3. สีลัพพตปรามาส 4. ราคะที่เป็นเหตุสู่อบาย 5. โทสะที่เป็นเหตุสู่อบาย 6. โมหะที่เป็นเหตุสู่อบาย (361) **ปหีนสูตร** : ผู้เป็นโสดาบันคือผู้ละธรรม 6 อย่าง(ในปหาตัพพสูตร)นั้นได้แล้ว (362) **อุปปาเทตัพพสูตร** : โสดาบันไม่อาจที่จะเกิดธรรม 6 อย่าง(ในปหาตัพพสูตร)นั้นได้

อังคุตตรนิกาย หสัตตกนิบาต

ธนวรรค

คำอธิบายพละ 7 และอริยทรัพย์ 7

(1) **ปฐมอัปปิยสูตร** เชตวัน : พระพุทธองค์ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุไม่เป็นที่รักที่พอใจ ไม่เป็นที่เคารพ ไม่เป็นที่สรรเสริญของเพื่อนพรหมจรรย์ เพราะเป็นผู้ประกอบด้วยธรรม 7 อย่างคือ 1. เป็นผู้มุ่งลาภ(ปัจจัย 4) 2. เป็นผู้มุ่งสักการะ(คำยกย่องสรรเสริญ) 3. เป็นผู้มุ่งความมีชื่อเสียง(อนวญฺญตฺติกาโม) 4. เป็นผู้ไม่มีหิริ 5. เป็นผู้ไม่มีโอตตัปปะ 6. เป็นผู้มีความปรารถนาอันชั่วร้าย 7. เป็นผู้มีความเห็นผิด

(2) **ทุติยอัปปิยสูตร** ธรรม 7 อย่างอีกหมวดหนึ่ง ที่ทำให้ภิกษุไม่เป็นที่รักที่พอใจ...ของเพื่อนพรหมจรรย์ คือ (1-2-3-4-5. เหมือนในปฐมอัปปิยสูตร) 6. เป็นผู้มีความริษยา 7. เป็น

ผู้มีความตระหนี่ (ตรัสนัยตรงกันข้ามไว้ทั้ง 2 พระสูตร)

(3) **ปฐมพลสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า พละ 7 คือ 1. สัทธาพละ 2. วิริยพละ 3. หิริพละ 4. โอตตัปปพละ 5. สติพละ 6. สมาธิพละ 7. ปัญญาพละ, ในพระคาถาท้ายพระสูตรกล่าวตอนหนึ่งว่า ภิกษุผู้มีพละ 7 ย่อมมีจิตหลุดพ้นได้ จิตย่อมดับ เหมือนความดับแห่งประทีป (อรรถกถากล่าวว่า จิต ในที่นี้ หมายถึงจิตดวงสุดท้าย(จริมกจิต) (4) **ทุติยพลสูตร** ทรงแจกแจงความหมายของพละแต่ละอย่าง ดังนี้

สัทธาพละ คือเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

วิริยพละ คือระดมความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อความถึงพร้อมแห่งกุศลธรรม มีความบากบั่นมุ่งมั่นไม่ย่อท้อในกุศลธรรม

หิริพละ คือมีความละอายต่อการทำชั่วทางกาย วาจาใจ ต่อการถูกต้องอกุศลธรรม

โอตตัปปพละ คือมีความสะดุ้งกลัวต่อการทำชั่วทางกายวาจาใจ ต่อการถูกต้องอกุศลธรรม

สติพละ คือมีสติคุ้มครองตนอย่างดียิ่ง ระลึกได้แม้สิ่งที่ทำคำที่พูดไว้นานๆ ได้

สมาธิพละ คือการเข้าถึงฌาน 4

ปัญญาพละ คือมีปัญญากำหนดรู้ความเกิดความดับชนิดที่กำจัดกิเลสจนสิ้นทุกข์อย่างแท้จริง

(5) **ปฐมธนสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า มีทรัพย์(ธนะ)อยู่ 7 อย่างคือ 1. ศรัทธา 2. ศีล 3. หิริ 4. โอตตัปปะ 5. สุตะ

6. จาคะ 7. ปัญญา ทรัพย์ดังกล่าวมีอยู่ผู้ใด ผู้นั้น บัณฑิตถือว่าเป็นผู้ไม่ยากจน ชีวิตไม่เปล่าประโยชน์ (6) **ทุติยธนสูตร** ทรงแจกแจงความหมายของทรัพย์ทั้ง 7 นั้น ดังนี้

ศรัทธา(เหมือนสัทธาพละ), ศีล หมายถึงศีล 5, หิริและโอตตัปปะ(เหมือนหิริพละ-โอตตัปปพละ), สุตะ หมายถึงความเป็นพหูสูต, จาคะ หมายถึงความเป็นผู้ยินดีในการสละแบ่งปัน, ปัญญา(เหมือนปัญญาพละ)

(7) **อุคคสูตร** วันหนึ่ง มหาอำมาตย์(ของพระเจ้าปเสนทิโกศล) ชื่ออุคคะ ได้กราบทูลพระพุทธองค์ถึงความเป็นมหาเศรษฐีผู้มั่งคั่งของมิคารเศรษฐีผู้เป็นหลานของโรหณเศรษฐี พระพุทธองค์ตรัสถามว่า เขาร่ำรวยแค่ไหน? มหาอำมาตย์กราบทูลว่าเฉพาะทองก็เป็นแสนลิ่ม ไม่ต้องกล่าวถึงเงิน(ทรัพย์สมบัติอื่นๆ) พระพุทธองค์ตรัสว่า ทรัพย์เช่นนั้นเป็นของมีอยู่จริง แต่ก็หมดสิ้นไปได้เพราะไฟ น้ำ พระราชา โจร ทายาทที่ไม่พึงประสงค์ ไม่เหมือนทรัพย์ 7 อย่าง(มีศรัทธาเป็นต้น)

สังโยชน์ 7

(8) **สังโยชนสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า สังโยชน์(อีกประเภทหนึ่ง) มี 7 อย่าง คือ 1. ความยินดี 2. ความยินร้าย 3. ความเห็นผิด 4. ความสงสัย 5. มานะ(ความถือตัว) 6. ความติดใจในภพ(ภวราคะ) 7. อวิชชา (9) **ปหานสูตร** ตรัสว่า ภิกษุอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ก็เพื่อละสังโยชน์ทั้ง 7 นี้ เมื่อภิกษุละได้อย่างเด็ดขาด ก็เรียกได้ว่าตัดตัณหาได้ขาด เพิกถอนสังโยชน์ได้

ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ เพราะละมานะได้อย่างแท้จริง

(10) **มัจฉริยสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า สังโยชน์(อีกประเภทหนึ่ง) มี 7 อย่าง คือ 1. ความยินดี 2. ความยินร้าย 3. ความเห็นผิด 4. ความสงสัย 5. มานะ 6. ความริษยา 7. ความตระหนี่

อนุสยวรรค

ตระกูลที่ภิกษุไม่ควรเข้าไปหา

(11) **ปฐมอนุสยสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า อนุสัย (กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน) มี 7 อย่าง คือ 1. กามราคะ 2. ปฏิฆะ 3. ทิฐิ (ความเห็นผิด) 4. วิจิกิจฉา 5. มานะ 6. ภวราคะ 7. อวิชชา (อนุสัย 7 นี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สังโยชน์ 7) (12) **ทุติยอนุสยสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ก็เพื่อละอนุสัยทั้ง 7 นี้ เมื่อละอนุสัย(แต่ละอย่าง)ได้อย่างเด็ดขาด ก็เรียกได้ว่าตัดตัณหาได้ เพิกถอนสังโยชน์ได้ ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ เพราะละมานะได้อย่างแท้จริง

(13) **กุลสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ตระกูล(บ้านเรือน)ที่มีลักษณะ 7 อย่าง ถ้าภิกษุยังไม่เคยเข้าไป ก็ไม่ควรเข้าไป หรือเข้าไปแล้วก็ไม่ควรนั่ง ลักษณะ 7 อย่างนั้นคือ 1. ต้อนรับด้วยไม่เต็มใจ 2. ไหว้ด้วยไม่เต็มใจ 3. ให้อาสนะด้วยไม่เต็มใจ 4. ซ่อนของ(ไทยธรรม)ที่มีอยู่ 5. มีของมากก็ให้น้อย 6. มีของที่ดีก็ให้

ของที่เลว 7. ให้โดยไม่เคารพ ไม่ให้โดยเคารพ(ตรัสนัยตรงกันข้ามไว้ด้วย)

บุคคล 7 จำพวกกับน้ำ

(14) **ปุคคลสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า บุคคล 7 จำพวก ที่จัดว่าเป็น อาหุเนยโย ฯลฯ เป็นนาบุญของโลก คือ 1. อุภโตภาควิมุตต์ 2. ปัญญาวิมุตต์ 3. กายสักขี 4. ทิฏฐิปัตตะ 5. สัทธาวิมุตต์ 6. ธัมมานุสารี 7. สัทธานุสารี (รวมความว่าได้แก่อริยบุคคลตั้งแต่โสดาบันถึงพระอรหันต์)

(15) **อุทกูปมสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า บุคคลที่เปรียบเข้ากับน้ำมี 7 จำพวกคือ

1. บางคนจมน้ำครั้งเดียว ก็จมไปเลย ได้แก่คนที่มีอกุศลธรรมฝ่ายดำอย่างเดียว

2. บางคนโผล่ขึ้นจากน้ำ แล้วจมลงอีก ได้แก่คนมีธรรมคือศรัทธา หิริ โอตตัปปะ วิริยะ ปัญญา อย่างดี ในกุศลธรรมทั้งหลาย แต่ธรรมเหล่านั้นของเขาไม่คงที่ ไม่เจริญขึ้น มีแต่เสื่อมถอยไป

3. บางคนโผล่ขึ้นจากน้ำแล้ว ประคองตัวอยู่ ได้แก่คนมีธรรม คือศรัทธา ฯลฯ ปัญญา อย่างดีในกุศลธรรมทั้งหลาย หากธรรมเหล่านั้นของเขาไม่เสื่อม แต่ก็ไม่เจริญขึ้น มีแต่ทรงตัวอยู่

4. บางคนโผล่ขึ้นจากน้ำแล้วเหลียวไปมา ได้แก่คนมีธรรมคือศรัทธา ฯลฯ ปัญญา อย่างดีในกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นโสดาบันเพราะละสังโยชน์ 3 ได้

5. บางคนโผล่ขึ้นจากน้ำได้แล้ว เตรียมตัวจะข้ามฝั่ง ได้แก่คนมีธรรม คือศรัทธา ฯลฯ ปัญญา อย่างดีในกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นสกทาคามีเพราะละสังโยชน์ 3 ได้ ทำราคะโทสะโมหะให้เบาบาง

6. บางคนโผล่ขึ้นจากน้ำแล้วได้ที่เกาะ ได้แก่คนมีธรรม คือศรัทธา ฯลฯ ปัญญา อย่างดีในกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นอนาคามีเพราะละสังโยชน์เบื้องต่ำทั้ง 5 ได้

7. บางคนโผล่ขึ้นจากน้ำแล้ว เป็นพราหมณ์ ข้ามฝั่งไปอยู่บนบก ได้แก่คนมีธรรม คือศรัทธา ฯลฯ ปัญญา อย่างดีในกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นพระอรหันต์ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน

แจกแจงประเภทพระอรหันต์และอนาคามี

ใน 4 พระสูตรคือ (16) **อนิจจสูตร** (17) **ทุกขสูตร** (18) **อนัตตสูตร** และ (19) **นิพพานสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย สรุปได้ว่า อริยบุคคล 7 จำพวกคือ 1. พระอรหันต์ ประเภทเจโตวิมุตต์ ปัญญาวิมุตต์ 2. พระอรหันต์ ประเภทชีวิตสมสีสี(ผู้สำเร็จอรหันต์พร้อมกับสิ้นชีวิต) 3. อนาคามีประเภทอันตราปรินิพพายี 4. อนาคามีประเภทอปหัจจปรินิพพายี 5. อนาคามีประเภทอสังขารปรินิพพายี 6. อนาคามีประเภทสสังขารปรินิพพายี 7. อนาคามีประเภทอุทธังโสโตอกนิฏฐคามี. บางท่านได้บรรลุธรรมด้วยการพิจารณาเห็นความไม่เที่ยง บางท่านได้บรรลุธรรมด้วยการพิจารณาเห็นความทุกข์ บางท่านได้บรรลุธรรมด้วยการพิจารณาเห็นอนัตตา บางท่านได้บรรลุธรรมด้วยการพิจารณา

เห็นสุขในนิพพาน ทั้งหมดนั้นจัดว่าเป็นอาหุเนยโย ฯลฯ เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญใดยิ่งกว่า

(18) **นิททสวัตถุสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายถึงภิกษุ 7 ประเภทคือ 1. ภิกษุผู้มีฉันทะอย่างแรงกล้าในการสมาทาน(ถือปฏิบัติ)สิกขาบท และได้ความยินดีในการสนทนาสิกขาบทต่อไป 2. ภิกษุผู้มีฉันทะอย่างแรงกล้าในการใคร่ครวญ(พิจารณา)ธรรม และได้ความยินดีในการใคร่ครวญธรรมต่อไป 3. ภิกษุผู้มีฉันทะอย่างแรงกล้าในอันที่จะกำจัดความอยาก และได้ความยินดีในอันที่จะกำจัดความอยากต่อไป 4. ภิกษุผู้มีฉันทะอย่างแรงกล้าในการหลีกเร้น และได้ความยินดีในการหลีกเร้นต่อไป 5. ภิกษุผู้มีฉันทะอย่างแรงกล้าในการระดมความเพียร และได้ความยินดีในการระดมความเพียรต่อไป 6. ภิกษุผู้มีฉันทะอย่างแรงกล้าในความเป็นผู้มีสติ และได้ความยินดีในความเป็นผู้มีสติต่อไป 7. ภิกษุผู้มีฉันทะอย่างแรงกล้าในการแทงตลอดด้วยทิฐิ(ปัญญา) และได้ความยินดีในการแทงตลอดด้วยทิฐิต่อไป

(คำว่า "นิททสวัตถุ" แปลว่า "ที่ตั้งแห่งการที่จะไม่มี 10 อีกต่อไป" หมายถึงข้อปฏิบัติที่นำไปสู่การไม่เกิดอีก)

วัชชีวรรค

อปริหานิยธรรมของชาววัชชีและของภิกษุ

(19) **สารันททสูตร** วันหนึ่ง เจ้าลิจฉวีหลายองค์พากันเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ที่สารันททเจดีย์ ใกล้กรุงเวสาลี พระพุทธ-

องค์ได้ประทานพระโอวาทเรื่องอปริหานิยธรรม 7 ประการ(ดูเล่ม 5 หน้า 154) ตรัสว่า เมื่อชาววัชชีดำรงตนอยู่ในอปริหานิยธรรม 7 ประเภทนี้ ก็หวังความเจริญได้แน่นอน

(20) **วัสสการสูตร** เนื้อหาแห่งพระสูตรนี้ พ้องกับมหาปรินิพพานสูตรช่วงต้น (ดูเล่ม 5 หน้า 152-155)

(21) **ภิกขุสูตร** เนื้อหาแห่งพระสูตรนี้ เหมือนในมหาปรินิพพานสูตรช่วงต้น (ดูเล่ม 5 หน้า 155-156)

(22) **กัมมสูตร** ว่าด้วยอปริหานิยธรรมของภิกษุ 7 ประการอีกหมวดหนึ่ง (23) **สัทธิยสูตร** ว่าด้วยอปริหานิยธรรมของภิกษุ 7 ประการอีกหมวดหนึ่ง (24) **โพธิยสูตร** ว่าด้วยโพชฌงค์ 7 เป็นอปริหานิยธรรมของภิกษุอีกหมวดหนึ่ง (ทั้ง 4 พระสูตรนี้ มีเนื้อหาเหมือนในมหาปรินิพพานสูตร (ดูเล่ม 5 หน้า 156-157) เป็นอปริหานิยธรรมที่ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย

(26) **เสขสูตร** ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายว่า ธรรม 7 ประการย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมแก่ภิกษุผู้ยังเป็นเสขะ คือ 1. ชอบการงาน 2. ชอบพูดคุย 3. ชอบหลับ 4. คลุกคลีด้วยหมู่คณะ 5. ไม่สำรวมอินทรีย์ 6. ไม่รู้จักประมาณในการฉัน 7. ไม่รู้จักหน้าที่ของตนในกิจของสงฆ์(ก้าวก่ายหน้าที่ของพระเถระ) (ตรัสนัยตรงกันข้ามไว้ด้วย)

เหตุแห่งความเสื่อมของอุบาสก

(27) **หานิสูตร** (28) **วิปัตติสัมภวสูตร** 2 พระสูตรนี้ มีเนื้อหาอย่างเดียวกัน ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ธรรม 7 ประการ

ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมแก่อุบาสก คือ 1. ขาดการเยี่ยมเยียนภิกษุ(ภิกฺขุทสฺสนำ หาเปติ) 2. ละเลยการฟังธรรม (สทฺธมฺมสฺสวน่ ปมชฺชติ) 3. ไม่ศึกษา(สำเหนียก, ฝึกฝน) ในอธิศีล (ศีล 5 และศีล 10) 4. ไม่มากด้วยความเลื่อมใสในภิกษุผู้เป็นเถระ ผู้ใหม่ ผู้ปานกลาง 5. คอยจับผิดในการฟังธรรม(อุปารมฺภจิตฺโต ธมฺม่ สุณาติ) 6. แสวงหาบุญเขตนอกพระศาสนา(อิโต พหิทฺธา ทกฺขิเณยฺย่ คเวสติ) 7. ให้ทานแก่เดียรถีย์ก่อนให้ทานในพระศาสนานี้(ตตฺถ ปุพพการ่ กโรติ) (ตรัสนัยตรงกันข้ามไว้ด้วย)

เทวตาวรรค

คำสอนจากความเห็นของเทวดา

(29) **อัปปมาทสูตร** (30) **หิรีมาสูตร** (31) **ปฐมสุวจสูตร** (32) **ทุติยสุวจสูตร** ใน 4 พระสูตรนี้ กล่าวถึงเทวดา(ตนหนึ่ง) เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ที่วัดเชตวัน ได้กราบทูลถึงความเห็นของตนในเรื่องธรรมที่เป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ภิกษุ รวมได้ 4 หมวด (ตามลำดับพระสูตร) *หมวดที่ 1 ประกอบด้วย* 1. เคารพในพระศาสดา 2. เคารพในพระธรรม 3. เคารพในพระสงฆ์ 4. เคารพในสิกขา 5. เคารพในสมาธิ 6. เคารพในความไม่ประมาท 7. เคารพในปฏิสันถาร *หมวดที่ 2 ประกอบด้วย* (1-2-3-4-5 เหมือนในหมวดที่ 1) 6. เคารพในหิริ 7. เคารพในโอตตัปปะ *หมวดที่ 3 ประกอบด้วย* (1-2-3-4-5. เหมือนในหมวดที่ 1) 6. เป็นผู้ว่าง่าย

7. เป็นผู้มีกัลยาณมิตร *หมวดที่ 4 เหมือนในหมวดที่ 3 ทุกประการ*

ความเห็นของเทวดาทั้งหมดนี้ พระพุทธองค์ทรงรับฟังด้วยความพอพระทัย และได้ตรัสเล่าให้ภิกษุทั้งหลายฟัง เฉพาะธรรมหมวดที่ 4 ซึ่งเหมือนธรรมหมวดที่ 3 ทุกประการนั้น เมื่อพระสารีบุตรได้ฟังจากพระดำรัส ก็กราบทูลถึงความเข้าใจของตนที่ขยายความได้อีกว่า คำว่าเคารพในพระศาสดาเป็นต้นนั้น ต้องมีการชักชวนภิกษุอื่นให้มีธรรมดังกล่าว และยกย่องภิกษุอื่นที่มีธรรมดังกล่าวด้วย

พระพุทธองค์ได้ตรัสสาธุการในความเข้าใจของพระสารีบุตรทุกประการ

ลักษณะของมิตรที่ควรคบหา

(33) **ปฐมสขาสูตร** ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายว่า พึงคบมิตรผู้ประกอบด้วยลักษณะ 7 อย่าง คือ 1. ให้ของที่ให้ได้ยาก 2. ช่วยทำกิจที่ทำได้ยาก 3. ทนต่อถ้อยคำที่ทนได้ยาก 4. บอกความลับแก่เพื่อนได้ 5. ปกปิดความลับของเพื่อน 6. ไม่ทิ้งเพื่อนในยามวิบัติ 7. เมื่อเพื่อนเสื่อมสิ้นโภคทรัพย์(ยากจน) ก็ไม่ดูหมิ่น

(34) **ทุติยสขาสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม 7 อย่าง ควรคบเป็นมิตร ควรอยู่ใกล้ชิดให้ได้ แม้จะถูกกีดกัน คือ 1. เป็นที่รักใคร่พอใจ 2. เป็นที่เคารพ 3. เป็นที่น่าสรรเสริญ 4. เป็นคนฉลาดพูด 5. เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ 6. เป็นคนพูดลึกซึ้ง 7. ไม่ชักนำในทางเสียหาย

วิธีบรรลุปฏิสัมภิทาให้ได้ในเร็ววัน

(35) **ปฐมปฏิสัมภิทาสูตร** ตรัสว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม 7 ประการ สามารถที่จะทำให้แจ้งซึ่งปฏิสัมภิทา 4 ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในเวลาไม่ช้านาน ธรรม 7 ประการนั้นคือ 1. เมื่อจิตหดหู่(เจตโส ลีนตฺต) ก็รู้ว่าจิตหดหู่ 2. เมื่อจิตท้อแท้(สงฺขิตฺต) อยู่ภายใน ก็รู้ว่าจิตท้อแท้ 3. เมื่อจิตฟุ้งซ่าน(วิกฺขิตฺต)ไปภายนอก ก็รู้ว่าจิตฟุ้งซ่านไปภายนอก 4. เวทนาเกิดขึ้น ดำรงอยู่ ดับหายไป ก็ทราบได้ 5. สัญญาเกิดขึ้น ดำรงอยู่ ดับหายไป ก็ทราบได้ 6. วิตกเกิดขึ้น ดำรงอยู่ ดับหายไป ก็ทราบได้ 7. เรียนเอาไว้ดี กำหนดในใจ(มนสิการ)ไว้ดี ทรงจำเอาไว้ดี รู้ทะลุปรุโปร่งดี ซึ่งชนิดธรรมอันเป็นสัปปายะไม่เป็นสัปปายะ ทราม ประณีต ชั่ว ดี และทั้งชั่วและดีคละเคล้ากัน (36) **ทุติยปฏิสัมภิทาสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า พระสาริบุตรเป็นผู้ประกอบด้วยธรรม 7 ประการ (ในปฐมปฏิสัมภิทาสูตร)นั้น จึงสามารถบรรลุปฏิสัมภิทา 4 ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง

ธรรมที่ช่วยยังจิตให้อยู่ในอำนาจได้

(37) **ปฐมวสสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม 7 ประการคือ 1. ฉลาด(เชี่ยวชาญ)ในสมาธิ 2. ฉลาดในการเข้าสมาธิ 3. ฉลาดในการดำรงอยู่ในสมาธิ 4. ฉลาดในการออกจากสมาธิ 5. ฉลาดในความพอเหมาะของสมาธิ(สมาธิสฺสกลฺลิตกุสโล-skilled in the well-being of it) 6. ฉลาดในอารมณ์(โคจร)ของสมาธิ 7. ฉลาดในการใช้ประโยชน์ของสมาธิ

สมาธิสฺส อภินีหารกุสโล-skilled in applying it) ย่อมยังจิตให้เป็นไปในอำนาจได้ และไม่ตกอยู่ในอำนาจของจิต (38) **ทุติยวสสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า พระสาริบุตรเป็นผู้ประกอบด้วยธรรม 7 ประการ(ในปฐมวสสูตร)นั้น

นิททสวัตถุ-ฐานรองรับอรหัตตผล

(39) **ปฐมนิททสสูตร** เช้าวันหนึ่ง พระสาริบุตรเข้าไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี เห็นว่ายังเช้าอยู่ จึงเข้าไปในอารามของปริพาชก ได้ฟังพวกปริพาชกพูดกันว่า คนที่ได้ประพฤติพรหมจรรย์บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบ 12 ปี เรียกว่าภิกษุผู้นิททสะ(หมายถึงพระอรหันต์) พระสาริบุตรฟังแล้วก็ไม่ได้ออกความเห็นว่ากระไร ตั้งใจจะกราบทูลเรื่องนี้เมื่อกลับถึงวัด และเมื่อได้กราบทูลถึงเรื่องนี้ พระพุทธองค์ตรัสว่า ใครก็แต่งตั้งภิกษุผู้นิททสะไม่ได้ เพียงด้วยการนับปีเท่านั้น ฐานรองรับนิททสะ(นิททสวัตถุ)มีอยู่ 7 ประการ เราได้ทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง และได้ประกาศไว้แล้ว คือ เป็นผู้มีฉันทะอันแรงกล้า(ติพฺพจฺฉนฺโท) และมีความรักอย่างลึกซึ้ง(อธิคตเปโม) 1. ในการสมาทาน(ถือปฏิบัติ)สิกขา 2. ในการฟังธรรม 3. ในการกำจัดความอยาก 4. ในการหลีกเร้น(อยู่สงัดเพียงลำพัง) 5. ในการระดมความเพียร 6. ในสติเครื่องรักษาตน 7. ในการเห็นแจ้งทะลุปรุโปร่ง(แทงทะลุด้วยทิฐิ) ตรัสอีกว่า ถ้าภิกษุมีฐานรองรับนิททสะ 7 ประการนี้ และได้ประพฤติพรหมจรรย์บริสุทธิ์ บริบูรณ์ ไม่ว่าจะครบ 12 ปี หรือ 24 ปี หรือ 36 ปี หรือ 48 ปี ก็เรียกได้ว่า เป็นภิกษุผู้นิททสะ (ไม่ขึ้นอยู่กับจำนวน

ปีตายตัวเหมือนที่พวกปริพาชกคิดกัน)

(40) **ทุติยนิททสสูตร** ขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่โฆสิตาราม กรุงโกสัมพี เช้าวันหนึ่ง พระอานนท์เข้าไปบิณฑบาตในกรุงโกสัมพี ไปได้ยินการสนทนาเรื่องนิททสวัตถุของพวกปริพาชก (เนื้อเรื่องเหมือนในปฐมนิททสสูตร) พระพุทธองค์ตรัสแจกแจงนิททสวัตถุ 7 ประการอีกหมวดหนึ่งคือ 1. มีศรัทธา 2. มีหิริ 3. มีโอตตัปปะ 4. เป็นพหูสูต 5. ระดมความเพียร 6. มีสติ 7. มีปัญญา

(โปรดอ่านเทียบกับเรื่องนิททสวัตถุในสังคีติสูตร-เล่ม 6 หน้า 223)

มหายัญญวรรค

องค์ประกอบของอริยสมาธิ

(41) **จิตตสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายเรื่องวิญญาณฐิติ (ภูมิที่ตั้งแห่งวิญญาณหรือจิต) 7 ประการ (กล่าวถึงแล้วในสังคีติสูตร-เล่ม 6 หน้า 224-225)

(42) **ปริกขารสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า องค์ประกอบแห่งสมาธิ มี 7 อย่าง (คือ มรรคมีองค์ 8 ตั้งแต่สัมมาทิฐิถึงสัมมาสติ) เอกัคคตาจิต(จิตที่เป็นสมาธิ) ที่พร้อมด้วยองค์ประกอบ 7 ประการนี้ เรียกว่า อริยสมาธิ ซึ่งมีอุปนิสัย(มีที่รองรับ, มีที่อิง)บ้าง มีบริขาร(มีเครื่องช่วยหนุน)บ้าง

คำสอนเกี่ยวกับเรื่องไฟ

(43) **ปฐมอัคคิสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ไฟมี 7 กอง คือ 1. ไฟราคะ 2. ไฟโทสะ 3. ไฟโมหะ 4. ไฟอาหุไนยบุคคล (หมายถึงมารดาบิดา ซึ่งเมื่อบุตรธิดาปฏิบัติผิดต่อแล้ว ยังผลให้เกิดในอบายได้) 5. ไฟคหบดี(หมายถึงสามี ซึ่งเมื่อภรรยาปฏิบัติผิดต่อแล้ว ยังผลให้เกิดในอบายได้) 6. ไฟทักขิไณยบุคคล (หมายถึงภิกษุสงฆ์ ซึ่งเมื่อคฤหัสถ์ปฏิบัติผิดต่อแล้ว (เช่น ด่าว่า เป็นต้น) ยังผลให้เกิดในอบายได้) 7. ไฟเผาไม้

(44) **ทุติยอัคคิสูตร** พราหมณ์คนหนึ่ง ชื่อ อุคคตสรีระ เตรียมการมหายัญ(เพื่อบูชายัญ)ครั้งใหญ่ โคผู้ ลูกโคผู้ ลูกโคเมีย แพะ และแกะ อย่างละ 500 ตัว ถูกผูกไว้กับหลักเพื่อการบูชายัญแล้ว ก่อนจะถึงเวลาทำพิธี เขาได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ ณ ที่ประทับที่วัดเชตวัน กราบทูลเรื่องการบูชายัญมีอานิสงส์มาก มีพระดำรัสตอบว่า ทรงได้ยินมาอย่างนั้นเหมือนกัน (กราบทูลย้ำอยู่ 3 ครั้ง ก็มีพระดำรัสตอบอย่างเดียวกันทั้ง 3 ครั้ง) พระอานนท์นั่งฟังอยู่ด้วย ได้เตือนพราหมณ์ว่า ไม่ควรใช้คำกราบทูลอย่างนั้น ควรกราบทูลขอให้ทรงแนะนำว่า จะก่อไฟบูชายัญทำอย่างไรจึงจะเป็นประโยชน์และอำนวยสุขสืบไปชั่วกาลนาน พราหมณ์ได้กราบทูลใหม่ตามที่พระอานนท์บอกแนะ

บาปที่เกิดจากการฆ่าสัตว์บูชายัญ

พระพุทธองค์ตรัสสอนพราหมณ์อุคคตสรีระว่า บุคคลเมื่อก่อไฟบูชายัญ ย่อมเท่ากับเงื้อศาสตรา 3 ชนิด คือ ศาสตรา

ทางกาย ศาสตราทางวาจา และศาตราทางใจ กล่าวคือ :

เบื้องต้น ย่อมเกิดความคิดว่า จะต้องฆ่าโคเท่านี้ตัว แพะเท่านี้ตัว แกะเท่านี้ตัว เพื่อบูชายัญ เขาคิดว่าจะทำบุญ แต่กลับทำบาป คิดว่าจะทำกุศล กลับทำอกุศล คิดว่าจะแสวงหาทางสุคติ กลับแสวงหาทางทุคติ นี้เป็นการเงื้อศาสตราทางใจ อันเป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก

อีกประการหนึ่ง ในการบูชายัญ ก็จะต้องมีการออกคำสั่งให้ฆ่าโค ฯลฯ ให้ฆ่าแกะเท่านี้ตัว เพื่อบูชายัญ เขาสั่งว่าจะทำบุญ แต่กลับทำบาป...สั่งว่าจะแสวงหาทางสุคติ กลับแสวงหาทางทุคติ นี้เป็นการเงื้อศาสตราทางวาจา อันเป็นอกุศล...มีทุกข์เป็นวิบาก

อีกประการหนึ่ง ในการบูชายัญ ก็จะต้องมีการลงมือด้วยตัวเองก่อน คือต้องฆ่าโค ฯลฯ ฆ่าแกะ เพื่อบูชายัญ เขาลงมือว่าจะทำบุญ แต่กลับทำบาป...ลงมือว่าจะแสวงหาทางสุคติกลับแสวงหาทางทุคติ นี้เป็นการเงื้อศาสตราทางกาย อันเป็นอกุศล... มีทุกข์เป็นวิบาก

ทรงสอนพราหมณ์ต่อไปว่า

ไฟ 3 กอง ท่านพึงละพึงเว้น อย่าได้ส้องเสพ คือไฟราคะ ไฟโทสะ ไฟโมหะ เพราะเหตุว่า เมื่อบุคคลถูกไฟ 3 กองนี้ ย่ายีจิต ชาย่อมประพฤติทุจริตทางกายทางวาจาทางใจได้ ครั้นประพฤติทุจริตแล้ว ตายไปย่อมเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

ไฟอีก 3 กองที่ควรสักการะ(ยกย่องเทิดทูน) เคารพ นับถือบูชา บริหารให้เป็นสุขด้วยดี คือ 1. ไฟอาหุไนยบุคคล(มารดาบิดา)

2. ไฟคหบดี(บุตร ภรรยา ทาส หรือคนใช้ ทรงจัดเป็นคหปติคิ-ไฟคหบดี) 3. ไฟทักขิไณยบุคคล(สมณพราหมณ์)

ส่วนไฟที่เกิดจากไม้ พึงก่อให้โพลง พึงคอยมอง พึงดับ พึงเก็บ ไว้ตามกาลอันควร

เมื่อได้ฟังคำตรัสสอนดังนี้ พราหมณ์อุคคตสรีระ ก็เกิดความซาบซึ้ง ได้ถวายชีวิตเป็นอุบาสก และได้ปล่อยสัตว์ทุกตัวที่กำลังจะถูกฆ่าบูชายัญหมดสิ้น

ประโยชน์แห่งการเจริญสัญญา 7

(45) **ปฐมสัญญาสูตร** ทรงแจกแจงสัญญา 7 อย่างแก่ภิกษุทั้งหลาย คือ 1. อสุภสัญญา 2. มรณสัญญา 3. อาหาเร ปฏิกูลสัญญา 4. สัพพโลเก อนภิรตสัญญา 5. อนิจจสัญญา 6. อนิจเจ ทุกขสัญญา 7. ทุกเข อนัตตสัญญา ตรัสว่า สัญญาทั้ง 7 อย่างนี้ เมื่อภิกษุเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีอมตะ(นิพพาน)เป็นเป้าหมาย

(46) **ทุติยสัญญาสูตร** ทรงอธิบายถึงการเจริญสัญญา 7 แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้

1. **อสุภสัญญา–ความนึกหมายในความไม่งาม** เมื่อมีการเจริญอสุภสัญญามากเข้า จิตย่อมหวนกลับ งอกลับ ถอยกลับจากการร่วมเมถุนธรรม ไม่ยื่นไปรับการร่วมเมถุนธรรม อุเบกขา (ความมีใจวางเฉย) หรือความเป็นของปฏิกูล(น่ารังเกียจ) ย่อมตั้งอยู่ได้ เปรียบเหมือนขนไก่หรือเส้นเอ็นที่เขาโยนเข้าไฟ ซึ่งหดงอเข้าหากัน ไม่เหยียดออกได้ ถ้าเจริญอสุภสัญญามากแล้ว แต่

จิตยังไหลไปหาการร่วมเมถุนธรรม หรือความเป็นของไม่ปฏิกูลยังตั้งอยู่ได้ (คือยังเห็นเป็นความสวยความงามอยู่) ให้ทราบว่าอสุภสัญญายังไม่ได้รับการเจริญ(อบรม), คุณวิเศษ(มรรคผล) ทั้งขั้นต้นและขั้นสูงของตนยังไม่มี ผลแห่งการเจริญ(ภาวนา) ยังไม่ถึงที่ ฉะนั้น ภิกษุต้องเป็นผู้รู้เท่าทันในอสุภสัญญาให้มาก ถ้าเมื่อภิกษุได้เจริญอสุภสัญญามากแล้ว จิตหวนกลับ งอกลับ ถอยกลับจากการร่วมเมถุนธรรม...ก็ให้ทราบว่าเราได้เจริญอสุภสัญญาแล้ว... ผลแห่งการเจริญของเราถึงที่แล้วจัดว่าเป็นผู้รู้เท่าทันในอสุภสัญญานั้น

2. **มรณสัญญา–ความนึกหมายในความตาย** เมื่อมีการเจริญมรณสัญญามากเข้า จิตย่อมหวนกลับ งอกลับ ถอยกลับจากการรักชีวิต(ชีวิตนิกนฺติ)-(ใจความที่เหลือและคำอุปมา มีนัยทำนองเดียวกับข้อเจริญอสุภสัญญา)

3. **อาหาเร ปฏิกูลสัญญา–ความนึกหมายในความน่ารังเกียจในอาหาร** เมื่อมีการเจริญอาหาเร ปฏิกูลสัญญา มากเข้า จิตย่อมหวนกลับ งอกลับ ถอยกลับ จากตัณหาในรส-ใจความที่เหลือและคำอุปมา มีนัยทำนองเดียวกับข้อเจริญอสุภสัญญา)

4. **สัพพโลเก อนภิรตสัญญา–ความนึกหมายในความไม่น่าเพลิดเพลินในโลกทั้งปวง** เมื่อมีการเจริญสัพพโลเก อนภิรตสัญญา มากเข้า จิตย่อมหวนกลับ งอกลับ ถอยกลับ จากความวิจิตรแห่งโลก-(ใจความที่เหลือและคำอุปมา มีนัยทำนองเดียวกับข้อเจริญอสุภสัญญา)

5. **อนิจจสัญญา–ความนึกหมายในความไม่เที่ยง** เมื่อเจริญ

อนิจจสัญญา มากเข้า จิตย่อมหวนกลับ งอกลับ ถอยกลับ จากลาภสักการะและคำยกย่องสรรเสริญ-(ใจความที่เหลือและคำอุปมา มีนัยทำนองเดียวกับข้อเจริญอสุภสัญญา)

6. **อนิจเจ ทุกขสัญญา-ความนึกหมายในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเป็นทุกข์** เมื่อเจริญอนิจเจ ทุกขสัญญา มากเข้า...ภยสัญญา (ความสำคัญว่าเป็นภัย-น่ากลัว)อย่างแรงกล้า ในความเฉื่อยชา ในความเกียจคร้าน ในความย่อท้อ ในความประมาท ในการไม่ประกอบความเพียร ในการไม่พิจารณา ย่อมปรากฏ เปรียบเหมือนความสำคัญว่าเป็นภัย ย่อมปรากฏในเมื่อ(ได้เห็น)เพชฌฆาตเงื้อดาบขึ้น-(ใจความที่เหลือ มีนัยทำนองเดียวกับข้อเจริญอสุภสัญญา)

7. **ทุกเข อนัตตสัญญา-ความนึกหมายในสิ่งที่เป็นทุกข์ว่าไม่มีตัวตน** เมื่อเจริญทุกเข อนัตตสัญญา มากเข้า ย่อมมีใจปราศจากทิฐิว่าเรา จากตัณหาว่าของเรา และจากมานะ(ความถือตัว) ทั้งในร่างกายที่มีใจครอง และในสรรพนิมิตในภายนอกเสียได้ ก้าวล่วงกิเลส 3 อย่าง(ทิฐิ ตัณหา และมานะ) เป็นผู้สงบระงับหลุดพ้นได้ด้วยดี-(ใจความที่เหลือ มีนัยทำนองเดียวกับข้อเจริญอสุภสัญญา)

(สัญญา ในที่นี้แปลว่า ความนึกหมาย, ความกำหนดหมาย, แนวความคิดความเข้าใจ สำหรับใช้กำหนดพิจารณาในการเจริญกรรมฐาน(สมถภาวนา)

พรหมจรรย์ที่ไม่บริสุทธิ์บริบูรณ์

(47) **เมถุนสูตร** พราหมณ์ชานุสโสณีเข้าเฝ้าพระพุทธองค์

ณ ที่ประทับ ทูลถามว่า พระองค์ยืนยันหรือว่าทรงเป็นพรหมจารี (ผู้ประพฤติพรหมจรรย์)? ตรัสตอบว่า ถ้าพูดให้ถูก ก็ต้องพูดว่า เรานี่แหละคือผู้ประพฤติพรหมจรรย์ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย บริสุทธิ์ บริบูรณ์เต็มที่

พราหมณ์ทูลถามว่า อะไรเรียกว่า ขาด ทะลุ ด่าง พร้อย ของพรหมจรรย์

ทรงแจกแจงอาการขาด ทะลุ ด่าง พร้อย ของพรหมจรรย์ โดยชี้ไปที่เมถุนสังโยค(ความประพฤติที่ยังเกี่ยวเนื่อง-พัวพันอยู่กับเมถุน) ซึ่งมีอยู่ 7 อาการ คือ 1. ไม่เสพเมถุน แต่ยังยินดีในการลูบไล้และการนวดของหญิง 2. ไม่เสพเมถุน ไม่ยินดีในการลูบไล้และการนวดของหญิง แต่ยังชอบชิกชี้ เล่นหัวสัพยอกกับหญิง 3. ไม่เสพเมถุน ฯลฯ ไม่เล่นหัวสัพยอกกับหญิง แต่ยังชอบจ้องตากับหญิง 4. ไม่เสพเมถุน ฯลฯ ไม่ชอบจ้องตากับหญิง แต่ยังชอบฟังเสียงหัวเราะขับร้องของหญิง 5. ไม่เสพเมถุน ฯลฯ ไม่ชอบฟังเสียงหัวเราะขับร้องของหญิง แต่ยังชอบนึกถึงการเก่าที่เคยหัวเราะพูดเล่นกับหญิง 6. ไม่เสพเมถุน ฯลฯ ไม่ชอบนึกถึงการเก่าที่เคยหัวเราะ พูดเล่นกับหญิง แต่เมื่อใดเห็นชาวบ้านเขาบำรุงบำเรอกันด้วยกามคุณแล้ว พลอยเพลินใจไปด้วย 7. ไม่เสพเมถุน ฯลฯ ไม่เพลินใจกับการที่ได้เห็นชาวบ้านเขาบำรุงบำเรอกันด้วยกามคุณ แต่ประพฤติพรหมจรรย์โดยตั้งความปรารถนาที่จะเป็นเทพ

ตรัสว่า การประพฤติพรหมจรรย์ที่ประกอบด้วยเมถุนสังโยค 7 อาการดังกล่าวนี้ ได้ชื่อว่า ขาด ทะลุ ด่าง พร้อย ทรง

ถือว่าเป็นการประพฤติพรหมจรรย์ที่ไม่บริสุทธิ์ ไม่พ้นไปจากกองทุกข์ได้ ส่วนพระองค์เอง ไม่พบเลยว่ามีเมถุนสังโยคใดที่ทรงละไม่ได้ จึงได้ประกาศยืนยันว่า เป็นผู้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เกิดญาณทัสสนะว่า ความหลุดพ้นไม่กลับกลายเป็นอื่นได้ สิ้นสุดการเกิดอีก ภพใหม่ไม่มีอีกแล้ว

พราหมณ์ชาณุสโสณี ได้ประกาศตนเป็นอุบาสกตลอดชีวิต

เหตุแห่งการเกี่ยวข้องทางเพศ

(48) **สังโยคสูตร** ตรัสอธิบายเรื่องความเกี่ยวข้อง(สังโยคะ)และความไม่เกี่ยวข้อง(วิสังโยคะ)กัน ระหว่างหญิงกับชายว่า เมื่อต่างก็ให้ความใส่ใจ(มนสิกโรติ)กับเพศ(อินทรีย์), กิริยา(กุตตะ), มารยาท(อากัปปะ), ประเภท(วิธะ), ความพอใจ(ฉันทะ), เสียง(สระ), และเครื่องแต่งกาย(อลังการะ) ของตน จึงให้ความใส่ใจกับเพศฯลฯ และเครื่องแต่งกายของเพศตรงกันข้าม แล้วอยากจะคบหากับเพศตรงกันข้าม และเป็นสุขกับการที่ได้คบหากับเพศตรงกันข้าม ผู้พอใจในเพศของตนและมีการเกี่ยวข้องกับเพศตรงข้าม ด้วยอาการอย่างนี้เอง จึงล่วงพ้นไปจากเพศของตนไม่ได้(เป็นฝ่ายสังโยคะ) นัยตรงกันข้ามเป็นวิสังโยคะ (บุคคลล่วงพ้นจากความเป็นหญิงเป็นชายได้เพราะได้บรรลุอริยมรรค โดยอาศัยวิปัสสนาอันมีกำลัง)

ผลและอานิสงส์ที่เกิดจากทาน

(49) **ทานสูตร** วันหนึ่ง ขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่

ฝั่งสระโบกขรณีชื่อคัคครา ใกล้เมืองจัมปา มีอุบาสกหลายคนพากันเข้าไปหาพระสาริบุตร บอกความประสงค์ของตนว่า อยากจะได้ฟังธรรมจากพระพุทธองค์โดยตรง พระสาริบุตรแนะนำพวกเขาให้มาในวันอุโบสถ และเมื่อถึงวันอุโบสถ พระสาริบุตรก็ได้พาอุบาสกเหล่านั้นเข้าเฝ้าพระพุทธองค์เพื่อฟังธรรม

พระสาริบุตรทูลถามว่า มีหรือไม่ประการใด ทานชนิดที่ให้แล้ว มีผลมาก แต่อานิสงส์ไม่มาก? และทานชนิดที่ให้แล้ว ทั้งมีผลมาก และอานิสงส์ก็มาก?

มีพระดำรัสตอบว่า มี และเมื่อพระสาริบุตรทูลถามถึงเหตุปัจจัยที่เป็นเหตุให้ทานมีผลและอานิสงส์อย่างนั้น พระพุทธองค์จึงทรงจำแนกชนิดของทาน พร้อมด้วยผลและอานิสงส์ของทานดังนี้

1. ทานที่ให้โดยมีความหวังในผลของทาน มุ่งการสั่งสม มีความคิดว่า เมื่อตายไปจักได้เสวยผลทานนี้ ผู้ให้ทานเช่นนี้ เมื่อตายไป ย่อมเกิดเป็นเทวดาชั้นจาตุมหาราช ครั้นสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่ ก็กลับมาเกิด(ในโลก)อีก

2. ทานที่ให้โดยไม่หวังในผลของทาน ไม่มีจิตผูกพันในผลทาน ไม่มุ่งการสั่งสม ไม่มีความคิดว่า เมื่อตายไปจักได้เสวยผลทานนี้ มีแต่ความคิดว่า ทานเป็นความดี แล้วให้ทานด้วยข้าว น้ำ เป็นต้น แต่สมณะหรือพราหมณ์ ผู้ให้ทานเช่นนี้ เมื่อตายไป ย่อมเกิดเป็นเทวดาชั้นดาวดึงส์ ครั้นสิ้นกรรม...หมดความเป็นใหญ่ ก็กลับมาเกิดอีก

3. ทานที่ให้(โดยไม่คิดอย่างในข้อ 2) โดยมีความคิดว่า

บรรพบุรุษเคยให้เคยทำมา เราไม่ควรให้เสียประเพณี แล้วได้ให้ทานด้วยข้าว น้ำ เป็นต้น แก่สมณะหรือพราหมณ์ ผู้ให้ทานเช่นนี้ เมื่อตายไป ย่อมเกิดเป็นเทวดาชั้นยามา ครั้นสิ้นกรรม...หมดความเป็นใหญ่ ก็กลับมาเกิดอีก

4. ทานที่ให้(โดยไม่คิดอย่างในข้อ 3) โดยคิดว่า เราทำมาหากิน ส่วนสมณพราหมณ์เหล่านี้ ไม่มีการทำมาหากิน การไม่ให้ทานแก่สมณพราหมณ์เช่นนี้ ไม่ถูกไม่ควร แล้วได้ให้ทานด้วยข้าว น้ำ เป็นต้น...ผู้ให้ทานเช่นนี้ เมื่อตายไป ย่อมเกิดเป็นเทวดาชั้นดุสิต ครั้นสิ้นกรรม...หมดความเป็นใหญ่ ก็กลับมาเกิดอีก

5. ทานที่ให้(โดยไม่คิดอย่างในข้อ 4) โดยคิดว่า เราจักแจกจ่ายทานตามอย่างฤาษี มี อัฏฐกฤาษี วามกฤาษี เป็นต้น ที่ได้บูชามหายัญ แล้วได้ให้ทานด้วยข้าว น้ำ เป็นต้น...ผู้ให้ทานเช่นนี้ เมื่อตายไป ย่อมเกิดเป็นเทวดาชั้นนิมมานรดี ครั้นสิ้นกรรม...หมดความเป็นใหญ่ ก็กลับมาเกิดอีก

6. ทานที่ให้(โดยไม่คิดอย่างในข้อ 5) โดยคิดว่า เมื่อเราให้ทานอย่างนี้ จิตก็จะผ่องใส เกิดความปลาบปลื้มโสมนัส แล้วได้ให้ทานด้วยข้าว น้ำ เป็นต้น...ผู้ให้ทานเช่นนี้ เมื่อตายไป ย่อมเกิดเป็นเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี ครั้นสิ้นกรรม...หมดความเป็นใหญ่ ก็กลับมาเกิดอีก

7. ทานที่ให้(โดยไม่มีความมุ่งหวังและไม่คิดอย่างข้อ 1 ถึงข้อ 6) สำหรับเป็นเครื่องปรุงแต่งจิต (จิตฺตาลงฺการ จิตฺตปริขาร-เครื่องปรุงแต่งแวดล้อมจิต) ผู้ให้เมื่อตายไป ย่อมเกิดเป็นพรหม ครั้นสิ้นกรรม...หมดความเป็นใหญ่ ก็ไม่ต้องกลับมาเกิดอีก

(หมายความว่า ผู้เป็นอนาคามีที่ไปเกิดเป็นพรหม ไม่ใช่เพราะผลของทาน ทานเป็นเพียงเครื่องแวดล้อมตกแต่งจิต หรือจิตนั้นประดับด้วยทานเท่านั้น)

(ทั้งหมดนี้ เป็นการแยกแยะให้เห็นว่า ทานประเภทที่ 1 ถึง 6 เป็นทานมีผลมาก แต่อานิสงส์ไม่มาก เพราะเป็นโลกิยทาน ผู้เสวยผลทานยังต้องกลับมาเกิดอีกส่วนทานของผู้ไม่กลับมาเกิดอีกจัดว่าเป็นทานมีผลมาก มีอานิสงส์มาก)

อุบาสิกานันทมาตา

(50) **มาคาสูตร** ครั้งหนึ่ง พระสาริบุตรและพระมหาโมคคัลลานะ จาริกอยู่ในทักขิณาคีรีชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่. ใกล้รุ่งวันหนึ่ง อุบาสิกาชื่อนันทมาตา ชาวเมืองเวฬุกัณฏกะ ลุกขึ้นสวดปารายนสูตร ด้วยท่วงทำนองสรภัญญะ เทพเวสสวัณเสด็จจากทิศเหนือไปทางทิศตะวันตก ได้ยินเสียงสวดของอุบาสิกาก็หยุดฟังจนจบ ช่วงขณะสวดจบและอุบาสิกานั่งนิ่งอยู่ เทพเวสสวัณก็เปล่งสาธุการขึ้น และได้แนะนำตัวว่าเป็นภาดา (พี่ชาย) ของอุบาสิกา อุบาสิกาได้ขอให้การสวดของตนเป็นการต้อนรับ เทพเวสสวัณบอกว่าวันพรุ่ง พระสาริบุตรและพระมหาโมคคัลลานะพร้อมภิกษุสงฆ์จะเดินทางมาถึงเมืองเวฬุกัณฏกะ ขอให้นางถวายภัตตาหารและอุทิศส่วนกุศล(ทักษิณาทาน)ให้แก่ตนด้วย ซึ่งจะเป็นการต้อนรับตน

วันรุ่งขึ้น เมื่อพระสาริบุตรและพระมหาโมคคัลลานะพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์มาถึง ยังไม่ได้ฉันเช้า อุบาสิกาสั่งการให้บุรุษ

คนหนึ่งไปนิมนต์ภิกษุสงฆ์ที่วัดเพื่อฉันอาหารที่บ้าน หลังฉันเสร็จพระสารีบุตรถามอุบาสิกาว่า ใครเป็นคนบอกว่ามีภิกษุสงฆ์มา อุบาสิกาจึงนมัสการเรื่องที่เกิดขึ้นกับตนตามลำดับคือ 1. เรื่องเทพเวสสวัณมาหยุดฟังการสวดปารายนสูตรของตน และบอกข่าวการมาของภิกษุสงฆ์ พร้อมขอให้นิมนต์ภิกษุสงฆ์มาฉันที่บ้านเพื่ออุทิศบุญให้แก่ตน 2. เรื่องบุตรน้อยของนางถูกพระราชาประหารชีวิตด้วยเหตุเล็กน้อย แต่นางไม่รู้สึกถึงความเปลี่ยนแปลงแห่งจิตของตนเลย(จิตแน่วแน่มั่นคงเป็นปกติ) 3. เรื่องสามีของนางตายไปเกิดเป็นยักษ์ตนหนึ่ง มาปรากฏตัวให้เห็นด้วยรูปร่างเหมือนเมื่อเป็นมนุษย์ แต่ไม่ได้ทำให้จิตของนางเปลี่ยนไปจากปกติเลย 4. เรื่องมีคนนำหญิงสาวมาให้สามี(เป็นอนุภรรยา) นางก็ไม่เคยคิดจะนอกใจสามีเลย 5. เรื่องนางไม่เคยมีความจงใจละเมิดสิกขาบท(ศีล)เลย นับแต่ได้แสดงตนเป็นอุบาสิกาเป็นต้นมา 6. เรื่องนางสามารถเข้าฌาน 4 ได้ทุกเมื่อที่ต้องการ 7. เรื่องนางมั่นใจว่าตนละสังโยชน์ 5 เบื้องต่ำ(โอรัมภาคิยสังโยชน์)ได้เด็ดขาดแล้ว(แสดงว่านางเป็นอนาคามี)

พระสูตรนอกปัณณาสก์

อัพยากตวรรค

อริยสาวกไม่ติดใจเรื่องตาย-เกิด

(51) **อัพยากตสูตร** ภิกษุรูปหนึ่งทูลถามว่า อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้อริยสาวกไม่มีความสงสัยในเรื่องที่ทรงไม่ตอบ?

พระพุทธองค์มีพระดำรัสตอบว่า เพราะอริยสาวกไม่มีทิฐิ(มิจฉาทิฐิ)ในเรื่องว่า สัตว์หลังจากตายไปแล้วย่อมมีอีก...ย่อมไม่มีอีก...มีอีกก็มี-ไม่มีอีกก็มี ส่วนปุถุชนผู้ไม่ได้เรียนรู้ ไม่รู้ชัดทิฐิ-ความดับทิฐิ-วิธีปฏิบัติเพื่อดับทิฐิ(ไม่รู้มิจฉาทิฐิตามแนวอริยสัจ) ทิฐิจึงเจริญแก่ปุถุชนนั้น เขาย่อมไม่พ้นไปจากทุกข์ได้ อริยสาวกผู้ได้เรียนรู้ไม่เป็นอย่างนั้น จึงไม่ตอบเรื่องสัตว์หลังตายไปแล้วมีหรือไม่มี หรือมีก็ไม่ใช่-ไม่มีก็ไม่ใช่ และไม่ตอบในเรื่องที่พระพุทธองค์ไม่ตอบ ไม่พรั่น ไม่หวั่นไหว ไม่สะดุ้ง ในเรื่องที่ทรงไม่ตอบ

ตรัสอีกว่า ความอยากรู้ ความสำคัญ(ผิด) ความเข้าใจ ความยึดถือ ในเรื่องสัตว์ตายแล้วเกิดหรือไม่อย่างไร เป็นความเดือดร้อน(วิปฏิสาร) ปุถุชนผู้มิได้เรียนรู้ ย่อมไม่รู้ชัดความเดือดร้อน-ความดับของความเดือดร้อน-วิธีปฏิบัติเพื่อดับความเดือดร้อน ความเดือดร้อนจึงเจริญแก่เขา เขาย่อมไม่พ้นไปจากทุกข์ได้ ส่วนอริยสาวกไม่เป็นอย่างนั้น

(ทิฐิที่กล่าวถึงในพระสูตรนี้ หมายถึงทิฐิ 62 และอริยสาวก หมายถึงตั้งแต่โสดาบันขึ้นไป)

อธิบายอนาคามี 5 ด้วยอุปมา

(52) **ปุริสคติสูตร** ทรงอธิบายปุริสคติ(ญาณคติของอนาคามี) 7 อย่าง และอนุปาทาปรินิพพาน(ความดับกิเลสไม่เหลือเชื้อ) แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้

อนาคามี เป็นผู้เพ่งพินิจว่า ถ้ากรรมในอดีตไม่มี อัตภาพในปัจจุบันก็ต้องไม่มีแก่เรา ถ้ากรรมในปัจจุบันไม่มี อัตภาพใน

อนาคตก็จักไม่มีแก่เรา เบญจขันธ์ที่มีอยู่(และ)ที่มีมาแล้ว เราย่อมละได้ แล้วเธอก็ไม่ติดใจในเบญจขันธ์ที่เป็นอดีต ไม่เกี่ยวเกาะในเบญจขันธ์ที่เป็นอนาคต พิจารณาเห็นนิพพาน(สันตบท)อันยวดยิ่งที่มีอยู่ ด้วยสัมมาปัญญา แต่ว่านิพพานนั้น เธอยังทำให้แจ้งไม่ได้อย่างสิ้นเชิง ทั้งกิเลสนอนเนื่องในจิต(อนุสัย) คือ มานะ (ความถือตัว) ภวราคะ(ความติดใจในภพ) และอวิชชา เธอก็ยังละไม่ได้หมดสิ้น โดยที่สังโยชน์เบื้องต่ำทั้ง 5 (โอรัมภาคิยสังโยชน์ 5) เธอละได้แล้ว เธอจึงเป็นอนาคามีประเภทอันตราปรินิพพายี(ผู้ปรินิพพาน-ดับกิเลสสิ้นเชิงในระหว่างเกิดในสุทธาวาสภพใดภพหนึ่ง ขณะอายุยังไม่ถึงกึ่ง)

ทรงอุปมาอนาคามี ประเภทอันตราปรินิพพายี ไว้ 3 นัย คือ 1. เหมือนประกายไฟจากแผ่นเหล็กที่ถูกตีแตกกระเด็นแล้วดับ 2. เหมือนประกายไฟจากแผ่นเหล็กที่ถูกตี กระเด็นลอยขึ้นแล้วดับ 3. เหมือนประกายไฟจากแผ่นเหล็กที่ถูกตีกระเด็นลอยขึ้นตกลงมา ยังไม่ถึงพื้นก็ดับ

อุปมาอนาคามีประเภทอุปหัจจปรินิพพายี(ดับกิเลสสิ้นเชิงเมื่อจวนจะสิ้นอายุ)ว่า เหมือนประกายไฟจากแผ่นเหล็ก ที่ถูกตีกระเด็นลอยขึ้น แล้วดับเมื่อตกถึงพื้น

อุปมาอนาคามีประเภทอสังขารปรินิพพายี(ดับกิเลสสิ้นเชิงโดยง่าย ไม่ต้องใช้ความเพียรมาก)ว่า เหมือนประกายไฟจากแผ่นเหล็กที่ถูกตี กระเด็นลอยขึ้นแล้วตกลงที่กองหญ้าเล็กๆ เกิดไฟเผาหญ้าจนหมดแล้วดับ

อุปมาอนาคามีประเภทสสังขารปรินิพพายี(ดับกิเลสสิ้น

เชิง โดยใช้ความเพียรมาก)ว่า เหมือนประกายไฟจากแผ่นเหล็กที่ถูกตี กระเด็นลอยขึ้น แล้วตกลงที่กองหญ้าขนาดใหญ่ เกิดไฟเผาหญ้าจนหมดแล้วดับ

อุปมาอนาคามีประเภทอุทธังโสโตอกนิฏฐคามี(เลื่อนภพไปถึงอกนิฏฐภพจึงดับกิเลสสิ้นเชิง)ว่า เหมือนประกายไฟจากแผ่นเหล็กที่ถูกตี กระเด็นลอยขึ้น แล้วตกลงที่กองหญ้าขนาดใหญ่ เกิดไฟเผาจนหมด แล้วลุกลามไปเผาไม้ไร่อื่นๆ จนไปถึงชายน้ำแล้วจึงดับ

นี้คือ ปุริสคติ 7 ประการ

แล้วทรงแสดงความหมายของอนุปาทาปรินิพพานว่าได้แก่การที่อนาคามีทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน (หมายความว่า อนุปาทาปรินิพพาน คือการละกิเลสได้สิ้นเชิง ไม่มีเชื้อเหลือ เป็นพระอรหันต์)

พรหมหยั่งรู้การบรรลุธรรมของพระอรหันต์ได้

(53) **ติสสสูตร** คิชฌกูฏ : คืนหนึ่ง เทวดา(ชั้นพรหม) 2 องค์ เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ กราบทูลถึงการหยั่งรู้ของตนว่า มีภิกษุพวกหนึ่งได้บรรลุอรหัตตผลแล้ว วันรุ่งขึ้น พระพุทธองค์ทรงเล่าเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายฟัง พระมหาโมคคัลลานะเกิดความสงสัยขึ้นในใจว่า เทวดาประเภทไหนสามารถหยั่งรู้ได้เช่นนี้?

ก่อนหน้านี้ มีภิกษุรูปหนึ่ง ชื่อติสสะ ได้มรณภาพไปเกิดเป็นพรหมในพรหมโลก เป็นผู้มากด้วยฤทธานุภาพ พระมหาโมค-

คัลลานะอยากทราบเรื่องที่ตนสงสัยดังกล่าว จึงไปหา(ด้วยฤทธิ์) ถามติสสพรหมว่า เทวดาพวกไหนสามารถรู้ได้ว่าใครมีกิเลสหรือไม่มีกิเลส? ได้รับคำตอบว่า คือเทวดาชั้นพรหม เมื่อถามอีกว่า พรหมทุกองค์มีญาณหยั่งรู้เรื่องนี้หรือ? ได้รับคำตอบว่า ไม่ใช่พรหมทั้งหมด ถ้าเป็นพรหมที่ยังมีความยินดีด้วยอายุ วรรณะ สุข ยศ และความเป็นใหญ่ของพรหม และไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งวิธีสลัดตนให้พ้นจากอายุเป็นต้นนั้น ก็จะไม่มีญาณหยั่งรู้ในเรื่องนี้ได้ จะมีญาณหยั่งรู้ได้ก็แต่พรหมที่ไม่ยินดีด้วยอายุ ฯลฯ และความเป็นใหญ่ของพรหม และรู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งวิธีสลัดตนให้พ้นจากอายุเป็นต้นนั้น พรหมดังกล่าวนี้สามารถหยั่งรู้ได้ว่า ภิกษุรูปใดเป็นพระอรหันต์ประเภทอุภโตภาควิมุตต์หรือปัญญาวิมุตต์ ซึ่งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายจะเห็นท่านได้ก็ขณะที่ท่านยังดำรงกายอยู่เท่านั้น เมื่อกายของท่านแตกดับ ก็จะเห็นไม่ได้เลย

ติสสพรหมกล่าวอีกว่า พรหมที่มีญาณหยั่งรู้ดังกล่าวนี้รู้ด้วยว่า ภิกษุรูปใดเป็นอริยบุคคลประเภท กายสักขี(ผู้ได้ฌาน 8) หรือทิฏฐิปัตตะ(ผู้ได้สัมมาทิฐิ) หรือสัทธาวิมุตต์(ผู้บรรลุธรรมด้วยศรัทธา) หรือธัมมานุสารี(ผู้มีปัญญาแรงกล้า) โดยหยั่งรู้ว่าผู้ใดได้อยู่ในที่อันเหมาะสม คบกัลยาณมิตร เจริญอินทรีย์แล้วสามารถที่จะบรรลุอรหัตตผลในที่สุด

หลังจากได้คำตอบจากติสสพรหมในเรื่องนี้แล้ว พระมหาโมคคัลลานะก็หายวับจากพรหมโลก กลับไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ได้กราบทูลถึงเรื่องที่ได้สนทนากับติสสพรหมทั้งหมด พระพุทธ-

องค์ตรัสถามว่า ติสสพรหมไม่ได้พูดถึงบุคคลประเภทอนิมิตตวิหารี (ผู้บรรลุอนิมิตตเจโตสมาธิ) ซึ่งเป็นประเภทที่ 7 ดอกหรือ?

เมื่อพระมหาโมคคัลลานะทูลอาราธนาให้ทรงแสดงเรื่องนี้ พระพุทธองค์ตรัสว่า ภิกษุที่บรรลุอนิมิตตเจโตสมาธิ เพราะไม่กำหนดในใจถึงนิมิตทั้งปวง(มีนิพพานเป็นอารมณ์อย่างเดียว เทวดา(ชั้นพรหม)เหล่านั้นก็หยั่งรู้ได้เช่นกัน

(54) **สีหสูตร** กูฏาคารศาลา : สีหเสนาบดีทูลถามว่า ทรงชี้ชัดผลแห่งทานที่ประจักษ์ในปัจจุบันได้หรือไม่? พระพุทธองค์ตรัสตอบเป็นข้อๆ โดยทรงย้อนถามให้เสนาบดีตอบ ดังนี้

มีคน 2 คน คนหนึ่งเป็นคนไม่มีศรัทธา ตระหนี่ มีวาจาเสียดสี อีกคนหนึ่ง เป็นคนมีศรัทธา เป็นทานบดี(ชอบให้ทาน) ลองคิดดูว่า ในคน 2 คนนี้ พระอรหันต์ทั้งหลายเมื่อจะอนุเคราะห์พึงอนุเคราะห์คนไหนก่อน?...เมื่อจะเข้าไปหา พึงเข้าไปหาคนไหนก่อน?...เมื่อจะรับ(ทาน) พึงรับของคนไหนก่อน?...เมื่อจะแสดงธรรม พึงแสดงแก่คนไหนก่อน?...ชื่อเสียงอันดีงามของคนไหนจะขจรขจายไป?...คนไหน เมื่อเข้าสู่ประชุมชน จะองอาจไม่เคอะเขิน? ...คนไหน เมื่อตายไป จะเกิดในสุคติโลกสวรรค์?

ทุกคำถามนั้น เสนาบดีทูลตอบว่า คนผู้มีศรัทธา เป็นทานบดี ย่อมได้รับอนุเคราะห์จากพระอรหันต์ก่อน...ย่อมมีชื่อเสียงอันดีงามขจรขจายไป...ย่อมเข้าสู่ประชุมชนด้วยความองอาจ... และเมื่อตายไป ย่อมเกิดในสุคติโลกสวรรค์

และได้กราบทูลว่า 6 ข้อแรกนั้น เขาได้ประจักษ์แก่ตัวเองแล้ว มีใช่เห็นจริงเพราะเชื่อพระองค์ แต่ข้อสุดท้ายที่ว่า ผู้ให้ทาน

เมื่อตายไป ย่อมเกิดในสุคติโลกสวรรค์นั้น ตนเองยังรู้ไม่ได้ จึงขอดำเนินไปด้วยความเชื่อต่อพระองค์

พระพุทธองค์ทรงยืนยันอีกว่า ผู้ให้ทาน เมื่อตายไป ย่อมเกิดในสุคติโลกสวรรค์

(สีหสูตรแห่งปัญจกนิบาต(ในเล่ม 14 หน้า 272) มีนัยคล้ายกับพระสูตรนี้)

มั่นพระทัยในความเป็นพุทธะ

(55) **รักขิตสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า มี 4 ฐานะ (คุณสมบัติ) ที่ตถาคตไม่ต้องปกป้องตนเอง และมี 3 ฐานะที่ตถาคตไม่มีใครติเตียนได้

4 ฐานะนั้นคือ ตถาคตมีความประพฤติ(สมาจาร) ทางกายวาจาใจ และมีอาชีวะที่บริสุทธิ์ ไม่มีความประพฤติทุจริตทางใด ไม่มีมิจฉาอาชีวะใดๆ ที่เป็นเหตุให้ปกป้องตนเองเพื่อไม่ให้คนรู้

3 ฐานะนั้นคือ 1. ตถาคตมีธรรมอันกล่าวดีแล้ว ใครๆ ก็คัดค้านไม่ได้ว่าไม่ได้เป็นอย่างนั้น 2. ตถาคตได้บัญญัติ(สั่งสอน, เปิดเผย,ตั้งเป็นหลักธรรม)ไว้แล้วซึ่งปฏิปทาสำหรับให้ถึงนิพพาน ซึ่งเมื่อสาวกปฏิบัติตามแล้ว ย่อมหลุดพ้นเป็นพระอรหันต์ได้ในปัจจุบัน ใครๆ ก็คัดค้านไม่ได้ว่าไม่ได้เป็นอย่างนั้น 3. หมู่สาวกเป็นร้อยๆ ได้ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ (เป็นพระอรหันต์) ในปัจจุบัน ใครๆ ก็คัดค้านไม่ได้ว่าไม่ได้เป็นอย่างนั้น

ตรัสว่า ทรงไม่เห็นนิมิต(แห่งการคัดค้านของใครๆ)นั้น

เลย เมื่อไม่เห็น จึงมีแต่ความปลอดโปร่งใจ ไม่มีภัย แกล้วกล้าอยู่

(56) **กิมมิลสูตร** เวฬุวัน(ฉบับพม่าเป็นนิจุลวัน)ใกล้เมือง กิมพิละ(กิมมิละ): พระกิมพิละทูลถามว่า อะไรเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้สัทธรรมไม่ดำรงอยู่ได้นานหลังเสด็จปรินิพพานแล้ว? ตรัสชี้ไปที่พุทธบริษัทไม่เคารพไม่ยำเกรงในพระศาสดา...ในธรรม...ในสงฆ์...ในสิกขา...ในสมาธิ...ในความไม่ประมาท...ในปฏิสันถาร (และตรัสนัยตรงกันข้ามไว้ด้วย)

(57) **สัตตธัมมสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า มีธรรม 7 อย่าง ซึ่งเมื่อภิกษุมีพร้อมแล้ว ย่อมบรรลุอรหัตตผลได้ในเวลาไม่ช้านาน ธรรม 7 อย่างนั้นคือ 1. มีศรัทธา 2. มีศีล 3. เป็นพหูสูต 4. เป็นผู้หลีกเร้น 5. ระดมความเพียร 6. มีสติ 7. มีปัญญา

พุทธวิธีแก้ง่วง 7 ประการ

(58) **โมคคัลลานสูตร** ครั้งหนึ่ง ขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่เภสกลามฤคทายวัน เมืองสุงสุมารคิระ แคว้นภัคคะ พระมหาโมคคัลลานะทำความเพียรอยู่ที่หมู่บ้านกัลลวาลมุตตคาม แคว้นมคธ ท่านกำลังนั่งโงกง่วงอยู่ พระพุทธองค์ทอดพระเนตรเห็นด้วยทิพยจักษุ จึงเสด็จไปปรากฏพระองค์อยู่เบื้องหน้าท่าน (ด้วยพระฤทธิ์) ตรัสถามว่าง่วงหรือ? เมื่อพระมหาโมคคัลลานะทูลยอมรับว่ากำลังง่วงอยู่ จึงทรงแนะนำวิธีแก้ง่วง 7 ประการคือ

1. เมื่อมีสัญญา(ความกำหนดหมายในใจ)อย่างไรอยู่ ก็จะง่วงได้ ให้ทำความสนใจ(มนสิการ)ซึ่งสัญญานั้นให้มาก แล้วจะหายง่วง ถ้ายังไม่หายง่วง...

2. ให้เอาใจตรึกตรองพิจารณาธรรมที่ได้สดับตรับฟังและเล่าเรียนมา แล้วจะหายง่วง ถ้ายังไม่หายง่วง...

3. ให้สาธยาย(สวด,ท่อง)ธรรมที่ได้สดับตรับฟังและเล่าเรียนมา โดยพิสดาร(สวดท่องให้มาก) แล้วจะหายง่วง ถ้ายังไม่หายง่วง...

4. ให้ยอนหูสองข้าง(อุโภ กณฺณโสตานิ อาวิเชยฺยาสิ-เช่นใช้ขนไก่ยอนหู) เอามือลูบตัว(ปาณินา คตฺตานิ อนุมชฺเชยฺยาสิ) แล้วจะหายง่วง ถ้ายังไม่หายง่วง...

5. ให้ลุกขึ้นยืน เอาน้ำล้างตา เหลียวไปดูทิศทั้งหลาย (มองไปรอบทิศ) แหงนดูดวงดาว แล้วจะหายง่วง ถ้ายังไม่หายง่วง...

6. ให้กำหนดในใจ(มนสิการ)ถึงอาโลกสัญญา(นึกเห็นแต่แสงสว่าง) ให้นึกเห็นกลางวันกับกลางคืนว่าเหมือนกัน มีใจเปิดโล่ง ไม่มีอะไรหุ้มห่อ ทำจิตให้เกิดแสงสว่าง แล้วจะหายง่วง ถ้ายังไม่หายง่วง...

7. ให้อธิษฐาน(ตั้งใจ)จงกรม กำหนดใจเดินกลับไปกลับมา(ปจฺฉาปุเรสญฺญี) สำรวมอินทรีย์ ไม่ปล่อยใจไปข้างนอก แล้วจะหายง่วง

ถ้าใช้ทุกวิธีแล้ว ความง่วงก็ยังไม่หาย ทรงแนะนำให้นอนตะแคงขวา(สีหไสยา) ซ้อนเท้าเหลื่อมเท้า(ปาเทน ปาทำ อจฺจาธาย-foot covering foot) มีสติสัมปชัญญะ กำหนดในใจว่าจะลุกขึ้นพอตื่นก็ลุกขึ้นทันที ไม่ติดอยู่กับสุขในการนอน สุขในการเอน สุขในการเคลิ้มหลับ

ปัจจัยแวดล้อมของสมาธิ

ต่อจากนั้น ทรงแนะนำวิธีปฏิบัติตนในการเจริญสมาธิให้ได้ผล โดยให้ตระหนักใน 3 เรื่องคือ

1. ให้ตระหนักว่า เราจักไม่ชูงวง (อุจฺจาโสณฺฑา ปคฺคเหตฺวา-ยกตน, ถือตัว)เข้าไปหาชาวบ้าน เพราะการทำอย่างนั้น ถ้าชาวบ้านเขามีงานยุ่ง ไม่ได้ใส่ใจต่อการมาของภิกษุ ภิกษุก็จะคิดไปว่ามีใครมายุแหย่ให้ดนกับคนในบ้านนี้แดกกัน อันทำให้เขามีอาการเบื่อระอาตน และเมื่อไม่ได้อะไรกลับไป ก็จะเก้อเขิน แล้วคิดฟุ้งซ่าน เมื่อคิดฟุ้งซ่านก็จะไม่สำรวม เมื่อไม่สำรวม จิตก็จะห่างจากสมาธิ

2. ให้ตระหนักว่า เราจักไม่พูดถ้อยคำอันจะเป็นเหตุให้ทะเลาะกัน เพราะเมื่อมีเหตุที่จะต้องทะเลาะกัน ก็จะต้องพูดมาก เมื่อพูดมาก ย่อมคิดฟุ้งซ่าน เมื่อคิดฟุ้งซ่าน ก็จะไม่สำรวม เมื่อไม่สำรวม จิตก็จะห่างจากสมาธิ

3. การคลุกคลีนั้น ทรงไม่สนับสนุนการคลุกคลีกับผู้คนทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต แต่ทรงสนับสนุนการคลุกคลี(ส้องเสพ)กับเสนาสนะอันเงียบเสียง ไม่มีการสัญจรของผู้คน เหมาะแก่การประกอบกิจของผู้ต้องการความสงัด เหมาะแก่การหลีกเร้น

หลังจากได้ฟังพระดำรัสดังนี้แล้ว ·พระมหาโมคคัลลานะได้ทูลถามว่า วิธีปฏิบัติอย่างย่อ เพื่อหลุดพ้นโดยสิ้นตัณหาถึงที่สุดชนิดที่ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ควรจะทำอย่างไร? พระพุทธองค์ตรัสว่า

"โมคคัลลานะ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ได้สดับว่า ธรรมทั้ง

ปวงไม่ควรยึดมั่น เมื่อได้สดับแล้ว ก็เรียนรู้ธรรมทั้งปวงด้วยปัญญาอันยิ่ง ครั้นเรียนรู้ธรรมทั้งปวงด้วยปัญญาอันยิ่งแล้ว ย่อมรู้จักธรรมทั้งปวง ครั้นรู้จักธรรมทั้งปวงแล้ว เมื่อเสวยเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง สุขก็ดี ทุกข์ก็ดี มิใช่สุขมิใช่ทุกข์ก็ดี ย่อมพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงในเวทนาเหล่านั้น พิจารณาเห็นความหมดใคร่(วิราคะ) พิจารณาเห็นความดับ(นิโรธะ) พิจารณาเห็นความสละคืน(ปฏินิสสัคคะ–ความสลัดออกไปได้) เมื่อได้พิจารณาเห็นดังกล่าว ย่อมไม่ยึดมั่นอะไรๆ ในโลก เมื่อไม่ยึดมั่น ก็ไม่หวาดสะดุ้ง เมื่อไม่หวาดสะดุ้ง ก็ย่อมปรินิพพาน(ดับเย็นที่ใจ)จำเพาะตนอย่างแท้จริง ย่อมรู้ชัดว่า ไม่มีการเกิดอีกแล้ว...กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ ไม่มีอีกแล้ว..."

(อรรถกถากล่าวว่า พระสูตรนี้เป็นทั้งพระโอวาท เป็นทั้งวิปัสสนา สำหรับพระมหาโมคคัลลานะ โดยท่านได้เจริญวิปัสสนาตามแนวพระโอวาทนี้ จนได้บรรลุอรหัตตผล)

ทรงเล่าถึงการเสวยผลบุญในอดีต

(59) **ปุญญวิปากสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า อย่าได้กลัวบุญเลย เพราะคำว่าบุญเป็นชื่อของความสุข ทรงเล่าถึงผลของบุญที่พระองค์เคยได้รับว่า ทรงเคยเจริญเมตตาจิตตลอดเวลา 7 ปี ส่งผลให้พระองค์ไปเกิดเป็นพรหม โดยไม่ได้กลับมาสู่โลกนี้เป็นเวลายาวนานถึง 7 สังวัฏฏกัปวิวัฏฏกัป ในยุคที่โลกพินาศทรงอยู่ในพรหมโลกชั้นอาภัสสรา ในยุคที่โลกยังไม่พินาศ ทรงเกิดในวิมานพรหมอันว่างเปล่า เป็นท้าวมหาพรหม ซึ่งไม่มีใครครอบงำ

ได้ ทรงเกิดเป็นท้าวสักกะ 36 หน และเคยเกิดเป็นพระเจ้าจักรพรรดิพรั่งพร้อมด้วยรัตนะ 7 ประการ ปกครองแผ่นดินโดยธรรม...

ภรรยา 7 ประเภท

(60) **ภริยาสูตร** เช้าวันหนึ่ง พระพุทธองค์เสด็จไป(บิณฑบาต)ที่บ้านของอนาถบิณฑิกเศรษฐี ทรงได้ยินเสียงอื้ออึงในบ้าน จึงตรัสถามว่าเกิดอะไรขึ้น? ท่านเศรษฐีกราบทูลว่า ได้สะใภ้จากตระกูลมั่งคั่งนางหนึ่งมาอยู่ในบ้าน นางชื่อสุชาดา เป็นคนไม่เชื่อฟังใคร ไม่ว่าจะเป็นแม่ผัว พ่อผัว สามี และแม้แต่พระองค์ นางก็ไม่นับถือบูชา

พระพุทธองค์ตรัสเรียกสุชาดามาเข้าเฝ้า ทรงถามนางว่ามีภรรยา 7 จำพวกคือ 1. ภรรยาเสมอด้วยเพชฌฆาต(วธกภริยา) 2. ภรรยาเสมอด้วยโจร(โจรภริยา) 3. ภรรยาเสมอด้วยนาย(อัยยาภริยา) 4. ภรรยาเสมอด้วยแม่(มาตาภริยา) 5. ภรรยาเสมอด้วยพี่สาวน้องสาว(ภคินีภริยา) 6. ภรรยาเสมอด้วยเพื่อน(สขีภริยา) 7. ภรรยาเสมอด้วยทาสี(ทาสีภริยา) ในภรรยา 7 จำพวกนี้ เธอเป็นภรรยาประเภทไหน?

สุชาดาไม่แจ้งในพระดำรัส จึงทูลขอให้ทรงขยายความ พระพุทธองค์ทรงอธิบายว่า 1. ภรรยาเสมอด้วยเพชฌฆาต หมายถึงภรรยาผู้มีจิตประทุษร้าย ไม่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลสามี มีใจกับชายอื่น ดูถูกสามี เขาได้มาด้วยการซื้อตัว เป็นคนคิดฆ่าสามี 2. ภรรยาเสมอด้วยโจร หมายถึงภรรยาผู้ซึ่งสามีทำมาหาเลี้ยงชีพ

ได้ทรัพย์มา ก็ยักยอกเอาหมด 3. ภรรยาเสมอด้วยนาย หมายถึงภรรยาที่ไม่สนใจการงาน เกียจคร้าน เห็นแก่กิน ปากคอเราะร้าย ข่มขี่สามีผู้ขยันขันแข็ง 4. ภรรยาเสมอด้วยมารดา หมายถึงภรรยาผู้ช่วยเหลือเกื้อกูลสามี ดูแลสามีเหมือนมารดาดูแลบุตร รักษาทรัพย์ที่สามีหามาไว้ได้ 5. ภรรยาเสมอด้วยพี่สาวน้องสาว หมายถึงภรรยาที่เหมือนพี่สาวน้องสาว มีความเคารพในสามี เป็นคนมีความละอายต่อบาป อยู่ในอำนาจของสามี 6. ภรรยาเสมอด้วยเพื่อน หมายถึงภรรยาที่เมื่อได้เห็นสามีก็ชื่นชมยินดี เหมือนได้เห็นเพื่อนผู้จากไปนาน เป็นหญิงมีตระกูล มีศีล มีการปฏิบัติที่ดีต่อสามี 7. ภรรยาเสมอด้วยทาสี หมายถึงภรรยาผู้ซึ่งเมื่อถูกสามีเฆี่ยนตีดุด่า ก็ทนได้ ไม่โกรธตอบ อยู่ในปกครองของสามี

ตรัสว่า ภรรยา 3 จำพวกแรก(วธกภริยา, โจรีภริยา,อัยยาภริยา) เป็นพวกทุศีล หยาบช้า ตายไปย่อมเกิดในนรก ภรรยา 4 จำพวกที่เหลือ (มาตาภริยา, ภคินีภริยา, สขีภริยา, ทาสีภริยา) เป็นพวกอยู่ในศีล ถนอมรักไว้ยั่งยืน ตายไปย่อมเกิดในสุคติ

ทรงถามสุชาดาอีกครั้งหนึ่งว่า เธอเป็นภรรยาประเภทไหน? สุชาดากราบทูลว่า ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ขอให้ทรงรับทราบว่า หม่อมฉันเป็นภรรยาเสมอด้วยทาสี

เปรียบความโกรธเหมือนศัตรูคู่แค้น

(61) **โกธนาสูตร** ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายว่า มีความประสงค์ร้าย 7 อย่างที่เกิดขึ้นระหว่างคนผู้เป็นศัตรูกัน คือ 1. ขอให้ศัตรูมีผิวพรรณงาม 2. ขอให้ศัตรูนอนเป็นทุกข์ 3. ขอให้ศัตรู

อย่าได้มีความเจริญ 4. ขอให้ศัตรูอย่าได้มีโภคทรัพย์ 5. ขอให้ศัตรูอย่าได้มียศ 6. ขอให้ศัตรูอย่าได้มีมิตร 7. ขอให้ศัตรูตายไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

ตรัสว่า ความประสงค์ร้ายของศัตรูที่มีต่อกันเช่นนี้ ล้วนแต่ตกมาถึงบุคคลผู้มีความโกรธได้ทั้งสิ้น นั่นคือ 1. คนโกรธย่อมมีผิวพรรณทราม 2. คนโกรธย่อมนอนเป็นทุกข์ 3. คนโกรธย่อมไม่รู้ว่าอะไรเป็นประโยชน์-ไม่เป็นประโยชน์ จึงไม่มีความเจริญ 4. คนโกรธมีโภคทรัพย์แล้วก็สูญทรัพย์ด้วยเหตุต่างๆ ได้ 5. คนโกรธได้ยศมา ก็เสื่อมยศได้เพราะความโกรธ 6. คนโกรธ แม้จะมีมิตรสหายญาติสาโลหิต ก็ไม่มีใครอยากเข้าใกล้

ในพระคาถาท้ายพระสูตร กล่าวถึงโทษของความโกรธไว้อีกมากมาย ความตอนหนึ่งแนะนำว่า ความโกรธนั้นตัดขาดได้ด้วยการฝึกตน ด้วยปัญญา ด้วยความเพียร และด้วยสัมมาทิฐิ

มหาวรรค

ธรรมอิงอาศัยกันเกิดและดับ

(62) **หิริสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อไม่มีหิริและโอตตัปปะ อินทริยสังวร(ความสำรวมอินทรีย์)ก็ไม่มีที่อิง(เรียกว่ามีอุปนิสัยถูกกำจัด), เมื่อไม่มีอินทริยสังวร ศีลก็ไม่มีที่อิง, เมื่อไม่มีศีล สัมมาสมาธิก็ไม่มีที่อิง, เมื่อไม่มีสัมมาสมาธิ ยถาภูตญาณทัสสนะ(ความรู้ความเห็นตามเป็นจริง-เป็นวิปัสสนาอย่างอ่อน)ก็ไม่มีที่อิง, เมื่อไม่มียถาภูตญาณทัสสนะ นิพพิทาและวิราคะ(ความหายติดและความหมดใคร่-หมายถึงวิปัสสนาอันมีกำลังและ

มรรค)ก็ไม่มีที่อิง. เมื่อไม่มีนิพพิทาและวิราคะ วิมุตติญาณทัส-สนะ(ความรู้เห็นว่าจิตหลุดพ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลาย-หมายถึงอรหัตตวิมุตติและปัจจเวกขณญาณ)ก็ไม่มีที่อิง. เปรียบเหมือนต้นไม้ที่กิ่งและใบแห้งตายแล้ว กะเทาะ เปลือก กระพี้ และแก่น ก็งอกงามไปไม่ได้ (ตรัสนัยตรงกันข้ามไว้ด้วย)

ยุคแห่งไฟประลัยกัลป์

(63) **สุริยสูตร** อัมพปาลิวัน(กรุงเวสาลี) : ทรงสอนภิกษุทั้งหลายให้เห็นความไม่เที่ยงของสังขารทั้งหลาย เพื่อจะได้หายติด หมดใคร่ และหลุดพ้น ดังนี้

ขุนเขาสิเนรุ ซึ่งมีความยาว ความกว้าง ความลึก และความสูง ด้านละ 8,400 โยชน์ ถึงยุคหนึ่งที่ฝนไม่ตกหลายปี หลายร้อยหลายพันปี หลายแสนปี พืชผักและป่าไม้ก็ต้องแห้งตายไม่เหลือ...สังขารทั้งหลายก็ไม่เที่ยงเหมือนขุนเขาสิเนรุ

ถึงยุคหนึ่ง เกิดอาทิตย์ดวงที่ 2 แม่น้ำลำคลองงวดแห้ง... ถึงยุคหนึ่ง เกิดอาทิตย์ดวงที่ 3 แม่น้ำใหญ่อย่างคงคา ยมุนา อจิรวดี สรภู มหี งวดแห้ง...ถึงยุคหนึ่ง เกิดอาทิตย์ดวงที่ 4 แม่น้ำทุกสายที่ไหลไปรวมกันเหลือสายเดียว งวดแห้ง...ถึงยุคหนึ่ง เกิดอาทิตย์ดวงที่ 5 น้ำในมหาสมุทร ซึ่งลึกเป็นร้อยๆ โยชน์ งวดลงเหลือน้ำอยู่แค่ชั่วต้นตาล...ชั่วตัวคน...แค่ข้อเท้า...แค่ในรอยเท้าโค...ถึงที่สุด น้ำเพียงข้อนิ้วก็ไม่มี...สังขารทั้งหลายก็ไม่เที่ยงเหมือนน้ำในแม่น้ำ-ในมหาสมุทร

ถึงยุคหนึ่ง เกิดอาทิตย์ดวงที่ 6 แผ่นดินใหญ่และขุนเขา

สิเนรุเป็นกลุ่มควัยพวยพลุ่ง ไม่ต่างอะไรกับหม้อดินที่ถูกไฟเผา... ถึงยุคหนึ่ง เกิดอาทิตย์ดวงที่ 7 แผ่นดินใหญ่และขุนเขาสิเนรุลุกเป็นไฟโชน ลมหอบเปลวไปถึงพรหมโลก ทั้งแผ่นดินและขุนเขาไม่เหลือแม้แต่เถ้าถ่าน...สังขารทั้งหลายก็ไม่เที่ยง เหมือนแผ่นดินใหญ่และขุนเขาสิเนรุ

และตรัสอีกว่า

"ภิกษุทั้งหลาย! เรื่องที่กล่าวถึงนั้น ใครจะรู้ใครจะเชื่อว่าแผ่นดินนี้และขุนเขาสิเนรุจักถูกไฟไหม้พินาศไม่เหลือแม้แต่น้อย นอกจากผู้มีบทอันได้เห็นแล้ว(อญฺญตฺร ทิฏฺฐปเทหิ-หมายถึงอริยสาวก)"

ต่อจากนั้น ทรงเล่าถึงความยิ่งใหญ่ของศาสดาชื่อสุเนตตะ ซึ่งเป็นเจ้าลัทธิใหญ่ สอนให้สาวกไปเกิดเป็นพรหม เป็นเทวดา เป็นกษัตริย์มหาศาล เป็นพราหมณ์มหาศาลได้ ส่วนตัวเองคิดได้ว่าไม่ควรจะไปเสมอกับสาวกในสัมปรายภพ จึงเจริญเมตตาจิตอยู่ 7 ปี ได้ไปเกิดเป็นท้าวมหาพรหม(เหนือพรหมทั้งปวง)อยู่ 7 สังวัฏฏกัปวิวัฏฏกัป...เปิดเป็นท้าวสักกะ 36 หน...เกิดเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ หลายร้อยหน...แต่ศาสดาสุเนตตะ**ไม่พ้น**จากชาติ ชรา มรณะ...ไม่พ้นจากทุกข์ไปได้ เหตุเพราะไม่ได้ตรัสรู้ ไม่ได้เจาะทะลวงธรรม 4 ประการ คือ อริยศีล อริยสมาธิ อริยปัญญา และอริยวิมุตติ

ต่างจากพระองค์ ที่ได้ตรัสรู้แล้ว ถอนตัณหาอันจะนำไปสู่ภพใหม่ได้แล้ว

ธรรมป้องกันมารทำอันตราย

(64) **นครสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายเรื่องอริยสาวกผู้มีสัทธรรม 7 ประการและพร้อมที่จะเข้าฌาน 4 ได้ทุกเมื่อ มารไม่อาจทำอันตรายได้ โดยเปรียบกับปัจจันตนคร(เมืองชายแดน)ที่มีเครื่องป้องกันและอาหารพรั่งพร้อม

สัทธรรม 7 ประการของอริยสาวกนั้นคือ 1. มีศรัทธา-เชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เปรียบเหมือนปัจจันตนครมีเสาระเนียด(เอสิกา)ที่ฝังลึกไม่ไหวสะเทือนได้ 2. มีหิริ-ละอายต่อทุจริตทางกายวาจาใจ ละอายต่อการเข้าถึงอกุศลธรรม เปรียบเหมือนปัจจันตนครที่มีคู(ปริกฺขา-สนามเพลาะ)ทั้งลึกทั้งกว้าง 3. มีโอตตัปปะ-สะดุ้งกลัวต่อทุจริตทางกายวาจาใจ สะดุ้งกลัวต่อการเข้าถึงอกุศลธรรม เปรียบเหมือนปัจจันตนครที่มีทางเดินตามคูได้รอบ(อนุปริยายปโถ) ทั้งสูงและกว้าง 4. เป็นพหูสูต-มีการศึกษาเล่าเรียนไว้มาก ทรงจำไว้มาก มีความเข้าใจแจ่มแจ้งในธรรม เปรียบเหมือนปัจจันตนครที่มีการสะสมอาวุธเอาไว้มาก 5. ระดมความเพียร-เพื่อละอกุศล เพื่อมีกุศลธรรมพรั่งพร้อม มีความบากบั่นมั่นคงไม่ย่อท้อ เปรียบเหมือนปัจจันตนครที่พรั่งพร้อมด้วยกองทัพต่างๆ 6. มีสติ-มีสติรักษาตนอย่างยิ่ง ระลึกได้ถึงสิ่งที่ได้ทำและคำที่ได้พูดแล้วแม้นานได้ เปรียบเหมือนปัจจันตนครที่มีทหารยามผู้ฉลาดสามารถ รู้ว่าใครเข้าได้-เข้าไม่ได้ 7. มีปัญญา-มีปัญญาพิจารณาเห็นความเกิด ความดับ ทำลายกิเลสสิ้นทุกข์ได้ เปรียบเหมือนปัจจันตนครที่มีกำแพงทั้งสูงทั้งกว้าง มีป้อมก่ออิฐถือปูนอย่างดี

ฌาน 4 ของอริยสาวกนั้น ปฐมฌาน เปรียบเหมือนปัจจันตนครที่มีการสะสมหญ้า ไม้ และน้ำไว้มาก. ทุติยฌาน เปรียบเหมือนปัจจันตนครที่มีการสะสมข้าวสาลีและข้าวเหนียว(สาลิยวก์) ไว้มาก. ตติยฌาน เปรียบเหมือนปัจจันตนครที่มีการสะสมงา ถั่วเขียว ถั่วทอง และอปรัณณชาติไว้มาก. จตุตถฌาน เปรียบเหมือนปัจจันตนครที่มีการสะสมเภสัชคือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เกลือ ไว้มาก

ตรัสว่า เมื่ออริยสาวกมีสัทธรรม 7 ประการนี้ และเข้าฌานได้ทุกเมื่อเท่าที่ต้องการ สำหรับอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน มารใจบาปย่อมทำอันตรายให้ไม่ได้

ธรรม 7 ประการของพระอริยสาวก(สัปปุริสธรรม)

(65) **ธัมมัญญูสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม 7 ประการ เป็นผู้ควรของคำนับ ฯลฯ เป็นนาบุญของโลก(หมายถึงพระอริยสาวก) ธรรม 7 ประการนั้นคือ 1. ธัมมัญญู-รู้ธรรม หมายถึงรู้คำสอนในนวังคสัตถุศาสน์(มีสุตตะ เคยยะ เป็นต้น) 2. อัตถัญญู-รู้อรรถ หมายถึงรู้เนื้อความ. รู้ความหมายของคำสั่งสอน 3. อัตตัญญู-รู้ตน หมายถึงรู้ตัวเองว่ามีศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ปฏิภาณ เพียงใด 4. มัตตัญญู-รู้ประมาณ หมายถึงรู้ความพอประมาณในการรับปัจจัย 4 5. กาลัญญู-รู้กาล หมายถึงรู้ว่า เวลาไหนเป็นเวลาเรียน เป็นเวลาซักถาม เป็นเวลาทำความเพียร เป็นเวลาหลีกเร้น 6. ปริสัญญู-รู้ประชุมชน หมายถึงรู้ว่า เมื่อเข้าไปหาหมู่ชนใด ควรวางตัวอย่างไร

7. ปุคคลปโรปรัญญู-รู้บุคคล

ในข้อว่ารู้บุคคลนี้ ทรงอธิบายโดยแยกแยะดังนี้

บุคคลมี 2 จำพวกคือ 1. พวกต้องการเห็นพระอริยะ 2. พวกไม่ต้องการเห็นพระอริยะ, บุคคลผู้ต้องการเห็นพระอริยะมี 2 จำพวกคือ 1. พวกต้องการฟังธรรม 2. พวกไม่ต้องการฟังธรรม, บุคคลผู้ต้องการฟังธรรมมี 2 จำพวกคือ 1. พวกตั้งใจฟังธรรม 2. พวกไม่ตั้งใจฟังธรรม, บุคคลผู้ตั้งใจฟังธรรมมี 2 จำพวกคือ 1. พวกฟังแล้วทรงจำไว้ 2. พวกฟังแล้วไม่ทรงจำไว้, บุคคลผู้ฟังธรรมแล้วทรงจำไว้มี 2 จำพวกคือ 1. พวกพิจารณาเนื้อความแห่งธรรม 2. พวกไม่พิจารณาเนื้อความแห่งธรรม, บุคคลผู้พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมมี 2 จำพวกคือ 1. พวกรู้อรรถรู้ธรรมแล้ว ปฏิบัติถูกหลักธรรม(ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺโน) 2. พวกไม่รู้อรรถไม่รู้ธรรม(และ)ไม่ปฏิบัติให้ถูกหลักธรรม, บุคคลผู้รู้อรรถรู้ธรรม แล้วปฏิบัติถูกหลักธรรม มี 2 จำพวกคือ 1. พวกปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน ไม่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น 2. พวกปฏิบัติทั้งเพื่อประโยชน์ตนและเพื่อประโยชน์ผู้อื่น

รู้บุคคล ให้รู้ทั้ง 2 ส่วนอย่างนี้ คือ รู้ว่าใครดีหรือใครไม่ดีอย่างไร

เปรียบอริยสาวกเหมือนปาริชาตในดาวดึงส์

(66) **ปาริฉัตตกสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย โดยเปรียบเทียบระหว่างความเป็นไปของต้นปาริชาต(ปาริฉัตตกะ)ในดาวดึงส์กับของอริยสาวก ดังนี้

เมื่ออริยสาวกคิดออกบวช เหมือนปาริชาตมีใบเหลือง ซึ่งชาวดาวดึงส์ดีใจว่า อีกไม่นานก็จะได้เห็นการผลัดใบ. เมื่ออริยสาวกโกนผม ปลงหนวด และนุ่งห่มกาสาวพัสตร์ เหมือนปาริชาตผลัดใบ ซึ่งชาวดาวดึงส์ดีใจว่า อีกไม่นานก็จะได้เห็นการผลิดอกออกใบ. เมื่ออริยสาวกเข้าปฐมฌาน เหมือนปาริชาตผลิดอกออกใบ ซึ่งชาวดาวดึงส์ดีใจว่า อีกไม่นานก็จะได้เห็นดอกเห็นใบ. เมื่ออริยสาวกเข้าทุติยฌาน เหมือนปาริชาตเป็นดอกเป็นใบ ซึ่งชาวดาวดึงส์ดีใจว่า อีกไม่นานก็จะได้เห็นดอกดูม. เมื่ออริยสาวกเข้าตติยฌาน เหมือนปาริชาตมีดอกดูม ซึ่งชาวดาวดึงส์ดีใจว่า อีกไม่นานก็จะได้เห็นดอกปาริชาตเริ่มแย้ม. เมื่ออริยสาวกเข้าจตุตถฌาน เหมือนดอกปาริชาตแย้มบาน ซึ่งชาวดาวดึงส์ดีใจว่า อีกไม่นานก็จะได้เห็นดอกปาริชาตเบ่งบานเต็มที่. เมื่ออริยสาวกทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ...เป็นพระอรหันต์ เหมือนดอกปาริชาตเบ่งบานเต็มที่ ถึงเวลานั้น ภุมมเทวดา(เทวดาบนภาคพื้นดิน)ก็จะป่าวประกาศให้ได้ยินไปทั่วว่า ท่านรูปนี้ชื่ออะไร เป็นสัทธิวิหาริกของใคร เป็นคนที่ไหน ได้ออกบวชและได้บรรลุอรหัตตผลแล้ว เทวดาชั้นจาตุมหาราชได้ยิน ก็ป่าวประกาศต่อ... เทวดาชั้นดาวดึงส์ได้ยิน ก็ป่าวประกาศต่อ...ฯลฯ จนในที่สุดเทวดาชั้นพรหมก็ได้ยินการป่าวประกาศของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี และได้ป่าวประกาศให้ได้ยินกันทั่วทั้งพรหมโลก ทั้งนี้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชั่วอึดใจ

พระรัตนตรัยและธรรม เป็นหนึ่งเดียวกัน

(67) **สังกัจจสูตร** วันหนึ่ง พระสาริบุตรเกิดความคิดในขณะอยู่หลีกเร้นว่า ภิกษุเมื่อสักการะ เคารพ อาศัย พระศาสดา... อาศัยพระธรรม...อาศัยพระสงฆ์...อาศัยสิกขา...อาศัยสมาธิ... อาศัยความไม่ประมาท...อาศัยปฏิสันถาร จึงละอกุศล เจริญกุศลได้ ท่านแน่ใจว่า ธรรมที่ท่านคิดได้เช่นนี้บริสุทธิ์ผุดผ่อง จึงนำความกราบทูล เพื่อให้ธรรมเรื่องนั้นบริสุทธิ์ผุดผ่องยิ่งขึ้น

พระพุทธองค์ได้ประทานสาธุการในความคิดนั้นว่าถูกต้องแล้ว พระสาริบุตรกราบทูลว่า ในพระดำรัส(สาธุการ)สั้นๆ นั้น ท่านเกิดความเข้าใจกว้างไกลออกไปอีกว่า เป็นไปไม่ได้ที่ภิกษุจะไม่เคารพ หรือจะเคารพพระศาสดา ฯลฯ หรือปฏิสันถารอย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะถ้าไม่เคารพอย่างหนึ่ง ก็หมายถึงไม่เคารพอีกอย่างหนึ่งและอีกหลายอย่างที่เหลือ (หมายความว่า พระศาสดา พระธรรม พระสงฆ์ สิกขา สมาธิ ความไม่ประมาท และปฏิสันถาร เนื่องเป็นอันเดียวกัน)

อยากหลุดพ้นกิเลสต้องหมั่นเจริญภาวนา

(68) **ภาวนาสูตร** ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อภิกษุไม่หมั่นเจริญภาวนา(ภาวนำ อนนุยุตฺตสฺส) แม้จะตั้งความปรารถนาขอให้จิตของตนหลุดพ้นจากอาสวะไม่เหลือเชื้อ จิตก็หลุดพ้นไม่ได้ เพราะไม่มีการเจริญภาวนา(อภาวิตตฺตา) คือไม่ได้เจริญสติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 อริยมรรคมีองค์ 8 (ทั้งหมดนี้เป็นธรรมเพื่อการตรัสรู้ที่เรียกว่า

โพธิปักขิยธรรม)

ทรงอุปมาว่า เหมือนไข่ที่แม่ไก่กกไม่ดี ให้ความอบอุ่นไม่พอ ฟักไม่ดี ถึงแม่ไก่จะตั้งความปรารถนาให้ลูกไก่เจาะกะเปาะไข่ออกมาอย่างไร ก็ย่อมไม่เป็นผล...เหมือนรอยนิ้วมือของช่างไม้ที่ด้ามมีด ซึ่งมีอยู่ทุกวัน โดยที่ช่างไม้ไม่รู้ว่าด้ามมีดของตนสึกไปทุกวัน...เหมือนหวายที่เขาขันชะเนาะในเรือเดินสมุทร เมื่อเรือแล่นอยู่ 6 เดือน ถึงฤดูหนาว เขาเข็นขึ้นบก ตากลมและแดดไว้ หวายถูกฝนชะ ก็จะเปื่อยยุ่ยได้ง่ายๆ (อุปมา 2 กรณีหลังเปรียบกับสังโยชน์ที่ถูกละได้ด้วยการหมั่นเจริญภาวนา)

อุปมาให้เห็นโทษของความเป็นพระทุศีล

(69) **อัคคิขันธูปมสูตร** วันหนึ่ง ระหว่างเสด็จจาริกอยู่ในแคว้นโกศลพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ได้ทอดพระเนตรเห็นไฟกำลังโหมกระพืออยู่ ณ ที่แห่งหนึ่ง พระพุทธองค์จึงทรงแวะประทับที่โคนไม้ต้นหนึ่ง ทรงยกเรื่องไฟที่กำลังลุกไหม้นั้นประกอบคำสอน โดยเริ่มด้วยคำถามให้ภิกษุตอบเป็นข้อๆ สรุปความได้ดังนี้

1. คนผู้ทุศีล ปกปิดกรรมชั่ว ไม่เป็นสมณะแล้ว แต่เรียกตัวเองว่าสมณะ ไม่ได้ประพฤติพรหมจรรย์แล้ว แต่บอกว่าประพฤติพรหมจรรย์ เป็นคนเน่าใน ราคะจัด สกปรกเหมือนขยะ เข้าไปนั่งกอดนอนกอดกองไฟใหญ่โน้น ยังจะดีกว่าการนั่งกอดนอนกอดราชธิดาหรือบุตรสาวของพราหมณ์-ของคหบดี เพราะการกอดกองไฟถึงตาย ก็ไม่มีการไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต

นรก ต่างจากการกอดราชธิดาหรือบุตรสาวของพราหมณ์-ของคหบดี อันเป็นไปเพื่อความทายนะ เพื่อทุกข์ไปชั่วกาลนาน ตายไปยังต้องเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

2. คนผู้ทุศีล ปกปิดกรรมชั่ว...สกปรกเหมือนขยะ ถูกคนเอาเชือกหนังมัดแข้งขาทั้งสองข้าง ชักไปชักมา บาดแผลเหวอะจนถึงเยื่อในกระดูก ยังดีกว่าการที่ยินดีรับการกราบไหว้ของกษัตริย์มหาศาล พราหมณ์มหาศาล หรือคหบดีมหาศาล เพราะการถูกทำอย่างนั้นถึงตาย ก็ไม่มีการไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก...

3. คนผู้ทุศีล ปกปิดกรรมชั่ว...สกปรกเหมือนขยะ ถูกคนเอาหอกคมชะโลมน้ำมัน พุ่งแทงกลางอกถึงตาย ยังดีกว่าการยินดีรับอัญชลีกรรม(การประนมมือ)ของกษัตริย์มหาศาล พราหมณ์มหาศาล หรือคหบดีมหาศาล เพราะการถูกทำอย่างนั้นถึงตาย ก็ไม่มีการไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก...

4. คนผู้ทุศีล ปกปิดกรรมชั่ว...สกปรกเหมือนขยะ ถูกคนเอาแผ่นเหล็กเผาไฟแดงฉานนาบตัวถึงตาย ยังดีกว่าการบริโภค(ใช้สอย)จีวรที่เขาถวายด้วยศรัทธา...เพราะการถูกทำอย่างนั้นถึงตาย ก็ไม่มีการไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก...

5. คนผู้ทุศีล ปกปิดกรรมชั่ว...สกปรกเหมือนขยะ ถูกคนเอาขอเหล็กเผาไฟแดงฉาน เกี่ยวปากอ้าไว้ แล้วกรอกก้อนเหล็กติดไฟแดงเข้าปาก ไฟไหม้ปาก...ไหม้คอ...ไหม้ถึงลำไส้ใหญ่น้อย ทะลุออกทางทวารข้างล่าง ถึงตาย ยังดีกว่าการบริโภคบิณฑบาตที่เขาถวายด้วยศรัทธา...เพราะการถูกทำอย่างนั้นถึงตาย ก็ไม่มี

การไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก...

6. คนผู้ทุศีล ปกปิดกรรมชั่ว...สกปรกเหมือนขยะ ถูกคนลากคอไปนั่งนอนบนเตียงหรือตั่งเหล็กเผาไฟแดงฉาน ถึงตายยังดีกว่าการบริโภค(ใช้สอย)เตียงตั่งที่เขาถวายด้วยศรัทธา...เพราะการถูกทำอย่างนั้นถึงตาย ก็ไม่มีการไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก...

7. คนผู้ทุศีล ปกปิดกรรมชั่ว...สกปรกเหมือนขยะ ถูกคนจับมัดเอาทางศีรษะที่มลงในหม้อเหล็กบนเตาไฟลุกโชน ดิ้นพล่านอยู่ในน้ำเดือดถึงตาย ยังดีกว่าการบริโภค(ใช้สอย)วิหารที่เขาถวายด้วยศรัทธา...เพราะการถูกทำอย่างนั้นถึงตาย ก็ไม่มีการไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก...

ตรัสเตือนภิกษุทั้งหลายอีกว่า

"ภิกษุทั้งหลาย! เพราะฉะนั้น เธอทั้งหลายพึงตระหนักว่า เราบริโภคจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และยารักษาโรค ของชนเหล่าใด ปัจจัยของชนเหล่านั้น จักมีผลมาก มีอานิสงส์มาก และการบรรพชาของเราจักไม่เป็นหมัน มีผล มีกำไร...อนึ่ง เธอทั้งหลายพึงตระหนักว่า เมื่อพิจารณาเห็นประโยชน์ตน สมควรโดยแท้ที่จะให้ประโยชน์นั้นสำเร็จ ด้วยความไม่ประมาท เมื่อพิจารณาเห็นประโยชน์ผู้อื่น สมควรโดยแท้ที่จะให้ประโยชน์นั้นสำเร็จ ด้วยความไม่ประมาท เมื่อพิจารณาเห็นประโยชน์ทั้งสอง(ทั้งประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น) ก็สมควรโดยแท้ที่จะให้ประโยชน์ทั้งสองนั้นสำเร็จ ด้วยความไม่ประมาท"

ระหว่างตรัสสอนภิกษุทั้งหลายอยู่นี้ มีภิกษุ 60 รูปกระอัก

เลือด มีภิกษุ 60 รูป ลาสิกขา (แสดงว่าภิกษุสองพวกนี้ เป็นพวกทุศีล แฝงตัวอยู่กับภิกษุผู้มีศีล) และได้กราบทูลว่า ทำได้ยาก ทำได้ยากเหลือเกิน. อีก 60 รูปได้สำเร็จอรหัตตผล

อายุยืน-อายุสั้นก็มีค่าเท่ากัน

(70) **สุเนตตอนุสาสนีสูตร** ทรงเล่าเรื่องศาสดาในอดีตจำนวน 7 ท่านให้ภิกษุทั้งหลายฟัง ศาสดา 7 ท่านนั้นคือ 1. สุเนตตะ 2. มูคปักขะ 3. อรเนมิ 4. กุททาละ 5. หัตถิปาละ 6. โชติปาละ 7. อรกะ ทั้ง 7 ท่านเป็นเจ้าลัทธิ ละความติดใจรักใคร่ในกามได้ มีคำสอนให้สาวกผู้ปฏิบัติตามเข้าถึงพรหมโลกได้ และสำหรับสาวกที่ไม่เลื่อมใส ก็ตายไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรกได้

พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า คนมีจิตประทุษร้ายด่าว่าศาสดาทั้ง 7 นั้น ก็ยังเป็นบาปได้มาก แต่ก็ยังน้อยกว่าบาปที่เกิดจากการมีจิตประทุษร้ายด่าว่าบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยทิฐิ(โสดาบัน)คนเดียว...ตรัสอย่างนี้ก็เพื่อไม่ให้ภิกษุทั้งหลายคิดร้ายต่อเพื่อนพรหมจรรย์ด้วยกัน

(71) **อรกานุสาสนีสูตร** ทรงเล่าให้ภิกษุทั้งหลายฟัง เรื่องศาสดาชื่ออรกะ(1 ในจำนวน 7 ศาสดาในพระสูตรข้างต้น) ซึ่งสั่งสอนสาวกในเรื่องชีวิตมนุษย์สั้นนักและมีทุกข์ สัมผัสได้ด้วยปัญญา ควรทำความดี ประพฤติพรหมจรรย์ เพราะทุกคนเกิดมาแล้ว ไม่มีเลยที่จะไม่ตาย ได้อุปมาให้เห็นความมีชีวิตที่แสนสั้นหลายนัย ทั้งๆ ที่ในยุคนั้นมนุษย์มีอายุ 60,000 ปี เด็กหญิงแต่งงานเมื่ออายุได้ 500 ปี ความป่วยไข้มีเพียง เย็น ร้อน หิว

กระหาย ปวดอุจจาระปัสสาวะ

พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ยุคปัจจุบัน ชีวิตมนุษย์สั้นนัก อยู่ได้เพียงร้อยปี หรือมากน้อยกว่านั้นเล็กน้อย คนอายุ 100 ปี อยู่ได้ 300 ฤดู คิดเป็นเดือนได้ 1,200 เดือน คิดเป็นราตรีได้ 36,000 ราตรี กินอาหารได้ 72,000 มื้อ...

แล้วทรงเตือนภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นให้สำนึกในความมีพระทัยอนุเคราะห์ที่ทรงมีต่อเหล่าสาวก เพื่อจะได้เร่งบำเพ็ญเพียรจะได้ไม่เสียดายในภายหลัง

วินยวรรค (72-81) ในวรรคนี้ เนื้อหามีอยู่ 3 ส่วนคือ 1. คุณสมบัติของพระวินัยธร 2. ลักษณะคำสอนของพระพุทธองค์ 3. อธิกรณสมถะ(วิธีระงับอธิกรณ์) 7 อย่าง (ได้กล่าวถึงแล้วในภาคพระวินัยปิฎก

พระสูตรนอกปัณณาสก์ (82-90) เนื้อหาในพระสูตรนอกปัณณาสก์ของสัตตกนิบาต ว่าด้วยธรรมที่กล่าวถึงแล้วทั้งนั้น ไม่มีประเด็นใหม่

อังคุตตรนิกาย อัฏฐกนิบาต

เมตตาวรรค

อานุภาพแห่งเมตตาจิต

(91) **เมตตสูตร** เชตวัน : พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เมตตาเจโตวิมุตติ(สมาธิหรือฌานที่เกิดจากการเจริญเมตตา)ที่บุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว เกิดอานิสงส์ได้ 8 อย่างคือ 1. หลับเป็นสุข 2. ตื่นเป็นสุข 3. ไม่ฝันร้าย 4. เป็นที่รักของมนุษย์ 5. เป็นที่รักของอมนุษย์ 6. เทวดาย่อมรักษา 7. ไฟ ยาพิษ หรือศัสตรา(อาวุธ) ไม่กล้ำกราย 8. เมื่อบรรลุธรรมสูงขึ้นไป(เป็นพระอรหันต์)ไม่ได้ ย่อมไปเกิดในพรหมโลก

ในพระคาถาท้ายพระสูตร กล่าวตอนหนึ่งว่า มหายัญใดๆ ก็สู้เมตตาจิตไม่ได้(ใช้คำว่าไม่ถึงเสี้ยวที่ 16)

ทางเกิดปัญญาอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์

(92) **ปัญญาสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า มีเหตุปัจจัย 8 อย่าง เพื่อได้ปัญญาอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ (อาทิพรหมจรรย์)ที่ยังไม่ได้ เพื่อความงอกงามไพบูลย์แห่งปัญญาที่ได้แล้ว นั่นคือ 1. อาศัยพระศาสดา หรือเพื่อนพรหมจรรย์ที่อยู่ในฐานะครู เพื่อที่ตนจะได้มีความละอาย มีความเกรงกลัว มีความรักและมีความเคารพ อย่างแรงกล้า 2. อาศัยพระศาสดา หรือเพื่อนพรหมจรรย์เช่นนั้นแล้ว เข้าไปหา ไต่ถาม สอบถามเป็นครั้งคราว เกี่ยวกับคำสอนซึ่งจะช่วยให้ได้ความเข้าใจ หายสงสัยได้ 3. เมื่อได้ฟังธรรม(จากพระศาสดาหรือเพื่อนพรหมจรรย์เช่นนั้น)แล้ว ก็จะได้ความสงบกาย-ความสงบใจ 4. แล้วเป็นผู้มีศีล สำรวมในปาติโมกข์...กลัวต่อความผิดแม้เล็กน้อย ถือปฏิบัติในสิกขาบททั้งหลาย 5. เป็นพหูสูต-สะสมความรู้ความเข้าใจในธรรมไว้ได้มาก 6. ระดมความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อมีกุศลธรรมเพียบพร้อมไม่ย่อท้อ 7. เมื่อเข้าสู่ที่พระชุมสงฆ์ ไม่พูดพล่าม ไม่พูดเรื่องไร้ประโยชน์ กล่าวธรรมเองบ้าง เชื้อเชิญผู้อื่นให้กล่าวบ้าง ไม่ดูถูกการนิ่งอย่างอริยะ 8. พิจารณาเห็นความเกิด-ความดับในอุปาทานขันธ์ 5

ตรัสว่า เมื่อภิกษุเป็นได้อย่างนี้ นอกจากจะได้ปัญญาอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์แล้ว ยังจะได้ความยกย่องสรรเสริญ ความเคารพรัก จากเพื่อนพรหมจรรยในเรื่องนั้นๆ ด้วย

(ปัญญาในความหมายนี้ กินความไปถึงความมีศีลมีความเพียร เป็นปัญญาที่อำนวยให้การประพฤติพรหมจรรย์ก้าวหน้า)

(93) **ปฐมอัปปิยสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม 8 อย่างคือ 1. สรรเสริญผู้ไม่เป็นรัก 2. ติเตียนผู้เป็นที่รัก 3. เห็นแก่ลาภ(ปัจจัย 4) 4. เห็นแก่สักการะ (ความยกย่องนับถือ) 5. ไม่มีหิริ 6. ไม่มีโอตตัปปะ 7. มีความปรารถนาชั่วร้าย 8. มีความเห็นผิด, ย่อมไม่เป็นที่พอใจ ไม่เป็นที่เคารพยกย่องของเพื่อนพรหมจรรย์ (94) **ทุติยอัปปิยสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม 8 อย่างคือ 1. เห็นแก่ลาภ(ปัจจัย 4) 2. เห็นแก่สักการะ 3. เห็นแก่ความมีชื่อเสียง 4. ไม่รู้จักกาล 5. ไม่รู้จักประมาณ 6. ไม่สะอาด 7. พูดมาก 8. ชอบด่าว่าเพื่อนพรหมจรรย์, ย่อมไม่เป็นที่รักที่พอใจ ไม่เป็นที่เคารพยกย่อง ของเพื่อนพรหมจรรย์ (ใน 2 พระสูตรนี้ ตรัสนัยตรงกันข้ามไว้ด้วย)

โลกธรรม-ธรรมประจำโลก

(95) **โลกธัมมสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า โลกธรรม (ธรรมดาของโลก, เรื่องธรรมดาที่เป็นอยู่ในโลก) 8 ประการ ย่อมหมุนไปตามโลก และโลกก็หมุนไปตามโลกธรรม นั่นคือ 1. ลาภ 2. เสื่อมลาภ 3. ยศ 4. เสื่อมยศ 5. นินทา 6. สรรเสริญ 7. สุข 8. ทุกข์

ในพระคาถาท้ายพระสูตร กล่าวอีกว่า โลกธรรมทั้ง 8 ประการนี้ เป็นสภาพไม่เที่ยง ไม่แน่นอน มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ผู้เป็นนักปราชญ์ มีสติ รู้เท่าทัน โลกธรรมจึงครอบงำจิตท่านไม่ได้ ท่านไม่ยินร้ายต่ออนิฏฐารมณ์(สิ่งที่ไม่น่าปรารถนา)

ขจัดทั้งความยินดีและความยินร้ายเสียได้...

(69) **โลกวิปัตติสูตร** ตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า โลกธรรม 8 ประการนั้น ย่อมเกิดขึ้น ทั้งแก่ปุถุชนและอริยสาวก แล้วมีอะไรผิดแปลกจากกัน? ภิกษุทั้งหลายทูลอาราธนาให้ทรงอธิบายเรื่องนี้

พระพุทธองค์ตรัสว่า โลกธรรมเมื่อเกิดขึ้นแก่ปุถุชน ปุถุชนย่อมไม่รู้เท่าทัน ไม่รู้ชัดตามความเป็นจริง ว่ามันเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์(ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้) มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา แล้วโลกธรรมก็ครอบงำจิตเขาได้ คือเขามีความยินดีเมื่อประสบโลกธรรมฝ่ายที่น่าปรารถนา และยินร้ายต่อโลกธรรมฝ่ายที่ไม่น่าปรารถนา เขาจึงไม่พ้นไปจากทุกข์ได้ ส่วนอริยสาวก เมื่อประสบโลกธรรม ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายน่าปรารถนาหรือไม่น่าปรารถนา ก็ไม่ยินดียินร้าย รู้เท่าทัน...จึงพ้นไปจากทุกข์ได้

อสัทธรรมที่ครอบงำจิตพระเทวทัต

(97) **เทวทัตตสูตร** คิชฌกูฏ : หลังจากพระเทวทัตแยกตัวออกไป(จากคณะสงฆ์ของพระพุทธองค์) ไม่นาน วันหนึ่ง พระพุทธองค์ตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า เป็นการดีแล้วที่ภิกษุพิจารณาความสูญเสีย(วิบัติ) และความสมประสงค์(สมบัติ) ของตนและของคนอื่น เป็นครั้งคราว เทวทัตนั้นมีจิตถูกอสัทธรรม 8 ประการครอบงำย่ำยีแล้ว เธอต้องไปเกิดในอบาย ในนรก อยู่ชั่วกัป ไม่มีทางแก้ไขได้ อสัทธรรม 8 ประการนั้นคือ 1. ลาภ 2. ความเสื่อม-

ลาภ 3. ยศ 4. ความเสื่อมยศ 5. สักการะ(ความยกย่องนับถือ) 6. ความเสื่อมสักการะ 7. ความมุ่งร้าย(ปาปิจฉตา-ความปรารถนาอันเป็นบาป) 8. ความเป็นผู้มีมิตรชั่ว

ตรัสอีกว่า อสัทธรรมทั้ง 8 ประการดังกล่าว ภิกษุต้องครอบงำย่ำยีมันให้ได้ เพราะถ้าไม่ครอบงำย่ำยีมัน อาสวะที่ทำให้เกิดความคับแค้นเดือดร้อน ก็จะเกิดขึ้นได้ เมื่อครอบงำย่ำยีมันเสียได้ อาสวะที่ทำให้เกิดความคับแค้นเดือดร้อน ก็มีไม่ได้

(98) **อุตตรสูตร** ที่วิหารชื่อ วัฏฏชาลิกา ใกล้ภูเขาสังเขยยกะ ในมหิสวัตถุชนบท พระอุตระกล่าวสอนภิกษุทั้งหลายด้วยเรื่องอสัทธรรม 8 ประการ(เหมือนที่พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายในเทวทัตตสูตรข้างต้นทุกประการ) เทพเวสสวัณผ่านมาได้ยินข้อความทั้งหมดนั้น จึงไปเข้าเฝ้าท้าวสักกะในดาวดึงส์ ทูลเรื่องที่ได้ยินมาให้ทรงทราบ ท้าวสักกะทราบดังนั้นก็ไปพบพระอุตระในบัดดล เมื่อได้ความว่าเป็นเรื่องจริง จึงถามพระอุตระว่าคำสอนที่กล่าวไปนั้น คิดได้เอง หรือว่าเป็นคำสอนของพระพุทธองค์?

พระอุตระตอบด้วยการอุปมาว่า ท่านก็เหมือนคนที่ไปได้ข้าวเปลือกจากกองข้าวเปลือกกองใหญ่ คำสอนที่นำมาสอนภิกษุทั้งหลาย ก็คือคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้านั่นเอง

ท้าวสักกะทรงตื่นเต้นที่ได้ฟังเช่นนั้น และได้ทรงเล่าถึงที่มาของคำสอนเรื่องนี้ให้พระอุตระฟัง (คือเนื้อหาทั้งหมดในเทวทัตตสูตรข้างต้น)

วิธีปฏิบัติธรรมของพระนันทะ (ศากยะ)

(99) **นันทสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าจะเรียกนันทะให้ถูก ต้องเรียกว่า กุลบุตร(ลูกผู้ชายมีตระกูล) ว่า ผู้ทรงพลัง, ว่า ผู้น่าเลื่อมใส, ว่า ผู้มีความรักอันแรงกล้า ทั้งนี้ เพราะภิกษุนันทะได้คุ้มครอง(ควบคุม)ทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย รู้ประมาณในโภชนะ มีความเพียรในอันตื่นตัวอยู่เสมอ มีสติสัมปชัญญะให้สามารถประพฤติพรหมจรรย์ได้บริบูรณ์

ทรงขยายความว่า การคุ้มครองทวารอินทรีย์ของนันทะ คือ ไม่ว่าจะเหลียวไปทางทิศไหน ก็สำรวมจิต นึกในใจว่า เมื่อเหลียวไป ธรรมอันเป็นบาปอกุศลอันได้แก่ ความรัก-ความชัง(อภิชฌาและโทมนัส) ต้องไม่ครอบงำจิตเราได้ เธอมีความรู้สึกตัวในการเหลียวดูนั้น, การรู้ประมาณในโภชนะของนันทะ คือ นันทะพิจารณาโดยโยนิโสมนสิการแล้วจึงฉันอาหาร ไม่ฉันเพื่อเล่น เพื่อมัวเมา...ฉันพอให้เอื้อต่อการประพฤติพรหมจรรย์, การมีความเพียรในอันตื่นตัวอยู่เสมอของนันทะคือ ตอนกลางวันนันทะชำระจิตให้สะอาดจากนิวรณ์ ด้วยการจงกรม ด้วยการนั่ง, ในมัชฌิมยามแห่งราตรี นันทะนอนโดยสีหไสยา...มีสติสัมปชัญญะ กำหนดในใจที่จะลุกขึ้น, ในปัจฉิมยามแห่งราตรี นันทะลุกขึ้น ชำระจิตให้สะอาดจากนิวรณ์ ด้วยการจงกรม ด้วยการนั่ง, การมีสติ-สัมปชัญญะของนันทะ คือนันทะรู้เวทนาที่เกิดขึ้น ดำรงอยู่ ดับไป, รู้วิตก(ความนึกคิด)ที่เกิดขึ้น ดำรงอยู่ ดับไป

(ภิกษุนันทะรูปนี้ หมายถึงพระนันทะ ผู้เป็นพุทธอนุชา)

พระชั่ว ทรงให้ขับออกจากหมู่

(100) **กรัณฑวสูตร** ครั้งหนึ่ง ที่ฝั่งสระโบกขรณีชื่อ คัค-ครา ใกล้เมืองจัมปา มีเรื่องภิกษุโจทอาบัติกัน ภิกษุที่ถูกโจท ใช้วิธีพูดกลบเกลื่อน เฉไฉออกนอกเรื่อง แสดงอาการฟืดฟัดไม่ยำเกรงกัน พระพุทธองค์มีพระดำรัสสั่งแก่ภิกษุทั้งหลาย(ฝายโจทก์)ว่า ให้กำจัดคนเช่นนั้นออกไป

ตรัสว่า คนบางคน เดินเหิน เหยียดคู้ ทรงสังฆาฏิ บาตร และจีวร เหมือนภิกษุที่ดีอื่นๆ ตราบที่ภิกษุทั้งหลายยังไม่เห็นอาบัติของเขา ต่อเมื่อใดเขาถูกเห็นอาบัติ เมื่อนั้นภิกษุทั้งหลายก็รู้ว่าเขาเป็นคนทำลายสมณะ เป็นสมณะแกลบ เป็นสมณะหยากเยื่อ เมื่อรู้อย่างนี้แล้ว ก็ขับออกไป เพื่อไม่ให้คนเช่นนั้นอยู่ทำลายภิกษุที่ดี

ทรงยกอุปมาเปรียบเทียบดังนี้

เหมือนหญ้าชนิดหนึ่งที่ทำลายต้นข้าว มีเมล็ดเหมือนข้าวลีบ มีเมล็ดเหมือนข้าวตายรวง เกิดในนาข้าวที่สมบูรณ์, ราก ก้าน และใบของมันก็เหมือนต้นข้าวทั่วไป ตราบเท่าที่มันยังไม่ออกรวง แต่พอมันออกรวง จึงได้รู้กันว่ามันเป็นหญ้าทำลายต้นข้าว แล้วมันก็ถูกถอนทิ้งทิ้งราก...

เหมือนกองข้าวเปลือกกองใหญ่ ที่คนกำลังสาดซัด เม็ดข้าวเปลือกแข็งแกร่งจะอยู่ส่วนหนึ่ง ส่วนที่หักลีบ จะถูกลมพัดไปทางหนึ่ง เจ้าของก็จะเอาไม้กวาดวีข้าวที่หักลีบทิ้ง เพื่อไม่ให้มันอยู่ปนกับข้าวเปลือกที่ดี...

เหมือนคนที่ต้องการกระบอกตักน้ำ ถือขวานดมเข้าป่า เอา

สันขวานเคาะต้นไม้, ต้นที่แข็งมีแก่น ถูกเคาะด้วยสันขวาน เสียงย่อมแน่น ส่วนต้นไม้ที่ผุใน ชุ่มน้ำ มีขุย พอถูกเคาะก็จะมีเสียงก้อง คนก็จะเลือกเอาต้นไม้ผุมีเสียงดังก้อง ตัดโคนตัดปลาย แล้วคว้านข้างในออก ทำเป็นกระบอกตักน้ำ

ในพระคาถาท้ายพระสูตร กล่าวอีกว่า

เมื่อได้อยู่ร่วมกัน จึงรู้ว่าใครเป็นคนมีความปรารถนาอันชั่ว มักโกรธ...ตระหนี่ โอ้อวด คนบางคนอยู่ต่อหน้าผู้คน พูดเพราะเหมือนสมณะ อำพรางความชั่วของตน...เมื่อทราบธาตุแท้ของเขาแล้ว ให้พร้อมใจกันขับเขาออกไป...เมื่อได้กำจัดคนชั่วออกไปแล้ว จงเป็นผู้มีสติ แล้วมีความพร้อมเพรียงกัน มีปัญญารักษาตน จักสิ้นทุกข์ได้

มหาวรรคที่ 2

เปรียบพระอริยสาวกเหมือนม้าอาชาไนย

(101) **เวรัญชสูตร** เนื้อหาของพระสูตรนี้ เหมือนเรื่องในเวรัญชกัณฑ์ตอนต้น(เล่ม 1 หน้า 2-5) ทุกประการ (102) **สีหสูตร** เนื้อหาของพระสูตรนี้กล่าวถึงแล้วในเภสัชชขันธกะ (เล่ม 3 หน้า 169-173)

(103) **อาชัญญสูตร** ทรงเปรียบเทียบภิกษุผู้เป็นพระอริยสาวก กับม้าอาชาไนยของพระราชา ว่ามีคุณสมบัติ 8 ประการดังนี้

1. พระอริยสาวกเป็นผู้มีศีล สำรวมในปาติโมกข์...ถือปฏิบัติในสิกขาบททั้งหลาย เปรียบกับม้าอาชาไนยซึ่งมีกำเนิดที่ดีทั้งทางแม่และพ่อ และเกิดในถิ่นม้าอาชาไนยชั้นดีเกิด 2. พระอริยสาวกฉันอาหารที่เขาถวาย ไม่ว่าจะดีเลวอย่างไร ก็ไม่รังเกียจ เปรียบกับม้าอาชาไนยซึ่งไม่ว่าจะกินของสดหรือของแห้ง ก็กินอย่างเรียบร้อย ไม่ให้หล่นเรี่ยราด 3. พระอริยสาวกเกลียดทุจริตทางกายวาจาใจ และการมีบาปอกุศลธรรม เปรียบกับม้าอาชาไนยรังเกียจที่จะนั่งหรือนอนทับอุจจาระปัสสาวะ 4. พระอริยสาวกมีความยินดี มีการอยู่ร่วมที่เป็นสุข ไม่ทำให้ภิกษุอื่นเดือดร้อน เปรียบกับม้าอาชาไนย ซึ่งมีความยินดี มีการอยู่ร่วมที่เป็นสุข ไม่รบกวนม้าเหล่าอื่น 5. พระอริยสาวกเปิดเผยความโอ้อวด ความดื้อ ความคด(ของตัวเอง) ที่มีต่อพระศาสดา หรือต่อเพื่อนพรหมจรรย์ ตามความเป็นจริง เปรียบกับม้าอาชาไนยซึ่งเปิดเผยความผยอง ความพยศ ความเจ้าเล่ห์(ของตน) ต่อนายสารถี ตามที่มันเป็น 6. พระศาสดาหรือเพื่อนพรหมจรรย์ช่วยกำจัดความโอ้อวด เป็นต้นของพระอริยสาวกได้ เปรียบกับสารถีปราบความพยศเป็นต้น ของม้าอาชาไนยได้ 7. พระอริยสาวกมีความสำเหนียก (สิกฺขิตา-ตระหนัก,ฝึกฝน) โดยนึกในใจว่า ภิกษุอื่นจะมีความสำเหนียกหรือไม่ก็ตาม ตนก็จะมีความสำเหนียก และเมื่อปฏิบัติก็ปฏิบัติทางตรง คืออริยมรรคมีองค์ 8 เปรียบกับม้าอาชาไนยซึ่งเอาภาระ(ลากเข็น) โดยไม่เกี่ยงว่าม้าอื่นจะทำหรือไม่ทำ และเมื่อเดินก็เดินตรง(ไม่ออกนอกทาง) 8. พระอริยสาวกเป็นผู้ระดมความเพียร เอาชีวิตเข้าแลกจนกว่าจะได้บรรลุมรรคผล เปรียบ

กับม้าอาชาไนยซึ่งอุดมด้วยเรี่ยวแรง(เรี่ยวแรงไม่ถดถอย) จนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต

เปรียบเทียบระหว่างคนโกงกับม้าโกง

(104) **ขฬุงคสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ทั้งคน(ภิกษุ)และม้า มีความโกงที่เปรียบเทียบกันได้ดังนี้ 1. ภิกษุที่ถูกโจทด้วยอาบัติ แล้วหลบเลี่ยงว่าตนลืมนึกไป เปรียบกับม้าโกงซึ่งนายสารถีเอาประตักทิ่มเตือนให้เดิน กลับถอยหลัง 2. ภิกษุที่ถูกโจทด้วยอาบัติ แล้วโต้กลับว่า คำพูดของคนโง่ไม่มีประโยชน์ เปรียบกับม้าโกงซึ่งนายสารถีเอาประตักทิ่มเตือนให้เดิน กลับดีดก้นถีบธูปรถหัก 3. ภิกษุที่ถูกโจทด้วยอาบัติ กลับโจทอาบัติโต้กลับผู้เป็นโจทก์ เปรียบกับม้าโกงซึ่งนายสารถีเอาประตักทิ่มเตือนให้เดิน กลับยกขาขึ้นตะกุยงอนรถ ถีบงอนรถ 4. ภิกษุที่ถูกโจทด้วยอาบัติ แล้วพูดกลบเกลื่อนเฉไฉออกนอกเรื่อง แสดงอาการโกรธเคืองไม่ยำเกรง เปรียบกับม้าโกงซึ่งนายสารถีเอาประตักทิ่มเตือนให้เดิน กลับออกนอกทางให้รถพลิกคว่ำ 5. ภิกษุที่ถูกโจทด้วยอาบัติ แล้วยกไม้ยกมือปฏิเสธในท่ามกลางที่ประชุมสงฆ์ เปรียบกับม้าโกงซึ่งนายสารถีเอาประตักทิ่มเตือนให้เดิน กลับเชิดอกเผ่นทะยานขึ้น 6. ภิกษุที่โจทด้วยอาบัติ ไม่เอื้อเฟื้อ(ไม่นำพา)สงฆ์ ไม่เอื้อเฟื้อผู้โจทก์ ทั้งที่มีอาบัติติดตัว ก็ยังไปไหนต่อไหนตามอำเภอใจตน เปรียบกับม้าโกงซึ่งนายสารถีเอาประตักทิ่มเตือนให้เดิน ก็ไม่สนใจด้ามประตัก กัดฟัดบังเหียนแผ่นหนี 7. ภิกษุที่ถูกโจทด้วยอาบัติ ไม่ยอมรับว่าตนต้องอาบัติ ใช้วิธีนิ่งให้

สงฆ์อึดอัดใจ เปรียบกับม้าโกงซึ่งนายสารถีเอาประตักทิ่มเตือนให้เดิน เอาแต่ยืนทื่อไม่ก้าวไม่ถอย 8. ภิกษุที่ถูกโจทด้วยอาบัติ หงุดหงิดว่าตนถูกหาเรื่องใส่ความ แล้วลาสิกขาออกไป เปรียบกับม้าโกงซึ่งนายสารถีเอาประตักทิ่มเตือนให้เดิน กลับคุกเข่าลงนอนทับเท้าตัวเอง

อวิชชาเป็นสุดยอดของมลทิน

(105) **มลสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า มลทิน(ความเศร้าหมอง, ความเสียหาย) มี 8 อย่างคือ 1. มลทินของมนต์ คือการไม่ท่องบ่น 2. มลทินของบ้านเรือน คือความไม่หมั่นขยัน 3. มลทินของผิวพรรณ คือความเกียจคร้าน 4. มลทินของผู้รักษาคือความประมาท(เลินเล่อ) 5. มลทินของหญิง คือความประพฤติ(ชั่ว) 6. มลทินของผู้ให้ คือความตระหนี่ 7. มลทินทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า คือบาปอกุศลธรรม สุดท้ายตรัสว่า

"ขอบอกว่า มลทินที่ยิ่งกว่ามลทิน(ดังกล่าวแล้ว)นั้น คือ อวิชชาเป็นมลทินอย่างยิ่ง"

(106) **ทูตสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า คุณสมบัติของภิกษุผู้เป็นทูต(ผู้ทำหน้าที่เจรจาความ) มี 8 อย่างคือ 1. รู้จักฟัง (โสตา) 2. รู้จักพูดให้ผู้อื่นฟัง(สาเวตา) 3. สนใจเรียนรู้(อุคฺคเหตา) 4. มีความจำดี(ธาเรตา) 5. เป็นผู้รู้(วิญฺญาตา-รู้อะไรเป็นอะไร) 6. ทำให้ผู้อื่นรู้(วิญฺญาเปตา) 7. ฉลาดในเรื่องที่มีประโยชน์-ไม่มีประโยชน์ (กุสโล สหิตาสหิตสฺส) 8. ไม่ชวนทะเลาะ(โน กลหการโก)

ทรงยกย่องพระสาริบุตรว่า เป็นผู้มีคุณสมบัติทั้ง 8 อย่าง นี้

หญิง-ชายต่างเป็นบ่วงคล้องมัดกัน

(107) **ปฐมพันธนสูตร** (108) **ทุติยพันธนสูตร** 2 พระสูตรนี้ ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย เนื้อหาเหมือนกันทุกประการ คือ ตรัสว่า หญิงย่อมผูกมัดชาย (และ)ชายย่อมผูกมัดหญิง ด้วยอาการ 8 อย่างคือ 1. ด้วยรูป 2. ด้วยการยิ้มหัว 3. ด้วยคำพูด 4. ด้วยเพลงร้อง 5. ด้วยการร้องไห้(ออดอ้อน) 6. ด้วยอากัปกิริยา (หมายถึงการนุ่มห่ม,กิริยามารยาท) 7. ด้วยของฝาก 8. ด้วยผัสสะ

ตรัสว่า ผู้ถูกผูกด้วยอาการ 8 อย่างนี้ เรียกว่า ถูกคล้องด้วยบ่วง

พระธรรมวินัยมีความน่าอัศจรรย์เหมือนมหาสมุทร

(109) **ปหาราทสูตร** ครั้งหนึ่ง ขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่โคนต้นสะเดาที่นเฬรุยักษ์สิงสถิตอยู่ ใกล้เมืองเวรัญชา จอมอสูรชื่อปหาราทะเข้าเฝ้า พระพุทธองค์ตรัสถามเขาว่า พวกอสูรมีความรื่นรมย์ในมหาสมุทรกันหรือไม่? จอมอสูรกราบทูลว่า พวกเขาย่อมพากันรื่นรมย์ในมหาสมุทร พระพุทธองค์ตรัสถามอีกว่า ในมหาสมุทร มีสิ่งน่าอัศจรรย์อยู่เท่าไร จึงทำให้พวกอสูรยินดีรื่นรมย์ได้?

จอมอสูรกราบทูลว่า ในมหาสมุทรมีสิ่งน่าอัศจรรย์อยู่ 8 อย่าง คือ 1. มหาสุมทรมีความลาด ลุ่ม ลึก ลงไปตามลำดับ... 2. มหาสมุทรเต็มเปี่ยมอยู่เสมอ... 3. มหาสุมทรไม่เกลื่อนด้วยซากศพ เพราะซากศพถูกคลื่นซัดขึ้นฝั่งหมด... 4. แม่น้ำสายใหญ่ๆ เมื่อไหลไปถึงมหาสุมทร ย่อมทิ้งชื่อและโคตร(แหล่งที่มา)ของตัวเองแต่เดิมหมด... 5. มหาสุมทรไม่เคยพร่อง หรือล้นเพราะน้ำจากแม่น้ำและจากฝน... 6. มหาสุมทรมีรสเดียว คือรสเค็ม... 7. มหาสมุทร มีรัตนะ(สิ่งมีค่า เช่น แก้ว มุกดา แก้วมณี เป็นต้น) มากมายหลายชนิด... 8. มหาสมุทรเป็นที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตใหญ่ๆ (นอกจากปลาใหญ่ ก็ยังมีอสูร นาค คนธรรพ์ รวมอยู่ด้วย)

กราบทูลดังนี้แล้ว จอมอสูรได้ทูลถามพระพุทธองค์ว่า ในพระธรรมวินัยนี้ ภิกษุทั้งหลายมีความรื่นรมย์กันหรือไม่? มีพระดำรัสตอบว่า พวกภิกษุก็พากันรื่นรมย์ในธรรมวินัยเช่นกัน... ทรงเปรียบเทียบความน่าอัศจรรย์ของมหาสมุทรกับพระธรรมวินัยดังนี้

1. ในพระธรรมวินัยนี้ มีการศึกษา(วิธีฝึกฝนอบรม) ไปตามลำดับ มีการกระทำไปตามลำดับ มีการปฏิบัติไปตามลำดับ มิใช่จะมีการบรรลุอรหัตตผลได้ทันที เป็นความน่าอัศจรรย์เหมือนที่มหาสมุทรมีความ ลาด ลุ่ม ลึก ไปตามลำดับ

2. ในพระธรรมวินัยนี้ พระอริยสาวกไม่มีการล่วงละเมิดสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว ชนิดยอมตาย เป็นความน่าอัศจรรย์เหมือนที่มหาสมุทรเต็มเปี่ยมอยู่เสมอ

3. ในพระธรรมวินัยนี้ ภิกษุทุศีล ปกปิดกรรมชั่ว ไม่เป็นสมณะแล้วแต่แสดงตนว่าเป็นสมณะ สงฆ์ย่อมไม่อยู่ร่วมด้วย โดยการยกวัตร(ลงอุกเขปนียกรรม)เธอในทันที ทั้งๆ ที่อยู่ท่ามกลางสงฆ์ เป็นความน่าอัศจรรย์เหมือนที่มหาสมุทรไม่เกลื่อนด้วยซากศพ

4. ในพระธรรมวินัยนี้ คนจากวรรณะ 4 คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร เมื่อออกบวชเป็นบรรพชิต ย่อมทิ้งนามและโคตรเดิมของตนหมดสิ้น มีแต่ความเป็นศากยบุตร เป็นความน่าอัศจรรย์ เหมือนกับที่แม่น้ำทุกสายเมื่อไหลสู่มหาสมุทร ก็ทิ้งนามและโคตรของตนหมดสิ้น

5. ในพระธรรมวินัยนี้ แม้ภิกษุเป็นอันมากจะดับขันธปรินิพพานอยู่องค์แล้วองค์เล่า นิพพานธาตุก็ไม่เคยปรากฏว่าจะพร่องหรือล้นด้วยภิกษุเหล่านั้น เป็นความน่าอัศจรรย์ เหมือนที่มหาสมุทรไม่เคยพร่องหรือล้นด้วยน้ำจากแม่น้ำและจากน้ำฝน

6. ในพระธรรมวินัยนี้ มีรสเดียว คือวิมุตติรส(ความหลุดพ้น) เป็นความน่าอัศจรรย์ เหมือนที่มหาสมุทรมีรสเดียวคือรสเค็ม

7. ในพระธรรมวินัยนี้ มีรัตนะ(ธรรมอันล้ำค่า)มากมาย คือ สติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4. อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 อริยมรรคมีองค์ 8 เป็นความน่าอัศจรรย์เหมือนที่มหาสมุทรมีรัตนะมากมายหลายชนิด

8. ในพระธรรมวินัยนี้ เป็นที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตใหญ่ คือ อริยบุคคล 8 เหล่า (มีโสดาบัน, ผู้ปฏิบัติเพื่อเป็นโสดาบัน

เป็นต้น) เป็นความน่าอัศจรรย์เหมือนที่มหาสมุทรเป็นที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตใหญ่ๆ

ตรัสว่า เพราะมีธรรมอันน่าอัศจรรย์เช่นนี้ ภิกษุทั้งหลายได้ประจักษ์แล้ว จึงมีความรื่นรมย์กันอยู่ (โปรดอ่านเปรียบเทียบกันในเล่ม 4 หน้า 170-172)

(จอมอสูร แปลจากคำว่า อสุรินฺโท หมายถึงหัวหน้าอสูรซึ่งมีอยู่ 3 ตน คือ 1. เวปจิตติ 2. ราหู 3. ปหาราทะ อรรถกถากล่าวว่า จอมอสูรปหาราทะ ได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ในปีที่ 12 นับแต่ทรงตรัสรู้แล้ว)

(110) **อุโปสถสูตร** บุพพาราม : เนื้อหาของพระสูตรนี้เหมือนในเล่ม 4 หน้า 169-172 กล่าวถึงพระพุทธองค์ไม่ทรงสวดปาติโมกข์ เพราะในที่ประชุมสงฆ์มีภิกษุทุศีล พระมหาโมคคัลลานะรู้ว่าเป็นภิกษุรูปใด จึงฉุดลากออกจากที่ประชุม ตั้งแต่วันนั้นพระพุทธองค์ก็ไม่ทรงสวดปาติโมกข์ด้วยพระองค์เองอีกเลย และในคราวนั้น ทรงแสดงธรรมเรื่องความน่าอัศจรรย์ของพระธรรมวินัย เปรียบเทียบกับความน่าอัศจรรย์ของมหาสมุทร (เหมือนในปหาราทสูตรทุกประการ)

คหปติวรรค

คุณธรรมของคฤหัสถ์ผู้เป็นอนาคามี

(111) **ปฐมอุคคสูตร** กูฏาคารศาลา : ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า คฤหบดีชื่อ อุคคะ ชาวกรุงเวสาลี เป็นผู้มีลักษณะ 8

ประการ อันน่าอัศจรรย์ ตรัสดังนี้แล้ว ก็เสด็จเข้าพระวิหารที่ประทับ รุ่งขึ้น ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปบิณฑบาตที่บ้านของอุคคคฤหบดี เล่าให้ฟังเรื่องที่พระพุทธองค์ตรัสถึงดังกล่าว อุคคคฤหบดีกล่าวว่า ตนก็ไม่ทราบว่าพระพุทธองค์จะตรัสถึงตนอย่างไร แต่ที่ตนรู้ในตัวเองก็คือ 1. เมื่อได้เห็นพระพุทธองค์แต่ไกล ก็เกิดความเลื่อมใส 2. เมื่อได้ฟังอนุบุพพีกถาและอริยสัจ 4 (สามุกกังสิกา-ธรรม) ก็ได้ดวงตาเห็นธรรม ได้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสมณะ(เป็นอุบาสก) สมาทานสิกขาบท(ถือศีล 5) มีพรหมจรรย์เป็นที่ 5 (คือถือศีล 5 โดยเว้นจากการมีเพศสัมพันธ์) 3. มีภรรยาสาวอยู่ 4 นาง เมื่อบอกว่าตนรักษาศีลประพฤติพรหมจรรย์ ภรรยาคนที่ 1 ขอมีสามีใหม่ ตนก็ยินดียกให้ โดยไม่มีความผิดปกติเกิดขึ้นในจิตเลย 4. ทรัพย์สินที่มี ได้แจกจ่ายให้ทานแก่ผู้มีศีลมีกัลยาณธรรม 5. เข้าไปหาภิกษุด้วยความเคารพ 6. เมื่อภิกษุแสดงธรรม ก็ฟังด้วยความเคารพ ถ้าท่านไม่แสดงธรรม ตนก็แสดงธรรมให้ท่านฟัง 7. มีเทวดามาบอกว่า คำสอนของพระพุทธองค์เป็นคำสอนที่ดี ตนก็บอกไปว่า ท่านจะว่าดีหรือไม่ดี คำสอนของพระพุทธองค์ก็ดีอยู่แล้ว จิตของตนไม่ตื่นเต้นกับคำพูดของเทวดานั้นเลย 8. สังโยชน์เบื้องต่ำ(โอรัมภาคิยสังโยชน์) ตนละได้แล้ว(เป็นอนาคามี)

เมื่อได้ฟังคำกล่าวของอุคคคฤหบดีดังนี้ ภิกษุนั้นก็ทูลรายงานต่อพระพุทธองค์. พระพุทธองค์ตรัสรับรองคำกล่าวของอุคคคฤหบดีว่าเป็นจริงทุกประการ

(112) **ทุติยอุคคสูตร** หัตถิคาม(แคว้นวัชชี) : ใจความเหมือนในปฐมอุคคสูตรทุกประการ ระบุชัดอีกว่า อุคคคฤหบดีเป็นชาวหัตถิคาม(แคว้นวัชชี)

คุณธรรมของหัตถกอุบาสก

(113) **ปฐมหัตถกสูตร** อัคคาฬวเจดีย์(เมืองอาฬวี) : ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า อุบาสกชื่อ หัตถกะ ชาวเมืองอาฬวี (เป็นราชกุมาร) เป็นผู้มีอริยทรัพย์ 7 ประการ(มีศรัทธา เป็นต้น)...ภิกษุรูปหนึ่งไปบิณฑบาตที่วังของหัตถกอุบาสก เล่าเรื่องนี้ให้ฟัง อุบาสกถามว่า ไม่มีคฤหัสถ์คนไหนเลยหรือที่พระพุทธองค์ทรงยกย่องเช่นนี้? เมื่อภิกษุนั้นตอบว่าไม่มี อุบาสกจึงกล่าวว่า ดีแล้วที่ไม่มีคฤหัสถ์คนไหนเลยได้รับยกย่องอย่างนี้

เมื่อทรงสดับจากคำทูลของภิกษุนั้น พระพุทธองค์ตรัสว่า หัตถกอุบาสกเป็นผู้มีความปรารถนาน้อย(อปฺปิจฺโฉ-มักน้อย) ไม่ประสงค์จะให้ใครรู้กุศลธรรมในตน

(114 **ทุติยหัตถกสูตร** อัคคาฬวเจดีย์ (เมืองอาฬวี) : วันหนึ่ง หัตถกอุบาสกพาอุบาสกบริวารประมาณ 500 คน เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ มีพระดำรัสถามว่า มีพวกพ้องมากมายออกอย่างนี้ มีวิธีเกื้อหนุนจุนเจือ(สงเคราะห์)กันอย่างไร? หัตถกอุบาสกกราบทูลว่า ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 กับพวกเขา คือ บางคนก็ใช้วิธีแบ่งปัน(ทาน) บางคนก็ใช้วิธีพูดจาอ่อนหวาน บางคนก็ใช้วิธีทำประโยชน์ให้ บางคนก็ใช้วิธีวางตัวเสมอกัน(สมานตฺตตา)

พระพุทธองค์ตรัสแก่หัตถกอุบาสกว่า การสงเคราะห์เพื่อนพ้องหมู่ใหญ่ ไม่ว่าในอดีต อนาคต หรือในปัจจุบัน ก็ล้วนแต่ต้องทำด้วยสังคหวัตถุ 4 นี้

และหลังจากหัตถกอุบาสกทูลลากลับไปแล้ว พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า หัตถกอุบาสกเป็นคนมีอริยทรัพย์ 7

และมีความปรารถนาน้อย (รวมเป็นคุณธรรม 8 ประการ)

อุบาสกคืออบุคคลเช่นไร

(115) **มหานามสูตร** นิโครธาราม (กรุงกบิลพัสดุ์) : เจ้าศากยะพระนามว่า มหานามะ ทูลถามว่า คนเช่นไรได้ชื่อว่าอุบาสก? พระพุทธองค์มีพระดำรัสตอบว่า เมื่อใดบุคคลถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะ เมื่อนั้นก็ได้ชื่อว่า อุบาสก

มหานามะ : ทำอย่างไร อุบาสกจึงได้ชื่อว่าผู้มีศีล?

พระพุทธองค์ : เมื่ออุบาสกงดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา...(มีศีล 5) ก็ได้ชื่อว่าผู้มีศีล

มหานามะ : แค่ไหนเพียงไร อุบาสกจึงได้ชื่อว่า เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน ไม่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น?

พระพุทธองค์ : ตนเองมีศรัทธา...มีศีล...มีการเสียสละแบ่งปัน(จาคะ)... สนใจฟังธรรม... เป็นผู้จดจำธรรมที่ได้ฟังแล้ว...เป็นผู้พิจารณาอรรถแห่งธรรมที่ได้ฟังแล้ว... รู้ทั่วถึงอรรถ รู้ทั่วถึงธรรมแล้วปฏิ-บัติถูกหลักธรรม แต่ไม่มีการชักชวนผู้อื่นให้เป็นคนมีศรัทธา เป็นต้น(อย่างที่ตัวเองเป็น) อุบาสกเช่นนี้จัดว่า เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน

ไม่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น (อุบาสก ผู้มีศรัทธา ฯลฯ และมีการชักชวนผู้อื่นให้เป็นเหมือนตน จัดว่าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตนและปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น)

(116) **ชีวกสูตร** ชีวกัมพวัน(กรุงราชคฤห์) : เนื้อหาเหมือนในมหานามสูตรข้างต้น ทุกประการ

พลังที่ทำให้รู้ว่าคนเป็นพระอรหันต์

(117) **ปฐมพลสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า บุคคล 8 จำพวก มีกำลังกันคนละอย่างคือ 1. ทารก มีการร้องไห้เป็นกำลัง 2. มาตุคาม มีความโกรธเป็นกำลัง 3. โจร มีอาวุธเป็นกำลัง 4. พระราชา มีอิสริยยศ(ความเป็นใหญ่) เป็นกำลัง 5. คนพาล มีการเพ่งโทษ(จับผิด)ผู้อื่นเป็นกำลัง 6. บัณฑิต มีการไม่เพ่งโทษ(แบบคนพาล)เป็นกำลัง(นิชฌตฺติพลา-สนใจแต่ว่าอะไรคือประโยชน์หรือมิใช่ประโยชน์) 7. บุคคลผู้เป็นพหูสูต มีการพิจารณาเป็นกำลัง(ปฏิสงฺขานพลา) 8. สมณพราหมณ์(นักบวช) มีขันติเป็นกำลัง

(118) **ทุติยพลสูตร** วันหนึ่ง ทรงถามพระสารีบุตรว่า มีพลังอะไรที่ทำให้พระอรหันต์ประกาศรับรองความสิ้นอาสวะของตนได้? พระสารีบุตรกราบทูลว่า พระอรหันต์มีพลัง 8 อย่างคือ 1. เห็นชัดในความไม่เที่ยงของสังขาร 2. เห็นชัดว่ากามเหมือนหลุมถ่านเพลิง 3. มีจิตน้อมไปหาวิเวก 4. ได้เจริญสติปัฏฐาน 4 5.

ได้เจริญอิทธิบาท 4 6. ได้เจริญอินทรีย์ 5 7. ได้เจริญโพชฌงค์ 7 8. ได้เจริญอริยมรรคมีองค์ 8

ช่วงกาลที่ไม่เหมาะแก่การอยู่ประพฤติพรหมจรรย์

(119) **อักขณสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ปุถุชนพูดกันว่า เมื่อถึงเวลาเหมาะจึงลงมือประกอบกิจ แต่พวกเขาก็ไม่รู้จัก ว่าอะไรคือเวลา(ขณะ)หรือไม่ใช่เวลา กาลเวลา(ยุคสมัย, ช่วงกาล)ที่ไม่เหมาะในการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์มีอยู่ 8 ช่วงกาลคือ 1. มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลก แต่ไปเกิดในนรก 2. มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลก แต่ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน 3. มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลก แต่ไปเกิดเป็นเปรต 4. มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลก แต่ไปเกิดเป็นเทพที่มีอายุยืนนาน 5. มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลกแต่ไปเกิดในปัจจันตชนบท และอยู่ในหมู่ชนมิลักขะ ซึ่งไม่รู้ดีรู้ชอบ ไม่มีพุทธบริษัทไปมาหาสู่ 6. มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลก แต่เป็นคนมิจฉาทิฐิ 7. มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลก ได้เกิดในมัชฌิมชนบท แต่เป็นคนด้อยปัญญา บ้าใบ้ ไม่สามารถรู้อรรถแห่งสุภาษิตและทุภาษิต 8. มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลก แต่ทรงไม่แสดงธรรม ถึงจะได้เกิดในมัชฌิมชนบท และมีปัญญาไม่บ้าใบ้ พร้อมที่จะรู้อรรถแห่งสุภาษิตและทุภาษิตก็ตาม

แล้วตรัสว่า มีอยู่ช่วงกาลเดียวที่เหมาะแก่การอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ คือสมัยที่พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลก และได้ทรงประกาศคำสอน ทั้งบุคคลผู้นั้นก็เกิดในมัชฌิมชนบท และมีปัญญา ไม่บ้าใบ้ สามารถที่จะรู้อรรถแห่งสุภาษิตและทุภาษิตได้

ในพระคาถาท้ายพระสูตร กล่าวอีกว่า การที่ได้เกิดเป็นมนุษย์ในยุคสมัยที่มีพระพุทธเจ้าทรงประกาศคำสอน แล้วพลาดจากยุคสมัย ถือว่าหล่นร่วงจากยุคสมัย ทำอันตรายแก่ตัวเอง เพราะเป็นการยากที่จะมีความพร้อม 3 อย่างในเวลาเดียวกันคือ 1. มีพระพุทธเจ้า 2. (ตน)ได้เกิดเป็นมนุษย์ 3. มีการแสดงพระสัทธรรม

มหาปุริสวิตก-ความคิดนึกอย่างมหาบุรุษ

(120) **อนุรุทธสูตร** ขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ป่าเภสกลามฤคทายวัน เมืองสุงสุมารคิระ แคว้นภัคคะ พระอนุรุทธะอยู่ที่ป่าจีนวังสทายวัน(ป่าตะวันออก) แคว้นเจติ วันหนึ่งท่านนั่งคิดอยู่ในที่หลีกเร้นว่า ธรรม(โลกุตรธรรม)นี้ เป็นธรรมของผู้มีความมักน้อย...เป็นธรรมของผู้สันโดษ...เป็นธรรมของผู้ปลีกตนอยู่สงัด...เป็นธรรมของผู้ระดมความเพียร...เป็นธรรมของผู้มีสติตั้งมั่น...เป็นธรรมของผู้มีจิตมั่นคง...เป็นธรรมของผู้มีปัญญา...(คิดได้ 7 ข้อ) พระพุทธองค์ทรงทราบในความคิดนั้น จึงไปปรากฏพระองค์(ด้วยพระฤทธิ์)เพื่อโปรดพระอนุรุทธะ ทรงสาธุการว่า ที่คิดนึกอยู่นั้นถูกแล้ว เป็นมหาปุริสวิตก(คิดอย่างมหาบุรุษ) แต่ขอให้เพิ่มมหาปุริสวิตกอีกข้อหนึ่งเป็นข้อที่ 8 คือ "ธรรมนี้ เป็นของบุคคลผู้ชอบใจในธรรมที่ไม่ทำให้เนิ่นช้า-ผู้ยินดีในธรรมที่ไม่ทำให้เนิ่นช้า..."(ธรรมที่ทำให้เนิ่นช้า หมายถึงตัณหา มานะ ทิฐิ เรียกว่า ปปัญจธรรม)

ทรงสั่งสอนพระอนุรุทธะอีกว่า เมื่อได้ตรึกมหาปุริสวิตก 8

ประการนี้ ก็เป็นอันหวังได้ว่า จักบรรลุฌาน 4 โดยไม่ยาก ซึ่งจะเป็นเครื่องอยู่สุขในปัจจุบัน ในเวลาเช่นนั้น ผ้าบังสุกุลก็จะปรากฏแก่เธอเหมือนทีบใส่ผ้าหลากสีสันของคฤหบดี...คำข้าวที่ได้จากเดินบิณฑบาตก็จะปรากฏเหมือนข้าวสุกแห่งข้าวสาลีปลอดเมล็ดดำ พร้อมด้วยแกงและกับหลายอย่าง...โคนไม้(ที่อยู่อาศัย) ก็จะปรากฏเหมือนเรือนยอดของคฤหบดี...หญ้าที่ใช้รองนอนและนั่งก็จะปรากฏเหมือนบัลลังก์หรูของคฤหบดี...ยาดองด้วยน้ำมูตรเน่าก็จะปรากฏเหมือน เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย (เภสัชชั้นดี) ของคฤหบดี

ทรงแนะนำให้พระอนุรุทธะอยู่จำพรรษาที่นั่นต่อไป และเมื่อเสด็จกลับ(ด้วยพระฤทธิ์) ไปยังป่าเภสกลามฤคทายวัน ก็ได้ทรงสอนภิกษุทั้งหลายด้วยมหาปุริสวิตก 8 ประการนั้น

1. ข้อว่า ธรรมนี้ของคนมักน้อย...หมายความว่า เมื่อตนเป็นคนมักน้อย ฯลฯ เป็นคนชอบใจในธรรมที่ไม่ทำให้เนิ่นช้า ก็จะต้องไม่ปรารถนาที่จะให้คนทั้งหลายรู้ว่าตัวเองมีธรรมนั้นๆด้วย (ไม่อวด. ไม่ข่ม. ไม่ต้องการคำยกย่องสรรเสริญ)

2. ข้อว่า ธรรมนี้ของผู้สันโดษ...หมายความว่า สันโดษด้วยปัจจัย 4 ตามมีตามได้

3. ข้อว่า ธรรมนี้ของผู้สงัด...หมายความว่า เมื่อภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พระราชา มหาอำมาตย์ เดียรถีย์ และสาวกเดียรถีย์ เข้าไปหา ภิกษุนั้นก็มีจิตน้อมไปในความสงัด (วิเวก) ยินดีในเนกขัมมะ พูดแต่ถ้อยคำที่เหมาะสม(ไม่คลุกคลี)

4. ข้อว่า ธรรมนี้ของผู้ระดมความเพียร...หมายความว่า

ระดมความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อความถึงพร้อมแห่งกุศลธรรม มีความบากบั่นมุ่งมั่นไม่ย่อท้อ

5. ข้อว่า ธรรมนี้ของผู้มีสติตั้งมั่น...หมายความ มีสติคุ้มครองตน คือระลึกถึงสิ่งที่ทำคำที่พูดแม้นานได้

6. ข้อว่า ธรรมนี้ของผู้มีจิตมั่นคง...หมายความว่า เป็นผู้ได้บรรลุฌาน 4

7. ข้อว่า ธรรมนี้ของผู้มีปัญญา...หมายความว่า มีปัญญาพิจารณาเห็นความเกิดความดับ ทำลายกิเลส ถึงความสิ้นทุกข์สิ้นเชิง

8. ข้อว่า ธรรมนี้ของผู้ชอบใจในธรรมที่ไม่ทำให้เนิ่นช้า... หมายความว่า จิตของภิกษุนั้น ดิ่งสู่การดับกิเลสที่เป็นเหตุให้เนิ่นช้า (ดิ่งตรงสู่การดับตัณหา มานะ ทิฐิ)

พระอนุรุทธะได้อยู่บำเพ็ญเพียรที่ป่าจีนวังสทายวัน จนกระทั่งได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

ทานวรรค

การให้ทานมีได้หลายลักษณะ

(121) **ปฐมทานสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ทานมี 8 ลักษณะ คือ 1. พบผู้รับทานจึงให้ทาน 2. มีความกลัวจึงให้ทาน 3. ต้องการตอบแทนจึงให้ทาน 4. หวังได้รับการตอบแทนจึงให้ทาน 5. คิดว่าเป็นการดีจึงให้ทาน 6. เห็นว่าเป็น(สมณพราหมณ์)

ผู้ไม่มีการหาเลี้ยงชีพ จึงให้ทาน 7. ต้องการมีชื่อเสียงจึงให้ทาน 8. มุ่งให้เป็นเครื่องปรุงแต่ง จึงให้ทาน (122) **ทุติยทานสูตร** มีทานอีก 3 ประเภทคือ 1. ทานที่ให้ด้วยศรัทธา 2. ทานที่ให้ด้วยหิริ 3. ทานที่ไม่มีโทษ (หมายถึงทานที่เป็นกุศล) ทานทั้ง 3 ประเภทนี้ เป็นทางสู่สวรรค์(ไตรทิพย์)

(123) **ทานวัตถุสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ทานวัตถุ (เหตุแห่งการให้ทาน) มี 8 อย่างคือ 1. ให้ทานเพราะชอบพอกัน (ฉันทะ) 2. ให้ทานเพราะโกรธ 3. ให้ทานเพราะหลง(ให้อย่างมงาย) 4. ให้ทานเพราะกลัว 5. ให้ทานตามประเพณี 6. ให้ทานเพราะต้องการไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ 7. ให้ทานเพราะเห็นว่าจิตจะได้ผ่องใสเบิกบาน 8. ให้ทานเพื่อปรุงแต่งจิต

(124) **เขตตสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ทานที่ให้แก่บุคคลผู้ไม่ได้เจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ไม่มีผลมาก เปรียบเหมือนหว่านพืชลงในนาที่มีลักษณะ 8 อย่างคือ 1. เป็นที่ลุ่มๆ ดอนๆ 2. เป็นที่ปนหินปนกรวด 3. เป็นที่ดินเค็ม 4. เป็นที่ไถลงลึกไม่ได้ 5. เป็นที่ไม่มีทางน้ำเข้า 6. เป็นที่ไม่มีทางน้ำออก 7. เป็นที่ไม่มีเหมือง(มติกา-water couse) 8. เป็นที่ไม่มีคันนา (ตรัสนัยตรงกันข้ามไว้ด้วย)

(125) **ทานูปปัตติสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เหตุเกิดของทาน(ทานุปัตติ) มี 8 อย่าง ซึ่งแต่ละอย่างเป็นทานของผู้มีศีล ไม่ใช่ของผู้ทุศีล คือ 1. ให้ทานหวังไปเกิดเป็นกษัตริย์มหาศาล พราหมณ์มหาศาล คฤหบดีมหาศาล ซึ่งเป็นความคิดนึกไปทางต่ำก็จะเป็นไปตามนั้น 2. ให้ทานหวังไปเกิดเป็นเทพจาตุมหาราช...3.

ให้ทานหวังไปเกิดเป็นเทพชั้นดาวดึงส์...4. ให้ทานหวังไปเกิดเป็นเทพชั้นยามา...5. ให้ทานหวังไปเกิดเป็นเทพชั้นดุสิต...6. ให้ทานหวังไปเกิดเป็นเทพชั้นนิมมานรดี...7. ให้ทานหวังไปเกิดเป็นเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตดี...(7 ข้อนี้ เป็นเรื่องความปรารถนาของผู้มีศีลซึ่งจะสมหวังได้ก็เพราะจิตที่บริสุทธิ์) 8. ให้ทานหวังไปเกิดเป็นพรหม...(เฉพาะข้อนี้ นอกจากผู้ให้ทานเป็นผู้มีศีลแล้ว ยังเป็นผู้ปราศจากราคะด้วย ลำพังการให้ทานอย่างเดียว ไปเกิดเป็นพรหมไม่ได้ ทานเป็นเพียงเครื่องแต่งเติมเสริมจิต อันประกอบด้วยสมาธิและวิปัสสนา)

บุญกิริยาวัตถุและอานิสงส์ของการทำบุญ

(126) **ปุญญกิริยาวัตถุสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า บุญกิริยาวัตถุ(เรื่องที่จัดเป็นการทำบุญหรือทำความดี) มี 3 อย่าง คือ 1. การทำความดีด้วยทาน 2. การทำความดีด้วยศีล 3. การทำความดีด้วยภาวนา(ฝึกอบรมจิต)

ตรัสว่า บุคคลที่ทำความดีด้วยทานและศีลเพียงเล็กน้อย (ปริตฺต) ไม่ทำความดีด้วยการเจริญภาวนาเลย ตายไปย่อมเกิดเป็นผู้มีส่วนชั่วในมนุษย์(มนุสฺสโทภคฺย-เช่นเกิดในตระกูลต่ำต้อย) บุคคลที่ทำความดีด้วยทานและศีลพอประมาณ(มตฺตโส-ทำมากพอสมควร) ไม่ทำความดีด้วยการเจริญภาวนาเลย ตายไปย่อมเกิดเป็นผู้มีส่วนดีในมนุษย์(มนุสฺสโสภคฺย-เช่นเกิดในตระกูลดี) บุคคลที่ทำความดีด้วยทานและศีลอย่างมาก(อธิมตฺต-ทำมาก, ทำอย่างเข้มแข็ง) แต่ไม่ทำความดีด้วยภาวนาเลย ตายไปย่อมเป็น

เทพจาตุมหาราช...เป็นเทพชั้นดาวดึงส์...เป็นเทพชั้นยามา...เป็นเทพชั้นดุสิต...เป็นเทพชั้นนิมมานรดี...เป็นเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตดี และถ้าทำความดีด้วยทานและศีล เป็นพิเศษขึ้นไปอีก(อติเรกๆ) ก็จะเป็นเทพที่เหนือกว่าเทพในชั้นนั้นๆ โดยฐานะทั้ง 10 คือ อายุ-ทิพย์ วรรณะทิพย์ สุขทิพย์ ยศทิพย์ อธิปไตย(ความเป็นใหญ่)-ทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ โผฏฐัพพะทิพย์. (ระบุชัดว่า ท้าวมหาราชทั้ง 4 เป็นจอมเทพชั้นจาตุมหาราช, ท้าวสักกะ เป็นจอมเทพชั้นดาวดึงส์, ท้าวสุยามเทวบุตร เป็นจอมเทพชั้นยามา, ท้าวสันดุสิตเทวบุตร เป็นจอมเทพชั้นดุสิต, ท้าวสุนิมมิตเทวบุตร เป็นจอมเทพชั้นนิมมานรดี, ท้าวปรนิมมิตว-สวัตดีเทวบุตร เป็นจอมเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตดี คือเป็นจอมเทพในชั้นนั้นๆ ด้วยทานและศีลที่มีมากเป็นพิเศษ)

การให้ทานของสัตบุรุษ

(127) **ปฐมสัปปุริสสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า สัปปุริส-ทาน(การให้ทานของสัตบุรุษ) มี 8 ลักษณะคือ 1. ให้ของสะอาด (สุจี) 2. ให้ของประณีต (ปณีตๆ-ของที่ดี) 3. ให้ตามกาล(กาเลน-ตามเวลาเหมาะสม,ถูกเวลา) 4. ให้ของสมควร(กปฺปิยๆ-ของที่สมควรแก่เขา ซึ่งเขาจะใช้ได้) 5. เลือกให้(วิเจยฺย เทติ-พิจารณาเลือกให้, เลือกของเลือกคนที่จะให้) 6. ให้เป็นนิตย์(อภิณฺหๆ-ให้ประจำ,ให้อย่างสม่ำเสมอ 7. จิตผ่องใสเมื่อได้ให้(ททๆ จิตฺตๆ ปสา-เทติ) 8. ให้แล้วดีใจ(ทตฺวา อตฺตมโน โหติ)

ในพระคาถาท้ายพระสูตรกล่าวอีกว่า ผู้ให้ทานแก่ผู้

ประพฤติพรหมจรรย์ในลักษณะสัปปุริสทาน ย่อมเข้าถึงโลกอันไม่มีความเบียดเบียน(อพฺยาปชฺฌ) เป็นสุข

(128) **ทุติยสัปปุริสสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า สัปบุรุษ(คนดี)ย่อมเกิดมาเพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่มหาชน คือ 1. มารดาบิดา 2. บุตรภรรยา 3. ทาสกรรมกร 4. มิตรสหาย 5. ญาติผู้ล่วงลับ 6. พระราชา 7. เทวดา 8. สมณพราหมณ์, เปรียบเหมือนเมฆฝนห่าใหญ่ที่ตกลงมาให้ข้าวกล้าเจริญงอกงาม...

สรณคมน์และศีล 5 เป็นมหาทาน

(129) **ปุญญาภิสันทสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ห้วงบุญห้วงกุศล(ปุญฺญาภิสนฺทา กุสลาภิสนฺทา) ซึ่งนำความสุขมาให้ให้อารมณ์เลิศ มีสุขเป็นผล เป็นไปเพื่อสวรรค์ เพื่อสิ่งที่น่าปรารถนาน่าใคร่ น่าพอใจ เพื่อประโยชน์เกื้อกูล มี 8 อย่าง คือ 1-2-3. การถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ 4-5-6-7-8. การละเว้นจากปาณาติบาต, อทินนาทาน, กาเมสุมิจฉาจาร, มุสาวาท, สุราเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท . 5 ประการหลังนี้ ตรัสว่าเป็นมหาทาน ซึ่งจัดว่าเป็นเลิศ มีมานาน เป็นแบบแผน(ของอริยะ) เป็นของเก่าแก่...

ห้วงบุญห้วงกุศลดังกล่าว มีอยู่ในอริยสาวก

(130) **สัพพพหุลสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า โทษของปาณาติบาต, อทินนาทาน, กาเมสุมิจฉาจาร, มุสาวาท,(พูดเท็จ), ปิสุณวาจา(พูดส่อเสียด), ผรุสวาจา(พูดคำหยาบ), สัมผัปปลาปะ(พูดเพ้อเจ้อ), ดื่มสุราเมรัย ซึ่งบุคคลเสพแล้ว เจริญแล้ว ทำให้

มากแล้ว ย่อมให้ตกนรก เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน เกิดเป็นเปรต

และอย่างน้อยที่สุด เมื่อได้มาเกิดเป็นมนุษย์ ปาณาติบาต ส่งผลให้เป็นคนมีอายุสั้น, อทินนาทาน ส่งผลให้เป็นคนเสื่อมโภคทรัพย์(เป็นคนยากจน), กาเมสุมิจฉาจาร ส่งผลให้เป็นคนมีศัตรูและเวร, มุสาวาท ส่งผลให้เป็นคนถูกกล่าวตู่(บิดเบือน, ปรักปรำ) ด้วยคำที่ไม่จริง, ปิสุณวาจา ส่งผลให้เป็นคนแตกจากมิตร, ผรุสวาจา ส่งผลให้เป็นคนพูดไม่เข้าหูคน(อมนาปสทฺท-สำวตฺตนิโก), สัมผัปปลาปะ ส่งผลให้เป็นคนพูดไม่น่าเชื่อถือ, ดื่มสุราเมรัย ส่งผลให้เป็นคนบ้า(อุมฺมตฺตกสำวตฺตนิโก)

อุโปสถวรรค

อานิสงส์แห่งการรักษาอุโบสถ

(131) **สังขิตตสูตร** เชตวัน : ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า อุโบสถอันประกอบด้วยองค์ 8 (อัฏฐังคสมันนาคตอุโบสถ) เมื่อบุคคลเข้าอยู่(ถือปฏิบัติชั่วคืนและวันอุโบสถ) ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองแผ่ไพศาล วิธีถืออุโบสถของอริยสาวก คือ มีใจตระหนักชัดว่า การงดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ จากการนั่งการนอนบนที่นั่งที่นอนสูงใหญ่ เป็นการปฏิบัติตามแบบอย่างของพระอรหันต์ทั้งหลาย (ทรงระบุวิธีปฏิบัติในอุโบสถทั้ง 8 ไว้ชัดเจน)

(132) **วิตถตสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายเรื่องการถือ

ปฏิบัติอุโบสถ ๘ เหมือนในสังขิตตสูตร แล้วทรงแสดงอานิสงส์อันยิ่งใหญ่ของอุโบสถ ๘ โดยเปรียบเทียบให้เห็นว่า ไม่ว่าจะเป็นราชสมบัติหรือทิพยสมบัติ(ในสวรรค์ตั้งแต่ชั้นจาตุมหาราชถึงชั้นปรนิมมิตวสวัตดี) ก็ไม่ถึงเศษเสี้ยวที่ 16 ของอานิสงส์ที่เกิดจากอุโบสถ ๘ ตรัสว่า ราชสมบัติในโลกมนุษย์นั้น เหมือนสมบัติของคนกำพร้าเท่านั้นเอง เมื่อเปรียบเทียบกับทิพยสุขในสวรรค์ชั้นต่างๆ

(133) **วิสาขาสูตร** บุพพาราม : ตรัสสอนนางวิสาขาเหมือนที่ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายใน 2 พระสูตรข้างต้นทุกประการ

(134) **วาเสฏฐสูตร** กูฏาคารศาลา : ตรัสสอนอุบาสกชื่อวาเสฏฐะด้วยเรื่องการถืออุโบสถ ๘ เหมือนในพระสูตรข้างต้นทุกประการ อุบาสกฟังแล้วก็กราบทูลว่า การถืออุโบสถ ๘ น่าจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ญาติสาโลหิตอันเป็นที่รักของตน และถ้ากษัตริย์...พราหมณ์...แพศย์...ศูทร ได้พากันถืออุโบสถตามที่ทรงสั่งสอน ก็จะเป็นประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่พวกเขา ไปชั่วกาลนาน

พระพุทธองค์ตรัสว่า ชาวโลก ชาวเทวโลก ชาวมารโลก ชาวพรหมโลก...(ไม่ว่าใครในโลกไหนๆ) เมื่อได้ถืออุโบสถ ๘ ก็ต้องเป็นประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ตนไปชั่วกาลนาน อย่าว่าแต่มนุษย์เลย ถ้าต้นสาละใหญ่เหล่านี้มีการถืออุโบสถได้ ก็ย่อมต้องเป็นประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขไปชั่วกาลนาน(แก่ต้นสาละเอง)ได้เช่นกัน

(135) **โพชฌาสูตร** เชตวัน : ตรัสสอนอุบาสิกาชื่อโพชฌา

ด้วยเรื่องการถืออุโบสถ 8 เหมือนที่ตรัสแก่นางวิสาขาทุกประการ

(ตั้งแต่ วิตถตสูตร ถึง โพชฌาสูตร มีข้อมูลเรื่อง 16 แคว้นใหญ่(มหาชนบท) และเทียบอายุของมนุษย์กับเทวดาตั้งแต่ชั้นจาตุมหาราชถึงชั้นปรนิมมิตวสวัตดี)

สตรีที่ไปเกิดเป็นเทพน่ารัก

(136) **อนุรุทธสูตร** โฆสิตาราม(กรุงโกสัมพี) : กลางวันวันหนึ่ง ขณะพระอนุรุทธะหลีกเร้นอยู่(พักผ่อนอยู่ด้วยฌาน) มีเทวดาพวก"มนาปกายิกา(รูปโฉมน่ารักน่าพอใจ)" เป็นจำนวนมากเข้าไปยืนไหว้ท่าน แนะนำตัวเองว่า พวกตนเป็นเทพมนาปกายิกา เป็นใหญ่และมีฤทธิ์ 3 อย่างคือ 1. มีสีสัน(วรรณะ)ได้ตามต้องการ 2. มีเสียงได้ตามต้องการ 3. มีสุขได้ตามต้องการ ทั้งนี้ได้ทันทีเท่าที่ต้องการ

พระอนุรุทธะได้ทดลองด้วยการนึกให้เทวดาเหล่านั้นแสดงสีสันและเสียง ตามที่ท่านอยากเห็น ก็เป็นได้จริง เป็นที่น่าหลงใหลเคลิบเคลิ้ม แต่เมื่อได้เห็น พระอนุรุทธะก็ทอดอินทรีย์ลง (สำรวมอินทรีย์ ไม่เพลิดเพลินตาม) เทวดาเหล่านั้นรู้ว่าท่านไม่ตื่นใจยินดี ก็หายวับไป

เมื่อพระอนุรุทธะทูลเล่าเรื่องนี้ พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงสตรีที่ตายไปเกิดเป็นเทพมนาปกายิกาว่า เพราะเป็นผู้ประกอบด้วยธรรม 8 ประการ คือ 1. เป็นผู้รับใช้ที่ดีของสามี 2. เคารพนับถือบุคคลหรือสมณพราหมณ์ที่สามีเคารพนับถือ 3. บริหารจัดการกิจการในบ้านของสามีได้ดี 4. ดูแลการทำงานของคนงาน

ในบ้านของสามีได้ดี พยาบาลคนไข้ในบ้านของสามี แบ่งปันของกินของใช้แก่คนในบ้าน 5. รักษาทรัพย์ของสามีที่หามาได้ 6. เป็นอุบาสิกา 7. รักษาศีล 5 8. มีการสละแบ่งปัน ไม่ตระหนี่

(137) **วิสาขาสูตร บุพพาราม** : ตรัสสอนนางวิสาขา (138) **นกุลสูตร** เภสกลามฤคทายวัน : ตรัสสอนนางนกุลมาตา เรื่องสตรีผู้ประกอบด้วยธรรม 8 ประการ ซึ่งเป็นเหตุให้ไปเกิดเป็นเทพมนาปกายิกา (เหมือนที่ตรัสแก่พระอนุรุทธะในอนุรุทธสูตรทุกประการ)

(139) **ปฐมอิธโลกสูตร บุพพาราม** : ตรัสสอนนางวิสาขา (140) **ทุติยอิธโลกสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย

ใน 2 พระสูตรนี้ มีเนื้อหาอย่างเดียวกัน คือตรัสว่า สตรีที่ประกอบด้วยธรรม 8 ประการ โดย 4 ประการแรกเป็นการปฏิบัติเพื่อความสำเร็จในโลกนี้ และ 4 ประการหลัง เป็นการปฏิบัติเพื่อความสำเร็จในโลกหน้า

ธรรม 4 ประการแรก คือ 1. จัดการงานดี 2. สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามีดี 3. ประพฤติตนเป็นที่พอใจของสามี 4. รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้

ธรรม 4 ประการหลังคือ 1. มีศรัทธา 2. มีศีล 3. มีจาคะ 4. มีปัญญา

ทรงอธิบายความหมายของธรรมแต่ละอย่างไว้พร้อม ในพระคาถาท้ายพระสูตรกล่าวอีกว่า สตรีผู้ประกอบด้วยธรรม 8 ประการดังกล่าว ย่อมไปเกิดเป็นเทวดาประเภทมนาปกายิกา

พระสูตรนอกปัณณาสก์

สันธานวรรค

พุทธานุญาตเกี่ยวกับภิกษุณี

(141) **โคตมีสูตร** นิโครธาราม (กรุงกบิลพัสดุ์) : ว่าด้วยพระนางมหาปชาบดีโคตมี ทูลขอให้สตรีได้บวชเป็นบรรพชิต (ไม่ได้เจาะจงว่าเป็นบรรพชิตประเภทใด) ซึ่งถูกปฏิเสธจากพระพุทธองค์ และในที่สุดก็สำเร็จได้ด้วยความขวนขวายของพระอานนท์ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระนางมหาปชาบดีโคตมีอุปสมบทเป็นภิกษุณีด้วยครุธรรม 8 ประการ แต่ก็มีพระดำรัสไว้ด้วยว่า เมื่อสตรีได้บวช พระสัทธรรมจะดำรงอยู่ได้เพียง 500 ปี (ใจความทั้งหมดของพระสูตรนี้ ได้เรียบเรียงไว้แล้วในภิกขุนี-ขันธกะแห่งพระวินัยปิฎก(เล่ม 4 หน้า 178-181)

(142) **โอวาทสูตร** กูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน(กรุงเวสาลี) : กล่าวถึงพระอานนท์ทูลขอปรึกษาเรื่องคุณสมบัติของภิกษุผู้สมควรได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้สอนภิกษุณี พระพุทธองค์ได้ประทานหลักปฏิบัติว่า ภิกษุที่สงฆ์ควรแต่งตั้งให้เป็นผู้สอนภิกษุณี ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ 8 อย่างคือ 1. เป็นผู้มีศีล ถือปฏิบัติอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย 2. เป็นพหูสูต 3. จำปาติโมกข์ทั้งของภิกษุและภิกษุณีได้แม่นยำ แจกแจงข้อวินิจฉัยได้ถูกต้อง 4. มีวาจาไพเราะเป็นประโยชน์ 5. สามารถชี้แจงแสดงธรรมให้ภิกษุณีเข้าใจแจ่มแจ้ง 6. เป็นที่ชื่นชอบของภิกษุณีทั้งหลายโดย

มาก ไม่ต้องอาบัติหนักกับภิกษุณี-น...ครุธมฺมมชฺฌาปนฺนปุพฺโพ โหติ (คำว่า ครุธรรม ในที่นี้อรรถกถาว่า หมายถึงการจับต้องกายภิกษุณี -ข้อนี้มีแปลอีกอย่างหนึ่งว่า ไม่เคยล่วงละเมิดครุ-ธรรมของภิกษุณี) 8. มีพรรษา 20 ขึ้นไป (ในพระวินัยปิฎก(เล่ม 1 หน้า 162-164 มีเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างภิกษุกับภิกษุณี โปรดอ่านประกอบกัน)

(143) **สังขิตตสูตร** กูฏาคารศาลา : กล่าวถึงภิกษุณีมหาปชาบดีโคตมีขอให้ประทานหลักปฏิบัติย่อๆ เพื่อปลีกตนไปบำเพ็ญเพียร (กล่าวถึงแล้วในภิกขุนีขันธกะแห่งพระวินัยปิฎกเล่ม 4 หน้า 183)

หลักคำสอนสำหรับคฤหัสถ์

(144) **ทีฆชาณุสูตร** ครั้งหนึ่ง ขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่เมือง(นิคม)ของชาวโกลิยะ เมืองนั้นชื่อ กักกรปัตตะ มีโกลิยบุตรคนหนึ่งชื่อ ทีฆชาณุ เข้าเฝ้า ขอให้ทรงแสดงธรรมโปรดเพื่อที่ตนซึ่งเป็นคฤหัสถ์ จะได้นำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์และความสุขในชีวิตปัจจุบันและในสัมปรายภพ

มีพระดำรัสสั่งสอนตามลำดับ ดังนี้

ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขในปัจจุบัน มี 4 อย่าง คือ 1. อุฏฐานสัมปทา-เลี้ยงชีพด้วยการหมั่นประกอบการงาน ใช้ปัญญาสอดส่องให้งานสำเร็จบรรลุเป้าหมาย 2. อารักขสัมปทา-รักษาคุ้มครองทรัพย์ที่หามาได้ให้ปลอดภัย 3. กัลยาณมิตตตา-คบหาสมาคมกับคนดี 4. สมชีวิตา-(ข้อนี้ตรัสว่า)

"พยัคฆปัชชะ! กุลบุตรในโลกนี้ รู้ทางเจริญแห่งทรัพย์ และรู้ทางเสื่อมแห่งทรัพย์ แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ (สมชีวิกำ กปฺเปติ) ไม่ให้ฟุ่มเฟือยไม่ให้ฝืดเคือง มีความคิดว่า รายได้ของเรา ต้องมากกว่ารายจ่าย รายจ่ายของเราต้องไม่มากกว่ารายได้ เปรียบเหมือนคนชั่งดาชั่ง ยกดาชั่งขึ้น มีการลดการเพิ่มให้พอดี(กับที่ต้องการ)...

"พยัคฆปัชชะ! ถ้ากุลบุตรมีรายได้น้อย แต่เลี้ยงชีพอย่างโอ่อ่า ก็จะมีคนว่าเหมือนคนกินผลมะเดื่อ(ต้องการผลสุก แต่เขย่าดันให้ผลมะเดื่อหล่นเรี่ยราย) ถ้าเขามีรายได้มาก แต่เลี้ยงชีพอย่างฝืดเคือง ก็จะมีคนพูดได้ว่า เขาคงตายอย่างอนาถา..."

ทรงกล่าวถึงความเสื่อมทรัพย์ ว่ามาจากเหตุ 4 อย่างคือ 1. เป็นนักเลงหญิง (หมกหมุ่นทางกามารมณ์) 2. เป็นนักเลงสุรา 3. เป็นนักเลงการพนัน 4. คบคนชั่ว, โดยเปรียบกับสระน้ำขนาดใหญ่ มีทางน้ำเข้า 4 ทาง มีทางน้ำออก 4 ทาง แล้วคนไปปิดทางน้ำเข้า เปิดทางน้ำออก ซ้ำฝนก็มิตกต้องตามฤดูกาล สระใหญ่นั้นก็มีแต่จะแห้งขอด (ตรัสนัยตรงกันข้ามสำหรับทางเจริญของทรัพย์ที่หามาได้แล้ว)

ส่วนธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขในสัมปรายภพ ตรัสว่ามี 4 อย่างคือ 1. สัทธาสัมปทา 2. สีลสัมปทา 3. จาคสัมปทา 4. ปัญญาสัมปทา

(คำว่า พยัคฆปัชชะ เป็นชื่อเรียกคนในตระกูลของทีฆชาณุ มีความหมายว่า"ผู้เกิดในทางเสือผ่าน" เพราะบรรพบุรุษของตระกูลนี้เกิดในทางเสือผ่าน)

(145) **อุชชยสูตร** พราหมณ์คนหนึ่งชื่อ อุชชยะ จะไปอยู่ต่างถิ่น จึงทูลขอให้พระพุทธองค์ประทานวิธีดำรงชีวิตเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขในปัจจุบันและในสัมปรายภพ ทรงสั่งสอนเหมือนในทีฆชาณุสูตรทุกประการ

(146) **ภยสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า คำที่ล้วนแต่หมายถึงกามคือ ภัย, โรค, หัวฝี(คณฺโฑ), ลูกศร(สลฺลำ), ความขัดข้อง(สงฺโค-อุปสรรค), เปือกตม(ปงฺโก), ครรภ์(คพฺโภ-หมายถึงกามเป็นเหตุให้เกิดแล้วเกิดอีก)

(147) **ปฐมอาหุเนยยสูตร** (148) **ทุติยอาหุเนยยสูตร** (149) **ปฐมอัฏฐปุคคลสูตร** (150) **ทุติยอัฏฐปุคคลสูตร** ทั้ง 4 พระสูตรนี้ ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย แจกแจงคุณลักษณะของพระอริยสงฆ์ที่ได้รับยกย่องว่า อาหุเนยฺโย ฯลฯ อนุตฺตรำ ปุญฺญกฺเขตตำ โลกสฺส โดยสรุปได้แก่พระอริยบุคคล 8 ประเภท มีพระโสดาบันเป็นต้น

จาลวรรค

ภิกษุมีประเภทต่างๆ โดยธรรม

(151) **อิจฉาสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า มีภิกษุ 8 ประเภท ซึ่งเป็นผู้สงัดกาย ไม่เจริญกรรมฐานต่อเนื่อง(นิรายตฺตวุตฺติโน) มีความปรารถนาเพื่อได้ลาภ(ปัจจัย 4) พวกหนึ่งมุ่งมั่นหมั่นเพียรเพื่อได้ลาภ แต่ลาภไม่เกิด เธอเสียใจ ร่ำหา และเคลื่อนจากสัทธรรม, พวกหน่ง มุ่งมั่นหมั่นเพียรเพื่อได้ลาภ ลาภ

เกิดขึ้น เธอมัวเมาประมาทเพราะลาภนั้น และเคลื่อนจากสัทธรรม, พวกหนึ่ง ไม่มุ่งมั่นหมั่นเพียรเพื่อได้ลาภ ลาภไม่เกิด เธอเสียใจร่ำหา และเคลื่อนจากสัทธรรม, พวกหนึ่ง ไม่มุ่งมั่นหมั่นเพียรเพื่อได้ลาภ ลาภเกิดขึ้น เธอมัวเมาประมาทเพราะลาภนั้น และเคลื่อนจากสัทธรรม, พวกหนึ่ง มุ่งมั่นหมั่นเพียรเพื่อได้ลาภ ลาภไม่เกิดขึ้น เธอไม่เสียใจ ไม่ร่ำหา และไม่เคลื่อนจากสัทธรรม, พวกหนึ่ง มุ่งมั่นหมั่นเพียรเพื่อได้ลาภ ลาภเกิดขึ้น เธอไม่มัวเมาประมาทเพราะลาภนั้น และไม่เคลื่อนจากสัทธรรม, พวกหนึ่ง ไม่มุ่งมั่นหมั่นเพียรเพื่อได้ลาภ ลาภไม่เกิดขึ้น เธอไม่เสียใจไม่ร่ำหา และไม่เคลื่อนจากสัทธรรม, พวกหนึ่ง ไม่มุ่งมั่นหมั่นเพียรเพื่อได้ลาภ ลาภเกิดขึ้น เธอไม่มัวเมาประมาทเพราะลาภนั้น และไม่เคลื่อนจากสัทธรรม

(สัทธรรม ในที่นี้อรรถกถาว่าได้แก่วิปัสสนา)

(152) **ปฐมอลังสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม 6 ประการ ย่อมสามารถทำประโยชน์เกื้อกูลทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น คือ 1. มีความเข้าใจได้เร็วในกุศลธรรมทั้งหลาย 2. จดจำธรรมที่ฟังแล้วได้ 3. พิจารณาเห็นเนื้อความแห่งธรรมที่จำได้ 4. รู้อรรถรู้ธรรม แล้วปฏิบัติถูกต้องตามหลักธรรม 5. มีวาจาไพเราะเป็นประโยชน์ 6. ชี้แจงแสดงธรรมให้เพื่อนพรหมจรรย์เห็นแจ้ง ถือปฏิบัติ มีกำลังใจ

(153) **ทุติยอลังสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม 5 ประการ ย่อมสามารถทำประโยชน์เกื้อกูลทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น คือ 1. ไม่มีความเข้าใจได้เร็วในกุศล

ธรรมทั้งหลาย แต่จดจำธรรมที่ฟังแล้วได้ 2. พิจารณาเห็นเนื้อความแห่งธรรมที่จำได้ 3. รู้อรรถรู้ธรรม แล้วปฏิบัติถูกต้องตามหลักธรรม 4. มีวาจาไพเราะเป็นประโยชน์ 5. ชี้แจงแสดงธรรมให้เพื่อนพรหมจรรย์เห็นแจ้ง ถือปฏิบัติ และมีกำลังใจ

(154) **ตติยอลังสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้ประกอบธรรม 4 ประการ ย่อมสามารถทำประโยชน์เกื้อกูลแก่ตน แต่ไม่สามารถทำประโยชน์แก่ผู้อื่น คือ 1. มีความเข้าใจได้เร็วในกุศลธรรมทั้งหลาย 2. จดจำธรรมที่ฟังแล้วได้ 3. พิจารณาเห็นเนื้อความแห่งธรรมที่จำได้ 4. รู้อรรถรู้ธรรม แล้วปฏิบัติถูกต้องตามหลักธรรม แต่เธอไม่มีวาจาที่ไพเราะเป็นประโยชน์ ไม่ชี้แจงแสดงธรรมให้เพื่อนพรหมจรรย์เห็นแจ้ง ถือปฏิบัติ มีกำลังใจ (155) **จตุตถอลังสูตร** ตรสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม 4 ประการ ย่อมสามารถทำประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่น แต่ไม่สามารถทำประโยชน์เกื้อกูลแก่ตน คือ 1. มีความเข้าใจได้เร็วในกุศลธรรมทั้งหลาย 2. จดจำธรรมที่ฟังแล้วได้ 3. ไม่พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ได้ฟังแล้ว ไม่รู้อรรถธรรม แล้วปฏิบัติถูกต้องตามหลักธรรม (แต่)มีวาจาไพเราะเป็นประโยชน์ 4. ชี้แจงแสดงธรรมให้เพื่อนพรหมจรรย์เห็นแจ้ง ถือปฏิบัติ มีกำลังใจ

(156) **ปัญจมอลังสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม 3 ประการ ย่อมสามารถทำประโยชน์แก่ตน แต่ไม่สามารถทำประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่น คือ 1. ไม่มีความเข้าใจได้เร็วในกุศลธรรมทั้งหลาย แต่จดจำธรรมที่ฟังแล้วได้ 2. พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่จำได้ 3. รู้อรรถรู้ธรรม แล้วปฏิบัติถูกต้อง

ตามหลักธรรม แต่เธอไม่มีวาจาไพเราะเป็นประโยชน์ ไม่ชี้แจงแสดงธรรมให้เพื่อนพรหมจรรย์เห็นแจ้ง ถือปฏิบัติ มีกำลังใจ

(157) **ฉัฏฐอลังสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม 3 ประการ ย่อมสามารถทำประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่น แต่ไม่สามารถทำประโยชน์เกื้อกูลแก่ตน คือ 1. ไม่มีความเข้าใจได้เร็วในกุศลธรรมทั้งหลาย แต่จดจำธรรมที่ฟังแล้วได้ 2. ไม่พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ฟัง แล้วปฏิบัติถูกต้องตามหลักธรรม แต่มีวาจาไพเราะเป็นประโยชน์ 3. ชี้แจงแสดงธรรมให้เพื่อนพรหมจรรย์เห็นแจ้ง ถือปฏิบัติ มีกำลังใจ

(158) **สัตตมอลังสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม 2 ประการ ย่อมสามารถทำประโยชน์เกื้อกูลแก่ตน แต่ไม่สามารถทำประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่น คือ 1. ไม่มีความเข้าใจได้เร็วในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่จดจำธรรมที่ได้ฟังแล้ว แต่พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่จำไว้แล้ว 2. รู้อรรถรู้ธรรมแล้วปฏิบัติถูกต้องตามหลักธรรม แต่เธอไม่มีวาจาไพเราะเป็นประโยชน์ ไม่ชี้แจงแสดงธรรมให้เพื่อนพรหมจรรย์เห็นแจ้ง ถือปฏิบัติ มีกำลังใจ

(159) **อัฏฐมอลังสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม 2 ประการ ย่อมสามารถทำประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่น แต่ไม่สามารถทำประโยชน์เกื้อกูลแก่ตน คือ 1. ไม่มีความเข้าใจได้เร็วในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่จดจำธรรมที่ได้ฟังแล้ว ไม่พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่จำไว้ได้ ไม่รู้อรรถรู้ธรรม แล้วปฏิบัติถูกต้องตามหลักธรรม แต่มีวาจาไพเราะเป็นประโยชน์ 2. ชี้แจงแสดงธรรมให้เพื่อนพรหมจรรย์เห็นแจ้ง ถือปฏิบัติ มีกำลังใจ

ธรรมย่อสั้นเพื่อปฏิบัติให้ได้ผล(อีกชุดหนึ่ง)

(160) **สังขิตตสูตร** ภิกษุรูปหนึ่ง ทูลขอหลักปฏิบัติย่อๆ เพื่อใช้บำเพ็ญเพียรเมื่ออยู่เพียงลำพัง พระพุทธองค์ตรัสว่า โมฆบุรุษบางพวกเชื้อเชิญเราแบบขอไปที เมื่อเราแสดงธรรมให้ฟัง ก็ไม่คิดที่จะเจริญรอยตาม...ดังนั้น ให้ตระหนักในใจว่า จิตของเราจักตั้งมั่นอยู่อย่างดีในภายใน และธรรมอันเป็นบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว จักไม่ครอบงำจิตได้ เมื่อจิตตั้งมั่นอยู่ด้วยดีในภายใน และธรรมอันเป็นบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ครอบงำจิตได้ ให้ตั้งใจฝึกฝน ทำให้มากซึ่งเมตตาเจโตวิมุตติ...ซึ่งกรุณาเจโตวิมุตติ...ซึ่งมุทิตาเจโตวิมุตติ...ซึ่งอุเบกขาเจโตวิมุตติ (ตามลำดับ) โดยแต่ละเจโตวิมุตติ ให้เกิดสมาธิเป็นฌาน 4 ต่อจากนั้นให้เจริญสติปัฏฐาน 4 (ตามลำดับ) โดยแต่ละสติปัฏฐาน ให้เกิดสมาธิเป็นฌาน 4 เช่นกัน...

"ภิกษุ! เมื่อใด เธอเจริญสมาธินี้อย่างนี้ เจริญดีแล้ว เมื่อนั้น ไม่ว่าเธอจักเดินไปที่ไหนๆ ก็จักเดินเป็นสุขในที่นั้นๆ ยืนอยู่ในที่ไหนๆ ก็จักยืนเป็นสุขในที่นั้นๆ นั่งอยู่ในที่ไหนๆ ก็จักนั่งอยู่เป็นสุขในที่นั้นๆ นอนอยู่ในที่ไหนๆ ก็จักนอนเป็นสุขในที่นั้นๆ"

ภิกษุรูปนั้น ได้นำพระโอวาทนี้ไปปฏิบัติตามอย่างเข้มงวดจริงจัง ไม่นานก็ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

ลำดับแห่งการเกิดญาณทัสสนะของพระพุทธองค์

(161) **คยาสีสสูตร** คยาสีสะ(ฝั่งแม่น้ำคงคา) : พระพุทธองค์ตรัสถึงการเกิดขึ้นแห่งญาณทัสสนะ(ทิพยจักษุ)ของพระองค์

ตั้งแต่ก่อนได้ตรัสรู้ ดังนี้

ทรงเห็นโอภาส(แสง.รัศมี) แต่ไม่เห็นรูป จึงคิดในใจว่า ถ้าปรากฏโอภาสด้วยได้เห็นรูปด้วย ญาณทัสสนะก็จะชัดเจน (บริสุทธิ์) ยิ่งขึ้น. เมื่อมุ่งมั่นทำความเพียรต่อไปอีก ก็ได้ปรากฏทั้งโอภาส และได้เห็นรูป(เทวดา)ทั้งหลาย จึงคิดว่า ถ้าปรากฏทั้งโอภาสทั้งได้เห็นรูป(เทวดา) และได้ยืนพูดคุยกับเทวดาเหล่านั้น ญาณทัส-สนะก็จะชัดเจนยิ่งขึ้น. เมื่อมุ่งมั่นทำความเพียรต่อไปอีก ก็ปรากฏทั้งโอภาส ได้เห็นทั้งรูป และได้ยืนพูดคุยกับเทวดาเหล่านั้น จึงคิดว่า ถ้าปรากฏทั้งโอภาส ได้เห็นทั้งรูป ได้ยืนพูดคุยกับเทวดาเหล่านั้น และได้รู้จักว่าเทวดาเหล่านั้นอยู่ชั้นไหน ญาณทัสสนะก็จะชัดเจนยิ่งขึ้น. เมื่อมุ่งมั่นทำความเพียรต่อไปอีก ก็ปรากฏทั้งโอภาส ได้เห็นทั้งรูป ได้ยืนพูดคุยกับเทวดาเหล่านั้น และได้รู้ว่าเทวดาเหล่านั้นเป็นพวกไหน

ตรัสต่อไปว่า

ถึงรู้ว่าเทวดาเหล่านั้นเป็นพวกไหน ก็ยังไม่รู้ว่าเทวดาเหล่านั้นจุติจากชั้นหนึ่งไปอีกชั้นหนึ่ง ด้วยผลกรรมอะไร...ถึงรู้ว่า เทวดาเหล่านั้นจุติด้วยผลกรรมอะไร ก็ยังไม่รู้ว่า พวกเขามีอะไรเป็นอาหาร เสวยสุขเสวยทุกข์กันอย่างไร...ถึงจะรู้ว่าพวกเขามีอาหารอย่างไร เสวยสุขเสวยทุกข์กันอย่างไร ก็ยังไม่รู้ว่าพวกเขามีอายุยืนนานแค่ไหน...ถึงจะรู้ว่าพวกเขามีอายุยืนนานแค่ไหน ก็ยังไม่รู้ว่าเราเคยอยู่ร่วม(เป็นเทวดา)กับพวกเขาหรือไม่...

ได้คิดในใจต่อไปว่า ถ้าปรากฏทั้งโอภาส ฯลฯ ทั้งได้รู้ว่าเราเคยอยู่ร่วมกับเทวดาเหล่านั้น ญาณทัสสนะก็จะชัดเจนยิ่งขึ้น

จากนั้นก็ได้มุ่งมั่นทำความเพียรต่อไปอีก จนได้เห็นทุกอย่างที่ต้องการเห็น ด้วยทิพยจักษุ

ตรัสว่าถ้าญาณทัสสนะไม่ชัดเจนใน ๘ วงรอบอย่างนี้ ก็จะทรงยังไม่ประกาศรับรองการตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแก่โลกทั้งปวง...และญาณทัสสนะได้เกิดแก่พระองค์อีกว่า เจโตวิมุตติ (ความหลุดพ้นแห่งใจ)ของพระองค์ ไม่มีการกลับกลาย ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย ไม่มีภพใหม่ต่อไปอีกแล้ว

(162) **อภิภายตนสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายเรื่องอภิภายตนะ ๘ (กล่าวถึงแล้วในเล่ม ๕ หน้า ๑๗๑-๑๗๔) (163) **วิโมกขสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายเรื่องวิโมกข์ ๘ (กล่าวถึงแล้วในเล่ม ๕ หน้า ๑๗๔-๑๗๕) (164) **ปฐมโวหารสูตร** ว่าด้วยอนริยโวหาร(ถ้อยคำที่ไม่ใช่ของอริยะ) ๘ (165) **ทุติยโวหารสูตร** ว่าด้วยอริยโวหาร (ถ้อยคำของอริยะ) ๘. ทั้งสองพระสูตรนี้ ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายได้กล่าวถึงแล้วในเล่มก่อนๆ

(166) **ปริสสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ทรงเคยเสด็จเข้าไปนั่งสนทนาปราศรัยกับประชุมชนต่างๆ เป็นร้อยๆ แห่ง มีทั้งพวกกษัตริย์ พวกพราหมณ์ พวกคฤหบดี พวกสมณะ พวกเทวดาชั้นจาตุมหาราช พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ พวกมาร พวกพรหม พวกเขาเหล่านั้นมีผิวพรรณ มีสุ้มเสียง(ภาษาพูด)อย่างไร พระองค์ก็เหมือนเขา เมื่อแสดงธรรมให้เขาฟังจนจากไป พวกเขาก็ไม่รู้ว่าทรงเป็นเทวดาหรือมนุษย์ รู้แต่ว่าหายไปแล้ว(ในเล่ม ๕ หน้า ๑๗๑ ตรัสถึงเรื่องนี้แก่พระอานนท์)

(167) **ภูมิจาลสูตร** เนื้อหาของพระสูตรนี้ ซ้ำกับความ

ตอนหนึ่งในมหาปรินิพพานสูตร (เล่ม 5 หน้า 167-171)

(168) **ปฐมปฏิปทาสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุที่จะได้ชื่อว่าเป็นผู้ก่อให้เกิดความเลื่อมใสรอบด้าน และเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยอาการ(ของสมณะ)ทุกอย่าง ต้องเป็นผู้พร้อมด้วยธรรม 8 ประการ คือ 1. มีศีล 2. มีศรัทธา 3. เป็นพหูสูต 4. เป็นพระธรรมกถึก 5. เข้าหาหมู่ชน(เพื่อแสดงธรรม) 6. แกล้วกล้าในการแสดงธรรม 7. เข้าฌาน 4 ได้ทุกเมื่อที่ต้องการ 8. ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ (169) **ทุติย-ปฏิปทาสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย มีนัยเหมือนในปฐมปฏิปทาสูตรข้างต้น ต่างแต่ข้อ 7 ที่เป็น "ได้สัมผัสวิโมกข์อันสงบไม่มีรูปเพราะก้าวล่วงรูปเสียได้ ด้วยนามกาย"

(170) **ตติยปฏิปทาสูตร** (171) **จตุตถปฏิปทาสูตร** 2 พระสูตรนี้ ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายในเรื่องการเจริญมรณสติ ไม่ให้ประมาท (เนื้อหาเคยกล่าวถึงแล้ว) (172) **ปัญจมปฏิปทาสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า สัมปทามี 8 อย่าง คือ 1. อุฏฐานสัมปทา 2. อารักขสัมปทา 3. กัลยาณมิตตตา 4. สมชีวิตา 5. สัทธาสัมปทา 6. สีลสัมปทา 7. จาคสัมปทา 8. ปัญญาสัมปทา (173) **ฉัฏฐ-ปฏิปทาสูตร** ทรงอธิบายสัมปทา 8 แก่ภิกษุทั้งหลาย (174) **อิจฉา-สูตร** เนื้อหาเหมือนอิจฉาสูตรข้อ(151) ต่างกันที่ในพระสูตรนี้พระสารีบุตรกล่าวแก่ภิกษุทั้งหลาย (175-182) **ลัจฉาสูตร** มีจำนวน 8 พระสูตร เหมือนอลังสูตรข้อ(152) ถึง(159) และมีเนื้อหาเหมือนกันทุกประการ ต่างแต่เป็นคำกล่าวของพระสารีบุตรแก่ภิกษุทั้งหลาย (183) **ปริหานสูตร** (184) **อปริหานสูตร**

ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อความเสื่อมและเพื่อความไม่เสื่อมของภิกษุผู้ยังเป็นเสขะ (เนื้อหาเคยกล่าวถึงแล้ว)

(185) **กุสีตวัตถุสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย เรื่องที่ตั้งแห่งความเกียจคร้าน(กุสีตวัตถุ) 8 ประการ (เนื้อหาเหมือนในเล่ม 6 หน้า 226-227) (186) **อารัพภวัตถุสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย เรื่องที่ตั้งแห่งการระดมความเพียร(อารัพภวัตถุ) 8 ประการ (เนื้อหาเหมือนในเล่ม 6 หน้า 227-228)

สติวรรค

เหตุที่ฟังธรรมไม่เข้าใจ

(187) **สติสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายเรื่องเมื่อธรรมอย่างหนึ่งไม่มี ธรรมอีกอย่างหนึ่งก็ขาดที่อิงอาศัยเกิดขึ้น เริ่มตั้งแต่สติสัมปชัญญะไปจนถึงวิมุตติญาณทัสสนะ (มีพระสูตรที่เคยกล่าวถึงเรื่องนี้แล้ว)

(188) **ปุณณิยสูตร** พระปุณณิยะทูลถามว่า อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัย ที่บางครั้งฟังธรรมที่ทรงแสดงแล้วเข้าใจได้ บางครั้งกลับไม่เข้าใจ? พระพุทธองค์มีพระดำรัสตอบว่า เหตุที่ฟังธรรมของพระองค์แล้วไม่เข้าใจ เพราะ 1. มีศรัทธาแต่ไม่เข้าไปหา 2. มีศรัทธาและเข้าไปหา แต่ไม่เข้าไปนั่งใกล้ 3. มีศรัทธา ฯลฯ เข้าไปนั่งใกล้ แต่ไม่มีการสอบถาม 4. มีศรัทธา ฯลฯ มีการสอบถาม แต่ไม่เงี่ยโสตสดับ 5. มีศรัทธา ฯลฯ เงี่ยโสตสดับ แต่ฟังแล้วไม่จำใส่ใจ 6. มีศรัทธา ฯลฯ ฟังแล้วจำใส่ใจ แต่ไม่

พิจารณาเนื้อความแห่งธรรม 7. มีศรัทธา ฯลฯ พิจารณาเนื้อความแห่งธรรม แต่ไม่รู้อรรถรู้ธรรมแล้วปฏิบัติถูกต้องตามหลักธรรม 8. ต่อเมื่อใด มีศรัทธา ฯลฯ รู้อรรถรู้ธรรมแล้วปฏิบัติถูกต้องตามหลักธรรม เมื่อนั้น ก็จะเข้าใจแจ่มแจ้งในธรรม

สรุปลักษณะของพุทธธรรม

(189) **มูลสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าพวกปริพาชกถามว่า ธรรมทั้งปวง(หมายถึงเบญจขันธ์)มีอะไรเป็นมูล? มีอะไรเป็นต้นกำเนิด? มีอะไรเป็นที่ก่อตัว? มีอะไรเป็นที่ชุมนุม? มีอะไรเป็นประมุข? มีอะไรเป็นเจ้าใหญ่? มีอะไรเป็นยิ่งยอด? มีอะไรเป็นแก่น? ให้ตอบไปว่า

ธรรมทั้งปวง มีฉันทะเป็นมูล (ฉนฺทมูลกา), มีมนสิการ เป็นต้นกำเนิด(มนสิการสมฺภวา), มีผัสสะเป็นที่ก่อตัวขึ้น(ผสฺสสมุทยา), มีเวทนาเป็นที่ชุมนุม(เวทนาสโมสรณา), มีสมาธิเป็นประมุข (สมาธิ-ปมุขา), มีสติเป็นเจ้าใหญ่(สตาธิปเตยฺยา), มีปัญญาเป็นยิ่งยอด (ปญฺญุตฺตรา), มีวิมุตติเป็นแก่น(วิมุตฺติสารา)

(190-191) **โจรสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า มหาโจรที่มีพฤติกรรม 8 อย่าง อยู่ได้ไม่นาน คือ 1. ทำร้ายคนที่ไม่ต่อสู้(โต้ตอบ) 2. เอาของเขาไปไม่เหลือ 3. ลักพาสตรี 4. ข่มขืนเด็ก(หญิง) 5. ปล้นนักบวช 6. ปล้นราชทรัพย์(ของหลวง) 7. ปฏิบัติการใกล้ถิ่นตัวเองเกินไป 8. ไม่ฉลาดในการเก็บซ่อนของ (ตรัสนัยตรงกันข้ามไว้ด้วย)

(192) **สมณสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า คำเรียกที่หมาย

ถึงพระองค์มีหลายคำ คือ สมณะ, พราหมณ์, ผู้ถึงเวท(เวทคู), หมอ(ภสกฺโก), ผู้ไม่มีมลทิน(นิมฺมโล), ผู้ปลอดมลทิน(วิมโล), ผู้มีญาณ(ญาณี), ผู้หลุดพ้น(วิมุตฺโต)

(193) **ยสสูตร** เนื้อหาเหมือนในนาคิตสูตร (เล่ม 14 หน้า 266-267) ทุกประการ

การลงโทษกันในหมู่พุทธบริษัท

(194-195) **ปัตตสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า อุบาสกผู้มีลักษณะ 5 อย่าง ให้สงฆ์ควรบาตร(ปตฺตํ นิกฺขิเปยฺย-ไม่ให้สงฆ์รับไทยธรรมจากอุบาสกนั้น)ได้ คือ 1. พยายามให้ภิกษุทั้งหลายเสื่อมลาภ(ปัจจัย 4) 2. พยายามเพื่อความฉิบหาย(อนตฺถาย-เพื่อความไม่เจริญ)แก่ภิกษุทั้งหลาย 3. พยายามเพื่อให้ภิกษุทั้งหลายอยู่ไม่ได้ 4. ด่าว่า(อกฺโกสติ ปริภาสติ)ภิกษุทั้งหลาย 5. ยุยงภิกษุทั้งหลายให้แตกกัน 6. ติเตียนพระพุทธเจ้า 7. ติเตียนพระธรรม 8. ติเตียนพระสงฆ์

และเมื่ออุบาสกนั้นแก้ไขตนเองไปในทางตรงกันข้าม ทรงให้หงายบาตร(ปตฺตํ อุกฺกุชฺเชยฺย)

(196-197) **อัปปสาทสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม 8 อย่าง ให้อุบาสกประกาศความไม่เลื่อมใส(อปฺปสาทํ ปเวเทยฺยุ-เช่น ไม่ลุกขึ้นต้อนรับ, ไม่ไหว้, ไม่ถวายไทยธรรม)แก่ภิกษุนั้นได้ คือ 1. พยายามเพื่อให้คฤหัสถ์ทั้งหลายเสื่อมลาภ 2. พยายามเพื่อความฉิบหายแก่คฤหัสถ์ทั้งหลาย 3. ด่าว่าคฤหัสถ์ทั้งหลาย 4. ยุยงคฤหัสถ์ทั้งหลายให้แตกกัน 5.

ติเตียนพระพุทธเจ้า 6. ติเตียนพระธรรม 7. ติเตียนพระสงฆ์ 8. อุบาสกเห็นภิกษุนั้นในที่อโคจร(อโคจเร นำ ปสฺสติ)

และเมื่อภิกษุนั้นแก้ไขตนเองไปในทางตรงกันข้าม ทรงให้อุบาสกประกาศความเลื่อมใส(ดังเดิม)

(198-199) **ปฏิสารณียสูตร** ว่าด้วยการลงโทษและการระงับโทษแก่ภิกษุ ด้วยปฏิสารณียกรรม (200) **วัตตสูตร** ว่าด้วยการลงโทษภิกษุด้วยตัสสปาปิยสิกากรรม (เนื้อหาแห่ง 2 พระสูตรนี้ มีในพระวินัยปิฎก)

เนื้อหาที่เหลือต่อไปนี้ มีส่วนหนึ่งเล็กๆ ชื่อ"สามัญญวรรค" แจกแจงชื่ออุบาสิกา จำนวน 22 ท่าน คือ 1. โพชฌา 2. สิริมา 3. ปทุมา 4. มนุชา 5. อุตตรา 6. มุตตา 7. เขมา 8. รุจี 9. จุนที 10. พิมพี 11. สุมนา 12. มัลลิกา 13. ติสสมาตา 14. โสณมาตา 15. ภาณมาตา 16. อุตตรมาตา 17. วิสาขา มิคารมาตา 18. ขุชชุตตรา 19. สามาวตี 20. สุปปวาสา โกฬิยธีตา 21. สุปปิยา 22. นกุลมาตา (อรรถกถากล่าวว่า ท่านเหล่านี้เป็นผู้รักษาอุโบสถ 8)

(201-204) ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ธรรมเพื่อความรู้ยิ่ง(เพื่อเอาชนะ)ซึ่งอุปกิเลส 16 (มีราคะเป็นต้น) ได้แก่อริยมรรคมีองค์ 8, อภิภายตนะ 8, และวิโมกข์ 8

จบอัฏฐกนิบาตแห่งอังคุตตรนิกาย

อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต

สัมโพธวรรค

ให้เริ่มต้นด้วยการมีกัลยาณมิตร

(205) **สัมโพธิสูตร** เชตวัน : ทรงแนะนำภิกษุทั้งหลายในการตอบคำถามของพวกปริพาชก เมื่อเขาถามว่า อะไรเป็นเหตุให้ธรรมฝ่ายตรัสรู้(สมฺโพธปกฺขิกา)เจริญขึ้น? โดยให้ตอบว่า มีธรรม 5 อย่าง ซึ่งช่วยให้ธรรมฝ่ายตรัสรู้เจริญขึ้น คือ 1. มีกัลยาณมิตร 2. มีศีล 3. มีการพูดคุยในเรื่องที่ขัดเกลากิเลส (เช่น เรื่องความมักน้อย, ความสันโดษ เป็นต้น) 4. มีการระดมความเพียร 5. มีปัญญา

ตรัสว่า เมื่อภิกษุมีกัลยาณมิตร ก็จะนำไปสู่การมีศีล ฯลฯ มีปัญญา

เมื่อมีธรรม 5 อย่างนั้นแล้ว ให้เจริญธรรมอีก 4 อย่างเพิ่มเข้าไปอีกคือ 1. เจริญอสุภะ เพื่อละราคะ 2. เจริญเมตตา เพื่อละพยาบาท 3. เจริญอานาปานสติ เพื่อเข้าไปตัดวิตก(หยุด

ความนึกคิด) 4. เจริญอนิจจสัญญา เพื่อถอนอัสมิมานะ(ความถือเราถือเขา)

"ภิกษุทั้งหลาย! อนัตตสัญญา ย่อมปรากฏแก่ภิกษุผู้ได้อนิจจสัญญา, ผู้ที่ได้อนัตตสัญญา ย่อมบรรลุนิพพาน อันถอนเสียได้ซึ่งอัสมิมานะในปัจจุบันทันที"

(206) **นิสสยสูตร** ภิกษุรูปหนึ่งทูลถามว่า ที่ได้ชื่อว่า ผู้ถึงพร้อมด้วยที่อาศัย(นิสฺสยสมฺปนฺโน-มีที่พึ่งพิง) หมายถึงอย่างไร? ตรัสตอบว่า ได้แก่ผู้อาศัยศรัทธา...หิริ...โอตตัปปะ...วิริยะ...ปัญญาในการละอกุศล เจริญกุศล เมื่อละอกุศลได้ด้วยอริยปัญญา ก็เป็นอันละได้เด็ดขาด

ตรัสอีกว่า เมื่อได้ที่อาศัย 5 อย่างนั้นแล้ว ให้เจริญธรรมสำหรับเข้าไปอาศัย(อุปนิสัย)อีก 4 อย่างคือ 1. พิจารณาแล้วเสพ 2. พิจารณาแล้วอดกลั้น 3. พิจารณาแล้วเว้น 4. พิจารณาแล้วบรรเทา

ธรรมสำหรับบ่มเจโตวิมุตติ

(207) **เมฆิยสูตร** จาลิกบรรพต(เมืองจาลิกา) : เช้าวันหนึ่ง พระเมฆิยะ ซึ่งปฏิบัติหน้าที่เป็นพุทธอุปัฏฐาก ได้ทูลขออนุญาตเข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้านซันตุ พระพุทธองค์ทรงอนุญาต กลับจากบิณฑบาตและฉันเสร็จแล้ว ท่านไปเดินพักผ่อนที่ฝั่งแม่น้ำกิมิกาฬา ไปเห็นสวนมะม่วงอันร่มรื่นน่าใช้เป็นที่บำเพ็ญได้ดี จึงไปทูลขออนุญาต, 2 ครั้งแรกพระพุทธองค์ทรงให้รอก่อน เพราะไม่มีภิกษุอยู่กับพระองค์เลย ครั้งที่ 3 ทรงอนุญาตให้ไปได้

พระเมฆิยะไปนั่งพักผ่อนอยู่ที่โคนไม้ต้นหนึ่ง ใจของท่านฟุ้งซ่านไปด้วยกามวิตก พยาบาทวิตก และวิหิงสาวิตก ไม่สงบได้เลย จึงกลับไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ทูลถึงความล้มเหลวของตน พระพุทธองค์ทรงแนะนำว่า มีธรรม 5 อย่าง ที่จะช่วยบ่มเจโตวิมุตติ(ความหลุดพ้นแห่งใจ)ให้แก่กล้า คือ 1. มีมิตรดี ฯลฯ 5. มีปัญญา และเจริญธรรมเพิ่มอีก 4 อย่าง มีเจริญอสุภะ เพื่อละราคะเป็นต้น (เหมือนกับธรรมฝ่ายตรัสรู้ในสัมโพธิสูตรทุกประการ)

ให้มีธรรมอย่างครบถ้วน

(208) **นันทกสูตร** เชตวัน : วันหนึ่ง พระนันทกะแสดงธรรมให้ภิกษุทั้งหลายฟังที่หอฉัน เป็นที่ดื่มด่ำใจทั่วหน้า พระพุทธองค์เสด็จไปยืนรอจนท่านแสดงธรรมจบ จึงทรงกระแอมและเคาะที่ลิ่มประตู เข้าไปประทับในหอฉัน ตรัสกะพระนันทกะว่า เทศน์ได้ยาวดี เป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้งแก่ภิกษุทั้งหลาย ได้ยืนฟังอยู่ข้างนอกจนเมื่อยหลัง พระนันทกะฟังพระดำรัสแล้วก็สะดุ้งใจ กราบทูลว่า ถ้ารู้ว่าทรงยืนฟังอยู่ข้างนอก ก็คงพูดอะไรไม่ออก

พระพุทธองค์ตรัสชมว่า การสนทนาธรรมกันอย่างนี้เป็นเรื่องที่ดีสำหรับบรรพชิต เมื่อภิกษุมีการอยู่พร้อมเพรียงกัน พึงทำกิจ 2 อย่าง คือ พูดธรรมะกัน และนิ่งอย่างอริยะ(อริโยตุณหีภาโว-เข้าฌาน) และตรัสว่า ภิกษุต้องมีธรรมครบถ้วน คือมีศีล มีศรัทธา ได้เจโตสมาธิ และเห็นแจ้งในธรรมด้วยปัญญาอันยิ่ง ตรัสดังนี้แล้ว ก็เสด็จเข้าพระวิหารที่ประทับ

เมื่อพระพุทธองค์เสด็จกลับไปแล้ว พระนันทกะได้เล่าให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่ามีรับสั่งแก่ตนอย่างไร พระนันทกะได้กล่าวถึงอานิสงส์ในการฟังธรรมตามกาล และในการสนทนาธรรมตามกาลว่ามี 5 อย่างคือ 1. ผู้แสดงธรรมย่อมเป็นที่พอพระทัยของพระศาสดา 2. ผู้แสดงธรรมย่อมรู้อรรถรู้ธรรม 3. ผู้แสดงธรรมย่อมเข้าใจทะลุปรุงโปร่งในธรรมที่ตนแสดง 4. เพื่อนพรหมจรรย์ย่อมสรรเสริญ 5. ผู้ฟังที่ยังเป็นเสขะ ฟังแล้วย่อมพยายามบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ ในขณะที่ผู้เป็นพระอรหันต์ฟังแล้วย่อมเป็นสุขในปัจจุบัน

ห

กำลังที่ขจัดความกลัว

(209) **พลสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า กำลังมีอยู่ 4 อย่างคือ 1. ปัญญา-เห็นแจ้งว่าธรรมอะไรเป็นกุศลหรืออกุศล 2. ความเพียร-มุ่งมั่นพยายามเพื่อละอกุศล เพื่อเจริญกุศล 3. การงานอันไม่มีโทษ-กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ที่ไม่มีโทษ 4. การสงเคราะห์-สังคหวัตถุ 4 คือ ทาน, เปยยวัชชะ, อัตถจริยา, และสมานัตตตา

ในสังคหวัตถุ 4 นี้ ตรัสว่า ธรรมทานเป็นเลิศในเรื่องทาน, การแสดงธรรมแก่ผู้ต้องการฟังธรรม เป็นเลิศในเรื่องเปยยวัชชะ (พูดคำน่ารัก), การชักชวนคนไม่มีศรัทธาให้มีศรัทธา-คนทุศีลให้มีศีล-คนตระหนี่ให้มีจาคะ-คนด้อยปัญญาให้มีปัญญา จัดว่าเป็นเลิศในเรื่องอัตถจริยา(การบำเพ็ญประโยชน์), โสดาบันมีตนเสมอกับโสดาบัน สกทาคามีมีตนเสมอกับสกทาคามี อนาคามีมี

ตนเสมอกับอนาคามี พระอรหันต์มีตนเสมอกับพระอรหันต์ จัดว่าเป็นเลิศในเรื่องสมานัตตตา(ความมีตนเสมอกัน)

ตรัสอีกว่า อริยสาวกผู้ประกอบด้วยกำลัง 4 ประการดังกล่าว ย่อมก้าวล่วงภัย 5 อย่าง คือ 1. อาชีวิตภัย(ความกลัวในการดำเนินชีวิต) 2. อสิโลกภัย (ความกลัวถูกติเตียน) 3. ปริสสารัชภัย (ความกลัวอันเกิดจากประหม่าเมื่อเข้าสู่ที่ประชุม 4. มรณภัย

(210) **เสวนาสูตร** พระสารีบุตรกล่าวแก่ภิกษุทั้งหลายว่า สิ่งที่มองได้ 2 ด้าน คือ ควรเสพก็มี ไม่ควรเสพก็มี ได้แก่ 1. บุคคล 2. จีวร 3. บิณฑบาต 4. เสนาสนะ 5. คามนิคม 6. ชนบท และประเทศ, แต่ละอย่างนั้น เมื่อเห็นว่าเสพแล้วอกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมไป ก็ไม่ควรเสพ เมื่อเห็นว่าเสพแล้ว อกุศลธรรมเสื่อมไป กุศลธรรมเจริญขึ้น ก็ควรเสพ

ธรรมที่พระอรหันต์ไม่ล่วงละเมิดเลย

(211) **สุตวสูตร** คิชฌกูฏ : ปริพาชกชื่อ สุตวะ ทูลท้าวความถึงพระดำรัสซึ่งเคยตรัสแก่เขาครั้งหนึ่งที่เมืองคิริพชะใกล้กรุงราชคฤห์ว่า พระอรหันต์ไม่อาจประพฤติผิดใน 5 อย่างคือ 1. ไม่มีการจงใจฆ่าสัตว์ 2. ไม่ถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้ 3. ไม่เสพเมถุน 4. ไม่กล่าวเท็จทั้งที่รู้ 5. ไม่ทำการสั่งสมบริโภคกามคุณเหมือนเมื่อเป็นคฤหัสถ์, เขาทูลถามว่า ทรงจำได้หรือไม่? พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ที่ฟังและจำไว้อย่างนั้นถูกต้องแล้ว ทั้งเมื่อก่อนและเวลานี้ก็ยังกล่าวอยู่ว่า พระอรหันต์ไม่มีการประพฤติผิดใน 5 อย่างนั้น และไม่ลุอำนาจแก่อคติทั้ง 4 (รวมเป็น 9)

(212) **สัชฌสูตร** คิชฌกูฏ : ปริพาชกชื่อ สัชฌะ ทูลถึงพระดำรัสที่ตนเคยได้ยินจากพระโอษฐ์(เช่นเดียวกับที่ปริพาชกสุต-วะทูล) ทรงเพิ่มอีก 4 ข้อ คือ พระอรหันต์ไม่มีการเลิกนับถือ(ไม่มีการบอกคืน)พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ และสิกขา (รวมเป็น 9)

(213) **ปุคคลสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ในโลกนี้มีบุคคล 9 จำพวก คือ 1. พระอรหันต์ 2. ผู้ปฏิบัติเพื่อเป็นพระอรหันต์ 3. อนาคามี 4. ผู้ปฏิบัติเพื่อเป็นอนาคามี 5. สกทาคามี 6. ผู้ปฏิบัติเพื่อเป็นสกทาคามี 7. โสดาบัน 8. ผู้ปฏิบัติเพื่อเป็นโสดาบัน 9. ปุถุชน (214) **อาหุเนยยสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า บุคคลที่ได้ชื่อว่า อาหุเนยโย ฯลฯ เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก มี 9 จำพวก คือ 1. พระอรหันต์ ฯลฯ 8. ผู้ปฏิบัติเพื่อเป็นโสดาบัน 9. โคตรภูบุคคล(ผู้อยู่ระหว่างความเป็นปุถุชนกับความเป็นอริยบุคคล)

สีหนาทวรรค

จิตของผู้เจริญกายคตาสติ

(215) **วุฏฐิสูตร** เชตวัน : วันหนึ่ง หลังจากอยู่จำพรรษาที่กรุงสาวัตถีแล้ว พระสารีบุตรเข้าไปทูลลาพระพุทธองค์เพื่อจาริกไปในชนบท พระพุทธองค์ทรงอนุญาต เมื่อท่านเดินออกจากที่ประทับได้ครู่หนึ่ง มีภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปกราบทูลว่า พระ

สาริบุตรเดินกระทบตน แล้วไม่ขอโทษ ออกจาริกไปเฉย พระพุทธ-องค์รับสั่งภิกษุรูปหนึ่งให้ไปตามพระสาริบุตรมาเข้าเฝ้า เวลาเดียวกันนั้น พระมหาโมคคัลลานะและพระอานนท์ได้ถือลูกดาล(ไม้ขัดประตู)เดินไปเรียกภิกษุตามวิหาร ให้รีบออกมาดูพระสาริบุตรบันลือสีหนาทเฉพาะพระพักตร์

หลังจากมีพระดำรัสแจ้งข้อกล่าวหาของภิกษุรูปนั้นแล้ว พระสาริบุตรกราบทูลว่า ถ้าเป็นภิกษุที่ไม่เจริญกายคตาสติ(สติพิจารณากายของตน) เมื่อกระทบเพื่อนพรหมจรรย์รูปใดรูปหนึ่งก็คงไม่ขอโทษ จาริกจากไปเฉยได้ แต่ข้าพระองค์นั้น มีใจเสมอด้วยแผ่นดินอันกว้างใหญ่ ใครจะทิ้งของสกปรกโสโครกอะไรลงบนแผ่นดิน แผ่นดินก็ไม่อึดอัดระอาเกลียดชัง...มีใจเสมอด้วยน้ำอันกว้างใหญ่ ใครจะล้างสิ่งสกปรกโสโครกอะไรลงในน้ำ น้ำก็ไม่อึดอัดระอาเกลียดชัง...มีใจเสมอด้วยไฟอันกว้างใหญ่ ไฟเมื่อเผาสิ่งสกปรกโสโครกอะไร ก็ไม่อึดอัดระอาเกลียดชัง...มีใจเสมอด้วยผ้าขี้ริ้ว ซึ่งไม่ว่าจะเช็ดถูสิ่งสกปรกโสโครกอะไร ผ้าขี้ริ้วก็ไม่อึดอัดระอาเกลียดชัง...มีใจเสมอด้วยลูกของคนจัณฑาล ซึ่งเมื่อเข้าไปบ้านไหนเมืองใด ก็มีใจอ่อนน้อม(เจียมตัว)...มีใจเสมอด้วยโคเขาขาดซึ่งถูกฝึกให้สงบเสงี่ยม เดินบนถนนซอกซอยไหน ก็ไม่ให้เท้าหรือขาไปกระทบอะไรเข้า...(มีความรู้สึก)เหมือนคนหนุ่มสาวรักสวยรักงาม ที่มีซากงูซากสุนัขผูกติดคอ คืออึดอัดระอาเกลียดชังกายอันเปื่อยเน่านี้...(มีความรู้สึก)เหมือนคนประคองภาชนะบรรจุมันข้น ซึ่งพรุนไปด้วยรูน้อยใหญ่ มันข้นไหลหยดอยู่ไม่หยุดหย่อน...(ทั้งหมดนี้ เพื่อจะบอกว่า จิตของผู้เจริญกายคตาสตินั้น

มีความกว้างใหญ่ไร้ขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความคิดในทางเบียดเบียนได้เลย

ภิกษุผู้กล่าวหารูปนั้น เมื่อได้ฟังดังนี้ ก็ลุกขึ้นพาดอุตราสงค์เฉวียงบ่า หมอบลงแทบพระบาทพระพุทธองค์ แสดงความสำนึกผิดที่ได้พูดให้ร้ายพระสาริบุตร ด้วยเรื่องอันเป็นเท็จ ทูลขอให้ทรงยกโทษให้ พระพุทธองค์ประทานอภัยโทษ และทรงขอให้พระสาริบุตรอดโทษแก่เธอ

เป้าหมายของการประพฤติพรหมจรรย์

(216) **สอุปาทิเสสสูตร** ขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเชตวัน เช้าวันหนึ่ง ระหว่างทางไปบิณฑบาต พระสาริบุตรแวะเข้าไปในอารามของปริพาชก ได้ยินพวกปริพาชนสนทนากันตอนหนึ่งว่า คนที่ยังเป็นสอุปาทิเสส(ยังมีกิเลส, ยังมีอุปาทานขันธ์) เมื่อตายไป ล้วนไปเกิดในนรก ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน ไปเกิดเป็นเปรต ไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต พระสาริบุตรฟังแล้วก็ไม่ได้แสดงความเห็นแต่ประการใด หวังได้รับคำตอบเรื่องนี้จากพระพุทธองค์

เมื่อได้ทรงสดับเรื่องนี้ พระพุทธองค์ตรัสแก่พระสาริบุตรว่า พวกปริพาชกที่โง่เขลาจะรู้ได้อย่างไรว่าใครเป็นสอุปาทิเสสหรืออนุปาทิเสส(หมดกิเลส). บุคคลประเภทสอุปาทิเสส มีถึง 9 จำพวก ซึ่งเมื่อตายไป ไม่มีการไปเกิดในนรก ไม่มีการไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน ไม่มีการไปเกิดเป็นเปรต ไม่มีการไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต บุคคลเหล่านั้นคือ 1. อนาคามีประเภทอันตราปริ-

จนิพพายี 2. อนาคามีประเภทอุปหัจจปรินิพพายี 3. อนาคามีประเภทอสังขารปรินิพพายี 4. อนาคามีประเภทสสังขารปรินิพพายี 5. อนาคามีประเภทอุทธังโสโตอกนิฏฐคามี (อนาคามีทั้ง 5 ประเภทนี้ เป็นผู้มีศีลและสมาธิบริบูรณ์ มีปัญญาพอประมาณ(ยังไม่เต็มที่) 6. สกทาคามี 7. โสดาบันประเภทเอกพีชี 8. โสดาบันประเภทโกลังโกละ 9. โสดาบันประเภทสัตตักขัตตุปรมะ (อริยบุคคล 4 ประเภทนี้ มีศีลบริบูรณ์ มีสมาธิและปัญญาพอประมาณ)

ตรัสอีกว่า แต่ถึงอย่างไร ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ก็อย่าได้ประมาท

(217) **โกฏฐิตสูตร** พระมหาโกฏฐิตะเรียนถามพระสาริบุตรในเรื่องกรรม ว่าการบวชเข้ามาประพฤติพรหมจรรย์ ความมุ่งหมายก็คือ เพื่อให้กรรมของตนเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ตามที่คิดเห็น ใช่หรือไม่? พระสาริบุตรปฏิเสธคำถามในลักษณะอย่างนั้นทุกข้อ แล้วให้คำตอบสุดท้ายว่า การบวชประพฤติพรหมจรรย์กับพระพุทธองค์ ก็เพื่อรู้ เพื่อเห็น เพื่อบรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค

(218) **สมิทธิสูตร** พระสาริบุตรตั้งปัญหาให้พระสมิทธิตอบ ได้คำตอบที่ถูกต้องว่า วิตกมีนามรูปเป็นอารมณ์ ต่างกันตามไปตามธาตุ มีผัสสะเป็นบ่อเกิด รวมลงในเวทนา มีสมาธิเป็นตัวนำ มีสติเป็นใหญ่ มีปัญญาเป็นยอดยิ่ง มีวิมุตติเป็นแก่น มีอมตะ(นิพพาน)เป็นที่หยั่งลง

พระสาริบุตรพอใจในคำตอบทุกประการ แต่ได้กล่าวเตือนพระสมิทธิว่า แม้จะตอบปัญหาได้อย่างนั้น ก็อย่าทะนงตน

(219) **คัณฑสูตร** ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายว่า กายที่ประกอบขึ้นด้วยมหาภูตรูป 4 นี้ เปรียบเหมือนฝีที่เกิดขึ้นหลายปี มีปากแผล 9 แห่ง อะไรที่ไหลออกไหลเข้า ล้วนแต่เป็นสิ่งสกปรกมีกลิ่นเหม็น น่าเกลียดทั้งนั้น เพราะฉะนั้นจงเบื่อหน่าย(หายติด)ในกายนี้

(220) **สัญญาสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า สัญญา(ความนึกหมาย) 9 คือ 1. อสุภสัญญา 2. มรณสัญญา 3. อาหาเรปฏิกูลสัญญา 4. สัพพโลเก อนภิรตสัญญา 5. อนิจจสัญญา 6. อนิจเจ ทุกขสัญญา 7. ทุกเข อนัตตสัญญา 8. ปหานสัญญา 9. อนิจจสัญญา ซึ่งบุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก หยั่งลงสู่อมตะ(นิพพาน)

(221) **กุลสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ตระกูล(ชาวบ้าน)ที่มีลักษณะ 9 อย่าง ถ้าภิกษุยังไม่เข้าไป ก็ไม่ควรเข้าไป หรือเข้าไปแล้วก็ไม่ควรนั่ง คือ 1. ไม่ต้อนรับด้วยความพอใจ 2. ไม่ไหว้ด้วยความพอใจ 3. ไม่ให้อาสนะ(ไม่เชื้อเชิญให้นั่ง)ด้วยความพอใจ 4. เก็บซ่อน(หวงแหน)ของที่มีอยู่ 5. ของมีมาก แต่ให้น้อย 6. มีของประณีต ให้ของเลว 7. ให้ด้วยความไม่เคารพ 8. ไม่นั่งใกล้เพื่อฟังธรรม 9. ไม่ยินดีในการฟังธรรม (ตรัสนัยตรงกันข้ามไว้ด้วย)

นวังคอุโบสถ-อุโบสถชนิดมีองค์ 9

(222) **สัตตสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า อุโบสถอันประกอบด้วยองค์ 9 เมื่อบุคคลเข้าอยู่(ประพฤติ,รักษา)แล้ว ย่อม

มีผลมาก มีอานิสงส์มาก อุโบสถอันประกอบด้วยองค์ 9 คือ 1. ไม่ฆ่าสัตว์ ฯลฯ 8. ไม่นั่งนอนบนที่นั่งที่นอนสูงใหญ่. ซึ่งเมื่อถือปฏิบัติตลอดคืนและวัน(ในวันอุโบสถ) ได้ชื่อว่าทำตามอย่างพระอรหันต์ และในการถือปฏิบัติอุโบสถแต่ละองค์ ให้เพิ่มการแผ่เมตตาอันไม่มีปริมาณไม่มีขอบเขต ไปยังสัตว์ทุกหมู่เหล่าในทุกโลกอีกส่วนหนึ่ง(การแผ่เมตตาพร้อมกันไป นับเป็นอุโบสถองค์ที่ 9)

(223) **เทวดาสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า มีเทวดาหลายพวกมาทูลเรื่องที่ตนไปเกิดเป็นเทวดาชั้นเลว และเป็นเทวดาชั้นดี ซึ่งเป็นผลมาจากการประพฤติดนเมื่อเป็นมนุษย์ สรุปว่า ที่เกิดเป็นเทวดาชั้นเลว เพราะไม่ทำให้บริบูรณ์ต่อบรรพชิตใน 9 กรณี คือ 1. ลุกขึ้น 2. กราบไหว้ 3. ให้อาสนะ(เชื้อเชิญให้นั่ง) 4. ให้ทาน 5. นั่งใกล้เพื่อฟังธรรม 6. เงี่ยโสตสดับธรรม 7. ทรงจำธรรม 8. พิจารณาเนื้อหาธรรม 9. รู้อรรถรู้ธรรม แล้วปฏิบัติถูกหลักธรรม พวกเทวดาชั้นดีได้ทำให้บริบูรณ์ครบถ้วนในธรรม 9 อย่างนี้

ทรงสอนภิกษุทั้งหลายไม่ให้ประมาท เพื่อจะได้ไม่ร้อนใจภายหลังเหมือนพวกเทวดาชั้นเลว

ลำดับชั้นแห่งความดี

(224) **เวลามสูตร** เชตวัน : วันหนึ่ง พระพุทธองค์ตรัสถามท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีว่า ที่บ้านของท่านยังให้ทานอยู่หรือ? ท่านเศรษฐีกราบทูลว่า ยังให้ทานกันเป็นปกติอยู่ แต่ว่าเป็นทานที่เศร้าหมอง เป็นปลายข้าวกับน้ำผักดอง

พระพุทธองค์ตรัสว่า ทานนั้นจะเศร้าหมองหรือประณีต อย่างไรก็ตาม ถ้าให้โดยไม่เคารพนอบน้อม, ไม่ให้ด้วยมือตนเอง, ให้ของเหลือ, ผู้ให้ไม่เชื่อกรรมและผลของกรรม ทานเช่นนั้น ย่อมส่งผล(ถึงภพอื่น)ให้เป็นคนมีจิตที่ไม่น้อมไปเพื่อบริโภคอาหารอย่างดี...เพื่อบริโภคกามคุณ 5 อย่างดี รวมไปถึงบริวารชน มีบุตรภรรยาเป็นต้น ก็ไม่เชื่อฟัง ไม่เทใจให้ ทั้งนี้เป็นเพราะผลแห่งกรรมที่ตนกระทำโดยไม่เคารพ เพราะฉะนั้น บุคคลพึงให้ทานโดยเคารพ

ทรงเล่าถึงอดีตชาติของพระองค์ เมื่อเกิดเป็นพราหมณ์ชื่อ เวลามะ ครั้งนั้นพราหมณ์เวลามะได้ให้ทานครั้งใหญ่เป็นมหาทาน (แจกแจงสิ่งที่ให้เป็นทาน ซึ่งมากมายก่ายกอง) แต่การให้ทานครั้งนั้น ผู้รับไม่มีใครเป็นทักขิไณยบุคคล(ไม่มีอริยบุคคล)เลย ไม่มีใครทำให้ของที่ให้ทาน(ทักขิณา)หมดจด

ตรัสในเรื่องนี้ว่า ทานที่บุคคลเชื้อเชิญท่านผู้ถึงพร้อมด้วยทิฐิ(พระโสดาบัน)เพียงผู้เดียว บริโภค มีผลมากกว่าทานของเวลามพราหมณ์ในครั้งนั้น ทานที่บุคคลให้แก่พระโสดาบันร้อยท่านมีผลมากกว่าทานที่ให้แก่พระโสดาบันท่านเดียว ฯลฯ ทานที่ให้แก่พระอรหันต์ท่านเดียวมีผลมากกว่าทานที่ให้แก่พระอนาคามีร้อยท่าน ทานที่ให้แก่พระอรหันต์ร้อยท่าน มีผลมากกว่าทานที่ให้แก่พระอรหันต์ท่านเดียว ทานที่ให้แก่พระปัจเจกพุทธเจ้าองค์เดียว มีผลมากกว่าทานที่ให้แก่พระอรหันต์ร้อยท่าน ทานที่ให้แก่พระปัจเจกพุทธเจ้าร้อยองค์ มีผลมากกว่าทานที่ให้แก่พระปัจเจกพุทธเจ้าองค์เดียว ทานที่ให้แก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มี

ผลมากกว่าทานที่ให้แก่พระปัจเจกพุทธเจ้าร้อยองค์. ทานที่ให้แก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน มีผลมากกว่าทานที่ให้แก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ตรัสต่อไปว่า บุคคลสร้างวิหารแก่สงฆ์จากทิศทั้งสี่มีผลมากกว่าทานที่ให้แก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน. การที่บุคคลมีจิตเลื่อมใส ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ มีผลมากกว่าการสร้างวิหารแก่สงฆ์จาก 4 ทิศ. การที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสสมาทาน(ถือปฏิบัติ)สิกขาบท(รักษาศีล 5) มีผลมากกว่าการถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ. การที่บุคคลเจริญเมตตาจิต แม้ชั่วขณะสูดดมของหอม มีผลมากว่าการรักษาศีล 5. และการที่บุคคลเจริญอนิจจสัญญา(พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง) แม้ชั่วดีดนิ้วมือ มีผลมากกว่าการเจริญเมตตาจิตชั่วขณะสูดดมของหอม

สัตตาวาสวรรค

ปัญหาที่เกิดจากตัณหา

(225) **ฐานสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า มนุษย์ชาวอุตตรกุรุทวีป(อุตฺตรกุรุกา มนุสฺสา) ดีกว่าเทวดาชั้นดาวดึงส์และมนุษย์ชมพูทวีป ใน 5 สถานคือ 1. ไม่มีทุกข์(อมฺมา-ไม่มีตัณหา) 2. ไม่มีความทวงแหน(อปริคฺคหา) 3. มีอายุที่แน่นอน(นิยตายุกา-มีอายุ 1,000 ปีเท่ากันหมด). เทวดาชั้นดาวดึงส์ดีกว่ามนุษย์ชาวอุตตรกุรุทวีปและชาวชมพูทวีป ใน 3 สถานคือ 1. อายุทิพย์ 2. วรรณะ-

ทิพย์ 3. สุขทิพย์, มนุษย์ชาวชมพูทวีปดีกว่ามนุษย์ ชาวอุตตรกุรุทวีปและเทวดาชั้นดาวดึงส์ ใน 3 สถานคือ 1. เป็นผู้กล้า(สูรา) 2. มีสติ 3. มีการประพฤติพรหมจรรย์อันเยี่ยม

(226) **ขฬุงคสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเทียบระหว่างม้าเลว(ม้ากระจอก),ม้าดี และม้าอาชาไนย กับภิกษุและบุรุษอาชาไนย (มีกล่าวถึงแล้วในเล่มก่อน)

(227) **ตัณหาสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ธรรมอันมีตัณหาเป็นรากเหง้า มี 9 อย่างคือ 1. อาศัยตัณหา จึงมีการแสวงหา(ปริเยสนา) 2. อาศัยการแสวงหา จึงมีการได้มา(ลาภะ) 3. อาศัยการได้มา จึงมีการกะกำหนด(วินิจฉัย) 4. อาศัยการกะกำหนด จึงมีความติดใจรักใคร่(ฉันทราคะ) 5. อาศัยความติดใจรักใคร่ จึงมีความหมกมุ่น(อัชโฌสาน) 6. อาศัยความหมกมุ่น จึงมีความหวงแหน(ปริคคหะ) 7. อาศัยความหวงแหน จึงมีความตระหนี่(มัจฉริยะ) 8. อาศัยความตระหนี่ จึงมีความหวงกั้น(อารักขา) 9. เกิดอกุศลธรรมต่างๆ คือ จับท่อนไม้ ถือศาสตรา ทะเลาะ แก่งแย่ง วิวาท กล่าววาจาว่าร้าย และพูดเท็จ

(228) **วัตถสัญญาสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า สัตตาวาส(ที่อยู่,ภพ ของสัตว์) มี 9 อย่างคือ 1. พวกมีกายต่างกัน มีสัญญา(ใจ)ต่างกัน(คือมนุษย์,เทวดาบางจำพวก), วินิปาติกะบางจำพวก) 2. พวกมีกายต่างกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน(คือพรหมผู้เกิดในภูมิปฐมฌาน) 3. พวกมีกายอย่างเดียวกันมีสัญญาต่างกัน(คือเทวดาชั้นอาภัสสรา) 4. พวกมีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน(คือเทวดาชั้นสุภกิณหา) 5. พวกไม่มีสัญญา

ไม่เสวยเวทนา(คือเทวดาประเภทอสัญญีสัตว์) 6-7-8-9. พวกเกิดในอรูปภพ 4 (มีอากาสานัญจายตนภพเป็นต้น)

ภาวะแห่งจิตของพระอรหันต์

(229) **ปฐมสิลายูปสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อใดที่ภิกษุได้อบรมจิตให้ดี(สุปริจิตฺ)ด้วยปัญญา เมื่อนั้นก็เรียกได้ว่าเป็นพระอรหันต์ (230) **ทุติยสิลายูปสูตร** เวฬุวัน(กรุงราชคฤห์) : พระจันทิกาบุตรบอกแก่ภิกษุทั้งหลายว่า พระเทวทัตสอนว่า เมื่อมีใจสั่งสมอบรม(เจตสา จิตฺ)แล้ว ก็เรียกได้ว่าเป็นพระอรหันต์ พระสาริบุตรทักท้วงว่า พระเทวทัตไม่ได้พูดอย่างนั้น แต่พูดว่า เมื่อใดที่ภิกษุอบรมดีแล้วด้วยใจ(เจตสา สุปริจิตฺ) เมื่อนั้นก็เรียกได้ว่าเป็นพระอรหันต์ (มีการทักท้วงคำพูดที่คลาดเคลื่อนอย่างนี้ถึง 3 หน)

พระสาริบุตรได้ขยายความให้พระจันทิกาบุตรฟังต่อไปอีกว่า จิตที่ได้อบรมดีแล้ว หมายถึงจิตที่ปราศจากราคะ โทสะ โมหะ ไม่หวนมาสู่กามภพ รูปภพ และอรูปภพอีก ถึงแม้ตาเห็นรูป...หูฟังเสียง...จมูกดมกลิ่น...ลิ้นลิ้มรส...กายถูกต้องโผฏฐัพพะ...ใจคิดเรื่องต่างๆ จิต(ของพระอรหันต์)ก็ไม่ถูกครอบงำได้ มีแต่ความตั้งมั่นไม่หวั่นไหว และพระอรหันต์ย่อมพิจารณาเห็นแต่ความเสื่อมไปของรูปเป็นต้น จิตของพระอรหันต์นั้นเปรียบเหมือนเสาหิน ซึ่งมีความยาว 16 ศอก ฝังลงในดิน 8 ศอก เหลือโผล่ขึ้นบน 8 ศอก แม้พายุจะพัดกระหน่ำมาทางทิศไหน เสาหินนั้นก็ไม่สะท้านสะเทือนได้

(231) **ปฐมเวรสูตร** ตรัสแก่อนาถบิณฑิกเศรษฐี (232) **ทุติยเวรสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย(ในเรื่องเดียวกัน)ว่า อริยสาวกผู้มีศีล 5 และประกอบด้วยโสตาปัตติยังคะ 4 ย่อมบอกตัวเองได้ว่าเป็นโสดาบัน

วิธีขจัดความอาฆาตในใจ

(233) **ปฐมอาฆาตสูตร** (234) **ทุติยอาฆาตสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายทั้ง 2 พระสูตร พระสูตรแรกแจกแจงลักษณะความคิดอาฆาต(ความผูกโกรธ) ซึ่งมีอยู่ 9 อย่าง พระสูตรหลังกล่าวถึงวิธีคิดเพื่อกำจัดความอาฆาตแต่ละอย่างนั้น ลักษณะความอาฆาต 9 อย่างคือ 1. อาฆาตว่า คนโน้นได้ประพฤติสิ่งมิใช่ประโยชน์แก่เราแล้ว(เป็นส่วนอดีต) 2. อาฆาตว่า คนโน้นย่อมประพฤติสิ่งมิใช่ประโยชน์แก่เรา(เป็นส่วนปัจจุบัน) 3. อาฆาตว่า คนโน้นจักประพฤติสิ่งมิใช่ประโยชน์แก่เรา(เป็นส่วนอนาคต) 4-5-6. อาฆาตว่า คนโน้นประพฤติสิ่งมิใช่ประโยชน์แก่คนที่เรารัก เราชอบใจ (แจกตามอดีต, ปัจจุบัน, และอนาคต เช่นกัน) 7-8-9. อาฆาตว่า คนโน้นประพฤติประโยชน์แก่คนที่เราไม่รักไม่ชอบใจ (แจกตามอดีต, ปัจจุบัน, และอนาคต เช่นกัน)

วิธีคิดเพื่อกำจัดความอาฆาตทั้งหมดนั้น คือให้คิดเสียว่าเมื่อเขาทำอย่างนั้นกับเรา หรือกับคนของเรา หรือกับคนที่เราไม่ชอบ ก็ไปห้ามเขาไม่ได้ จะไปหวังอะไรจากเขา

(235) **อนุปุพพนิโรธสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ความดับที่เกิดขึ้นตามลำดับ(ในฌาน) คือ 1. เข้าปฐมฌาน อามิสสัญญา

(ความสำคัญหมายในกาม)ดับไป 2. เข้าทุติยฌาน วิตกวิจารดับไป 3. เข้าตติยฌาน ปีติดับไป 4. เข้าจตุตถฌาน ลมหายใจเข้า-ออกดับไป(มีอยู่ก็เหมือนไม่มี-ละเอียดถึงที่สุด) 5. เข้าอากาสานัญจายตนฌาน รูปสัญญา(ความสำคัญหมายในรูป)ดับไป 6. เข้าวิญญาณัญจายตนฌาน ความสำคัญหมายในอากาศ(อวกาศ,ความเวิ้งว้าง,ช่องว่าง)ดับไป 7. เข้าอากิญจัญญายตนฌาน ความสำคัญหมายในวิญญาณดับไป 8. เข้าเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ความสำคัญหมายในความไม่มีอะไรแม้แต่นิดเดียว ดับไป 9. เข้าสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ สัญญาและเวทนาดับไป

มหาวรรค

สมาบัติสำหรับเข้าอยู่ตามลำดับ

(236) **ปฐมวิหารสูตร** ทรงแจกแจงอนุบุพพวิหาร(ธรรมสำหรับอยู่ที่ประณีตขึ้นไปตามลำดับ) 9 แก่ภิกษุทั้งหลาย ซึ่งได้แก่ รูปฌาน 4 อรูปฌาน 4 และสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ (237) **ทุติยวิหารสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายเรื่องอนุบุพพวิหารสมาบัติ 9 ใจความเหมือนในอนุปุพพนิโรธสูตร ประการสุดท้ายมีคำตอบว่า เมื่อเข้าถึงสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ ความสำคัญหมายในเนวสัญญานาสัญญายตนะ ย่อมดับ (แสดงว่า ภาวะแห่งเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ยังมีสัญญาและเวทนาพร้อม จะดับสนิทก็ต่อเมื่อเข้าถึงสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ)

อธิบายให้เห็นสุขในนิพพาน

(238) **นิพพานสูตร** เวฬุวัน(กรุงราชคฤห์) : พระสาริบุตรกล่าวแก่ภิกษุทั้งหลายว่า นิพพานนี้เป็นสุข-นิพพานนี้เป็นสุข พระอุทายี(โลลุทายี)ถามขึ้นว่า นิพพานไม่มีเวทนา จะเป็นสุขได้อย่างไร?

พระสาริบุตรตอบว่า ก็เพราะนิพพานไม่มีเวทนานั่นแหละจึงเป็นสุข และอธิบายให้เห็นระดับของความสุขว่า สุขโสมนัสที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยกามคุณ 5 เรียกว่ากามสุข สุขที่เกิดจากฌานแต่ละขั้น เรียกว่า ฌานสุข

ในสุขที่เกิดจากฌานนั้น พระสาริบุตรอธิบายอีกว่า ในปฐมฌาน ถ้าเกิดความคำนึงนึก(สัญญามนสิการ)ถึงกามขึ้นมาก็เป็นอาพาธในปฐมฌาน คือมีสิ่งรบกวน มีความบีบคั้น...ในทุติยฌาน มีวิตกวิจารเป็นอาพาธ...ในตติยฌาน มีปีติเป็นอาพาธ...ในจตุตถฌาน มีอุเบกขาเป็นอาพาธ...ในอากาสานัญจายตนฌาน มีความคำนึงนึกถึงรูปเป็นอาพาธ ฯลฯ ในเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน มีความคำนึงนึกถึงอากิญจัญญายตนะ เป็นอาพาธ, อาพาธในฌานทั้งหมดนั้น เป็นความสุขทุกข์ในฌาน (ตราบใดที่ยังมีสัญญาและเวทนาอยู่ ความทุกข์ในฌานก็ยังเกิดขึ้นได้) สุขในฌาน(ที่ไม่มีอาพาธดังกล่าว) เรียกว่า นิพพานสุข โดยปริยาย (เป็นสุขโดยอ้อม มิใช่สุขโดยตรง)

ส่วนผู้บรรลุสัญญาเวทยิตนิโรธ เพราะก้าวล่วงเนวสัญญานาสัญญายตนะโดยสิ้นเชิง(และ)อาสวะทั้งหลายหมดสิ้นเด็ดขาดแล้ว เพราะเห็นด้วยปัญญา นี้ก็เป็นนิพพานสุขในแง่หนึ่ง

วิธีเข้าฌานสมาบัติให้ก้าวหน้า

(239) **คาวีสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า แม่โคที่โง่ ไม่รู้จักที่หากิน ไปหากินในที่ที่ไม่เคยไป ต้องอดได้กินหญ้า อดได้ดื่มน้ำ จะกลับถิ่นเดิมก็กลับไม่ถูก เปรียบไปก็เหมือนภิกษุที่ไม่รู้วิธีเข้าฌาน ก็ไม่อาจที่จะบรรลุฌานได้ ส่วนแม่โคที่ฉลาด รู้จักที่หากิน ได้กินหญ้า ได้ดื่มน้ำตามต้องการ กลับยังถิ่นเดิมก็กลับได้ถูก เปรียบเหมือนภิกษุที่รู้วิธีเข้าฌานตามลำดับ ตั้งแต่ปฐมฌาน จนถึงสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ โดยที่ไม่ติดอยู่ในฌานนั้นๆ

"ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อใด ภิกษุเข้าก็ดี ออกก็ดี ซึ่งสมาบัตินั้นๆ เมื่อนั้น จิตของเธอก็เป็นของนุ่มนวล ควรแก่งาน, ด้วยจิตที่นุ่มนวลควรแก่งานนั้นสมาธิอันหาประมาณมิได้ ย่อมเป็นสิ่งที่เธออบรมแล้วเป็นอย่างดี เธอจะน้อมจิตมุ่งไปเพื่อประจักษ์แจ้งด้วยความรู้จำเพาะ ซึ่งอภิญญาสัจฉิกรณียธรรมอย่างใดๆ ก็ย่อมถึงภาวะที่สามารถเป็นพยานในธรรมอย่างนั้นๆ ได้ในเมื่ออายตนะมีอยู่ (กล่าวคือ)ถ้าเธอจำนงการแสดงฤทธิ์ได้ ฯลฯ ถ้าเธอจำนงความสิ้นอาสวะ ก็ย่อมถึงภาวะที่สามารถเป็นพยานในธรรมอย่างนั้นๆ ได้ ในเมื่ออายตนะมีอยู่

(โปรดสังเกตว่า ความสิ้นอาสวะ หรืออาสวักขยญาณนั้น มิใช่เกิดขึ้นในฌานสมาบัติ มิใช่บรรลุด้วยฌานสมาบัติ แต่ฌานสมาบัติเป็นปัจจัยให้จิตมีความพร้อมที่จะน้อมไปเพื่อเจริญวิปัสสนาจนได้บรรลุอรหัตตผล)

ฌานสมาบัติสำหรับอาศัยเจริญวิปัสสนา

(240) **ฌานสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย (มีขึ้นได้)เพราะอาศัยปฐมฌาน ฯลฯ เพราะอาศัยเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน (ทุกฌานในรูปฌานและในอรูปฌาน สามารถอาศัยเพื่อเจริญวิปัสสนาได้)

ทรงอธิบายไปตามลำดับว่า เมื่อบรรลุปฐมฌาน ฯลฯ ให้พิจารณา(เจริญวิปัสสนา)เห็นธรรมทั้งหลาย คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันมีอยู่ในขณะแห่งปฐมฌานนั้น ว่าเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นโรค เป็นเหมือนหัวฝี เป็นเหมือนศรเสียบ ไม่มีสุข เป็นอาพาธ(บีบคั้น) เป็นของผู้อื่น เป็นของชำรุด ว่างเปล่า เป็นอนัตตา ให้จิต(ดิ่ง)อยู่กับธรรมที่พิจารณาเห็นอยู่นั้น แล้วน้อมจิตไปยังอมตธาตุว่า นั่นสงบ นั่นประณีต...คือนิพพาน ก็จะถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายในปฐมฌานนั้น ฯลฯ ถ้าไม่สิ้นอาสวะ ก็เป็นอุปปาติกะ(อนาคามี) ปรินิพพานในภพ(พรหมโลก) นั้น...ด้วยความยินดีเพลินใจในธรรม(สมถะและวิปัสสนา)นั้นๆ เปรียบเหมือนนายขมังธนูซึ่งเพียรยิงธนูไปยังหุ่นหญ้าหรือกองดิน ถึงเวลาหนึ่งก็ยิงได้ไกล ยิงได้แม่น สามารถยิงร่างใหญ่ๆ ได้จนพรุน

ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายเพราะอาศัยฌานนั้น ทรงกล่าวไปตามลำดับ จนถึงอากิญจัญญายตนฌาน

สัญญาสมาบัติ-สมาบัติที่ยังมีสัญญา

แล้วตรัสต่อไปว่า

"ภิกษุทั้งหลาย! ด้วยเหตุฉะนี้ สัญญาสมาบัติ(สมาบัติที่ประกอบด้วยสัญญา)มีแค่ไหน อัญญาปฏิเวธ(การบรรลุอรหัตต-ผล)ก็มีแค่นั้น...(ส่วน)อายตนะทั้ง 2 คือ เนวสัญญานาสัญญา-ยตนสมาบัติ และสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ ก็ให้อาศัยเข้าออกแล้วพิจารณาด้วยปัญญาให้ดี (ออกมาก่อนจึงเจริญวิปัสสนา ก็จะถึงความสิ้นอาสวะได้)"

(ตั้งแต่ปฐมฌานถึงอากิญจัญญายตนฌาน จัดเป็นสัญญา-สมาบัติ คือผู้อยู่ในฌานมีสัญญา(ความนึกหมายในใจ)ที่ชัดเจนอยู่ ส่วนเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน มีสัญญาที่ละเอียดอย่างยิ่ง จนใช้คำว่า "มีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่" และสัญญา-เวทยิตนิโรธสมาบัตินั้น ดับทั้งสัญญาและเวทนา จึงอาศัยเพื่อเจริญวิปัสสนาไม่ได้ เพื่อความเข้าใจในเนื้อหาแห่งพระสูตรนี้ โปรดศึกษาเพิ่มเติมใน พุ.ธ. หน้า 323-326 : 365-370)

ผู้แยกใจกับอารมณ์ออกจากกันได้

(241) **อานันทสูตร** โฆสิตาราม(กรุงโกสัมพี) : พระอานนท์กล่าวแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เป็นเรื่องน่าอัศจรรย์ ที่อายตนะภายในกับอายตนะภายนอก(คือตากับรูปเป็นต้น) สำหรับพระพุทธองค์นั้น ไม่รับรู้กันก็ได้(เช่นตาเห็นรูป ก็สักแต่ว่าเห็น เป็นต้น) พระอุทายี(กาฬุทายี)เรียนถามว่า ผู้มีสัญญา หรือไม่มีสัญญา จึงเป็นอย่างนั้นได้? พระอานนท์ตอบว่า พวกหนึ่งมีสัญญาเมื่ออยู่ในอรูป-ฌานที่ 1-2-3 พวกหนึ่งคือพระอรหันต์

(242) **พราหมณสูตร** พราหมณ์ผู้เจนจบคัมภีร์โลกายตะ

คนหนึ่งทูลถามว่า ระหว่างศาสดาปูรณะ กัสสปะ กับศาสดานิครนถ์ นาฏบุตร ซึ่งต่างก็อวดอ้างว่าตนได้ญาณทัสสนะเห็นโลกทั้งปวงในทุกอิริยาบถ อยากทราบว่าใครพูดจริงใครพูดเท็จ? พระพุทธองค์ตรัสว่า คนทั้งสองจะพูดอย่างไรก็ช่างเขาเถิด...ที่สุดของโลกนั้นไม่อาจไปถึงได้ด้วยการวิ่ง, โลก ในอริยวินัยหมายถึงกามคุณ 5 ภิกษุผู้บรรลุปฐมฌาน ฯลฯ จตุตถฌาน...อากาสา-นัญจายตนฌาน ฯลฯ เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน จัดได้ว่าถึงที่สุดโลก(กามคุณ) แต่ก็ยังมีคนพูดได้ว่า ภิกษุเหล่านั้นยังเนื่องอยู่กับโลก ยังไม่พ้นไปจากโลก เราก็กล่าวอย่างนั้นเหมือนกัน ต่อเมื่อได้บรรลุสัญญาเวทยิตนิโรธ...(และ)อาสวะหมดสิ้นเด็ดขาด เพราะเห็นด้วยปัญญาแล้ว จึงเรียกว่าได้ถึงที่สุดแห่งโลก...

มารกับอานุภาพแห่งฌาน

(243) **เทวสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า สงครามระหว่างเทวดากับอสูร เมื่อเทวดาเป็นฝ่ายปราชัย ก็จะถูกพวกอสูรไล่ประชิด พวกเทวดาต้องล่าถอยกลับเข้าไปในเทพบุรี แล้วพวกอสูรก็จะทำอะไรไม่ได้ ถ้าอสูรเป็นฝ่ายปราชัย พวกอสูรล่าถอยกลับเข้าไปอาศัยอสูรบุรี แล้วพวกเทวดาก็จะทำอะไรไม่ได้เช่นกัน ตรัสว่า ภิกษุก็เหมือนกัน เมื่อเข้าปฐมฌาน ฯลฯ จตุตถฌาน เธอเองก็รู้ว่าตนได้ที่พึ่ง มารก็รู้ว่าเธอได้ที่พึ่งแล้ว ทำอะไรเธอไม่ได้ เมื่อเข้าอากาสานัญจายตนฌาน ฯลฯ สัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ (และ)อาสวะหมดสิ้นเด็ดขาด เพราะเห็นด้วยปัญญา ก็เป็นอัน

ทำให้มารถึงจุดจบ ติดตามไม่ได้ ปิดตามารสนิท (มารมองไม่เห็นผู้เข้าอรูปฌานและสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ)

ทรงเล่าประสบการณ์ก่อนตรัสรู้

(244) **นาคสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ช้างจ่าโขลง เมื่อเดินหากินในป่า ก็อิดหนาระอาใจ ที่พวกช้างพลาย ช้างพัง ช้างสะเทิ้น ลูกช้าง เดินนำหน้าไปกินปลายหญ้าไว้ด้วนหมด...กิ่งไม้ที่หักลงไว้ พวกเขาก็แย่งกินหมด...ลงสระ พวกเขาก็เดินตัดหน้าเอางวงสูบน้ำให้ขุ่น...ขึ้นจากสระ พวกเขาก็เดินเสียดสีกาย, ก็เลยคิดปลีกตนอยู่เพียงลำพัง และเมื่อได้อยู่ตัวคนเดียว ช้างจ่าโขลงก็ได้พบว่า ตนเองได้กินหญ้ายอดงาม ได้กินไม้ที่ไม่ถูกและเล็ม ได้ดื่มน้ำที่ไม่ขุ่น ขึ้นจากสระก็ไม่ถูกเสียดสีกาย...รู้สึกสบายอกสบายใจ ยื่นงวงหักกิ่งไม้ลงมาลูบตัวหายคายคัน

ประทานพระโอวาทในเรื่องนี้ว่า เหมือนภิกษุปลีกจากหมู่ไปอยู่ในที่เงียบสงบ ละอภิชฌา(กามฉันท์)...ละวิจิกิจฉา(นิวรณ์ 5) เข้าฌาน ตั้งแต่ปฐมฌาน จนถึงสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ (และ) ดับอาสวะได้สิ้น ตามลำดับแล้ว ย่อมชื่นชูใจ

(245) **ตปุสสสูตร** ที่อุรุเวลกัปปะ ซึ่งเป็นนิคมของชาวมัลละในแคว้นมัลละ วันหนึ่งหลังจากเสด็จบิณฑบาตและเสวยเสร็จแล้ว พระพุทธองค์ทรงเข้าประทับพักผ่อนในป่ามหาวัน ให้พระอานนท์รออยู่ข้างนอก ระหว่างนั้นเอง ตปุสสคฤหบดีได้เข้าไปสนทนาธรรมกับพระอานนท์ กล่าวว่า พวกตนเป็นคฤหัสถ์บริโภคกาม ปลีกจากกามไม่ได้ ต่างกับภิกษุหนุ่มๆ ที่มีจิตตรงดิ่งอยู่ใน

เนกขัมมะ(ปลีกออกจากกาม)ได้ เพราะพิจารณาเห็นความสงบ สวนทางกับคนทั่วไป

พระอานนท์ชวนดปุสสดฤหบดีไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ เพื่อความเข้าใจในเรื่องนี้ พระพุทธองค์มีพระดำรัสว่า จริงอย่างนั้น เมื่อก่อนตรัสรู้ จิตของพระองค์ก็ไม่ดิ่งตรงไปในทางปลีกกาม คิดหาสาเหตุ ก็ได้พบว่าเป็นเพราะไม่เห็นโทษในกาม ไม่เข้าถึงประโยชน์แห่งเนกขัมมะอย่างแท้จริง...ต่อมา เมื่อพิจารณาเห็นโทษในกาม ได้ถึงประโยชน์แห่งเนกขัมมะมากเข้า จิตก็ปลอดโปร่งเข้า-ออกฌานได้ตามลำดับ ตั้งแต่ปฐมฌานจนถึงสัญญาเวทยิต-นิโรธสมาบัติ(อนุบุพพวิหารสมาบัติ ๙)

ตรัสถึงฌานแต่ละขั้นว่า มีอาพาธ(สิ่งรบกวน, สิ่งบีบคั้น) อันเกิดจากความคำนึงนึก(สัญญามนสิการ) เช่น ปฐมฌาน เมื่อมีการคำนึงนึกในเรื่องกาม ก็หมายถึงมีอาพาธเบียดเบียน เช่นเดียวกับทุกข์ที่เกิดแก่คนผู้มีความสุข วิธีแก้ก็คือ ให้พิจารณาเห็นโทษของสิ่งที่เป็นอาพาธนั้นๆ และมุ่งเข้าถึงฌานขั้นต่อไปให้ได้

ตรัสอีกว่า ทรงเข้า-ออก ซึ่งอนุบุพพวิหารสมาบัติ ๙ ทั้งตามลำดับ(อนุโลม)และย้อนลำดับ(ปฏิโลม)ได้แล้ว จึงประกาศยืนยันต่อโลกทั้งปวงว่า ทรงตรัสรู้แล้วซึ่งอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ และเกิดญาณทัสสนะว่า เจโตวิมุตติของพระองค์ไม่กลับกลายแล้ว การเกิดอีกไม่มีต่อไปแล้ว

ช่องและที่แคบในฌานสมาบัติ

ปัญจาลวรรค ในวรรคนี้มี 10 พระสูตร (246) **ปัญจาล-**

สูตร โมสิตาราม(กรุงโกสัมพี) : พระอานนท์อธิบายความหมายของคำว่า"รู้โอกาสในที่แคบ" ซึ่งพระพุทธองค์เคยตรัส ผู้ขอทราบความหมาย คือเทวบุตรชื่อ ปัญจาลจัณฑะ คำอธิบายมีว่า

กามคุณ 5 เป็นที่แคบ(สมฺพาโธ) เมื่อสงัดจากกาม...บรรลุปฐมฌาน ก็หมายถึงได้ช่องในที่แคบ(รู้โอกาสในที่แคบ) แต่ก็ยังมีวิตกวิจารเป็นที่แคบอยู่. ละวิตกวิจาร บรรลุทุติยฌาน หมายถึงได้ช่องในที่แคบ แต่ก็ยังมีปีติเป็นที่แคบอยู่. ละปีติ บรรลุตติยฌาน หมายถึงได้ช่องในที่แคบ แต่ก็ยังมีอุเบกขาและสุขเป็นที่แคบอยู่. ละอุเบกขาและสุข บรรลุจตุตถฌาน หมายถึงได้ช่องในที่แคบ แต่ก็ยังมีรูปสัญญาเป็นที่แคบอยู่

ก้าวล่วงรูปสัญญา บรรลุอากาสานัญจายตนฌาน หมายถึงได้ช่องในที่แคบ แต่ก็ยังมีอากาสานัญจายตนสัญญาเป็นที่แคบอยู่. ก้าวล่วงอากาสานัญจายสัญญา บรรลุวิญญานัญจายตนฌาน หมายถึงได้ช่องในที่แคบ แต่ก็ยังมีวิญญาณัญจายตนสัญญาเป็นที่แคบอยู่ ก้าวล่วงวิญญานัญจายตนสัญญา บรรลุอากิญจัญญายตนฌาน หมายถึงได้ช่องในที่แคบ แต่ก็ยังมีอากิญจัญญายตนสัญญาเป็นที่แคบอยู่. ก้าวล่วงอากิญจัญญายตนสัญญา บรรลุเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน หมายถึงได้ช่องในที่แคบ แต่ก็ยังมีเนวสัญญานาสัญญายตนสัญญาเป็นที่แคบอยู่.

ก้าวล่วงเนวสัญญานาสัญญายตนสัญญาโดยประการทั้งปวง บรรลุสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ(และ)สิ้นอาสวะเพราะเห็นด้วยปัญญา ได้ช่องในที่แคบถึงที่สุด

(คำว่า "ได้ช่องในที่แคบ" หรือ "รู้โอกาสในที่แคบ" คือรู้

เท่าทันสิ่งที่เกิดขึ้นรบกวนหรือบีบคั้น ซึ่งมีความประณีตขึ้นตามลำดับ และละมันได้ หรือทำให้มันดับไปได้ การทำให้อาสวะดับได้หมดสิ้น เป็นการเอาชนะสิ่งรบกวนจิตได้เบ็ดเสร็จ)

9 พระสูตรต่อไปนี้ พระอานนท์อธิบายความหมายของคำต่างๆ แก่พระอุทายี(กาฬุทายี)

(247) **ปฐมกามเหสสูตร** ว่าด้วยความหมายของคำว่า กายสักขี ((248) **ทุติยกามเหสสูตร** ว่าด้วยความหมายของคำว่า ปัญญาวิมุตต์ (249) **ปฐมสันทิฏฐิกสูตร** ว่าด้วยความหมายของคำว่า สันทิฏฐิกะ(ธรรมอันผู้บรรลุพึงเห็นได้เอง) (251) **ทุติยสันทิฏฐิกสูตร** ว่าด้วยความหมายของคำว่า สันทิฏฐิกนิพพาน (252)**นิพพานสูตร** ว่าด้วยความหมายของคำว่า นิพพาน (25**ปรินิพพานสูตร** ว่าด้วยความหมายของคำว่า ปรินิพพาน (254) **ตทังคสูตร** ว่าด้วยความหมายของคำว่า ตทังคนิพพาน (255) **ทิฏฐธัมมิกสูตร** ว่าด้วยความหมายของคำว่า ทิฏฐธัมมนิพพาน

ทุกคำใน 9 พระสูตรนี้ พระอานนท์อธิบายว่า ได้แก่การที่ภิกษุได้บรรลุฌานสมาบัติแต่ละขั้น ตั้งแต่ปฐมฌานจนถึงสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ (และ)สิ้นอาสวะเด็ดขาด เพราะเห็นด้วยปัญญา

พระสูตรนอกปัณณาสก์

(256-265) 10 พระสูตรแรก เป็นความหมายของคำอีก 10 คำ ที่พระอานนท์ตอบคำถามของพระอุทายี(กาฬุทายี) คือ 1. เขมะ(เกษม) 2. เขมปัตตะ(ผู้บรรลุธรรมอันเกษม) 3. อมตะ 4. อมตปัตตะ(ผู้บรรลุอมตะ) 5. อภยะ(ความไม่มีภัย) 6. อภย-

ปัตตะ(ผู้บรรลุความไม่มีภัย) 7. ปัสสัทธิ(ความสงบ) 8. อนุปุพพ-ปัสสัทธิ(ความสงบอันประณีตขึ้นตามลำดับ) 9. นิโรธะ 10. อนุ-ปุพพนิโรธ(ความดับที่ประณีตขึ้นตามลำดับ)

ทั้ง 10 คำ มีความหมายเหมือนใน 9 พระสูตรข้างต้น

(266) ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ธรรม 9 อย่างคือ ราคะ โทสะ โมหะ โกธะ อุปนาหะ มักขะ ปลาสะ อิสสา มัจฉริยะ ถ้าภิกษุยังละไม่ได้ ก็ไม่อาจบรรลุอรหัตได้

(267-276) ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า มีธรรม(หมวดละ 5 อย่าง)อะไรบ้าง ละได้ด้วยการเจริญสติปัฏฐาน 4. คำตอบคือ เวร 5 (มีฆ่าสัตว์เป็นต้น). นิวรณ์ 5. กามคุณ 5. อุปาทานขันธ์ 5. โอรัมภาคิยสังโยชน์ 5. คติ 5 (นรก, สัตว์เดรัจฉาน, เปรต, มนุษย์, เทวดา). มัจฉริยะ 5 (มีอาวาสมัจฉริยะเป็นต้น). อุทธัมภาคิยสัง-โยชน์ 5. เจโตขีลธรรม 5. วินิพันธธรรม 5

(281-283) ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ธรรม 9 อย่าง (2 หมวด)คือ สัญญา 9 (อสุภสัญญา ฯลฯ วิราคสัญญา) และอนุ ปุพพวิหารสมาบัติฯ พึงเจริญเพื่อละอุปกิเลส 16

จบนวกนิบาตแห่งอังคุตตรนิกาย

จบพระไตรปิฎก(บาลี) เล่ม 23

อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต
ปฐมปัณณาสก์

อานิสังสอรรค
จากศีล(ที่เป็นกุศล)ถึงอรหัตตผล

(1) **กิมัตถิยสูตร** เชตวัน : พระอานนท์ทูลถามพระพุทธ-องค์ มีพระดำรัสตอบตามลำดับ ดังนี้

ศีลที่เป็นกุศล(ศีลที่ไม่มีโทษ) มีอะไรเป็นผลเป็นอานิสงส์? ...ศีลมีอวิปฏิสาร(ความไม่ร้อนใจ) เป็นผล เป็นอานิสงส์,...อวิ-ปฏิสาร มีอะไรเป็นผลเป็นอานิสงส์?...อวิปฏิสาร มีปราโมทย์ เป็น ผล เป็นอานิสงส์,...ปราโมทย์ มีอะไรเป็นผลเป็นอานิสงส์?... ปราโมทย์ มีปีติเป็นผลเป็นอานิสงส์,...ปีติ มีอะไรเป็นผลเป็น อานิสงส์?...ปีติ มีปัสสัทธิเป็นผล เป็นอานิสงส์,...ปัสสัทธิ มี อะไรเป็นผลเป็นอานิสงส์?...ปัสสัทธิ มีสุขเป็นผลเป็นอานิสงส์.... สุข มีอะไรเป็นผลเป็นอานิสงส์?...สุข มีสมาธิเป็นผลเป็นอานิสงส์.... สมาธิ มีอะไรเป็นผลเป็นอานิสงส์? สมาธิ มียถาภูตญาณทัสสนะเป็น

ผลเป็นอานิสงส์....ยถาภูตญาณทัสสนะ มีอะไรเป็นผลเป็นอานิสงส์?...ยถาภูตญาณทัสสนะ มีนิพพิทา(วิปัสสนาอันมีกำลัง) วิราคะ(มรรค) เป็นผลเป็นอานิสงส์,...นิพพิทา วิราคะ มีอะไรเป็นผลเป็นอานิสงส์?...นิพพิทา วิราคะ มีวิมุตติญาณทัสสนะ (อรหัตตผล) เป็นผลเป็นอานิสงส์...(รวมเป็นธรรม 10 อย่าง โดยเริ่มต้นจากศีล) สุดท้ายตรัสว่า

"อานนท์! ศีลที่เป็นกุศล ย่อม(ส่งผล)ถึงอรหัตตผลโดยลำดับอย่างนี้แล"

(2) **เจตนาสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อบุคคลมีธรรมแต่ละอย่าง(มีศีลเป็นต้น ตามกิมัตถิยสูตร ข้างต้น) ก็จะเกิดผลขึ้นเองตามลำดับ โดยไม่ต้องทำความตั้งใจให้มันเกิด เพราะมันเป็นธรรมดา(สภาวธรรม)อย่างนั้น สุดท้ายตรัสว่า

"ภิกษุทั้งหลาย! ธรรมทั้งหลายย่อมหลั่งไหลไปสู่ธรรมทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายย่อมยังธรรมทั้งหลายให้บริบูรณ์ เพื่อจากการเวียนเกิดเวียนตายในภูมิ 3 (เตภูมิกวัฏ) อันมิใช่ฝั่ง ไปถึงฝั่งคือนิพพาน อย่างนี้แล"

(3) **อุปนิสาสูตร** พระสารีบุตรอธิบายธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ธรรมแต่ละอย่าง(มีศีลเป็นต้น ตามกิมัตถิยสูตร ข้างต้น) เป็นเครื่องรองรับกันขึ้นไปตามลำดับ ถ้าไม่มีศีล(ที่เป็นกุศล)เป็นต้นธรรมในลำดับต่างๆ ก็มีขึ้นไม่ได้ เปรียบเหมือนต้นไม้ที่เมื่อมีกิ่งใบสมบูรณ์, กะเทาะ เปลือก กะพี้ แก่น ของต้นไม้นั้นก็ย่อมสมบูรณ์ไปด้วย (4) **อานันทสูตร** พระอานนท์อธิบายธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย มีนัยเหมือนกับที่พระสารีบุตรอธิบายในอุปนิสาสูตรข้างต้นทุกประการ

นิพพานเป็นอารมณ์ให้เกิดสมาธิได้

(6) **สมาธิสูตร** พระอานนท์ทูลถามว่า ถ้าไม่มีการนึกหมาย(ไม่มีสัญญา)เอาธาตุดิน...ธาตุน้ำ...ธาตุไฟ...ธาตุลม เป็นอารมณ์ ไม่มีการนึกหมายในอากาสานัญจายตนฌาน...ในวิญญาณัญจายตนฌาน...ในอากิญจัญญายตนญาณ...ในเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน เป็นอารมณ์ ไม่มีการนึกหมายเอาโลกนี้...โลกหน้า เป็นอารมณ์ ทั้งๆ ที่ก็ยังมีสัญญา(ความนึกหมาย,ความหมายรู้,ความกำหนดจิต)อยู่ สมาธิจะเกิดได้หรือ? พระพุทธองค์ตรัสตอบว่าเกิดได้, ทูลถามว่า สมาธิจะเกิดได้อย่างไร? ตรัสตอบว่า

"อานนท์! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีความนึกหมายอย่างนี้ว่า นั่นสงบ นั่นประณีต อันได้แก่ความระงับสังขารทั้งปวง ความสละคืนอุปธิ(กิเลส)ทั้งปวง ความสิ้นตัณหา ความหมดใคร่ ความดับ นิพพาน...การได้สมาธิย่อมมีได้อย่างนี้แล"

(7) **สาริปุตตสูตร** พระอานนท์เรียนถามพระสาริบุตร ด้วยคำถามเดียวกับที่ทูลถามพระพุทธองค์(ในสมาธิสูตรข้างต้น) พระสาริบุตรตอบด้วยการเล่าประสบการณ์ของท่านเองให้ฟังว่า ครั้งหนึ่งได้นั่งเข้าสมาธิที่ป่าอันธวัน กรุงสาวัตถี โดยที่ไม่มีการนึกหมายเอาธาตุดิน ฯลฯ เอาโลกนี้โลกหน้า เป็นอารมณ์เลย แต่ก็ยังมีสัญญาอยู่

พระอานนท์เรียนถามว่า มีสัญญาอย่างไร? พระสาริบุตรตอบว่า มีสัญญาอย่างหนึ่งเกิดขึ้นว่า ความดับภพ(ภวนิโรธ) คือนิพพาน (เมื่อเกิดสัญญานี้ขึ้น)สัญญาอีกอย่างหนึ่งก็ดับไป เหมือนไฟติดเชื้อลุกไหม้อยู่ เปลวหนึ่งเกิดเปลวหนึ่งดับ

ให้มุ่งเป็นพระอรหันต์ที่พร้อมทุกอย่าง

(8) **สัทธาสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุมีศรัทธา แต่ไม่มีศีล...มีศรัทธา มีศีล แต่ไม่เป็นพหูสูต...เป็นพหูสูต แต่ไม่เป็นพระธรรมกถึก(สอนคนไม่เป็น)...เป็นพระธรรมกถึก แต่ไม่เข้าหาประชุมชน แสดงธรรมให้เขาฟัง...แสดงธรรมให้เขาฟังได้ แต่ไม่อยู่ป่า ไม่อยู่ในเสนาสนะสงัด...อยู่ป่า แต่ไม่ได้บรรลุฌาน 4...ได้บรรลุฌาน 4 แต่ไม่ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้...ภิกษุเช่นนี้ เรียกได้ว่ายังไม่ครบองค์(มีธรรมยังไม่บริบูรณ์) เมื่อมีธรรมครบองค์ตามลำดับ ก็จะเป็นผู้ก่อให้เกิดความเลื่อมใสรอบด้าน มีความพร้อมทุกอย่าง

(9) **สันตสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุมีศรัทธา แต่ไม่มีศีล ฯลฯ เป็นพหูสูต แต่ไม่เป็นพระธรรมกถึก...เป็นพระธรรมกถึก แต่ไม่ทรงวินัย...ทรงวินัย แต่ไม่อยู่ป่า...อยู่ป่า แต่ไม่ได้สัมผัสวิโมกข์อันสงบ...ได้สัมผัสวิโมกข์อันสงบ แต่ไม่ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้...ภิกษุเช่นนี้เรียกได้ว่ายังไม่ครบองค์...

(10) **วิชชยสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุมีศรัทธา แต่ไม่มีศีล ฯลฯ ทรงวินัย แต่ระลึกไม่ได้ถึงชาติก่อน(ไม่ได้บรรลุบุพเพนิวาสานุสติญาณ)...ระลึกได้ถึงชาติก่อน แต่ไม่มีญาณหยั่งรู้การตายการเกิดของสัตว์(จตูปปาตญาณ)...มีญาณหยั่งรู้การตายการเกิดของสัตว์ แต่ไม่ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้...ภิกษุเช่นนี้เรียกได้ว่ายังไม่ครบองค์...

นาถกรณวรรค

สภาพแวดล้อมที่ดีในการปฏิบัติธรรม

(11) **เสนาสนสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุที่จะทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันทาอาสวะมิได้ โดยไม่ช้านาน ตนเองจะต้องประกอบด้วยธรรม 5 อย่าง และได้อยู่ในเสนาสนะ(สภาพแวดล้อม)ที่มีลักษณะ 5 อย่าง

ประกอบด้วยธรรม 5 อย่างคือ 1. มีศรัทธา-เชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า 2. สุขภาพเอื้ออำนวย 3. เป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา 4. ระดมความเพียร 5. มีปัญญา-ปัญญาที่เห็นความเกิดและความดับอย่างอริยะ

เสนาสนะที่มีลักษณะ 5 อย่างคือ 1. อยู่ไม่ใกล้ไม่ไกลนัก ไปมาสะดวก ไม่เป็นที่พลุกพล่านสัญจรของผู้คน สงัดเงียบ มีเหลือบ ยุง ลม แดด และสัมผัสแห่งสัตว์เลื้อยคลานน้อย 2. ไม่ฝืดเคืองด้วยปัจจัย 4 3. มีพระเถระผู้เป็นพหูสูต 4. มีการเข้าไปขอคำแนะนำปรึกษาหารือข้อธรรมกับพระเถระเช่นนั้น 5. ได้รับคำชี้แจงข้อสงสัยจากพระเถระเหล่านั้น

(12) **อังคสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้ละนิวรณ์ 5 ได้ และประกอบด้วยธรรมขันธ์ทั้ง 5 อันเป็นของพระอริยะ คือ 1. สีลขันธ์ 2. สมาธิขันธ์ 3. ปัญญาขันธ์ 4. วิมุตติขันธ์ 5. วิมุตติญาณทัสสนขันธ์ จัดว่าเป็นผู้มีธรรมครบถ้วน(เกวลี) อยู่จบพรหมจรรย์ เป็นยอดคน

(13) **สังโยชนสูตร** ตรัสแจกแจงสังโยชน์ 10 (สักกายทิฏฐิ

ฯลฯ อวิชชา) ให้ภิกษุทั้งหลายฟัง

กิเลสตรึงใจและกิเลสมัดใจ

(14) **ชีลสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ไม่ว่าจะเป็นภิกษุหรือภิกษุณี ถ้ายังละกิเลส(ที่เปรียบเหมือนตะปู)ตรึงใจ 5 อย่าง และกิเลสมัดใจ 5 อย่างไม่ได้ ก็พึงหวังได้แต่ความเสื่อมอย่างเดียวในกุศลธรรม

กิเลสตรึงใจ 5 อย่างนั้น คือ 1-2-3-4. มีความเคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใส ในพระพุทธเจ้า ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ในสิกขา 5. มีความโกรธความเกลียด มีจิตกระด้าง ในเพื่อนพรหมจรรย์. กิเลสแต่ละอย่างนี้ ทำให้จิตไม่น้อมไปเพื่อความเพียร(ในการปฏิบัติธรรม)

กิเลสมัดใจ 5 อย่างนั้นคือ 1. ไม่หมดความพอใจรักใคร่ในกามทั้งหลาย 2. ไม่หมดความพอใจรักใครในกาย 3. ไม่หมดความพอใจรักใครในรูป 4. ฉันอิ่มแล้ว เอาแต่หลับนอน 5. ประพฤติพรหมจรรย์หวังได้ไปเกิดเป็นเทพ. กิเลสแต่ละอย่างนี้ ทำให้จิตไม่น้อมไปเพื่อความเพียร(ในการปฏิบัติธรรม)

ทรงเปรียบเทียบว่า เหมือนกลางคืน-กลางวัน ที่ผ่านมาถึงดวงจันทร์ข้างแรม ดวงจันทร์นั้นย่อมเสื่อมสี เสื่อมดวง เสื่อมแสง เสื่อมความกว้างความไกล

ตรัสนัยตรงกันข้ามไว้ด้วย

(15) **อัปปมาทสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสุดยอดในหมู่สัตว์โลก ไม่ว่าจะเป็นสัตว์มีเท้า-

ไม่มีเท้า มีรูป-ไม่มีรูป มีสัญญา-ไม่มีสัญญา หรือมีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ เช่นเดียวกับที่กุศลธรรมทั้งหลายมีความไม่ประมาทเป็นสุดยอด...(ทรงอธิบายด้วยอุปมาหลายนัย)

(16) **อาหุเนยยสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ผู้ที่ได้ชื่อว่าอาหุเนยฺโย ฯลฯ อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺส ได้แก่บุคคล 10 ประเภท คือ 1. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า 2. พระปัจเจกสัมพุทธเจ้า 3. พระอุภโตภาควิมุตต์ 4. พระปัญญาวิมุตต์ 5. พระกายสักขี 6. พระทิฏฐิปัตตะ 7. พระสัทธาวิมุตต์ 5. พระธัมมานุสารี 9. พระสัทธานุสารี 10 พระโคตรภู

นาถกรณธรรม-ธรรมสำหรับเป็นที่พึ่ง

(17) **ปฐมนาถสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ขอให้เป็นผู้มีที่พึ่งอยู่ คนไม่มีที่พึ่งย่อมอยู่เป็นทุกข์ ธรรมสำหรับทำที่พึ่ง (นาถกรณธรรม) มี 10 อย่างคือ 1. มีศีล สำรวมในปาฏิโมกข์... ถือปฏิบัติในสิกขาบททั้งหลาย 2. เป็นพหูสูต ได้สดับตรับฟัง (ศึกษาเล่าเรียน)ไว้มาก...เข้าใจ(ในธรรม)ทะลุปรุโปร่ง 3. มีมิตรสหายที่ดี 4. เป็นผู้ว่าง่าย...รับฟังคำสอนโดยเคารพ 5. เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในกิจที่ควรทำ 6. เป็นผู้ใคร่ในธรรม ฟังและแสดงธรรมอันน่ารัก แช่มชื่นในอภิธรรมในอภิวินัย 7. เป็นผู้ระดมความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อความถึงพร้อมแห่งกุศลธรรม ไม่ย่อท้อ 8. เป็นผู้สันโดษด้วยปัจจัย 4 9. เป็นผู้มีสติรักษาตน ระลึกได้ถึงสิ่งที่ทำคำพูดแม้นานได้ 10. มีปัญญา เห็นความเกิดความดับอย่างอริยะ ทะลุทะลวงกิเลสจนสิ้นทุกข์ได้

(ในอรรถกถาแห่งพระสูตรนี้ ได้อธิบายคำว่า ธรรม, อภิธรรม, วินัย, และ อภิวินัย ไว้ด้วย)

(18) **ทุติยนาถสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ขอให้เป็นผู้มีที่พึ่งอยู่...ผู้มีธรรมสำหรับเป็นที่พึ่ง(ดังกล่าวในปฐมนาถสูตรข้างต้น)แต่ละอย่าง จะได้รับความช่วยเหลือ(โดยการแนะนำตักเตือน)จากพระเถระ พระมัชฌิมะ และพระนวกะ ผู้ซึ่งเห็นความมีธรรมนั้นๆ ของเธอ

อริยวาส-ธรรมสำหรับอยู่ของพระอริยะ

(19) **ปฐมอริยวาสสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ธรรมสำหรับอยู่ของพระอริยะ(อริยวาส) ไม่ว่า อยู่แล้ว กำลังอยู่ หรือจักอยู่ มี 10 อย่าง (20) **ทุติยอริยวาสสูตร** ที่เมือง(นิคม)ของชาวกุรุ ชื่อ กัมมาสธัมมะ ในแคว้นกุรุ พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมเรื่องอริยวาสแก่ภิกษุทั้งหลายดังนี้

1. ละนิวรณ์ทั้ง 5, 2. เมื่อเห็นรูปด้วยตา...ฟังเสียงด้วยหู...ดมกลิ่นด้วยจมูก...ลิ้มรสด้วยลิ้น...ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย...รู้สิ่งที่นึกคิดด้วยใจ แล้วไม่ดีใจ ไม่เสียใจ มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่ 3. มีใจที่รักษาไว้ด้วยสติ 4. มีธรรมสำหรับพักพิง(อปัสเสนธรรม) 4 อย่างคือ พิจารณาแล้วเสพ, พิจารณาแล้วอดกลั้น, พิจารณาแล้วเว้น, พิจารณาแล้วบรรเทา 5. ไม่มีปัจเจกสัจจะ(ความเห็นผิดแต่ละอย่างที่ยึดถือว่าเป็นความจริง) 6. ไม่มีการแสวงหากาม-ภพ-พรหมจรรย์ 7. ไม่มีกามวิตก พยาบาทวิตก และวิหิงสาวิตก (มีความดำริที่ไม่ขุ่นมัว) 8. มีกายสังขาร

สงบระงับด้วยจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีแต่อุเบกขาให้สติบริสุทธิ์ 9. มีจิตหลุดพ้นสิ้นเชิงจากราคะ โทสะ โมหะ 10. มีปัญญาหลุดพ้นสิ้นเชิง(สุวิมุตฺตปญฺโญ) มีปัจจเวกขณญาณ โดยรู้ชัดว่าได้ละขาดแล้วซึ่งราคะ โทสะ โมหะ

ตรัสว่า พระอริยเจ้าทั้งหลาย ไม่ว่าในอดีต ในอนาคต หรือในปัจจุบัน ล้วนอยู่ด้วยอริยวาสธรรม ดังกล่าว

มหาวรรค

ตถาคตพล-ญาณพลังของพระพุทธเจ้า

(21) **สีหสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ในเวลาเย็น พญาราชสีห์จะออกจากที่อยู่ เหยียดดัดตัว เหลียวไปรอบทิศ ก่อนจะส่งเสียงคำราม 3 ครั้ง แล้วจึงออกไปหากิน ที่ทำอย่างนั้นก็เพราะพญาราชสีห์ไม่ต้องการให้สัตว์เล็กๆ ถูกมันกิน (สัตว์เล็กเมื่อได้ยินเสียงคำรามของราชสีห์ก็จะวิ่งกระเจิงไปคนละทิศละทางด้วยความตกใจกลัว). ตรัสว่า คำว่า สีหะ หมายถึงพระสัมมา-สัมพุทธเจ้า การแสดงธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เรียกว่าสีหนาทแห่งตถาคต การบันลือสีหนาทประกาศธรรม(พรหมจักร)ของพระองค์ เป็นการแสดงพลังยืนยันในความเป็นผู้นำ(ของชาวโลก) พลังนั้นเรียกว่า"ตถาคตพละ"(หรือ"ทศพลญาณ")

(22) **อธิมุตติสูตร** ตรัสแก่พระอานนท์ว่า ทรงมีความแกล้วกล้าในการประกาศรับรองธรรมที่ทรงตรัสรู้(คือเรื่องขันธ์. ธาตุ. อายตนะ ฯลฯ หรือทิฐิต่างๆ ซึ่งรวมเรียกว่า อธิมุตติบท)

ญาณหยั่งรู้ตามความเป็นจริง(ยถาภูตญาณ) ในธรรมเหล่านั้น เป็นสุดยอดของญาณทั้งหลาย การที่ทรงมีความแกล้วกล้าเช่นนั้น ก็เพราะมีตถาคตพละ(10 ประการ)ดังกล่าว

ต่างกิเลส ต่างวิธีละ

(23) **กายสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ธรรมที่ต้องละด้วยกาย มิใช่ด้วยวาจา ก็อย่างหนึ่ง, ธรรมที่ต้องละด้วยวาจา มิใช่ด้วยกาย ก็อย่างหนึ่ง, ธรรมที่ละด้วยกายไม่ได้ ละด้วยวาจาไม่ได้ ต้องเห็นชัดด้วยปัญญา จึงละได้ ก็อย่างหนึ่ง

ธรรมที่ต้องละด้วยกาย มิใช่ด้วยวาจา คือกรณีว่า เมื่อภิกษุต้องอาบัติด้วยกาย แล้วมีเพื่อนพรหมจรรย์ตักเตือนให้ละกายทุจริต บำเพ็ญกายสุจริต เธอก็ละกายทุจริต บำเพ็ญกาย-สุจริต

ธรรมที่ต้องละด้วยวาจา มิใช่ด้วยกาย คือกรณีว่า เมื่อภิกษุต้องอาบัติด้วยวาจา แล้วมีเพื่อนพรหมจรรย์ตักเตือนให้ละวจีทุจริต บำเพ็ญวจีสุจริต เธอก็ละวจีทุจริต บำเพ็ญวจีสุจริต

ธรรมที่ละด้วยกายไม่ได้ ละด้วยวาจาไม่ได้ ต้องเห็นชัดด้วยปัญญาจึงละได้ คือโลภะ, โทสะ, โมหะ, อุปนาหะ, มักขะ, ปฬาสะ, มัจฉริยะ, อิสสา(ริษยา), อิจฉา(ความอยาก)

ธรรม(กิเลส) คือ โลภะ โทสะ โมหะ ฯลฯ อิสสา อิจฉา นั้น ถ้าครอบงำภิกษุรูปใด ก็ให้รู้ว่า เพราะภิกษุรูปนั้นยังไม่รู้(ด้วยปัญญา) ถ้าไม่ครอบงำภิกษุรูปใด ก็ให้รู้ว่า เพราะภิกษุรูปนั้นรู้(ด้วยปัญญา)แล้ว

(24) **มหาจุนทสูตร** ที่ชาติวัน แคว้นเจติ พระมหาจุนทะอธิบายธรรมให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า ภิกษุเมื่อกล่าวอวดญาณ (ญาณวาทะ)ว่าเราได้รู้ได้เห็นธรรมแล้ว ถ้าโลภะ โทสะ โมหะ ฯลฯ อิสสา อิจฉา ยังครอบงำเธอได้อยู่ ก็ให้รู้ว่าเธอยังไม่รู้(ด้วยปัญญา) เมื่อกล่าวอวดภาวนา(ภาวนาวาทะ) ว่าเราได้เจริญ(อบรม)กาย ศีล จิต ปัญญา แล้ว ถ้าโลภะ โทสะ โมหะ ฯลฯ อิสสา อิจฉา ยังครอบงำเธอได้อยู่ ก็ให้รู้ว่าเธอยังไม่รู้(ด้วยปัญญา) หรือเมื่อกล่าวอวดทั้งญาณและภาวนา ก็เหมือนกัน เปรียบเหมือนคนยากจนอวดความมั่งมี พอมีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพย์ ก็ไม่มีทรัพย์จะนำออกมาใช้ได้...(กล่าวนัยตรงกันข้ามไว้ด้วย)

ประโยชน์ที่เกิดจากการเพ่งกสิณ

(25) **กสิณสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า อายตนะ(บ่อเกิด, เขตแดน)แห่งกสิณ มี 10 ประเภท คือ 1. ปฐวีกสิณ (เพ่งดินเป็นอารมณ์) 2. อาโปกสิณ (เพ่งน้ำเป็นอารมณ์) 3. เตโชกสิณ(เพ่งไฟเป็นอารมณ์) 4. วาโยกสิณ(เพ่งลมเป็นอารมณ์) 5. นีลกสิณ(เพ่งสีเขียวเป็นอารมณ์) 6. ปีตกสิณ(เพ่งสีเหลืองเป็นอารมณ์) 7. โลหิตกสิณ(เพ่งสีแดงเป็นอารมณ์) 8. โอทาตกสิณ (เพ่งสีขาวเป็นอารมณ์) 9. อากาสกสิณ(เพ่งความเวิ้งว้าง-อวกาศ, ช่องว่าง เป็นอารมณ์) 10. วิญญาณกสิณ(เพ่งวิญญาณเป็นอารมณ์)

การเพ่งกสิณแต่ละอย่าง สามารถเพ่งจนเห็นชัดซึ่งกสิณนั้นๆ รอบทิศทางไม่มีอะไรอย่างอื่นแทรกปนได้เลย และไม่มีปริมาณให้กำหนดได้ (เช่น เพ่งเห็นแต่ธาตุดินอย่างเดียว ก็จะ

ไม่มีธาตุน้ำ ธาตุลม สี แสง ฯลฯ ใดๆ เข้ามาแทรกปนให้เห็นได้เลย)

(26) **กาลีสูตร** ที่ภูเขาปวัตตะ เมืองกุรรฆระ แคว้นอวันตี อุบาสิกาคนหนึ่งชื่อกาลี(ชาวกุรรฆระ) ไม่เข้าใจความหมายในพระพุทธดำรัสที่ตรัสว่า ความสงบใจ เป็นการบรรลุประโยชน์(เป็นเป้าหมายสูงสุด) ทรงชนะปิยรูปสาตรูป(สิ่งที่น่ารักน่าชื่นใจ)หมดสิ้น มีความสุขได้โดยลำพัง ไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งอื่นใด? อุบาสิกาขอให้พระมหากัจจานะอธิบายความ

พระมหากัจจานะอธิบายว่า กสิณสมาบัติที่สมณพราหมณ์ทั้งหลายถือเป็นเป้าหมายสูงสุด ไม่ว่าจะเป็นปฐวีกสิณสมาบัติ ฯลฯ ไม่ว่าจะเป็นวิญญาณกสิณสมาบัติ (ตามประเภทกสิณ 10 ในกสิณสูตรข้างต้น) พระพุทธองค์ได้รู้ได้เห็น(ได้บรรลุ)มาหมดแล้ว แต่พร้อมกันนั้น ก็ได้ทรงเห็นเบื้องต้น(สมุทัย) เห็นโทษ(ทุกข์) เห็นวิธีสลัดพ้น(นิโรธ) และเห็นว่าเป็นทางหรือมิใช่ทาง(มรรค) เมื่อเห็นอย่างนั้นก็พบว่าประโยชน์สูงสุดของกสิณสมาบัติทั้งหลายคือความสงบใจเป็นสำคัญ (ไม่ติดอยู่กับความพึงพอใจในสมาบัตินั้นๆ)

มหาปัญหา (ปัญหาใหญ่พร้อมคำตอบ)

(27) **ปฐมมหาปัญหาสูตร** เชตวัน : เช้าวันหนึ่ง ก่อนจะเข้าไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี ภิกษุจำนวนหนึ่งได้แวะเข้าไปในวัดของปริพาชก มีคำพูดหนึ่งที่พวกปริพาชกแสดงเป็นความเห็นว่า พระพุทธองค์ทรงสอนให้รู้ธรรมทั้งปวง เมื่อรู้แล้วก็อยู่ได้ พวก

ตนก็สอนอย่างนั้นเหมือนกัน ไม่เห็นจะมีอะไรแตกต่างกัน

ภิกษุเหล่านั้นฟังแล้วก็ไม่ได้แสดงความเห็นในเรื่องนี้แต่อย่างใด กลับจากบิณฑบาตและฉันเสร็จแล้วจึงนำความเรื่องนี้เข้ากราบทูลให้ทรงทราบ พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุเหล่านั้นว่า ให้ตั้งปัญหาถามพวกปริพาชกว่า อะไรคือ ปัญหา 1 อุเทศ 1 เวยยากรณะ 1? อะไรคือปัญหา 2 อุเทศ 2 เวยยากรณะ 2? ฯลฯ อะไรคือ ปัญหา 10 อุเทศ 10 เวยยากรณะ 10? ซึ่งปริพาชกจะตอบกันไม่ได้เลย มีแต่จะอึดอัดลำบากใจ เพราะเป็นปัญหาที่อยู่เหนือวิสัยของพวกเขา และปัญหาเหล่านี้ ไม่ว่าใครในโลกไหนๆ ก็ตอบกันไม่ได้ นอกจากพระพุทธเจ้า สาวกของพระพุทธเจ้า และผู้ที่ได้ยินได้ฟังจากสาวกของพระพุทธเจ้า

แล้วทรงแจกแจงธรรมทั้ง 10 ชุด(ในปัญหา) อันได้แก่ อาหาร(สัตว์ทั้งปวงล้วนอยู่ได้ด้วยอาหาร), นามและรูป, เวทนา 3, อาหาร 4 (มีกวฬิงการาหารเป็นต้น), อุปาทานขันธ์ 5, อายตนะภายใน 6, วิญญาณฐิติ 7, โลกธรรม 8, สัตตาวาส 9, อกุศลกรรมบถ 10

ตรัสว่า ธรรมแต่ละอย่างดังกล่าว เมื่อภิกษุหายติด หมดใคร่ หลุดพ้น เห็นที่สุดความเกิดความดับ อย่างแท้จริง ย่อมเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน

(28) **ทุติยมหาปัญหาสูตร** ครั้งหนึ่ง ขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ป่าไผ่ใกล้เมืองกชังคละ อุบาสกที่นั่นไปขอให้ภิกษุณีกชังคลาแจกแจงธรรมในมหาปัญหา ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ ภิกษุณีกล่าวว่า คำสอนเรื่องนี้ ตนมิได้ฟังจากพระพุทธองค์โดย

ตรง และมิได้ฟังจากภิกษุทั้งหลายผู้ได้อบรมจิตดีแล้ว มีความเข้าใจอย่างไร ก็ขอตอบตามที่ตนเข้าใจ

ธรรมชุดที่ 1 ถึง 3 และชุดที่ 9 ภิกษุแจกแจงเหมือนในปฐมมหาปัญหาสูตร ส่วนธรรมชุดที่ 4 ชี้ไปที่สติปัฏฐาน 4, ธรรมชุดที่ 5 ชี้ไปที่อินทรีย์ 5, ธรรมชุดที่ 6 ชี้ไปที่นิสสรณียธาตุ 6, ธรรมชุดที่ 7 ชี้ไปที่โพชฌงค์ 7, ธรรมชุดที่ 8 ชี้ไปที่อริยมรรคมีองค์ 8 และธรรมชุดที่ 10 ชี้ไปที่กุศลกรรมบถ 10, ชุดธรรมที่แตกต่างออกไปนี้ ภิกษุณีกล่าวว่า เมื่อภิกษุมีจิตอบรมดีแล้ว เห็นที่สุดอย่างแท้จริง ย่อมเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ในปัจจุบัน

พวกอุบาสกได้ฟังแล้วก็พากันไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ กราบทูลถึงการสนทนาธรรมกับภิกษุณีกชังคลาทั้งหมดนั้น พระพุทธองค์ตรัสชมว่า ภิกษุณีกชังคลากล่าวได้ถูกต้องแล้ว ขอให้จดจำไว้ตามนั้น

อริยสาวกไม่ติดในสิ่งที่เลิศทั้งปวง

(29) **ปฐมโกสลสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า อะไรที่ว่าล้ำเลิศ ไม่ว่าจะเป็นพระราชอำนาจของพระเจ้าปเสนทิโกศล(ซึ่งครอบครองทั้งแคว้นกาสีและแคว้นโกศล) ไม่ว่าจะเป็นท้าวมหาพรหม ไม่ว่าจะเป็นอาภัสสรเทพ ไม่ว่าจะเป็นผู้กำหนดหมายวิญญาณกสิณ ไม่ว่าจะเป็นผู้ได้บรรลุอภิภายตนะที่ 8 ไม่ว่าจะเป็นผู้ปฏิบัติธรรมประเภทสะดวกสบายทั้งรู้ได้เร็ว ไม่ว่าจะเป็นผู้มีอากิญจัญญายตนสัญญา ไม่ว่าจะเป็นพวกมิจฉาทิฐิชั้นยอด ไม่

ว่าจะเป็นผู้เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนฌาณ (ทั้งหมดนั้นถือกันว่ามีความล้ำเลิศไปคนละด้าน) อริยสาวกผู้ได้เรียนรู้ ย่อมไม่ติด เมื่อไม่ติดก็หมดใคร่ในสิ่งที่เลิศนั้นๆ ไม่ต้องกล่าวถึงว่าจะไม่ติดไม่หมดใคร่กับสิ่งที่เลวกว่านั้น

นิพพานต่างนิพพาน

ต่รัสแก่ภิกษุทั้งหลายอีกว่า มีสมณพราหมณ์ประกาศคำสอนเรื่องนิพพานในปัจจุบันอันยอดยิ่งเหมือนกัน แต่นิพพานที่ทรงประกาศเป็นคำสอน คือความหลุดพ้น(แห่งจิต)เพราะไม่ถือมั่น เพราะรู้ความเกิดความดับ ส่วนดี ส่วนเสีย และวิธีสลัดพ้นจากผัสสายตนะ 6 นั้น เป็นเลิศยิ่งกว่านั้น มีคำกล่าวบิดเบือนของสมณพราหมณ์พวกหนึ่งว่า พระสมณะโคดมไม่สอนเรื่องการกำหนดรู้(ปริญญ์-การก้าวล่วง)กาม ไม่สอนเรื่องการกำหนดรู้รูป ไม่สอนเรื่องการกำหนดรู้เวทนา แต่ความจริง เรื่องดังกล่าวทรงสอนไว้ครบถ้วน

(30) **ทุติยโกสลสูตร** เชตวัน : ครั้งหนึ่ง หลังจากชนะศึกสงครามมาแล้ว พระเจ้าปเสนทิโกศลเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ ณ พระวิหารที่ประทับ ทรงซบพระเศียรลงที่พระบาทพร้อมจุมพิตที่พระบาท และใช้พระหัตถ์นวดพระบาทของพระพุทธองค์พลางเอ่ยพระนามของพระองค์เอง พระพุทธองค์ตรัสถามว่า ทรงคิดย่างไรจึงแสดงออกด้วยพระเมตตาอย่างนี้? พระเจ้าปเสนทิ-โกศลทูลถึงเหตุผลที่มีอยู่ในพระทัยของพระองค์ ดังนี้

1. เพราะพระพุทธองค์ได้ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่มหาชน

โดยสอนให้ผู้คนตั้งตนอยู่ในธรรมอันดี 2. เพราะพระพุทธองค์เป็นผู้ทรงศีล 3. เพราะพระพุทธองค์ทรงถือการอยู่ป่าเป็นวัตร 4. เพราะพระพุทธองค์ทรงสันโดษด้วยปัจจัย 4 5. เพราะพระพุทธองค์ทรงเป็นอาหุเนยโย ฯลฯ เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก 6. เพราะพระพุทธองค์ทรงกล่าวถึงแต่เรื่องที่ขัดเกลาจิตใจ 7. เพราะพระพุทธองค์เข้ารูปฌาน 4 ได้ทันทีที่ทรงต้องการ 8. เพราะพระพุทธองค์ได้บรรลุบุพเพนิวาสานุสติญาณ 9. เพราะพระพุทธองค์ได้บรรลุจุตูปปาตญาณ 10. เพราะพระพุทธองค์ทรงทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้

อุปาลิวรรค (31) **ปฐมอุปาลิสูตร** ว่าด้วยประโยชน์ที่ทรงมุ่งหมาย ในการบัญญัติสิกขาบทและในการแสดงปาติโมกข์แก่พระสาวก, **ทุติยอุปาลิสูตร** ว่าด้วยเหตุที่ทำให้มีการหยุดสวดปาติโมกข์ (32) **อุพพาหสูตร** ว่าด้วยคุณสมบัติของภิกษุที่ควรได้รับการแต่งตั้งจากสงฆ์ให้เป็นผู้รื้อฟื้นอธิกรณ์ (33) **อุปสัมปทาสูตร** ว่าด้วยคุณสมบัติของภิกษุผู้ให้การอุปสมบทได้ (34) **นิสสยสูตร** ว่าด้วยคุณสมบัติของภิกษุผู้ให้นิสัย, **สามเณรสูตร** ว่าด้วยคุณสมบัติของภิกษุที่มีสามเณรอุปัฏฐากได้ (35) **อุปาลิสังฆเภทสูตร** ว่าด้วยมูลเหตุที่ทำให้สงฆ์แตกกัน (36) **อุปาลิสามัคคีสูตร** ว่าด้วยสังฆสามัคคี

ใน 8 พระสูตรนี้ เป็นคำทูลถามและพระดำรัสตอบระหว่างพระอุบาลีกับพระพุทธองค์ เนื้อหาทั้งหมดกล่าวถึงแล้วในพระวินัยปิฎก. อีก 2 พระสูตร คือ (37) **อานันทสังฆเภทสูตร** ว่าด้วยมูลเหตุให้เกิดสังฆเภท และโทษอันเกิดจากสังฆเภท (39-40)

อานันทสังฆสามัคคีสูตร ว่าด้วยสังฆสามัคคีและผลบุญอันเกิดจากสังฆสามัคคี เป็นคำทูลถามของพระอานนท์ เนื้อหาแห่งพระสูตรเหล่านี้มีอยู่ในพระวินัยปิฎก

อักโกสวรรค

ทรงสอนให้คิดเพื่อรักษาอุโบสถ

(41) **วิวาทสูตร** ว่าด้วยเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทในหมู่สงฆ์ (42) **ปฐมวิวาทมูลสูตร** ว่าด้วยมูลเหตุแห่งการวิวาท (43) **ทุติยวิวาทมูลสูตร** ว่าด้วยมูลเหตุแห่งการวิวาท(อีกชุดหนึ่ง), 3 พระสูตรนี้เป็นคำทูลถามและพระดำรัสตอบระหว่างพระอุบาลีกับพระพุทธองค์ (44) **กุสินาราสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายที่ราวป่าใกล้เมืองกุสินารา เรื่องให้ภิกษุพิจารณาก่อนจะโจทอาบัติผู้อื่น (45) **ปเวสนสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย เรื่องโทษในการเข้าไปในพระราชวังชั้นใน

เนื้อหาแห่งพระสูตรทั้ง 5 นี้มีอยู่ในพระวินัยปิฎก

(46) **สักกสูตร** นิโครธาราม(กรุงกบิลพัสดุ์) : ณ วันอุโบสถวันหนึ่ง อุบาสกชาวแคว้นสักกะเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ ทรงถามพวกเขาว่า ได้พากันรักษาอุโบสถ 8 หรือไม่? พวกอุบาสกกราบทูลว่า ได้รักษาบ้าง ไม่ได้รักษาบ้าง. ทรงเตือนว่า อย่าให้เป็นอย่างนั้น เพราะชีวิตมีความโศกมีความตายเป็นภัยอยู่

ทรงสอนให้คิดว่า ถ้าคนเรามีรายได้ทุกวัน วันละกึ่งกหาปณะ

วันละหนึ่งกหาปณะ ฯลฯ จนถึงวันละ 100 กหาปณะ กว่าอายุจะถึง 100 ปี ก็จะมีทรัพย์มากมาย แต่ถามว่า คนเราจะมีความสุขสถานเดียว เพราะทรัพย์อันมากมายนั้น ถึงคืนถึงวันหรือไม่? พวกอุบาสกทูลตอบได้เองว่าไม่ และกราบทูลว่า เพราะกามทั้งหลายเป็นของไม่เที่ยง เป็นของว่างเปล่าหลอกลวง เป็นของที่จะต้องพลัดพรากจากไป

ตรัสต่อไปว่า สาวกของพระองค์นั้น มุ่งมั่นบำเพ็ญเพียรอยู่ 10 ปีตามที่ทรงสั่งสอน ได้รับความสุขอย่างเดียวเป็นร้อยปีก็มี หมื่นปีก็มี แสนปีก็มี เป็นสกทาคามี อนาคามี โสดาบัน ก็มีหรือไม่ต้องเป็น 10 ปี ฯลฯ เป็น 2 ปี เป็น 1 ปี ฯลฯ เป็นเดือน ฯลฯ เพียงชั่วคืนชั่ววันเท่านั้น ได้รับความสุขอย่างเดียวเป็นร้อยปีก็มี...เป็นแสนปีก็มี...เป็นโสดาบันก็มี (ซึ่งต่างจากคนมีทรัพย์มากมายก่ายกอง ที่มีความสุขล้วนๆ สักวันสักคืนก็ไม่มี)

อุบาสกเหล่านั้นได้พากันรักษาอุโบสถตั้งแต่บัดนั้น

อะไรทำให้คนเราต้องทำดี-ทำชั่ว

(47) **มหาลิสูตร** กูฏาคารศาลา(ป่ามหาวัน) : กษัตริย์ลิจฉวีพระนามว่า มหาลิ ทูลถามพระพุทธองค์ว่า อะไรเป็นเหตุปัจจัยให้มีการทำบาปกรรม? ตรัสตอบว่า โลภะ...โทสะ...โมหะ...อโยนิโสมนสิการ...จิตที่ตั้งไว้ผิด คือเหตุปัจจัยให้มีการทำบาปกรรม (ฝ่ายกัลยาณธรรม มีนัยตรงกันข้าม)

(48) **อภิณหปัจเจวกขณธัมมสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายเรื่องธรรม 10 ประการที่บรรพชิตควรพิจารณาเนืองๆ คือพิจารณา

ว่า 1. เรามีเพศต่างจากคฤหัสถ์ 2. ชีวิตของเราเนื่องด้วยผู้อื่น 3. ยังมีกิริยาอาการที่ดีงามอย่างอื่นอีกที่ต้องทำ 4. เราติดนเองโดยศีลได้หรือไม่ 5. ผู้รู้พิจารณาแล้วติเราโดยศีลได้หรือไม่ 6. เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น 7. เรามีกรรมเป็นของตน จักเป็นผู้รับผลของกรรมดีชั่วที่ทำไว้ 8. วันคืนล่วงไปๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่ 9. เรายินดีในเรือนว่างหรือไม่ 10. เราได้บรรลุธรรมอันยวดยิ่งของมนุษย์หรือไม่

(49) **สรีรัฏฐธัมมสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายเรื่องธรรม 10 ประการในตัวเองที่บรรพชิตควรพิจารณาเนืองๆ คือ 1. ความหนาว 2. ความร้อน 3. ความหิว 4. ความกระหาย 5. ความปวดอุจจาระ 6. ความปวดปัสสาวะ 7. ความสำรวมกาย 8. ความสำรวมวาจา 9. ความสำรวมอาชีวะ 10. ธรรมปรุงแต่งภพให้ไปเกิดอีก

(50) **ภัณฑนสูตร** เชตวัน : วันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายมีปากมีเสียงกันที่หอฉัน พระพุทธองค์เสด็จไปประทานพระโอวาทว่า การที่ได้ออกบวชด้วยศรัทธาแล้วมาทะเลาะวิวาทกันอย่างนี้ เป็นเรื่องที่ไม่สมควร มีธรรม 10 ประการ เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำให้รักเคารพช่วยเหลือกัน...ทำให้สามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (ธรรมหมวดนี้ตรงกับนาถกรณธรรม 10 ประการ)

ทสกนิบาต ทุติยปัณณาสก์

สจิตตวรรค

หยุดอยู่ในความดีเท่ากับเสื่อมถอย

(51) **สจิตตสูตร** เชตวัน : ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า หากไม่เป็นผู้ไม่ฉลาด(ไม่ล่วงรู้)ในวาระจิตของผู้อื่น ก็ให้ตระหนักในใจว่า เราจักเป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของตน คือให้พิจารณาที่ตัวเองว่า มือภิชฌาอยู่หรือไม่...มีพยาบาท...มีถีนมิทธะ...มีอุทธัจจกุกกุจจะ...มีวิจิกิจฉาอยู่หรือไม่ เป็นคนโกรธอยู่หรือไม่ มีจิตเศร้าหมองหรือไม่ มีกายที่เตรียมพร้อม(สารทฺธกาโย) หรือไม่ เป็นคนเกียจคร้านหรือมีการระดมความเพียร เป็นคนมีจิตตั้งมั่น(เป็นสมาธิ)หรือไม่ เมื่อพิจารณาเห็น ว่าตนมือภิชฌาเป็นต้น ก็จะได้มุ่งมั่นเพื่อละธรรมเหล่านั้นเสีย เหมือนหนุ่มสาวที่ส่องกระจกเห็นสิ่งสกปรกบนใบหน้า ก็จะจัดการทำให้สะอาดหมดจดฉะนั้น...(52) **สาริปุตตสูตร** ใจความเหมือนในสจิตตสูตร พระสาริบุตรกล่าวสอนภิกษุทั้งหลาย

(53) **ฐิติสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า

"ภิกษุทั้งหลาย! เราไม่สรรเสริญแม้แต่ความคงอยู่กับที่ในกุศลธรรมทั้งหลาย มิพักกล่าวถึงความเสื่อมถอยในกุศลธรรมทั้งหลาย เราสรรเสริญแต่ความก้าวหน้าในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่สรรเสริญความหยุดอยู่กับที่ ไม่สรรเสริญความเสื่อมถอย... (กล่าวคือ) ภิกษุมีคุณธรรมเท่าใด โดยศรัทธา โดยศีล โดยสุตะ

โดยจาคะ โดยปัญญา โดยปฏิภาณ ธรรมเหล่านั้นของเธอไม่คงอยู่ ไม่เจริญขึ้น นี้เราเรียกว่าความเสื่อมถอยในกุศลธรรมทั้งหลาย มิใช่ความคงอยู่ มิใช่ความเจริญก้าวหน้า"

ตรัสว่า การที่ศรัทธา(เป็นต้น)ของภิกษุไม่เสื่อมถอย ไม่เจริญขึ้น เรียกว่าเป็นความหยุดอยู่กับที่ ไม่ใช่ความเสื่อมถอย มิใช่ความเจริญก้าวหน้า, การที่ศรัทธา(เป็นต้น)ของภิกษุไม่หยุดอยู่กับที่ ไม่เสื่อมถอย เรียกว่าเป็นความเจริญก้าวหน้า มิใช่ความหยุดอยู่กับที่ มิใช่ความเสื่อมถอย

ต่อจากนั้น ตรัสสอนให้เป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของตน เหมือนในสจิตตสูตร ข้างต้น

(54) **สมถสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อไม่เป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของผู้อื่น ก็ให้เป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของตน...ให้พิจารณาว่า ตนได้ความสงบจิตภายในหรือไม่ ได้ความเห็นแจ้งธรรมด้วยปัญญาอันยิ่งหรือไม่ ถ้ารู้ว่าได้ความสงบจิต แต่ไม่ได้ความเห็นแจ้งธรรม ก็ให้ตั้งอยู่ในความสงบจิต ทำความเพียรเพื่อเห็นแจ้งธรรม...ถ้าพิจารณาเห็นว่า ตนได้ความเห็นแจ้งธรรม แต่ไม่ได้ความสงบจิต ก็ให้ตั้งอยู่ในความเห็นแจ้งธรรม ทำความเพียรให้ได้ความสงบจิต...ถ้าพิจารณาเห็นว่า ตนไม่ได้ทั้งความสงบจิต ทั้งความเห็นแจ้งธรรม ให้มีฉันทะเพียรพยายามไม่ย่อท้อ มีสติสัมปชัญญะยิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อได้กุศลธรรมเหล่านั้น ให้เหมือนคนที่ถูกไฟไหม้ผ้าหรือไหม้ศีรษะ ซึ่งก็จะต้องเร่งดับไฟให้ดับมอด...ครั้นภิกษุได้ทั้งความสงบจิต ได้ทั้งความเห็นแจ้งธรรม ก็ให้ตั้งอยู่ในกุศลธรรมเหล่านั้น แล้วทำความเพียรยิ่งขึ้น เพื่อ

ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย

ตรัสอีกว่า จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คามนิคม ชนบท ประเทศ และบุคคล ที่ควรเสพก็มี ไม่ควรเสพก็มี ให้รู้ว่า เมื่อเสพแล้ว อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อมไป ก็ไม่เสพ เมื่อเสพแล้ว กุศลธรรมเจริญขึ้น อกุศลธรรมเสื่อมไป ก็ควรเสพ

(55) **ปริหานสูตร** พระสาริบุตรอธิบายธรรมให้ภิกษุทั้งหลายฟังอ้างถึงพระพุทธดำรัสเรื่องผู้มีธรรมอันเสื่อม(ปริหานธมฺโม) และผู้มีธรรมอันไม่เสื่อม(อปริหานธมฺโม) โดยขยายความว่า ผู้มีธรรมอันเสื่อม หมายถึงภิกษุที่ประกอบด้วยธรรม 4 อย่างคือ 1. ไม่ได้ฟังธรรมที่ไม่เคยฟัง 2. ธรรมที่ได้ฟังแล้วลบเลือน (จำไม่ได้) 3. ธรรมที่ใจเคยสัมผัส ไม่ปรากฏ 4. ไม่รู้ธรรมที่ยังไม่รู้. ฝ่ายผู้มีธรรมอันไม่เสื่อม มีนัยตรงกันข้าม...ต่อจากนั้น ได้กล่าวสอนภิกษุทั้งหลายให้เป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของตน (เหมือนที่พระพุทธ-องค์ตรัสสอนในสจิตตสูตร)

(56) **ปฐมสัญญาสูตร** ทรงแจกแจงสัญญา 10 ประการแก่ภิกษุทั้งหลาย คืออสุภสัญญา ฯลฯ นิโรธสัญญา (57) **ทุติย-สัญญาสูตร** ตรัสว่า สัญญา 10 (ทั้งสองหมวด)นี้ เมื่อบุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก

(58) **มูลสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายเรื่องให้ตอบคำถามพวกปริพาชกที่ถามว่า ธรรมทั้งปวงมีอะไรเป็นมูล ฯลฯ (เหมือนในมูลสูตรแห่งอัฏฐกนิบาต) เพิ่มอีก 2 ข้อคือ ธรรมทั้งปวงมีอมตะ(อุปาทิเสสนิพพานธาตุ)เป็นที่หยั่งลง(อมโตคธา) และธรรมทั้งปวงมีนิพพาน(อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ)เป็นที่สุด(นิพฺพานปริ-

โยสานา)

(59) **ปัพพชิตสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อได้เจริญสัญญา 10 (มีอนิจจสัญญาเป็นต้น ตามทุติยสัญญาสูตรข้างต้น) อกุศลธรรมอันเป็นบาปที่เกิดขึ้นแล้ว จักไม่รัดรึงจิตอยู่ได้ และพึงหวังผลได้ 2 อย่างคือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานอยู่ ก็เป็นอนาคามี

พระคิริมานนท์หายป่วยเพราะสัญญา 10

(60) **อาพาธสูตร** เชตวัน : วันหนึ่ง พระอานนท์ทูลรายงานถึงอาการป่วยของพระคิริมานนท์ และทูลนิมนต์เยี่ยมไข้ พระพุทธองค์มีรับสั่งว่า ให้ไปแสดงธรรมเรื่องสัญญา 10 ประการแก่พระคิริมานนท์ แล้วเธอจะหายจากอาพาธโดยพลัน ทรงให้พระอานนท์เรียนสัญญา 10 ประการ ดังนี้

1. อนิจจสัญญา-ให้พิจารณาเห็นความไม่เที่ยงของอุปาทานขันธ์ 5

2. อนัตตสัญญา-ให้พิจารณาเห็นความไม่มีตัวตน(อนัตตา)ของอายตนะภายในและอายตนะภายนอก

3. อสุภสัญญา-ให้พิจารณาเห็นกาย ว่าเต็มไปด้วยของไม่สะอาด(เช่น ผม ขน เล็บ เป็นต้น) เป็นของไม่สวยไม่งาม

4. อาทีนวสัญญา-ให้พิจารณาเห็นว่า กายนี้มีทุกข์มาก มีโทษมาก อันเป็นเหตุให้เกิดอาพาธต่างๆ ได้มากมาย

5. ปหานสัญญา-ไม่ยินดี และบรรเทา กำจัดให้หมดไป ซึ่งกามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก และอกุศลธรรมอันเป็น

บาปที่เกิดขึ้นแล้ว

6. วิราคสัญญา-ให้พิจารณาเห็นความสงบ ความประณีต อันเกิดจากวิราคะ(ความหมดใคร่)

7. นิโรธสัญญา-ให้พิจารณาเห็นความสงบ ความประณีต ของนิโรธะ(ความดับกิเลสและทุกข์โดยสิ้นเชิง)

8. สัพพโลเก อนภิรตสัญญา-ละอุบาย(ตัณหาและทิฐิ) และอุปาทาน(มีกามุปาทานเป็นต้น) ซึ่งเป็นเหตุให้ยึดมั่นและนอนเนื่องอยู่ในจิต

9. สัพพสังขาเรสุ อนิจจสัญญา-มีความอึดอัด ระอา เกลียดชัง ต่อสังขารทั้งปวง

10. อานาปานสติ-มีสติกำหนดลมหายใจเข้าออก

เมื่อพระอานนท์ไปแสดงธรรม ตามที่ได้เรียนจากพระพุทธองค์ ให้พระคิริมานนท์ฟังดังนี้ พระคิริมานนท์ก็หายจากอาพาธโดยพลัน

ยมกวรรค

ธรรมทั้งหลายเป็นอาหารแก่กัน

(61) **อวิชชาสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า

"ภิกษุทั้งหลาย! ปลายแรกสุด(โกฏิ)ของอวิชชา จะปรากฏก็หาไม่ ก่อนแต่นี้ อวิชชามิได้มี ครั้นมาภายหลังจึงมีขึ้น เรื่องนี้เราจึงกล่าวว่า เพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัย อวิชชาจึงปรากฏ..."

ทรงกล่าวถึงอาหารของธรรมทั้งหลาย ดังนี้

อาหารของอวิชชาคือนิวรณ์ 5, อาหารของนิวรณ์ 5 คือ ทุจริต 3, อาหารของทุกจริต 3 คือการไม่สำรวมอินทรีย์, อาหารของการไม่สำรวมอินทรีย์ คือความขาดสติสัมปชัญญะ, อาหารของความขาดสติสัมปชัญญะ คือความขาดโยนิโสมนสิการ, อาหารของความขาดโยนิโสมนสิการ คือความขาดศรัทธา, อาหารของความขาดศรัทธา คือการไม่ได้สดับสัทธรรม, อาหารของการไม่ได้สดับสัทธรรม คือการไม่ได้เสวนาสัปบุรุษ

การไม่ได้เสวนาสัปบุรุษอย่างบริบูรณ์ ย่อมยังการไม่ได้ฟังสัทธรรมให้บริบูรณ์, การไม่ได้ฟังสัทธรรมอย่างบริบูรณ์ ย่อมยังความไม่มีศรัทธาให้บริบูรณ์, ความไม่มีศรัทธาอย่างบริบูรณ์ ย่อมยังอโยนิโสมนสิการให้บริบูรณ์, อโยนิโสมนสิการอย่างบริบูรณ์ ย่อมยังความไม่มีสติสัมปชัญญะให้บริบูรณ์, ความไม่มีสติสัมปชัญญะอย่างบริบูรณ์ ย่อมยังการไม่สำรวมอินทรีย์ให้บริบูรณ์, การไม่สำรวมอินทรีย์อย่างบริบูรณ์ ย่อมยังทุจริต 3 ให้บริบูรณ์, ทุจริต 3 อย่างบริบูรณ์ ย่อมยังนิวรณ์ 5 ให้บริบูรณ์, นิวรณ์ 5 อย่างบริบูรณ์ ย่อมยังอวิชชาให้บริบูรณ์

แล้วตรัสถึงธรรมฝ่ายตรงกันข้ามว่า อาหารของวิชชาและวิมุตติ คือโพชฌงค์ 7, อาหารของโพชฌงค์ 7 คือสติปัฏฐาน 4, อาหารของสติปัฏฐาน 4 คือสุจริต 3, อาหารของสุจริต 3 คืออินทริยสังวร, อาหารของอินทริยสังวร คือสติสัมปชัญญะ, อาหารของสติสัมปชัญญะ คือโยนิโสมนสิการ, อาหารของโยนิโสมนสิการ คือศรัทธา, อาหารของศรัทธา คือการสดับสัทธรรม, อาหารของการสดับสัทธรรม คือการเสวนาสัปบุรุษ(หมายถึงการมีกัลยาณมิตร).

การเสวนาสัปบุรุษอย่างบริบูรณ์ ย่อมยังการสดับสัทธรรมให้บริบูรณ์. การได้สดับสัทธรรมบริบูรณ์ ย่อมยังศรัทธาให้บริบูรณ์ ฯลฯ โพชฌงค์ 7 บริบูรณ์ ย่อมยังวิชชาและวิมุตติให้บริบูรณ์, วิชชาและวิมุตติมีอาหารอย่างนี้ มีความบริบูรณ์อย่างนี้

ทรงอุปมาว่า เหมือนฝนตกหนักบนภูเขา น้ำก็จะไหลหลั่งชอกชอนลงสู่เหม่น้ำน้อยใหญ่ จนไปถึงมหาสมุทรในที่สุด

(62) **ตัณหาสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า

"ภิกษุทั้งหลาย! ปลายแรกสุดของภวตัณหา(ความปรารถนาภพ, ความอยากมีอยากเป็น) จะปรากฏก็หาไม่ ก่อนแต่นี้ ภวตัณหามิได้มี ครั้นมาภายหลังจึงมีขึ้น เรื่องนี้เราจึงกล่าวว่า เพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัย ภวตัณหาจึงปรากฏ..."

ตรัสว่า อาหารของภวตัณหา คืออวิชชา, อาหารของอวิชชาคือนิวรณ์ 5 ฯลฯ (มีนัยเหมือนเรื่องอาหารของธรรมทั้งหลายในอวิชชาสูตรข้างต้น ทุกประการ)

สุขทุกข์เกิดจากอะไร

(63) **นิฏฐาสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ผู้เป็นโสดาบันทั้ง 3 ประเภท (มีโสดาบันสัตตักขัตตุปรมะ เป็นต้น), ผู้เป็นสกทาคามี และพระอรหันต์ในปัจจุบัน จัดว่าเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยทิฐิ(ทิฏฐิสัมบัน) ถึงที่สุด(นิฏฐงฺคตา-หมดความสงสัยถึงที่สุด)ในโลกนี้ (หมายความว่า ปรินิพพานในโลกนี้เท่านั้น) ส่วนอนาคามีทั้ง 5 ประเภท(มีอนาคามีประเภทอันตราปรินิพพายีเป็นต้น) ละโลกนี้ไปแล้ว จึงถึงที่สุด(ไปปรินิพพานในพรหมโลกชั้นสุทธาวาส)

(64) **อเวจจสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ผู้มีความเลื่อมใสอย่างไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ล้วนเป็นผู้ถึงกระแสนิพพาน (โสตาปนฺนา) พวกหนึ่งถึงที่สุดในโลกนี้ พวกหนึ่งถึงที่สุดในโลกอื่น (เหมือนอย่างที่ตรัสในนิฏฐาสูตรข้างต้น)

(65) **ปฐมสุขสูตร** นาลกคาม(แคว้นมคธ) : ปริพาชกชื่อสามัณฑกานิ เรียนถามพระสาริบุตรว่า อะไรเป็นเหตุให้ เกิดสุข อะไรเป็นเหตุให้เกิดทุกข์? พระสาริบุตรตอบว่า การเกิด เป็นเหตุให้เกิดทุกข์. การไม่เกิด เป็นเหตุให้เกิดสุข เพราะเหตุว่า เมื่อมีการเกิด ก็เป็นอันหวังได้ว่าจะได้ทุกข์ต่างๆ มีความหนาว ความร้อน เป็นต้น...

(66) **ทุติยสุขสูตร** นาลันทคาม(แคว้นมคธ) : สามัณฑกานิเรียนถามพระสาริบุตรว่า ในธรรมวินัยนี้(หมายถึงในทางศาสนา) อะไรเป็นเหตุให้เกิดสุข อะไรเป็นเหตุให้เกิดทุกข์? พระสาริบุตรตอบว่า ความไม่ยินดี(อนภิรติ) เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ความยินดี (อภิรติ) เป็นเหตุให้เกิดสุข เพราะเหตุว่า เมื่อไม่มีความยินดี(มีความไม่พอใจ) ไม่ว่าจะยืน เดิน นั่ง นอน ที่ไหน ก็ไม่สุขสบาย มีแต่ความทุกข์)

(67) **ปฐมนฬกปานสูตร** ในระหว่างจาริกอยู่ในแคว้นโกศลครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เข้าประทับอยู่ที่ปลาสวัน ใกล้นฬกปานนิคม คืนหนึ่งหลังจากทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายจนค่อนคืนแล้ว ทรงต้องการพักผ่อน รับสั่งให้พระสาริบุตรแสดงธรรมแก่ภิกษุหลายต่อ พระสาริบุตรได้กล่าวสอนภิกษุทั้งหลายว่า บุคคลที่ไม่มีศรัทธา หิริ โอตตัปปะ

วิริยะ ปัญญา ในกุศลธรรมทั้งหลาย คืนวันของเขาย่อมผ่านเลยไป มีแต่จะเสื่อมในกุศลธรรมทั้งหลาย...การแสดงธรรมเรื่องนี้ มีพระดำรัสชมว่า มีเนื้อหาดี (68) **ทุติยนฬกปานสูตร** ปลาสวัน : เนื้อหาคล้ายกับปฐมนฬกปานสูตร เรื่องราวเกิดขึ้นในวันอุโบสถ

กถาวัตถุ (เรื่องที่ควรนำมาพูดกัน)

(69) **ปฐมวัตถุกถาสูตร** เชตวัน : วันหนึ่งที่หอฉัน เมื่อฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว ภิกษุทั้งหลายสนทนากันด้วยดิรัจฉานกถา มีเรื่องพระราชา เรื่องโจร เป็นต้น พระพุทธองค์ทรงทราบเข้า ทรงตำหนิ ว่าเป็นการไม่สมควรสำหรับบรรพชิต แล้วตรัสสอนให้สนทนากันแต่ในเรื่องควรพูด(กถาวัตถุ) 10 อย่าง คือ 1. เรื่องความมักน้อย(อัปปิจฉกถา) 2. เรื่องความสันโดษ(สันตุฏฐิกถา) 3. เรื่องความสงัด(ปวิเวกกถา) 4. เรื่องความไม่คลุกคลีกับหมู่คณะ(อสังสัคคกถา) 5. วิริยารัมภกถา(เรื่องการระดมความเพียร) 6. เรื่องศีล(สีลกถา) 7. เรื่องสมาธิ(สมาธิกถา) 8. เรื่องปัญญา(ปัญญากถา) 9. เรื่องความหลุดพ้น(วิมุตติกถา) 10. เรื่องวิมุตติญาณทัสสนะ(วิมุตติญาณทัสสนกถา)

ตรัสว่า ถ้าสนทนากันด้วยเรื่องที่ควรพูดดังกล่าวนี้ ก็จะครอบงำไปถึงฤทธิ์เดชของพระจันทร์และพระอาทิตย์ได้ ประสาอะไรกับพวกปริพาชก

(70) **ทุติยวัตถุกถาสูตร** เชตวัน : เนื่องมาจากภิกษุทั้งหลายสนทนากันด้วยดิรัจฉานกถาที่หอฉัน(เหมือนในปฐมวัตถุกถาสูตรข้างต้น) พระพุทธองค์ทรงตำหนิ และทรงแนะนำเรื่องที่

น่าสรรเสริญ(ปสำสานิ ฐานานิ) 10 อย่าง ซึ่งได้แก่การที่ตนเองมีธรรมในกถาวัตถุ 10 นั้น แล้วกล่าวเรื่องนั้นๆ สู่กันฟัง

อากังขวรรค

วิธีปฏิบัติเพื่อความสมหวัง

(71) **อากังขสูตร** เชตวัน : ทรงสอนภิกษุทั้งหลายให้เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล สมบูรณ์ด้วยปาติโมกข์ สำรวมในปาติโมกข์ มีอาจาระและโคจรดีพร้อม เห็นโทษ(ความผิด)แม้ในเรื่องเล็กน้อย ถือปฏิบัติในสิกขาบททั้งหลาย

ตรัสว่า เมื่อภิกษุมีศีลบริบูรณ์ มีความสงบใจ ไม่เหินห่างฌาน มีการเจริญวิปัสสนา อยู่เรือนว่างเป็นประจำ ก็เป็นอันหวังได้ในเรื่องต่อไปนี้ คือ 1. เป็นที่เคารพรัก เป็นที่ยกย่องของเพื่อนพรหมจรรย์ 2. ได้ปัจจัย 4 (ไม่ขาดแคลน) 3. ผู้ถวายปัจจัย 4 แก่ตน ได้รับอานิสงส์มาก 4. ญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้ว ได้รับอานิสงส์มาก เมื่อระลึกถึงตน 5. เป็นผู้สันโดษด้วยปัจจัย 4 6. มีความอดทนต่อทุกขเวทนาต่างๆ 7. ครอบงำ(เอาชนะ)ความไม่ยินดีและความยินดีได้ 8. ครอบงำ(เอาชนะ)ความสะดุ้งกลัวได้ 9. ได้ฌาน 4 โดยไม่ยาก 10. ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้

สิ่งที่เป็นเหมือนหนามยอกในธรรม

(72) **กัณฏกสูตร** : ครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่

กูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน กรุงเวสาลี พร้อมด้วยพระเถระผู้มีชื่อเสียงหลายรูป มี พระปาละ พระอุปปาละ พระกักกฏะ พระกฬิมภะ พระกฏิสสหะ และพระเถระอื่นๆ อีกมาก วันหนึ่ง พวกเจ้าลิจฉวีคนดังเป็นจำนวนมาก ขึ้นรถคันหรูส่งเสียงอื้ออึงเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ พระเถระทั้งหลายนึกถึงพระดำรัสที่ว่า เสียงเป็นปฏิปักษ์ของฌาน จึงพากันเข้าไปในป่าโคสิงคสาลทายวัน เพื่อจะได้อยู่กับความเงียบสงบ พระพุทธองค์เมื่อไม่เห็นพระเถระเหล่านั้น ก็ทรงถามหา ครั้นทรงทราบว่าไปอยู่ในป่ากันเพื่อหลบเสียงรบกวน ก็ตรัสสาธุการว่าเป็นการกระทำที่ชอบ และตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ฌานมีเสียงเป็นปฏิปักษ์ (มีเสียงเป็นข้าศึก-เป็นสิ่งรบกวน). ปฏิปักษ์(แห่งธรรม)นั้นมี 10 อย่าง คือ 1. ความเป็นผู้ยินดีในการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ เป็นปฏิปักษ์ต่อความเป็นผู้ยินดีในที่สงัด 2. การประกอบสุภนิมิต(เห็นความสวยงาม) เป็นปฏิปักษ์ต่อผู้ประกอบอสุภนิมิต 3. การดูมหรสพที่ยั่วยุอารมณ์(เป็นข้าศึก) เป็นปฏิปักษ์ต่อผู้สำรวมอินทรีย์ 4. การติดต่อกับมาตุคาม เป็นปฏิปักษ์ต่อพรหมจรรย์ 5. เสียง เป็นปฏิปักษ์ต่อปฐมฌาน 6. วิตกวิจาร เป็นปฏิปักษ์ต่อทุติยฌาน 7. ปีติ เป็นปฏิปักษ์ต่อตติยฌาน 8. ลมหายใจเข้าออก เป็นปฏิปักษ์ต่อจตุตถฌาน 9. สัญญาและเวทนา เป็นปฏิปักษ์ต่อสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ 10. ราคะเป็นปฏิปักษ์, โทสะเป็นปฏิปักษ์

(คำว่า ปฏิปักษ์ แปลจากคำว่า กัณฏกะ หมายถึงมีการเสียบแทง ทิ่มตำ รบกวน)

(73) **อิฏฐสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า มีธรรม 10 อย่าง

ซึ่งน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าชอบใจ หาได้ยากในโลก แต่ธรรมทั้ง 10 อย่างนี้ก็มีทั้งธรรมที่เป็นอันตราย มีทั้งธรรมที่เป็นอาหารแก่ตนคือ 1. โภคสมบัติ-มีความเกียจคร้านเป็นอันตราย มีความขยันหมั่นเพียรเป็นอาหาร 2. วรรณะ(ผิวพรรณ)-มีการไม่ประดับตกแต่งเป็นอันตราย มีการประดับตกแต่งเป็นอาหาร 3. ความไม่มีโรค-มีการทำสิ่งที่แสลงโรคเป็นอันตราย มีการทำสิ่งอันเป็นที่สบาย(สัปปายะ)เป็นอาหาร 4. ศีล-มีการคบคนชั่วเป็นมิตร เป็นอันตราย มีการคบกัลยาณมิตรเป็นอาหาร 5. พรหมจรรย์-มีการไม่สำรวมอินทรีย์เป็นอันตราย มีการสำรวมอินทรีย์เป็นอาหาร 6. มิตร-มีการพูดผิด(วิสำวาทนา-พูดให้เสียหาย, พูดไม่เป็นความจริง) เป็นอันตราย มีการพูดไม่ผิดเป็นอาหาร 7. การสดับตรับฟังมาก(พหูสูต)-มีการไม่ท่องบ่น(ไม่สาธยาย)เป็นอันตราย มีการท่องบ่นเป็นอาหาร 8. ปัญญา-มีการไม่ตั้งใจสดับ ไม่ไต่ถาม เป็นอันตาย มีการตั้งใจสดับ การไต่ถาม เป็นอาหาร 9. ธรรม(โลกุตรธรรม คือมรรคผลนิพพาน)-มีการไม่ทำความเพียร (อนนุโยโค) การไม่พิจารณา(อปจฺจเวกฺขณา) เป็นอันตราย มีการทำความเพียร(อนุโยโค) การพิจารณา(ปจฺจเวกขณา) เป็นอาหาร 10. สัตว์-มีการปฏิบัติผิด(มิจฺฉาปฏิปตฺติ)เป็นอันตราย มีการปฏิบัติชอบ(สมฺมาปฏิปตฺติ)เป็นอาหาร

ความเจริญของอริยสาวก(ผู้เป็นคฤหัสถ์)

(74) **วัฑฒิสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ความเจริญ 10 อย่างของอริยสาวก(ผู้เป็นคฤหัสถ์) เป็นความเจริญที่ประเสริฐ มี

สาระ เป็นความเจริญทางกาย คือ 1. เจริญด้วยนาและสวน 2. เจริญด้วยทรัพย์และข้าวเปลือก 3. เจริญด้วยบุตรและภรรยา 4. เจริญด้วยทาส กรรมกร และคนใช้ 5. เจริญด้วยสัตว์ 4 เท้า (5 อย่างนี้เป็นความเจริญที่ได้รับการยกย่องนับถือจากญาติมิตรและพระราชา) 6. เจริญด้วยศรัทธา 7. เจริญด้วยศีล 8. เจริญด้วยสุตะ(การศึกษาเล่าเรียน) 9. เจริญด้วยจาคะ 10. เจริญด้วยปัญญา

(75) **มิคสาลาสูตร** เชตวัน : (มีเนื้อหาเหมือนในมิคสาลาสูตร ที่เคยกล่าวถึงแล้ว ต่างกันที่มีข้อธรรมเพิ่มเข้ามา)

โลกมีพระพุทธเจ้าเพื่ออะไร?

(76) **อภัพพสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าไม่มีชาติ ชรามรณะ ก็ไม่มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลก ธรรมวินัยที่ทรงสอน ก็ไม่รุ่งเรือง. ถ้าไม่ละราคะโทสะโมหะ ก็ไม่อาจจะละชาติชรามรณะ. ถ้าไม่ละสักกายทิฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส ก็ไม่อาจจะละราคะโทสะโมหะ. ถ้าไม่มีโยนิโสมนสิการ มีการเสพทางผิด(กุมฺมคฺคเวสนํ) มีใจหดหู่(เจตโส ลีนตฺตํ) ก็ไม่อาจละสักกายทิฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส. ถ้าเป็นผู้มีสติเลอะเลือน ไม่มีสัมปชัญญะ มีจิตฟุ้งซ่าน ก็ไม่อาจละอโยนิโสมนสิการ การเสพทางผิด ความมีใจหดหู่. ถ้าเป็นผู้ไม่ปรารถนาเห็นพระอริยะ ไม่ปรารถนาฟังธรรมของพระอริยะ มีจิตคิดแข่งดี(อุปารมฺภจิตฺโต) ก็ไม่อาจละความเป็นผู้มีสติเลอะเลือน ความไม่มีสัมปชัญญะ ความ

มีจิตฟุ้งซ่าน, ถ้าเป็นคนมีความฟุ้งซ่าน ไม่สำรวม ทุศีล ก็ไม่อาจละความเป็นผู้ไม่ปรารถนาเห็นพระอริยะ ความไม่ปรารถนาฟังธรรมของพระอริยะ ความมีจิตคิดแข่งดี, ถ้าเป็นผู้ไม่มีศรัทธา ไม่รู้ความหมายที่เขาพูดแสดงความประสงค์ เกียจคร้าน ก็ไม่อาจละความฟุ้งซ่าน ความไม่สำรวม ความทุศีล, ถ้าเป็นคนไม่มีความเอื้อเฟื้อ เป็นคนว่ายาก เป็นคนมีมิตรชั่ว ก็ไม่อาจละความไม่มีศรัทธา ความเป็นคนไม่รู้ความหมายที่เขาพูดแสดงความประสงค์ ความเกียจคร้าน, ถ้าไม่มีหิริ โอตตัปปะ มีแต่ความประมาท ก็ไม่อาจละความเป็นคนไม่มีความเอื้อเฟื้อ ความเป็นคนว่ายาก ความเป็นคนมีมิตรชั่ว

ตรัสอีกว่า ผู้มีมิตรชั่ว ไม่อาจละความเป็นผู้ไม่มีศรัทธา ความเป็นผู้ไม่รู้ความหมายที่เขาพูดแสดงความประสงค์ ความเกียจคร้าน, ผู้เกียจคร้าน ไม่อาจละความฟุ้งซ่าน ความไม่สำรวม ความเป็นผู้ทุศีล, ผู้ทุศีล ไม่อาจละความเป็นผู้ไม่ปรารถนาเห็นพระอริยะ ความเป็นผู้ไม่ปรารถนาฟังธรรมของพระอริยะ ความเป็นผู้มีจิตคิดแข่งดี, ผู้มีจิตคิดแข่งดี ไม่อาจละความเป็นผู้มีสติเลอะเลือน ความไม่มีสัมปชัญญะ ความมีจิตฟุ้งซ่าน, ผู้มีจิตฟุ้งซ่าน ไม่อาจละอโยนิโสมนสิการ การเสพทางผิด ความมีจิตหดหู่, ผู้มีจิตหดหู่ ไม่อาจละสักกายทิฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส, ผู้มีวิจิกิจฉา ไม่อาจละราคะโทสะโมหะ, ผู้ละราคะโทสะโมหะไม่ได้ ไม่อาจละชาติชรามรณะได้

(แล้วตรัสนัยตรงกันข้าม ตามลำดับ)

กา ภิกษุชั่ว และนิครนถ์

(77) **กากสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุชั่วประกอบด้วยอสัทธรรม 10 อย่าง เหมือนกา คือ 1. เป็นผู้กำจัด(ไม่รู้คุณผู้อื่น-เหมือนกาที่ใครเอามือจับ ก็จิก) 2. คะนองไร้ยางอาย -เหมือนกาตะกละตะกลาม) 3. ทะเยอทะยาน(มากด้วยตัณหา-แสดงความอยากจนน่าเกลียด) 4. กินจุ 5. หยาบช้า 6. ไม่มีกรุณา 7. ไม่เข้มแข็ง(ทุพพโล) 8. มักร้อง(ชอบโวยวาย-เหมือนกาที่ร้องไปทั่ว) 9. สติฟั่นเฟือน 10. สั่งสม

(78) **นิคันถสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า พวกนิครนถ์ประกอบด้วยอสัทธรรม 10 อย่างคือ 1. ไม่มีศรัทธา 2. ทุศีล 3. ไม่มีหิริ 4. ไม่มีโอตตัปปะ 5. ไม่ภักดีต่อสัตบุรุษ 6. ยกตนข่มเขา 7. ยึดมั่นความเห็นของตน 8. ลวงโลก 9. ปรารถนาดี 10. เป็นมิจฉาทิฐิ

(79) **อาฆาตวัตถุสูตร** ว่าด้วยเหตุให้เกิดความอาฆาต (80) **อาฆาตปฏิวินยสูตร** ว่าด้วยอุบาย(วิธี)กำจัดความอาฆาต ทั้ง 2 พระสูตรนี้ ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย(ธรรมหมวดนี้เคยกล่าวถึงแล้ว)

เถรวรรค

เรื่องของภิกษุผู้อวดคุณวิเศษ

(81) **วาหุนสูตร** ฝั่งสระคัคครา(เมืองจัมปา) : พระวา-หุนะทูลถามพระพุทธองค์ว่า ทรงหลุดพ้นจากธรรมอะไรบ้าง จึง

ได้ชื่อว่ามีพระทัยปลอดแดนกิเลส? ตรัสตอบว่า ทรงหลุดพ้นจากธรรม 10 อย่างคือ ขันธ์ 5 ชาติ ชรา มรณะ ทุกข์ และกิเลส เหมือนดอกบัวที่เกิดงอกงามในน้ำ แต่ไม่เปียกน้ำ

(82) **อานันทสูตร** ตรัสแก่พระอานนท์ว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม 10 อย่าง คือ 1. ไม่มีศรัทธา 2. เป็นคนทุศีล 3. มีการสดับตรับฟังน้อย 4. เป็นคนว่ายาก 5. คบมิตรชั่ว 6. เป็นคนเกียจคร้าน 7. มีสติเลอะเลือน 8. ไม่สันโดษ 9. มีความปรารถนาชั่วร้าย 10. มีความเห็นผิด เป็นไปไม่ได้ที่จะเจริญงอกงามในพระธรรมวินัยนี้ (ตรัสนัยตรงกันข้ามไว้ด้วย)

(83) **ปุณณิยสูตร** ตรัสแก่พระปุณณิยะ เรื่องเหตุที่ฟังธรรมแล้วบางครั้งก็เข้าใจบางครั้งก็ไม่เข้าใจ เป็นเพราะเหตุใด? (เคยกล่าวถึงแล้ว)

(84) **พยากรณสูตร** พระมหาโมคคัลลานะกล่าวสอนภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุที่อวดว่าตนได้บรรลุอรหัตตผล ครั้นถูกพระพุทธองค์หรือพระสาวกผู้หยั่งรู้จิตของผู้อื่น ซักไซ้ไล่เลียงเอาก็ปรากฏว่าไม่มีอะไรเป็นจริง จึงได้รู้ว่า เขาเป็นคนมักโกรธ เป็นคนลบหลู่ ฯลฯ เป็นคนมีความปรารถนาชั่วร้าย เป็นคนมีสติเลอะเลือน ไม่มีการไต่เต้าจากคุณวิเศษเบื้องต่ำไปสู่คุณวิเศษเบื้องสูง เป็นไปไม่ได้ที่ภิกษุเช่นนี้จักเจริญงอกงามในพระธรรมวินัยนี้

(85) **กัตถีสูตร** สหชาติวัน(แคว้นเจติ) : พระมหาจุนทะกล่าวสอนภิกษุทั้งหลายเรื่องภิกษุผู้อวดตนว่าสามารถเข้า-ออกปฐมฌาน ฯลฯ สัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติได้ เมื่อพระพุทธองค์หรือพระสาวกรู้ทันว่าไม่เป็นจริง ก็ได้รู้กันว่า เพราะเธอเป็นคนมี

ศีลไม่บริสุทธิ์บริบูรณ์ เป็นคนไม่มีศรัทธา ฯลฯ เป็นคนมีปัญญาทราม. เป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยนี้ ไม่ต่างอะไรกับคนที่บอกเพื่อนให้ขุดเอาทรัพย์ในดิน ขุดที่ไหนก็ไม่เจอทรัพย์ตามที่บอก ในที่สุดก็ได้บอกเพื่อนว่า ตนไม่ได้โกหก เพียงแค่คิดฟุ้งซ่านไป

(86) **อัญญสูตร** เวฬุวัน (กรุงราชคฤห์) : พระมหากัสสปะกล่าวสอนภิกษุทั้งหลายเรื่องภิกษุผู้อวดตนว่าได้บรรลุอรหัตตผล เมื่อพระพุทธองค์หรือพระสาวกรู้ว่าไม่ได้บรรลุจริง ได้พบว่าเป็นเพราะภิกษุนั้นมีความสำคัญผิดไปเองก็มี เพราะความเป็นพหูสูตก็มี เพราะนิวรณ์ 5 กลุ้มรุมจิตก็มี (เพราะธรรมอื่นๆ ครอบงำจิตก็มี) ถ้าเธอละธรรมเหล่านั้นไม่ได้ ย่อมเป็นไปไม่ได้ที่จะเจริญงอกงามในพระธรรมวินัยนี้

ภิกษุที่ไม่น่าเคารพรักในหมู่ภิกษุด้วยกัน

(87) **อธิกรณสูตร** ทรงปรารภภิกษุชื่อ กาฬกะ, ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายว่า ธรรมต่อไปนี้ ย่อมไม่เป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก ที่เคารพ ที่ยกย่อง ที่เทียมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือ 1. เป็นผู้ก่ออธิกรณ์ ไม่สรรเสริญการระงับอธิกรณ์ 2. ไม่เป็นผู้ใคร่ในสิกขา(การฝึกฝนอบรม) ไม่สรรเสริญการสมาทาน(ถือปฏิบัติ)ในสิกขา 3. เป็นผู้มีความปรารถนาชั่วร้าย ไม่สรรเสริญการกำจัดความปรารถนาชั่วร้าย 4. เป็นผู้มักโกรธ ไม่สรรเสริญการกำจัดความโกรธ 5. เป็นผู้ลบหลู่ ไม่สรรเสริญการกำจัดความลบหลู่ 6. เป็นผู้โอ้อวด ไม่สรรเสริญการกำจัดความโอ้อวด 7. เป็นผู้มี

มารยา(เจ้าเล่ห์) ไม่สรรเสริญการกำจัดมารยา 8. ไม่เป็นผู้ใคร่ครวญธรรม(น ธมฺมานำ นสามิกซาติโก) ไม่สรรเสริญการใคร่ครวญธรรม 9. ไม่เป็นผู้หลีกเร้น ไม่สรรเสริญการหลีกเร้น 10. ไม่เป็นผู้ทำปฏิสันถารเพื่อนพรหมจรรย์ ไม่สรรเสริญการทำปฏิสันถาร

ตรัสว่า ภิกษุเช่นนี้ แม้ปรารถนาจะให้เพื่อนพรหมจรรย์เคารพนับถืออย่างไร ก็ไม่อาจที่จะสมปรารถนาได้ เพราะเพื่อนพรหมจรรย์ผู้รู้ย่อมเห็นอกุศลธรรมเหล่านั้นที่เธอยังละไม่ได้ เปรียบเหมือนม้าโง่อยากเป็นม้าอาชาไนย ที่ไม่อาจเป็นไปได้ เพราะคนเขาเห็นความอวดเก่ง ความโกง เป็นต้น ของมัน (ตรัสนัยตรงกันข้ามไว้ด้วย

โทษแห่งการด่าว่าพระอริยะ

(88) **พยสนสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เป็นไปไม่ได้ที่ภิกษุผู้ด่าว่าเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย กล่าวโทษพระอริยะ จะไม่ถึงความฉิบหาย 10 อย่าง คือ 1. ไม่บรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ 2. เสื่อมจากธรรมที่บรรลุแล้ว 3. สัทธรรมของภิกษุนั้นไม่ผุดผ่อง 4. เป็นผู้สำคัญว่าตนได้บรรลุในสัทธรรมทั้งหลาย 5. เป็นผู้ไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ 6. ต้องอาบัติเศร้าหมองอย่างใดอย่างหนึ่ง 7. เผชิญโรคร้าย 8. เป็นบ้า จิตฟุ้งซ่าน 9. ตายไม่ได้สติ 10. ตายไปแล้วเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

(89) **โกกาลิกสูตร** ภิกษุชื่อโกกาลิกะ กล่าวให้ร้ายพระสาริบุตรและพระมหาโมคคัลลานะ ว่าเป็นผู้มีความปรารถนาเลวร้าย(คิดชั่ว) หลังจากพระพุทธองค์ทรงปรามอย่างไรก็ไม่ฟัง ไม่

นานก็เกิดฝีทั่วตัว ถึงกับนอนบนใบตองกล้วย เหมือนปลาถูกยาพิษ เมื่อตุทิปัจเจกพรหมได้ไปยืนกล่าวให้ท่านมีจิตเลื่อมใสในพระอัครสาวกทั้งสองซึ่งเป็นผู้ทรงศีล ก็ได้แต่ถามว่า ผู้พูดนั้นเป็นใคร ทั้งที่รู้ว่าเป็นพรหมที่พระพุทธองค์ทรงเอ่ยถึงว่าเป็นอนาคามี ก็ยังพูดว่า มาที่นี่ทำไม. พรหมกล่าวเตือนด้วยคาถาความว่า ผรุสวาจา(คำหยาบคาย) เป็นเหมือนจอบติดอยู่กับปากของคนพาล คนที่ยกย่องผู้ที่ควรติเตียน ติเตียนผู้ที่ควรยกย่องได้ชื่อว่าเอาปากสะสมโทษ หาความสุขมิได้...ผู้มีวาจาและใจอันเป็นบาป กล่าวโทษพระอริยะ ย่อมเกิดในนรก ถึง 1 แสนนิรัพพุทกับบวกอีก 36 นิรัพพุทะและ 5 อัพพุทะ

ภิกษุโกกาลิกะ มรณภาพด้วยโรคฝีนั้น ไปเกิดในปทุมนรก (มหาอเวจี) ข่าวเรื่องนี้ท้าวสหัมบดีพรหมกราบทูลพระพุทธองค์ที่วัดเชตวันในตอนกลางคืน และเมื่อพระพุทธองค์ทรงเล่าเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายฟัง พวกภิกษุก็ได้ทูลถามเรื่องอายุกาลของปทุมนรก ว่ามีความยาวนานเพียงไร...

อรรถกถากล่าวว่า ภิกษุโกกาลิกะรูปนี้เป็นบุตรของโกกาลิกเศรษฐีในเมืองโกกาลิกะ แคว้นโกกาลิกะ เรียกกันว่า จูฬโกกาลิกะ คนละรูปกับภิกษุโกกาลิกะผู้เป็นศิษย์ของพระเทวทัต. รูปหลังนี้ เรียกกันว่า มหาโกกาลิกะ ส่วนตุทิปัจเจกพรหม เคยเป็นพระอุปัชฌาย์(ชื่อตุทิ)ของภิกษุจูฬโกกาลิกะ เป็นพระอนาคามีไปเกิดในพรหมโลก)

(90) **พลสูตร** มีพระดำรัสถามพระสารีบุตรเรื่องกำลังของพระอรหันต์ พระสารีบุตรกราบทูลว่า กำลังของพระอรหันต์

(ขีณาสวพล) มี 10 อย่างคือ 1. พิจารณาเห็นสังขารทั้งปวงว่าเป็นของไม่เที่ยง 2. พิจารณาเห็นกามทั้งหลายว่าเหมือนหลุมถ่านเพลิง 3. มีจิตโน้มน้อมไปทางวิเวก 4-5-6-7-8-9-10. เป็นผู้เจริญสติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 และอริยมรรคมีองค์ 8

อุปาสกวรรค

แจกแจงประเภทกามโภคี

(91) **กามโภคีสูตร** เชตวัน : ทรงแสดงธรรมแก่อนาถบิณฑิกเศรษฐี เรื่องกามโภคี(คฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม) 10 ประเภท ดังนี้

1. พวกแสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม, ครั้นได้ทรัพย์แล้ว ไม่เลี้ยงตนให้เป็นสุข, ไม่ทำบุญให้ทาน (น่าติเตียนทั้ง 3 ส่วน) 2. พวกแสวงหาทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม, ครั้นได้ทรัพย์แล้ว ย่อมเลี้ยงตนให้เป็นสุข แต่ไม่ทำบุญให้ทาน (ส่วนกลางเท่านั้นน่าสรรเสริญ...) 3. พวกแสวงหาทรัพย์ไม่ชอบธรรม, ครั้นได้ทรัพย์แล้ว ย่อมเลี้ยงตนให้เป็นสุข, และทำบุญให้ทาน (2 ส่วนหลังน่าสรรเสริญ) 4. พวกแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมและไม่ชอบธรรม, ครั้นได้ทรัพย์แล้ว ไม่เลี้ยงตนให้เป็นสุข, ไม่ทำบุญให้ทาน (น่าสรรเสริญเฉพาะส่วนว่า แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม) 5. พวกแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมและไม่ชอบธรรม, ครั้นได้ทรัพย์แล้ว

ย่อมเลี้ยงตนให้เป็นสุข. 6. พวกแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมและไม่ชอบธรรม. ครั้นได้ทรัพย์แล้ว ย่อมเลี้ยงตนให้เป็นสุข. และทำบุญให้ทาน (น่าติเตียนในส่วนว่า แสวงหาทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม) 7. พวกแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม. ครั้นได้ทรัพย์แล้ว ไม่เลี้ยงตนให้เป็นสุข ไม่ทำบุญให้ทาน (2 ส่วนหลัง น่าติเตียน) 8. พวกแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม. ครั้นได้ทรัพย์แล้ว ย่อมเลี้ยงตนให้เป็นสุข. แต่ไม่ทำบุญให้ทาน (น่าติเตียนในส่วนว่า ไม่ทำบุญให้ทาน) 9. พวกแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม. ครั้นได้ทรัพย์แล้ว ย่อมเลี้ยงตนให้เป็นสุข. ทำบุญให้ทาน. แต่บริโภคอย่างมีความติดใจรักใคร่หมกมุ่น ไม่มีปัญญาช่วยตนให้รอด (ส่วนหลังสุด น่าติเตียน) 10. พวกแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม. ครั้นได้ทรัพย์แล้ว ย่อมเลี้ยงตนให้เป็นสุข. ทำบุญให้ทาน. และบริโภคอย่างไม่ติดใจรักใคร่ ไม่หมกมุ่น มีปัญญาช่วยตนให้รอดได้ (น่าสรรเสริญโดยประการทั้งปวง)

ทรงยกย่องกามโภคีประเภทที่ 10 ว่าดีที่สุด เหมือนหัวเนยใสเกิดจากเนยใส ที่ดีกว่านมสด นมส้ม เนยข้น และเนยใส

(92) **เวรสูตร** ตรัสแก่อนาถบิณฑิกเศรษฐีว่า อริยสาวกผู้เป็นโสดาบัน เป็นผู้ไม่มีภัยเวร 5 ประการ (คือมีศีล 5). เป็นผู้ประกอบด้วยองค์คุณสำหรับเข้าสู่กระแสนิพพาน 4 ประการ (คือ มีความเลื่อมใสแน่วแน่มั่นคงในพระพุทธเจ้า ในพระธรรม ในพระสงฆ์ และมีอริยกันตศีล(ศีล 5 ที่บริสุทธิ์บริบูรณ์ เป็นไปเพื่อสมาธิ). เป็นผู้เห็นแจ้งญายธรรมอันประเสริฐ(ปฏิจจสมุป-บาท)

สัมมาทิฐิของอนาถบิณฑิกเศรษฐี

(93) **ทิฏฐิสูตร** วันหนึ่ง อนาถบิณฑิกเศรษฐีจะไปวัดเชตวัน เพื่อเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ เมื่อฉุกคิดได้ว่า เป็นเวลาที่พระพุทธองค์และภิกษุทั้งหลายอยู่หลีกเร้น จึงแวะเข้าไปในวัดของปริพาชก พวกปริพาชกเห็นท่านแต่ไกลก็บอกกันให้อยู่ในอาการสงบเงียบ เพราะเป็นที่ทราบกันว่า สาวกของพระพุทธองค์โปรดความเงียบสงบ ได้มีการสนทนาธรรมกันในเรื่องทิฐิ(ความเห็น) พวกปริพาชกขอทราบว่า ทิฐิของพระพุทธองค์และของพระสาวกเป็นอย่างไร เมื่อท่านเศรษฐีตอบว่า ไม่ทราบทั่วถึงทั้งหมด พวกปริพาชกจึงขอทราบทิฐิของท่านเศรษฐีเอง

อนาถบิณฑิกเศรษฐีไม่ตอบในทันที ได้ขอให้พวกปริพาชกบอกก่อนว่าทิฐิของพวกเขาเป็นอย่างไร ซึ่งได้คำตอบว่า ทิฐิของพวกปริพาชกก็คือความเห็นว่าโลกเที่ยง-โลกไม่เที่ยง ฯลฯ อันเป็นมิจฉาทิฐินั่นเอง ท่านเศรษฐีกล่าวว่า ทิฐิอย่างนั้นเกิดจากอโยนิโสมนสิการ และเกิดจากคำสอนที่ได้ฟังมา(ปรโตโฆสะ) มีปัจจัยปรุงแต่ง สิ่งใดที่มีปัจจัยปรุงแต่งขึ้นมา สิ่งนั้นไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ พวกท่านดิดอยู่กับสิ่งที่เป็นทุกข์นั่นเอง...

เมื่อได้บอกทิฐิของตนแล้ว พวกปริพาชกก็ขอให้อนาถบิณฑิกเศรษฐีแสดงทิฐิของตนบ้าง ท่านเศรษฐีกล่าวว่า สิ่งใดเกิดขึ้นแล้วเพราะอาศัยปัจจัย สิ่งนั้นไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ ข้าพเจ้าเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา

พวกปริพาชกฟังแล้ว ก็กล่าวบ้างว่า ท่านก็ติดอยู่กับความเห็นอย่างนั้นเหมือนกัน คำตอบของท่านเศรษฐีมีว่า "...ข้าพเจ้าเห็นสิ่งนั้นด้วยสัมมาปัญญาตามความเป็นจริง ว่านั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ทั้งได้รู้ชัดซึ่งวิธีสลัดพ้นจากสิ่งนั้นอย่างยอดยิ่ง ตามเป็นจริง"

เป็นคำตอบที่ทำให้พวกปริพาชกถึงกับนิ่งอึ้ง ไม่มีความเห็นโต้ตอบได้อีก เรื่องนี้เมื่อท่านเศรษฐีเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ในวันนั้น กราบทูลให้ทรงทราบ พระพุทธองค์ทรงชื่นชม ว่าเป็นการข่มพวกเดียรถีย์ได้ดี และทรงให้ภิกษุทั้งหลายถือเป็นแบบอย่าง

ดูที่กุศลเจริญขึ้น-อกุศลเสื่อมไป

(94) **วัชชิยสูตร** ฝั่งสระคัคครา(เมืองจัมปา) : กล่าวถึงคฤหบดีชื่อ วัชชิยมาหิตะ ซึ่งแวะเข้าไปสนทนาธรรมกับพวกปริพาชก(ในทำนองเดียวกับที่กล่าวถึงอนาถบิณฑิกเศรษฐีในทิฏฐิสูตรข้างต้น) พวกปริพาชกกล่าวโจมตีพระพุทธองค์ว่า ทรงให้ร้ายผู้บำเพ็ญตบะว่าไม่มีอะไรดีเลย ท่านคฤหบดีชี้แจงว่า พระพุทธองค์ไม่ได้ตำหนิการบำเพ็ญตบะโดยส่วนเดียว ทรงตำหนิผู้ที่ควรตำหนิ ทรงสรรเสริญผู้ที่ควรสรรเสริญ ทรงแยกแยะในเรื่องนี้

ปริพาชกคนหนึ่งพูดขึ้นว่า พระสมณะโคดมที่ท่านยกย่องเทิดทูนนั้น สอนให้ย่อยยับ สอนไม่มีหลัก(หาหลักปฏิบัติไม่ได้) เมื่อท่านคฤหบดีชี้แจงว่า พระพุทธองค์มีหลักคำสอนว่า อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล แสดงว่าทรงสอนมีหลัก

เรื่องนี้ เมื่อท่านคฤหบดีนำความกราบทูล พระพุทธองค์

ตรัสชมว่าเป็นการข่มเดียรถีย์ด้วยคำตอบที่ดี และตรัสเพิ่มเติมว่า ไม่ว่าจะเป็นตบะ, การสมาทาน(ถือปฏิบัติ), การทำความเพียร, การสละ, หรือความหลุดพ้น ไม่ใช่ว่าควรบำเพ็ญไปทั้งหมด หรือไม่ควรบำเพ็ญไปทั้งหมด ถ้ามีผลให้อกุศลธรรมเจริญ กุศลธรรมเสื่อม ก็ไม่ควรบำเพ็ญ ถ้ามีผลให้อกุศลธรรมเสื่อม กุศลธรรมเจริญ ก็ควรบำเพ็ญ...

วันนั้น หลังจากท่านคฤหบดีกลับไปแล้ว พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุใดมีกิเลสเบาบางมานาน ภิกษุนั้นพึงข่มปริพาชกทั้งหลายโดยธรรม ให้เหมือนอย่างวัชชิยมาหิต-คฤหบดีทำ

ไม่ตั้งเป้าที่จำนวนผู้หลุดพ้น

(95) **อุตติยสูตร** ปริพาชกชื่อ อุตติยะ ทูลถามพระพุทธองค์ตามความเห็นในเรื่องโลกเที่ยง..โลกไม่เที่ยง ฯลฯ ว่ามีหรือไม่มีอย่างไร ทุกคำถามของเขา พระพุทธองค์ปฏิเสธที่จะตอบ ในที่สุดตรัสว่า ทรงแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลาย เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความหมดจดแห่งสัตว์ทั้งหลาย...เพื่อทำให้แจ้งซึ่งนิพพาน ปริพาชกทูลถามอีกว่า ด้วยการแสดงธรรมอย่างนั้น โลกทั้งหมดหรือโลกกี่ส่วนจักพ้นทุกข์ได้? ไม่มีพระดำรัสตอบอีกเช่นเคย

พระอานนท์เห็นว่าจะเป็นโทษเป็นทุกข์แก่อุตติยปริพาชกเอง จึงกล่าวแก่เขาด้วยการยกอุปมาว่า เหมือนนครที่มีประตูเมืองอยู่ประตูเดียว ใครเข้า-ออก นายประตูก็เห็นได้หมด พระพุทธองค์ก็เหมือนกัน มิได้ทรงขวนขวายว่าโลกทั้งหมดหรือโลก

กี่ส่วนจักออกไปจากทุกข์ได้ ทรงรู้แต่เพียงว่า ผู้ที่ละนิวรณ์ 5 ได้ มีจิตตั้งมั่นอยู่ในสติปัฏฐาน 4 เจริญโพชฌงค์ 7 ด้วยดีแล้ว จักพ้นไปได้. ด้วยเหตุนี้ คำถามของปริพาชกเป็นคนละเรื่องกัน พระพุทธองค์จึงไม่ทรงตอบ

(96) **โกกนุทสูตร** ๓โปทาราม (กรุงราชคฤห์) : หลังจากสรงน้ำที่แม่น้ำดโปทาเสร็จ พระอานนท์ยืนผึ่งกายอยู่ มีปริพาชกคนหนึ่งชื่อ โกกนุท ซึ่งไม่รู้จักท่านมาก่อน มาตั้งปัญหาถามเรื่องโลกเที่ยง-โลกไม่เที่ยง ฯลฯ (ตามนัยแห่งมิจฉาทิฐิ) พระอานนท์ปฏิเสธความเห็นของเขาทั้งหมด ทำให้ปริพาชกสรุปเอาเองว่า พระอานนท์ไม่มีความรู้ในเรื่องที่ตนถาม พระอานนท์กล่าวว่า ความเห็นทั้งหมดนั้น ท่านรู้ดีว่าอะไรเป็นอะไร ในที่สุดปริพาชกก็ได้รู้ว่าตนกำลังพูดอยู่กับใคร เขาออกปากขอโทษว่า ถ้ารู้ว่าเป็นท่านพระอานนท์ ก็จะไม่บังอาจโต้ตอบในเรื่องนี้ ยกโทษให้ด้วย

(97) **อาหุเนยยสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม 10 อย่าง จัดว่าเป็นอาหุเนยโย ฯลฯ เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก ธรรม 10 อย่างนั้นคือ เป็นผู้มีศีล เป็นพหูสูต ฯลฯ (หมายถึงพระอรหันต์อุภโตภาควิมุตต์)

(98) **เถรสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า พระเถระผู้ประกอบด้วยธรรม 10 ประการ ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็อยู่สำราญ ธรรม 10 ประการนั้นคือ 1. เป็นรัตตัญญู บวชนาน(มากด้วยประสบการณ์) 2. มีศีล 3. เป็นพหูสูต 4. จำปาติโมกข์ทั้งสองได้แม่นยำและวินิจฉัยได้ดี 5. ฉลาดในการระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้น 6. ใคร่ต่อธรรม รักการฟังธรรม การแสดงธรรม มีความปราโมทย์ใน

อภิธรรม ในอภิวินัย 7. สันโดษด้วยปัจจัย 4 8. มีกิริยาอาการอันน่าเลื่อมใส 9. เข้าฌาน 4 ได้ตามต้องการ 10. ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้

ทรงไม่อนุญาตให้พระอุบาลีอยู่ป่า

(99) **อุปาลิสูตร** วันหนึ่ง พระอุบาลีกราบทูลพระพุทธองค์เพื่อขอไปอยู่ป่า(อรัญญะ -ป่าใหญ่,ป่าทึบ) และราวป่า(วนปัตถะ-ป่าลึกอยู่ห่างไกล) อันสงัดเงียบ มีพระดำรัสยับยั้งว่า ป่าและราวป่า อยู่ลำบาก ทำวิเวกยาก ไม่ง่ายที่จะอยู่เพียงลำพัง มีแต่จะทำให้ขวัญเสียสำหรับผู้ไม่ได้สมาธิ ถ้าคิดว่าจะได้สมาธิจึงเข้าอยู่ป่า ก็ให้หวังได้ว่า ไม่จมก็ฟุ้ง(ไปกับวิตกต่างๆ)

ทรงอุปมาให้เข้าใจยิ่งขึ้นว่า ช้างใหญ่ลงอาบน้ำในห้วงน้ำใหญ่ ไม่เป็นไร แต่ถ้าเป็นกระต่ายหรือเสือปลา ผลีผลามลงไปอาบบ้าง มันไม่จมดิ่งก็ลอยคว้าง เพราะตัวมันเล็ก(ผู้ที่ยังไม่ได้สมาธิ จะเข้าอยู่ป่าใหญ่ ก็เหมือนกระต่ายหรือเสือปลานั้น)

ทรงกล่าวถึงพัฒนาการของบุคคลว่า เมื่อเป็นเด็กอ่อน ก็เล่นกับมูตรคูถของตัวเอง...เป็นเด็กโตอีกหน่อย ก็เล่นไถน้อย ตีไม้หึ่ง...ครั้นเจริญวัยเป็นผู้ใหญ่ ก็เพลินกับกามคุณ 5...มีคนจำนวนหนึ่งได้ฟังธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เกิดความเลื่อมใส ออกบวช เมื่อบวชเข้ามาแล้ว ก็มุ่งมั่นประพฤติพรหมจรรย์ สำรวมอินทรีย์ บำเพ็ญเพียร ละนิวรณ์ 5 เข้าถึงรูปฌาน อรูปฌาน และสัญญาเวทยิตนิโรธ ตามลำดับ...ทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่า มีการเลื่อนชั้นขึ้นมาโดยลำดับ ให้พิจารณาว่ามีธรรมอะไรอยู่ในตนแค่ไหน

จึงค่อยคิดที่จะเข้าอยู่ป่า

ในที่สุด ทรงแนะนำให้พระอุบาลีอยู่กับหมู่สงฆ์ต่อไป ซึ่งจะมีผลดีกว่า

(100) **อภัพพสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อบุคคลยังมีธรรม 10 อย่าง ก็ไม่อาจที่จะบรรลุอรหัตตผลได้ ธรรม 10 อย่างนั้นคือ 1. ราคะ 2. โทสะ 3. โมหะ 4. โกธะ 5. อุปนาหะ 6. มักขะ 7. ปฬาสะ 8. อิสสา 9. มิจฉริยะ 10 มานะ

ทสกนิบาต ตติยปัณณาสก์

สมณสัญญาวรรค

ผลต่างระหว่างธรรมฝ่ายผิดกับธรรมฝ่ายถูก

(101) **สมณสัญญาสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อภิกษุเจริญสมณสัญญา(ความสำนึกในความเป็นสมณะ) 3 ประการ ก็จะยังธรรมอีก 7 อย่างให้บริบูรณ์, สมณสัญญา 3 ประการนั้น คือ 1. สมณสัญญาว่า เรามีเพศต่างจากคฤหัสถ์ 2. สมณสัญญาว่า ความเป็นอยู่ของเราเนื่องอยู่กับผู้อื่น 3. สมณสัญญาว่า กิริยามารยาทที่ดียังมีให้ทำอีก. ธรรม 7 อย่างที่จะบริบูรณ์เพราะมีสมณสัญญาดังกล่าว คือ 1. ประพฤติอยู่ในศีลไม่ลดละ 2. ไม่โลภ 3. ไม่พยาบาท 4. ไม่ถือตัว 5. ใคร่ต่อการศึกษา(ฝึกฝนอบรม) 6. พิจารณาปัจจัย 4 ก่อนบริโภค 7. ระดมความเพียร

(102) **โพชฌังคสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อภิกษุเจริญโพชฌงค์ 7 ให้มากแล้ว ย่อมยังวิชชา 3 ให้บริบูรณ์.(วิชชา

3 คือ บุพเพนิวาสานุสติญาณ, จุตูปปาตญาณ และอาสวักขย-ญาณ)

(103) **มิจฉัตตสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า มิจฉัตตะ (ธรรมอันผิด) 10 ประการ ทำให้พลาดจากสวรรค์และมรรคผล คือ เมื่อมีความเห็นผิดก็มีความดำริผิด เมื่อมีความดำริผิด ก็มีวาจาผิด เมื่อมีวาจาผิด ก็มีการงานผิด เมื่อมีการงานผิด ก็มีการเลี้ยงชีพผิด เมื่อมีการเลี้ยงชีพผิด ก็มีความเพียรผิด เมื่อมีความเพียรผิด ก็มีความระลึกผิด เมื่อมีความระลึกผิด ก็มีความตั้งใจมั่นผิด เมื่อมีความตั้งใจมั่นผิด ก็มีความรู้ผิด เมื่อมีความรู้ผิด ก็มีความหลุดพ้นผิด

(104) **สัมมัตตสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เมื่ออาศัยสัมมัตตะ(ธรรมอันถูก) 10 ประการ ย่อมไม่พลาดจากสวรรค์และมรรคผล (สัมมัตตะ 10 มีนัยตรงกันข้ามกับมิจฉัตตะ 10)

ตรัสว่า เมื่อบุคคลมีมิจฉัตตะ 10 ความประพฤติทางกายวาจาใจก็จะเป็นไปตามความเห็นที่ผิด ไม่ว่าจะเป็นเจตนา ความปรารถนา, ความตั้งใจ, สังขาร(ความคิดนึก) ย่อมให้ผลที่ไม่น่าปรารถนา ไม่เกื้อกูล เป็นทุกข์ เพราะเป็นทิฐิชั่ว เปรียบเหมือนสะเดา บวบขม หรือน้ำเต้าขม ที่ทำให้รสดินรสน้ำขมไปด้วย (เมื่อบุคคลมีสัมมัตตะ 10 มีนัยตรงกันข้าม)

(105) **อวิชชาวิชชาสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า อวิชชาเป็นตัวนำให้เข้าถึงอกุศลธรรมทั้งหลาย, ความไม่ละอายบาป และความไม่กลัวบาป เกิดมีโดยอวิชชา ผู้มีอวิชชา ย่อมมีความเห็นผิด ฯลฯ (คือมีมิจฉัตตะ 10 ตามลำดับ) ส่วนวิชชา เป็นตัวนำ

ให้เข้าถึงกุศลธรรมทั้งหลาย...(มีนัยตรงกันข้าม)

(106) **นิชชรวัตถุสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อมีความเห็นชอบ(สัมมาทิฐิ) ความเห็นผิด(มิจฉาทิฐิ)และอกุศลธรรมอันเกิดจากความเห็นผิด ก็เสื่อมไป กุศลธรรมเป็นอันมากย่อมเจริญบริบูรณ์เพราะมีความเห็นชอบเป็นปัจจัย ฯลฯ (ธรรมแต่ละอย่างในมิจฉัตตะและสัมมัตตะ เป็นคู่ปรับกัน คือ เมื่อมีฝ่ายหนึ่ง อีกฝ่ายหนึ่งก็เสื่อม)

อริยบุคคลไม่ล้างกระดูกตามประเพณี

(107) **โธวนสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ในทักษิณาชนบท (ภาคใต้) มีประเพณีล้างกระดูกญาติผู้ล่วงลับ เป็นงานเลี้ยง มีการร้องรำทำเพลง ประเพณีเช่นนั้นเป็นเรื่องของชาวบ้านปุถุชน ไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อหายติด เพื่อหมดใคร่...เพื่อนิพพาน ต่างจากการล้างของพระอริยะ ซึ่งเมื่อมีการล้าง ก็ย่อมพ้นจากชาติ ชรา มรณะ และกองทุกข์ทั้งปวง. การล้างของพระอริยะคือมีความเห็นชอบ เพื่อล้างความเห็นผิด ฯลฯ (มีสัมมัตตะ เพื่อละมิจฉัตตะตามลำดับ)

(108) **ติกิจฉสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า แพทย์ให้ยาถ่ายเพื่อขับระบายโรคต่างๆ ซึ่งก็ได้ผลบ้าง ไม่ได้ผลบ้าง ส่วนยาถ่ายของพระอริยะ ใช้แล้วสัมฤทธิ์ผลแน่นอน นั่นคือ มีความเห็นชอบ เพื่อขับถ่ายความเห็นผิด ฯลฯ (มีสัมมัตตะเพื่อขับถ่ายมิจฉัตตะ ตามลำดับ) ผลของการขับถ่ายแบบอริยะ คือพ้นทุกข์สิ้นเชิง (109) **มีนัยเหมือนในติกิจฉสูตร** ตรัสถึงยาสำรอกที่

แพทย์ใช้บำบัดโรค เปรียบเทียบกับการสำรอกแบบอริยะ (110) **นิทธมสูตร** ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายให้ปัดเป่ามิจฉัตตะ 10 ทิ้งด้วยสัมมัตตะตามลำดับ...(มีนัยเหมือนในพระสูตรก่อน)

(111) **อเสขสูตร** ภิกษุรูปหนึ่งทูลถามว่า ที่เรียกว่า "อเสขะ" หมายถึงบุคคลเช่นไร? ตรัสชี้ไปที่ความเป็นผู้มีสัมมัตตะ 10 (112) **อเสขธัมมสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ธรรมของอเสขะ คือสัมมัตตะ 10 อันเป็นอเสขะ

ปัจโจโรหณิวรรค

ให้รู้ว่าอะไรเป็นธรรม-เป็นประโยชน์

(113-115) **อธัมมสูตร** (กระจายเป็น 3 พระสูตร) ว่าด้วยธรรมหมวดมิจฉัตตะ เป็นอธรรม(ไม่เป็นธรรม) เป็นอนัตถะ(ไม่เป็นประโยชน์) ไม่พึงปฏิบัตตาม. ส่วนธรรมฝ่ายสัมมัตตะ เป็นธรรม เป็นอัตถะ พึงปฏิบัติตาม ที่ว่าเป็นประโยชน์หรือไม่เป็นประโยชน์นั้น เพราะมิจฉัตตะเป็นปัจจัยให้เกิดอกุศลธรรม สัมมัตตะเป็นปัจจัยให้เกิดกุศลธรรม (2 พระสูตรตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ส่วนพระสูตรที่ 3 พระอานนท์อธิบายให้ภิกษุทั้งหลายฟัง ซึ่งมีเนื้อหาตรงกัน)

(116) **อาชินสูตร** วันหนึ่ง ปริพาชกชื่อ อาชินะ กราบทูลว่า เพื่อนพรหมจรรย์(หมายถึงภิกษุทั้งหลาย) ได้ชื่อว่าบัณฑิต เพราะทราบฐานแห่งจิตตั้ง 500 (ปญจมตฺตานิ จิตฺตฏฺฐานสตานิ) ซึ่งทำให้เดียรถีย์ทั้งหลายยอมจำนน

พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า คำว่าบัณฑิตนั้นมีเหตุให้เรียกกันได้ถึง 5 กรณีคือ 1. บางคนหักล้างวาทะอันไม่ใช่ธรรม ด้วยวาทะอันไม่ใช่ธรรม ให้คนฟังฝ่ายอธรรมด้วยกันยินดีพอใจในวาทะของตน และยกย่องกันใหญ่ว่าเป็นบัณฑิต 2. บางคนหักล้างวาทะอันเป็นธรรม ด้วยวาทะอันไม่เป็นธรรม ให้คนฟังซึ่งเป็นพวกอธรรมยินดีพอใจ และยกย่องกันใหญ่ว่าเป็นบัณฑิต 3. บางคนหักล้างวาทะอันเป็นธรรมและวาทะอันไม่เป็นธรรม ด้วยวาทะอันไม่ใช่ธรรม ให้คนฟังซึ่งเป็นพวกอธรรมยินดีพอใจ และยกย่องกันใหญ่ว่าเป็นบัณฑิต 4. บางคนหักล้างวาทะอันไม่ใช่ธรรม ด้วยวาทะอันเป็นธรรม ให้คนฟังซึ่งเป็นพวกอธรรมยินดีพอใจ และยกย่องกันใหญ่ว่าเป็นบัณฑิต 5. บางคนหักล้างวาทะอันเป็นธรรม ด้วยวาทะอันเป็นธรรม ให้คนฟังฝ่ายธรรมด้วยกันยินดีพอใจ และยกย่องกันใหญ่ว่าเป็นบัณฑิต

ต่อจากนั้น ทรงสอนให้รู้ว่าอะไรเป็นธรรม-ไม่เป็นธรรม อะไรเป็นประโยชน์-ไม่เป็นประโยชน์ โดยตรัสชี้ไปที่มิจฉัตตะ 10 และสัมมัตตะ 10

(117) **สคารวสูตร** พราหมณ์ชื่อ สคารวะ ทูลถามว่า อะไรเป็นฝั่งนี้ (โอริมं ตีรं-หมายถึงโลกิยะ) อะไรเป็นฝั่งโน้น (ปาริมं ตีรं-หมายถึงโลกุตระ)? ตรัสสอนว่า ธรรมฝ่ายมิจฉัตตะ 10 เป็นฝั่งนี้ ธรรมฝ่ายสัมมัตตะ 10 เป็นฝั่งโน้น (118) **โอริมสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย (เหมือนในสคารวสูตรข้างต้น)

ปลงบาปแบบพราหมณ์กับแบบอริยะ

(119) **ปฐมปัจโจโรหณิสูตร** วันอุโบสถวันหนึ่ง พราหมณ์ชื่อ ชาณุสโสณี สนานเกล้าและนุ่งห่มผ้าไหมใหม่เอี่ยม ถือกำหญ้าคาสด ไปยืนอยู่ไม่ห่างจากที่ประทับของพระพุทธองค์ เมื่อทอดพระเนตรเห็น พระพุทธองค์ตรัสถามว่า วันนี้เป็นวันอะไรของพราหมณ์หรือ? พราหมณ์กราบทูลว่าเป็นวันปลงบาป(ปจฺโจโรหณี) ของพราหมณ์

ทรงขอให้พราหมณ์เล่าพิธีปลงบาปที่ทำกันอยู่ พราหมณ์กราบทูลว่า ในวันอุโบสถ พวกพราหมณ์สนานเกล้า นุ่มห่มผ้าไหมใหม่ทั้งชุด ลาดทาพื้นดินด้วยโคมัย(มูลโค)สด แล้วเอาหญ้าเขียวสดปูลงบนพื้นนั้น คืนวันนั้น พราหมณ์จะนอนอยู่ระหว่างกองทรายกับเรือนไฟ จะลุกขึ้นประนมมือไหว้ไฟ 3 หน พร้อมกับเปล่งวาจาว่า ข้าพเจ้าทั้งหลายขอปลงบาปต่อเจ้าท่าน ๆ, แล้วป้อนไฟให้อิ่มด้วยเนยใส น้ำมัน และเนยข้น วันรุ่งขึ้นจะมีการเลี้ยงพราหมณ์ด้วยอาหารอย่างดี (เป็นอันเสร็จพิธี)

พระพุทธองค์ตรัสแก่พราหมณ์ว่าพิธีปลงบาปของพราหมณ์กับพิธีปลงบาปในอริยวินัยเป็นคนละอย่างกัน...ปลงบาปในธรรมเนียมของพระอริยะนั้น คือการที่อริยสาวกพิจารณาเห็นวิบากของมิจฉาทิฐิ ฯลฯ (ธรรมในมิจฉัตตะ 10) ว่าเป็นสิ่งชั่วช้าทั้งในปัจจุบันและในสัมปรายภพ เมื่อพิจารณาเห็นแล้วก็ละเสียได้

พราหมณ์ฟังแล้วก็ยอมรับว่า พิธีปลงบาปของพราหมณ์ไม่ได้เศษเสี้ยวที่ 16 ของพิธีปลงบาปในอริยวินัย และได้ประกาศตนเป็นอุบาสกตลอดชีวิต

(120) **ทุติยปัจโจโรหณิสูตร** ทรงแสดงธรรมเรื่องการปลง

บาปอันเป็นอริยะ แก่ภิกษุทั้งหลาย (เหมือนที่ตรัสแก่พราหมณ์ชาณุสโสณี

(121) **ปุพพังคสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า สัมมาทิฐิเป็นจุดเริ่มต้น(บุพนิมิต)แห่งกุศลธรรมทั้งหลาย เปรียบเหมือนแสงเงินแสงทองเป็นนิมิตหมายแรกเมื่อดวงอาทิตย์จะอุทัย เมื่อบุคคลมีสัมมาทิฐิ ก็จะมีสัมมาสังกัปปะหนุนเนื่อง ฯลฯ เมื่อมีสัมมาญาณะ ก็จะมีสัมมาวิมุตติหนุนเนื่อง (ธรรมในสัมมัตตะ 10 เป็นปัจจัยหนุนเนื่องกันตามลำดับ) (122) **อาสวสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า สัมมัตตะ 10 นั้น เมื่อบุคคลเจริญทำให้มากแล้วย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะ

(123-155) ต่อจากนี้อีก 4 วรรค(หมวด) คือ ปาริสุทธิวรรค, สาธุวรรค(แต่ละวรรคมี 11 พระสูตร), อริยมัคควรรค(มี 10 พระสูตร) และปุคคลวรรค(ไม่แจกแจงเป็นรายพระสูตร) ล้วนตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายเกี่ยวกับธรรมในมิจฉัตตะ 10 และสัมมัตตะ 10 ว่าเป็นธรรม เป็นอธรรมอย่างไร

ทสกนิบาต จตุตถปัณณาสก์

กุศลกรรมบถ 10 - อกุศลกรรมบถ 10

ชาณุสโสณิวรรค (156) **ปฐมปัจโจโรหณิสูตร** (เนื้อเรื่องตอนต้นเหมือนใน (119) ปฐมปัจโจโรหณิสูตร ในวรรคก่อน ต่างกันที่ในพระสูตรนี้ การปลงบาปแบบอริยะหมายถึงการละอกุศลกรรมบถ 10 (มีปาณาติบาตเป็นต้น) (157) **ทุติยปัจโจโรหณิสูตร** ตรัสเรื่องการปลงบาปด้วยการละอกุศลกรรมบถ 10 แก่ภิกษุทั้ง

หลาย (เหมือนที่ตรัสแก่พราหมณ์ชาณุสโสณี) (158) **สคารวสูตร** ตรัสแก่พราหมณ์ชื่อ สคารวะ ว่า อกุศลกรรมบถ 10 เป็นฝ่ายนี้ การงดเว้นจากอกุศลกรรมบถ 10 เป็นฝ่ายโน้น (159) **โอริมสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย (เหมือนในสคารวสูตร) (160) **ปฐมอธัมม-สูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า บุคคลควรรู้ว่ากุศลกรรมบถ 10 เป็นธรรม-เป็นประโยชน์ แล้วปฏิบัติตาม และควรรู้ว่า อกุศล-กรรมบถ 10 ไม่เป็นธรรม-ไม่เป็นประโยชน์ แล้วงดเว้น (161) **ทุติยอธัมมสูตร** พระมหากัจจานะอธิบายธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย (เหมือนในปฐมอธัมมสูตร) (162) **ตติยอธัมมสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย (ใจความเหมือนในปฐมอธัมมสูตร)

(163) **ติวิธสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า อกุศลกรรมบถ 10 แต่ละอย่างมีโลภะเป็นเหตุบ้าง มีโทสะเป็นเหตุบ้าง มีโมหะเป็นเหตุบ้าง โลภะโทสะโมหะ เป็นเหตุของกรรม เมื่อสิ้นโลภะ โทสะโมหะ ก็หมายถึงสิ้นเหตุของกรรม

(164) **สปริกกมนสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า อกุศล-กรรมบถ 10 แต่ละอย่าง เป็นธรรมอันควรงดเว้น(คือไม่ทำปาณา-ติบาต ฯลฯ ไม่พูดเท็จ)...ไม่อยากได้ของผู้อื่น ไม่คิดปองร้าย มีความเห็นชอบ (ละสิ่งที่ผิดแล้วทำสิ่งที่ถูก จึงเรียกว่างดเว้นอกุศล-กรรมบถ)

ความสะอาดทางกายวาจาใจ

(165) **จุนทสูตร** ที่สวนมะม่วงของนายจุนทะ กัมมารบุตร เมืองปาวา พระพุทธองค์ตรัสถามนายจุนทะว่า ท่านชอบความ

สะอาดของใคร? นายจุนทะกราบทูลว่า ตนชอบความสะอาดของพวกพราหมณ์ชาวปัจฉาภูมิ ซึ่งถือหม้อน้ำ สวมมาลัยสาหร่าย บำเรอไฟ(ใส่เนยใสเป็นต้นลงในกองไฟ) ลงน้ำ เป็นวัตร...(ทูลวิธีปฏิบัติของพราหมณ์เหล่านั้นว่า) พวกเขาพากันลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ เอามือแตะดิน หรือไม่ก็แตะโคมัยสด หรือไม่ก็แตะหญ้าเขียวสด หรือไม่ก็บำเรอไฟ หรือไม่ก็ประนมมือไหว้พระอาทิตย์ หรือไม่ก็ลงน้ำ 3 หนทั้งยามเย็นและยามเช้า พราหมณ์เหล่านั้นถือหลักแห่งความสะอาดกันอย่างนี้

พระพุทธองค์ตรัสแก่นายจุนทะว่า นั่นเป็นความสะอาดคนละอย่างกับความสะอาดในอริยวินัย...ความสะอาดในอริยวินัย (ตามแบบของพระอริยะ) ได้แก่ความสะอาดทางกาย 3 อย่าง คือ 1. ไม่ฆ่าสัตว์ 2. ไม่ลักทรัพย์ 3. ไม่ประพฤติผิดในกาม, ความสะอาดทางวาจามี 4 อย่างคือ 1. ไม่พูดเท็จ 2. ไม่พูดคำหยาบ 3. ไม่พูดส่อเสียด 4. ไม่พูดเพ้อเจ้อ, ความสะอาดทางใจมี 3 อย่าง คือ 1. ไม่อยากได้ของของผู้อื่น 2. ไม่คิดปองร้ายผู้อื่น 3. ไม่มีความเห็นผิด (ทั้งหมดนั้น คือกุศลกรรมบถ 10)

ตรัสว่า ถ้าบุคคลยังมีอกุศลกรรมบถ 10 อยู่ในตน แม้จะลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ ฯลฯ ลงน้ำ 3 หนทั้งเย็นและเช้า ก็เป็นผู้ไม่สะอาดอยู่นั่นเอง...เพราะเหตุที่มีอกุศลกรรมบถ 10 นั่นเอง จึงมีนรก จึงมีเดรัจฉาน จึงมีเปรต จึงมีทุคติอื่นๆ...เพราะเหตุที่มีกุศลกรรมบถ 10 นั่นเอง จึงมีเทวดา จึงมีมนุษย์ จึงมีสุคติอื่นๆ

นายจุนทะ กัมมารบุตร ฟังด้วยความเลื่อมใสยิ่ง และได้ขออุทิศตนเป็นอุบาสกตลอดชีวิต

อุทิศทานถึงผู้ล่วงลับ มีผลอย่างไร

(166) **ชาณุสโสณิสูตร** พราหมณ์ชาณุสโสณีทูลถามว่า พวกตนเป็นพราหมณ์ มีการให้ทาน เชื่อกันว่า ทานที่(อุทิศ)ให้แก่ญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับไปแล้ว ญาติเหล่านั้นจะต้องได้บริโภคเรื่องนี้จริงหรือไม่อย่างไร? พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ถ้าสมเหตุ(ฐานะ) ก็เป็นไปได้ ถ้าไม่สมเหตุ(อฐานะ) ก็เป็นไปไม่ได้...ทรงอธิบายเรื่องนี้ ดังนี้

เพราะทำบาปในอกุศลกรรมบถ 10 ผู้ไปเกิดในนรก ย่อมอยู่ได้ด้วยอาหารของสัตว์นรก ผู้ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน ย่อมอยู่ได้ด้วยอาหารของสัตว์เดรัจฉาน, เพราะเว้นขาดจากอกุศลกรรมบถ 10 ผู้ไปเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมอยู่ได้ด้วยอาหารของมนุษย์, ผู้ไปเกิดเป็นเทวดา ย่อมอยู่ได้ด้วยอาหารของเทวดา

4 ประเภทนี้ อยู่ในอฐานะ-ไม่สมเหตุที่จะได้บริโภคทานอุทิศ

เพราะทำบาปในอกุศลกรรมบถ 10 ผู้ไปเกิดเป็นเปรต ย่อมอยู่ได้ด้วยอาหารของเปรต หรือด้วยทานที่มิตรสหาย-ญาติสาโลหิตอุทิศไปให้(ที่เรียกว่า ปัตติทานมัย)

ชาณุสโสณี : ถ้าญาติผู้ล่วงลับไม่อยู่ในฐานะที่จะรับทาน ใครล่ะจะบริโภคทานนั้น?

พระพุทธองค์ : ก็จะยังมีญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับอื่นๆ ของทายก อยู่ในฐานะที่จะบริโภคทานนั้นได้

ชาณุสโสณี : ถ้าไม่มีญาติสาโลหิตอื่นๆ เลย ที่อยู่

ในฐานะจะบริโภคทานได้ แล้วใคร
จะบริโภค?

พระพุทธองค์ : ในกาลอันยาวนานเช่นนี้ เป็นไปไม่ได้ที่จะไม่มีญาติสาโลหิตผู้ล่วงลับ แต่ถึงอย่างไร ทายก(ผู้ให้ทาน)ก็ใช่จะว่างเปล่าจากผลของทาน(อนิปฺผโล)

ชาณุสโสณี : รวมถึงผู้ไม่สมเหตุ(อฐานะ)ที่จะบริโภคทานด้วยหรือ?

มีพระดำรัสตอบในเรื่องนี้ว่า ทานของทายกผู้ทำบาป เป็นอกุศลกรรมบถ 10 (เช่น ถ้าไปเกิดเป็นช้าง ก็จะเป็นช้างที่มีอาหาร มีเครื่องประดับตกแต่งพรั่งพร้อม (ถ้าเป็นม้า เป็นสุนัข ก็เหมือนกัน) ซึ่งเกิดจากผลของทาน ถ้าไปเกิดเป็นมนุษย์ ก็จะพรั่งพร้อมด้วยกามคุณ 5 อันเป็นของมนุษย์ ถ้าไปเกิดเป็นเทวดา ก็จะพรั่งพร้อมด้วยกามคุณ 5 อันเป็นทิพย์ ซึ่งเกิดจากผลของทาน

พราหมณ์ชาณุสโสณีได้ฟังดังนี้ ก็เกิดความเลื่อมใสยิ่งนัก ได้ทูลขอเป็นอุบาสกตลอดชีวิต

วรรค(หมวด)ต่อจากนี้ คือ (167-177) **สุนทรวรรค** (มี 11 พระสูตร). (178-187) **เสฏฐวรรค** (มี 10 พระสูตร). (188) **เสวิตัพพาเสวิตัพพวรรค** (ไม่แจกแจงเป็นรายพระสูตร) มีเนื้อหาเกี่ยวกุศลกรรมบถและอกุศลกรรมบถว่าเป็นธรรม-เป็นอธรรม ให้คุณให้โทษอย่างไร

จตุตถปัณณาสก์(ปัณณาสก์ที่ 4) จบลงตรงนี้

ปัญจมปัณณาสก์(ปัณณาสก์ที่ 5)ต่อไปนี้ เป็นปัณณาสก์

สุดท้ายของทสกนิบาตแห่งอังคุตตรนิกาย แบ่งเป็น 3 วรรค(หมวด) มีเนื้อหาดังต่อไปนี้

ทสกนิบาต ปัญจมปัณณาสก์

ปฐมวรรค

กรรมและผลของกรรม

(189) **ยถาภตสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ผู้ประกอบด้วยอกุศลกรรมบถ 10 เป็นผู้ถูกทิ้งลงนรก ผู้งดเว้นจากอกุศลกรรมบถและประพฤติในกุศลกรรมบถ 10 เป็นผู้ได้รับเชื้อเชิญไปอยู่ในสวรรค์ (190) **มาตุคามสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายในเรื่องมาตุคามงดเว้นจากอกุศลกรรมบถ 10 และประพฤติในกุศลกรรมบถ 10 (มีนัยเหมือนในยถาภตสูตร) (191) **ปฐมอุปาสิกาสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย (มีนัยเหมือนในยถาภตสูตร) (192) **ทุติยอุปาสิกาสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า อุบาสิกาผู้ประกอบด้วยอกุศลกรรมบถ 10 เป็นผู้ไม่แกล้วกล้าอยู่ครองเรือน ผู้ประพฤติในกุศลกรรมบถ 10 เป็นผู้แกล้วกล้าอยู่ครองเรือน

(193) **ธัมมปริยายสูตร** ทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุ เรื่องความกระเสือกกระสน(สัสปฺปติปริยาย) มีใจความดังนี้

สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นกำเนิด(กมฺมโยนี) มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์(กมฺมพนฺธู) มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย(กมฺมปฏิสรณา) ทำกรรมได้ไว้ เป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมรับผลของกรรมนั้น

ไม่ว่าจะเป็นการฆ่า การทุบตี ฯลฯ การพูดเท็จ ฯลฯ การมีความเห็นผิด ผู้กระทำย่อมกระเสือกกระสน(สัสปฺปติ) ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ(พล่าน, ลนลาน ด้วยกาย วาจา ใจ) ส่งผลให้คดไปถึงกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ตลอดถึงคติและการไปเกิด(อุบัติ), นรกและกำเนิดเดรัจฉานนั้นเป็นคติและอุบัติของผู้มีการกระทำที่กระเสือกกระสน, สัตว์เดรัจฉานทั้งหลาย เช่น งู แมลง ปอง ตะขาบ เป็นต้น เมื่อเห็นมนุษย์ก็จะกระเสือกกระสน(ดิ้นกลัว, ลนลาน) ที่เป็นเช่นนั้น ก็เพราะกรรมที่เคยทำ กล่าวคือ เขาอุบัติด้วยกรรมที่เขาทำ อุบัติแล้วก็ได้รับผลของกรรมที่เคยทำ นี้คือสัตว์ทั้งหลายเป็นผู้รับผลของกรรม (ตรัสถึงบุคคลผู้ประพฤติในกุศลกรรมบถ 10 โดยนัยตรงกันข้าม)

(194) **ปฐมกัมมสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าพระองค์ไม่รู้ ก็จะพูดไม่ได้ถึงความสิ้นสุดแห่งกรรมที่สัตว์ทั้งหลายมีเจตนากระทำสั่งสมไว้ วิบากกรรมที่ผู้ทำพึงได้รับ มีทั้งที่ต้องรับในปัจจุบัน(ทิฏฐธัมมเวทนียะ) มีทั้งที่ต้องรับในอัตภาพถัดไป(อุปปัชชเวทนียะ) มีทั้งที่ต้องรับในอัตภาพต่อๆ ไป(อปราปรเวทนียะ) วิบากของกรรมนั้น ถ้าเกิดจากอกุศลกรรมบถ 10 ก็เป็นทุกข์ ถ้าเกิดจากกุศลกรรมบถ 10 ก็เป็นสุข (195) **ทุติยกัมมสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ความวิบัติอันเป็นโทษทางกายกรรม ทางวจีกรรม ทางมโนกรรม ส่งผลให้ผู้ประพฤติ ไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ส่วนการประพฤติในกุศลกรรมบถ 10 ส่งผลให้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

กรรมเล็กน้อยไม่ติดค้างอยู่ในจิตของอนาคามี

(196) **ตติยกัมมสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า อริยสาวกผู้เจริญเมตตา จนได้เมตตาเจโตวิมุตติ ฯลฯ เจริญอุเบกขา จนได้อุเบกขาเจโตวิมุตติ ย่อมรู้แก่ใจว่า เมื่อก่อน จิตของตนเป็นจิตเล็ก เป็นจิตที่ไม่ได้อบรม(ไม่ได้เจริญภาวนา) แต่บัดนี้ เป็นจิตหาประมาณมิได้ เป็นจิตที่ได้อบรมดีแล้ว (จึงปรากฏว่า)กรรมที่ทำพอประมาณ ไม่เหลือติดค้างอยู่ในจิตเลย

ตรัสว่า บุคคลผู้ได้เมตตาเจโตวิมุตติ ฯลฯ หรือ อุเบกขาเจโตวิมุตติ เมื่อรู้ว่า บาปกรรมที่กายของตนทำไว้ จะให้ผลภายในอัตภาพนี้ ไม่ตามให้ผลในชาติต่อๆ ไป ถ้าเขายังไม่เป็นอรหันต์ก็ต้องอนาคามี

(197) **พราหมณสูตร** พราหมณ์คนหนึ่งทูลถามว่า อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้สัตว์ไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก หรือไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์? พระพุทธองค์ตรัสชี้ไปที่การประพฤติกุศลกรรมบถ 10 และอกุศลกรรมบถ 10

ชักชวน-พอใจ-ยกย่อง ก็เป็นกรรม

(198-203) ในทุติยวรรคและตติยวรรค(ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย) มีเนื้อหาสรุปได้ดังนี้ กรรมที่เกิดจากอกุศลกรรมบถ 10 และกุศลกรรมบถ 10 นั้น ทำเองก็มีผล ชักชวนผู้อื่นให้ทำตามก็มีผล, พอใจในกรรมที่ทำก็มีผล, ยกย่องกรรมที่คนอื่นทำก็มีผล (ถ้าเป็นอกุศลกรรมบถ มีผลให้เกิดในนรก ถ้าเป็นกุศลกรรมบถ มีผลให้เกิดในสุคติโลกสวรรค์)

(204-207) ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ในเรื่องธรรมเพื่อละราคะ คือ สัญญา 10 (อสุภสัญญา ฯลฯ วิราคสัญญา) สัญญา 10 อีกหมวดหนึ่ง(อนิจจสัญญา ฯลฯ อุทธุมาตกสัญญา), และสัมมัตตะ 10 (สัมมาทิฐิ ฯลฯ สัมมาวิมุตติ) ธรรมหมวดสัมมัตตะ 10 นี้ เป็นธรรมสำหรับละอุปกิเลส 16 ได้ทั้งหมด

อังคุตตรนิกาย เอกาทสกนิบาต

ในเอกาทสกนิบาต ไม่มีการจัดหมวดเนื้อหาเป็นปัณณาสก์ แต่จัดเป็นวรรคเลย ในวรรคแรกคือ **นิสสายวรรค**. (208) **กิมัต-ถิยสูตร** ตรัสแก่พระอานนท์ เรื่องศีลที่เป็นกุศล(มีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์) ฯลฯ จนถึง วิราคะ และวิมุตติญาณทัสสนะ ตามลำดับ (209) **เจตนาสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อสมบูรณ์ด้วยศีลแล้ว ก็ไม่ต้องคิดในเรื่องว่าจะไม่เกิดความเดือดร้อนใจเป็นต้น(ประพฤติธรรมใดๆ ก็จะเกิดผลตามมา ไม่ต้องตั้งความคิดความหวัง มันก็เกิด) (210) **ปฐมอุปนิสสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อศีลวิบัติเสียแล้ว ความไม่เดือดร้อนใจก็เป็นอันถูกกำจัด ฯลฯ เมื่อไม่มีวิราคะเสียแล้ว วิมุตติญาณทัสสนะก็เป็นอันถูกกำจัด (ธรรมทั้งหลายเป็นปัจจัยหนุนส่งกันตามลำดับ) (211) **ทุติยอุปนิสสูตร** พระสารีบุตรกล่าวแก่ภิกษุทั้งหลาย(เหมือนในปฐมอุปนิสสูตร) (212) **ตติยอุปนิสสูตร** พระอานนท์กล่าวแก่ภิกษุทั้งหลาย(เหมือนในปฐมอุปนิสสูตร) (213) **พยสนสูตร**

ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุที่ด่าว่าเพื่อนพรหมจรรย์ ติเตียนพระอริยะ เป็นไปไม่ได้ที่จะไม่ประสบความฉิบหาย 11 อย่าง คือ ไม่บรรลุธรรมที่ยังไม่ได้บรรลุ เป็นต้น (214) **สัญญาสูตร** ตรัสตอบพระอานนท์ที่ทูลถามว่า มีหรือไม่ที่ภิกษุได้สมาธิชนิดที่ตนไม่ต้องกำหนดหมายในปฐวีธาตุว่าเป็นปฐวีธาตุเป็นอารมณ์ ฯลฯ ตรัสตอบ มีอยู่ นั่นคือ เอานิพพานเป็นอารมณ์ และเมื่อพระอานนท์ไปเรียนถามพระสาริบุตรในเรื่องเดียวกันนี้ ก็ได้คำตอบตรงกัน (215) **มนสิการสูตร** ทรงตอบคำทูลถามของพระอานนท์ที่ว่า มีหรือไม่ที่ภิกษุได้สมาธิชนิดที่ตนไม่ต้องมนสิการจักษุ-รูป, หู-เสียง ฯลฯ พระดำรัสตอบคือ มีอยู่ อันได้แก่มนสิการนิพพาน นั่นเอง

ใจความแห่งพระสูตรเหล่านี้มีการกล่าวถึงมาก่อนแล้วทั้งสิ้น

ฌานของบุรุษอาชาไนย

(216) **อเสขสูตร** ที่ตำหนักอิฐในนาทิกคาม พระพุทธองค์ได้ประทานพระโอวาทแก่พระสันธะว่า เมื่อเพ่ง(เข้าฌาน) ให้เพ่งแบบม้าอาชาไนย อย่าเพ่งแบบม้ากระจอก...ตรัสว่า ม้ากระจอกที่เขาผูกไว้ใกล้รางข้าวเปลือก มันก็จะเพ่ง(คิด)แต่ว่า ข้าวเปลือกๆ ไม่เคยคิดว่า นายสารถีจะให้มันรับใช้อย่างไร บุรุษกระจอก(หมายถึงภิกษุชั้นเลว)ก็เหมือนกัน ถูกกามราคะ...พยาบาท...ถีนมิทธะ...อุทธัจจกุกกุจจะ...วิจิกิจฉา กลุ้มรุมจิตแล้ว ไม่รู้วิธีสลัดตนออก ก็เข้าฌานด้วยจิตที่ถูกกามราคะเป็นต้น อาศัยปฐวีธาตุเป็นต้นเพ่งเป็นอารมณ์ (เพ่งหรือเข้าฌานดิ่งอยู่กับที่ ไม่ก้าวหน้าไปไหน)

ม้าอาชาไนยนั้น เขาผูกไว้ใกล้รางข้าวเปลือกเหมือนกัน แต่

ไม่เพ่งอยู่ที่ข้าวเปลือก จะคิดแต่ว่า นายสารถีผู้ฝึกจะให้ตนทำอะไร และตนจะสนองได้อย่างไร บุรุษอาชาไนย(หมายถึงพระพุทธเจ้าและพระอริยสาวก)ก็เหมือนกัน เข้าฌานโดยที่จิตไม่ถูกนิวรณ์ใดๆ กลุ้มรุม มีวิธีสลัดตนจากนิวรณ์ทั้งหลาย ไม่เอาแต่เพ่งอยู่กับปฐวีธาตุเป็นต้น (คืออาศัยฌานเพื่อเจริญวิปัสสนา ไม่ติดอยู่กับสุขในฌาน)

(217) **โมรนิวาปนสูตร** ที่วัดของปริพาชก ซึ่งเป็นที่ให้อาหารแก่นกยูง ใกล้กรุงราชคฤห์ พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุที่จัดว่าประสบความสำเร็จในการประพฤติพรหมจรรย์ (เป็นพระอรหันต์) ประเสริฐสุดในหมู่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย, ประเภทหนึ่ง ได้แก่ผู้ประกอบด้วยธรรม 3 อย่างคือ 1. สีลขันธ์ของอเสขะ 2. สมาธิขันธ์ของอเสขะ 3. ปัญญาขันธ์ของเสขะ, ประเภทหนึ่ง ได้แก่ผู้ประกอบด้วยธรรม 3 อย่างคือ 1. อิทธิปาฏิหาริย์ 2. อาเทสนาปาฏิหาริย์ 3. อนุสาสนีปาฏิหาริย์, ประเภทหนึ่ง ได้แก่ผู้ประกอบด้วยธรรม 3 อย่างคือ 1. สัมมาทิฐิ 2. สัมมาญาณะ 3. สัมมาวิมุตติ, ประเภทหนึ่ง ได้แก่ผู้ประกอบด้วยธรรม 2 อย่างคือ 1. วิชชา 2. จรณะ

ทุติยวรรค

ธรรมสำหรับอยู่ของอริยสาวก

(218) **ปฐมมหานามสูตร** นิโครธาราม(กรุงกบิลพัสดุ์) : อีก 3 เดือน พระพุทธองค์ก็จะเสด็จจาริก ภิกษุทั้งหลายจึงพากันทำจีวรเพื่อถวาย วันหนึ่ง เจ้าศากยะพระนามว่า มหานามะ

เมื่อทราบข่าวนี้ จึงเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ทูลถามว่า ควรจะมีธรรมอะไรสำหรับอยู่? พระพุทธองค์ตรัสว่า ผู้บริบูรณ์ คือบุคคลผู้มีศรัทธา ระดมความเพียร มีสติมั่นคง มีจิตตั้งมั่น และมีปัญญา เมื่อบริบูรณ์ด้วยธรรม 5 อย่างนี้แล้ว ให้เจริญธรรมอีก 6 อย่าง คือ 1. พุทธานุสติ 2. ธัมมานุสติ 3. สังฆานุสติ 4. สีลานุสติ 5. จาคานุสติ 6. เทวตานุสติ

ตรัสว่า เมื่ออริยสาวกระลึกถึงพระพุทธเจ้า(พุทธานุสติ) เป็นต้น จิตย่อมไม่ถูกราคะ โทสะ โมหะ กลุ้มรุม จิตย่อมดิ่งตรง เมื่อจิตดิ่งตรง ย่อมได้ความรู้อรรถ ย่อมได้ความรู้ธรรม ย่อมได้ความปราโมทย์ แล้วเกิดปีติ กายของผู้มีใจปีติ ย่อมสงบ เมื่อกายสงบ ก็เสวยสุข จิตของผู้มีสุข ย่อมตั้งมั่น(เป็นสมาธิ) อริยสาวกเช่นนี้ เรียกได้ว่า ได้ความสงบท่ามกลางผู้ไม่สงบ ไม่มีความทุกข์ท่ามกลางผู้มีความทุกข์ เป็นผู้ถึงกระแสธรรม

(219) **ทุตยมหานามสูตร** นิโครธาราม (กรุงกบิลพัสดุ์) : อีก 3 เดือน พระพุทธองค์จะเสด็จจาริก เจ้ามหานามะเพิ่งหายจากประชวร เสด็จไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ (ได้รับพระโอวาทเหมือนในปฐมมหานามสูตรข้างต้น) ทรงแนะนำวิธีเจริญอนุสติ 6 (มีพุทธานุสติเป็นต้น)ว่า เจริญขณะที่ทรงดำเนินก็ได้ ขณะทรงยืนก็ได้ ขณะทรงนั่งก็ได้ ขณะบรรทมก็ได้ ขณะทรงงานก็ได้ ขณะประทับอยู่บนที่นอนมีโอรสธิดาเบียดอยู่ข้างกายก็ได้

(220) **นันทิยสูตร** ครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์เสด็จจากนิโครธาราม กรุงกบิลพัสดุ์ ไปทรงจำพรรษาที่กรุงสาวัตถี เจ้าศากยะพระนามว่า นันทิยะ ก็เอางานไปทำที่กรุงสาวัตถีในพรรษานั้นด้วย

วันหนึ่งได้ทูลขอให้พระพุทธองค์ประทานธรรมสำหรับอยู่(พระ-พุทธองค์ทรงแนะนำเหมือนในปฐมมหานามสูตร แต่ข้อสังฆานุสติต่างออกไป เป็น "ระลึกถึงกัลยาณมิตร" คือระลึกว่า เป็นลาภของเราที่มีกัลยาณมิตรผู้เอื้อเอ็นดูตักเตือนพร่ำสอน)

มีพระดำรัสในตอนท้ายอีกว่า หม้อที่คว่ำ ย่อมไม่กลับเปื้อนสิ่งที่เททิ้งแล้ว ไฟไหม้ลามไปจากหญ้า ย่อมไม่หวนกลับมาไหม้สิ่งที่ไหม้แล้ว ฉันใด อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม 11 ประการ (ในพระโอวาทที่ทรงแนะนำ) ย่อมละอกุศลธรรมทั้งหลายอันทรามไม่มีการถือมั่นเอาไว้

ลักษณะศรัทธาของผู้มีศรัทธา

(221) **สุภูติสูตร** วันหนึ่ง เมื่อพระสุภูติและพระสัทธะพากันเข้าเฝ้า ณ ที่ประทับ พระพุทธองค์ตรัสถามพระสุภูติว่า ภิกษุที่มาด้วยกันชื่ออะไร? ทรงสดับว่า ชื่อสัทธะ เป็นบุตรของอุบาสกผู้มีศรัทธา บวชด้วยศรัทธา ทรงถามพระสุภูติว่า ลักษณะของคนมีศรัทธา ได้เห็นครบถ้วนแล้วหรือ? พระสุภูติทูลอาราธนาให้ทรงแสดงเรื่องนี้ ทรงแจกแจงลักษณะแห่งศรัทธาของผู้มีศรัทธาว่าประกอบด้วย 1. เป็นผู้มีศีล 2. เป็นพหูสูต 3. เป็นผู้มีกัลยาณมิตร 4. เป็นผู้ว่าง่าย 5. เป็นผู้ขยัน(ช่วยกิจน้อยใหญ่ของเพื่อนพรหมจรรย์) 6. เป็นผู้ใคร่ธรรม พูดคำน่ารัก 7. เป็นผู้ระดมความเพียร 8. เป็นผู้เข้าฌาน 4 ได้ตามต้องการ 9. เป็นผู้บรรลุบุพเพนิวาสานุสติญาณ 10. เป็นผู้บรรลุจุตูปปาตญาณ 11. เป็นผู้ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้

เมื่อพระสุภูติกราบทูลว่า พระสัทธะมีลักษณะดังกล่าวนั้นครบทุกอย่าง พระพุทธองค์มีรับสั่งว่า ดีแล้ว ขอให้อยู่ด้วยกัน และเมื่อคิดจะมาเยี่ยมเยียนพระองค์อีก ก็ให้มากับภิกษุรูปนี้ได้ทุกเมื่อ

(222) **เมตตาสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อบุคคลเจริญ ทำให้มาก ซึ่งเมตตาเจโตวิมุตติ เป็นอย่างดีแล้ว พึงหวังอานิสงส์ 11 ประการคือ 1. หลับเป็นสุข 2. ตื่นเป็นสุข 3. ไม่ฝันร้าย 4. เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย 5. เป็นที่รักของอมนุษย์ทั้งหลาย 6. เทวดาทั้งหลายย่อมรักษา 7. ไฟ ยาพิษ หรือศาสตรา(อาวุธ) ไม่กล้ำกลายได้ 8. จิตตั้งมั่น(เป็นสมาธิ)ได้เร็ว 9. สีหน้าผ่องใส 10. ไม่หลงเลอะตาย 11. เมื่อยังไม่บรรลุอรหัตตผลย่อมเกิดในพรหมโลก(เป็นอนาคามี)

ฌานเป็นที่อาศัยเจริญวิปัสสนา

(223) **ทสมสูตร** เวฬุวคาม(กรุงเวสาลี) : คฤหบดีชื่อ ทสมะชาวเมืองอัฏฐกะ ไปเมืองปาตลิบุตรด้วยกิจธุระบางอย่าง ได้แวะไปถามภิกษุรูปหนึ่งที่วัดกุกกุฏารามว่า เวลานี้พระอานนท์อยู่ที่ไหน? เมื่อทราบว่าอยู่ที่เวฬุวคาม จึงไปหาในวันหนึ่ง เขานมัสการถามว่า มีหรือไม่ ธรรมอย่างเอกที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้ อันจะช่วยให้จิตที่ยังไม่หลุดพ้นถึงความหลุดพ้นได้ สิ้นอาสวะได้ หรือช่วยให้บรรลุธรรมตามลำดับ สำหรับภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียรสุดตัว?

พระอานนท์ตอบว่า มีอยู่...และแจกแจงให้ฟังตามลำดับว่า

เมื่อภิกษุได้รูปฌาน ชั้นใดชั้นหนึ่ง นับตั้งแต่ปฐมฌานถึงจตุตถฌาน หรือได้เมตตาเจโตวิมุตติ ฯลฯ อุเบกขาเจโตวิมุตติ (อย่างใดอย่างหนึ่ง) หรือได้อรูปฌาน ตั้งแต่อากาสานัญจายตนฌานถึงอากิญจัญญายตนฌาน(อย่างใดอย่างหนึ่ง-ยกเว้นเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน) แล้วพิจารณาเห็น(ด้วยวิปัสสนา)ว่า ฌานนั้นๆ ล้วนมีปัจจัยปรุงแต่ง และรู้ชัดว่า สิ่งที่มีปัจจัยปรุงแต่ง ย่อมเป็นของไม่เที่ยง มีอันจะต้องดับไปเป็นธรรมดา เธออยู่ใน(สมถะและวิปัสสนา)นั้น ก็จะสิ้นอาสวะได้ ถ้ายังไม่สิ้นอาสวะ ก็จักเป็นอุปปาติกพรหม(อนาคามี) เพราะละสังโยชน์ 5 เบื้องต่ำได้...

คฤหบดีฟังธรรมเรื่องนี้แล้ว ก็กล่าวขึ้นด้วยความดีใจว่า ตนเหมือนคนที่ต้องการขุมทรัพย์เพียงขุมเดียว แต่มาพบขุมทรัพย์ถึง 11 ขุมในเวลาเดียวกัน กล่าวคือ แสวงหาประตูอมตธรรมประตูเดียว แต่ได้พบถึง 11 ประตู...แล้วได้บูชาพระคุณของพระอานนท์ ด้วยการนิมนต์ภิกษุสงฆ์ทั้งหมดในกรุงเวสาลีและในเมืองปาตลิบุตร ฉันภัตตาหาร และถวายผ้าแก่ภิกษุรูปละ 2 ผืน ส่วนพระอานนท์นั้น เขานิมนต์ให้ท่านครองไตรจีวร และสร้างวิหารมูลค่า 500 ถวาย

(224) **โคปาลกสูตร** ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย เรื่องนายโคบาลที่ไม่สามารถจะเลี้ยงฝูงโคให้เพิ่มจำนวนได้ดี เปรียบเทียบกับภิกษุที่ไม่อาจถึงความเจริญงอกงามในพระธรรมวินัย เพราะต่างก็เป็นผู้ประกอบด้วยธรรม 11 ประการ มีไม่รู้จักรูป เป็นต้น (เรื่องนี้เคยกล่าวถึงในเล่มก่อนแล้ว)

(225-228) **สมาธิสูตร** (กระจายเป็น 4 พระสูตร มีเนื้อหา

ตรงกัน ว่าด้วยการเจริญสมาธิโดยเอานิพพานเป็นอารมณ์)

(229-231) **พระสูตรนอกปัณณาสก์** เนื้อหาประกอบด้วยธรรม 11 ประการของนายโคบาล เปรียบเทียบกับของภิกษุ (ซ้ำกับโคปาลกสูตร), และธรรม 11 ประการ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อละอุปกิเลส 16 อันประกอบด้วย 1. ปฐมฌาน 2. ทุติยฌาน 3. ตติยฌาน 4. จตุตถฌาน 5. เมตตาเจโตวิมุตติ 6. กรุณาเจโตวิมุตติ 7. มุทิตาเจโตวิมุตติ 8. อุเบกขาเจโตวิมุตติ 9. อากาสานัญจายตนฌาน 10. วิญญาณัญจายตนฌาน 11. อากิญจัญญายตนฌาน

จบพระไตรปิฎก(บาลี) เล่ม 24

อังคุตตรนิกาย จบบริบูรณ์

ดรรชนี

เรียงตามลำดับพยัญชนะและสระที่อักษรตัวแรกของคำหน้า
(จัดทำพอได้ใช้สืบค้นเนื้อหาในระดับหนึ่งสำหรับงานวิชาการ)

ก

กถาวัตถุ 258, 259

กรรม 99, 100, 212, กรรมได้แก่เจตนา 100, กรรมดับเพราะผัสสะดับ 100, กรรมและผลของกรรม 287, กรรมฐาน 192, กรรมที่ให้ผลในภพที่จะไปเกิด 100, กรรมที่ให้ผลในปัจจุบัน 100, กรรมบถ 10 283, กรรมเป็นกำเนิด 287, กรรมเป็นที่พึ่งอาศัย 287, กรรมเป็นเผ่าพันธุ์ 287, กรรมให้ผลในภพต่อไป 100, กรรมที่ทำพอประมาณ 289, กรรมเล็กน้อยไม่ติดค้างอยู่ในจิตของอนาคามี 289

กรุณาเจโตวิมุตติ 196

กษัตริย์ 79, กษัตริย์มหาศาล 181

กสิณ 241, กสิณ 10 242, กสิณสมาบัติ 242, กสิณสูตร 241

กอดกองไฟ 153

ก่อการทะเลาะวิวาท 37, ก่ออธิกรณ์ในสงฆ์ 37

กัณฑกสูตร 259

กัณฑกะ 260

กัลถีสูตร 265

กัมมสูตร 116

กัมมวิปากญาณ 101

กัลยาณมิตตตา 190, กัลยาณมิตร 204, 294, กัลยาณธรรม 248

กระทบเพื่อนพรหมจรรย์ 210

กากสูตร 264

กาม 32, 34, 98, 104, 192, 227, 245, 248, กามสัญญา 104, กามสุข 221, กามคุณ 5 225, 228, กามคุณ(อารมณ์)ไม่ใช่กาม 98, กามวิตก 104, กามโภคี 269, กามโภคีสูตร 269, กามดับก็เพราะผัสสะดับ 99

กามสุมิจฉาจาร ส่งผลให้เป็นคนมีศัตรูและเวร 185

กาย 35, 213, กายสักขี 113, 136, 229, กายสูตร 240, กายคตาสติ 210

การงานอันไม่มีโทษ 207

การณปาลิสูตร 24

กาลที่ไม่เหมาะแก่การอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ 177

กาลเวลา 177

กาลัญญู-รู้กาล 149

กาลีสูตร 242

กำลัง 176, กำลัง(พระญาณ)ของพระพุทธเจ้า 101, กำลังที่ขจัดความกลัว 207

กลายเป็นถ้อยคำชั่วเมื่อใช้พูดกับบุคคลประเภทตรงกันข้าม 5

กิมพิลวรรค 33, กิมพิลสูตร 33, กิมมิลสูตร 69, 139
กิมัตถิยสูตร 231, 290
กิริยวาท 68
กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน 112, กิเลส 17 อย่าง 48, กิเลสมัดใจ 236, กิเลสตรึงใจ 236, กิเลสที่เป็นเหมือนตะปูตรึงใจ 33, กิเลสผูกมัดใจ 34
กุลบุตร 163
กุลสูตร 31, 112, 213
กุศลกรรมบถ 10 244, 282, 283, 284, 287, 288, 289 กุศลธรรม 95, 97, 106, 108, 208, 236, 250, 252, 278, 279, 282, กุศลธรรมทั้งหลายมีความไม่ประมาทเป็นสุดยอด 237, กุศลเกิดจากอกุศลไม่ได้ 69, กุศลมูล 96, 97
กุสลสูตร 56
กุสินาราสูตร 247
กุสีตวัตถุ 200, กุสีตวัตถุสูตร 200
กู้ยืม 75
เกวลี 235
เกิดในตระกูลดี 182, เกิดในตระกูลต่ำต้อย 182, เกิดในทางเสื่อผ่าน 191
เกียจคร้าน 200
โกกนุทสูตร 274
โกกาลิกสูตร 267
โกฏฐิตสูตร 212
โกธนาสูตร 144
โกมารพรหมจรรย์ 21
โกรธ 176
โกลังโกละ 212

ข

ขลุ 19
ขฬุงคสูตร 167, 217
ข่มปริพาชกทั้งหลายโดยธรรม 273, ข่มพวกเดียรถีย์ 272
ข้อปฏิบัติของผู้ครองเรือน 14, ข้อปฏิบัติที่นำไปสู่การไม่เกิดอีก 115, ข้อเสียของการอยู่ประจำที่(อภินิวาส) 39, ข้อเสียของผู้เลื่อมใสในตัวบุคคล 45
ขัชชกภาชกะ 47
ขัตติยาธิปปายสูตร 79
ขันติ 176
ขับออกจากหมู่ 164
ขาด ทะลุ ด่าง พร้อย ของพรหมจรรย์ 127
ข้าวเปลือกจากกองข้าวเปลือกกองใหญ่ 162
ขีณาสวพล 269
ขุมทรัพย์ 296
เขตตสูตร 181
เขมะ(เกษม) 229, เขมปัตตะ(ผู้บรรลุธรรมอันเกษม) 229
เขมสุมนสูตร 77
ไข่ที่แม่ไก่กกไม่ดี 153

ค

คติ 209, คติเสมอกันในสัมปรายภพ 73
คนยากจนในอริยวินัย 75, คนจนทางโลกกับคนจนทางธรรม 75, คนกินผลมะเดื่อ 191, คนโกงกับม้าโกง 167, คนผู้เป็นศัตรูกัน 144
คยาสีสสูตร 196
ครรลองธรรมอันถูกต้อง 108
ครั่นคร้าม(ไม่องอาจกล้าหาญ) 5
คลุกคลีกับชาวบ้านเกินเวลาอันควร 40
ครุธรรม 190, ครุธรรม 8 ประการ 189
คฤหบดี 79, คฤหบดีมหาศาล 181
คฤหัสถ์ 16, 202, คฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม 269, คฤหัสถ์ผู้เป็นอนาคามี 172
ความหมายของทรัพย์ 111,

ความหมายของพละแต่ละอย่าง 110
ความอาฆาต 9 อย่าง 219
คว่ำบาตร 202
คหปติวรรค 172
คัณฑสูตร 213
คาวีสูตร 222
ค้าขายที่อุบาสกไม่พึงกระทำ 16
คำข้าว 179
คำที่ล้วนแต่หมาย ถึงกาม 192, คำสอนเกี่ยวกับเรื่องไฟ 122, คำสอนจากความเห็นของเทวดา 117
คิดนึกอย่างมหาบุรุษ 178, คิดอ่านได้เร็ว 12
คิหิสูตร 16
คีตสูตร 35
คุณ(อานิสงส์)ของสุจริต 44, คุณลักษณะของภิกษุผู้เป็นอริยสงฆ์ 34, คุณวิเศษ 104, คุณสมบัติของภิกษุที่มีสามเณรอุปัฏฐากได้ 246, คุณสมบัติของภิกษุเจ้าหน้าที่ 47, คุณสมบัติของภิกษุผู้ให้นิสัย 246, คุณสมบัติของเจ้าอาวาส 42, คุณสมบัติของพระอรหันต์ 50, คุณสมบัติของผู้เป็นอุปัชฌาย์-อาจารย์ 46, คุณสมบัติพื้นฐานของผู้เป็นอุบาสก 14
เคยยะ 25
เครื่องร้อยรัด 93
เคล็ดแห่งความคิดอ่านได้เร็ว 12
แคว้นใหญ่ 187
โคตมีสูตร 189
โคตรภู 237, โคตรภูบุคคล 209
โคที่เคยกินข้าวกล้า 90
โคนไม้ 179
โคบาล 296
โคปาลกสูตร 296
ใคร่ครวญธรรมเมื่อใกล้ตาย 86

ฆ

ฆ่าสัตว์เป็นอาชีพ 58

ง

ง่วง 139
งูเห่า 41
เงื่อศาสตรา 3 ชนิด 122, เงื่อศาสตราทางวาจา, เงื่อศาสตราทางกาย, เงื่อศาสตราทางใจ 123

จ

จงกรม 140
จตุตถฌาน 92, 149, 220, 221, 228, 260
จตุตถปฏิปทาสูตร 199
จตุตถอลังสูตร 194
จริมกจิต 110
จอมอสูร 172
จักรพรรดิ 2
จัณฑาลสูตร 14
จาคสัมปทา 191
จาลวรรค 192
จ่ายดอกเบี้ย 75
จำแนกชนิดของทาน 129
จำพรรษาในอาวาสที่มีพระเถระผู้เป็นพหูสูต 79
จิต 110, จิตมั่นคง 180, จิตของพระอรหันต์ 218, จิตของผู้เจริญกายคตาสติ 209, จิตดวงสุดท้าย 110, จิตตสูตร 121, จิตตหัตถิสาริปุตตสูตร 90, จิตแช่งดี(สอุปารมฺภจิตฺโต)ฟังธรรม 4, จิตที่ยังนับว่าถูกกิเลสผูกมัดไว้ 34, จิตที่ตั้งไว้ผิด คือเหตุปัจจัยให้มีการทำบาปกรรม 248, จิตที่แยกออกจากธาตุ 32, จิตที่ได้อบรมดีแล้ว 218, จิตเล็ก 289, จิตหาประมาณมิได้ 289
จีวรภาชกะ 47, จีวรปฏิคาหกะ 47
จุตูปปาตญาณ 101

จุนทสูตร 283
เจตนา 100, เจตนาสูตร 232, เจตนาในความฝัน 29, เจตนาสูตร 290
เจโตขีลสูตร 34
เจโตสมาธิ 206, เจโตสมาธิอันไม่มีนิมิต 92, เจโตวสิปปตฺโต 69, เจโตวิมุตติ 198, 206, 227, 235, เจโตวิมุตต์ 114
เจริญสมาธิให้ได้ผล 141, เจริญกุศล 152, เจริญเมตตาจิต 142, เจริญโพชฌงค์ 276, เจริญงอกงามในธรรม 106, เจริญสมาธิโดยเอานิพพานเป็นอารมณ์ 297
เจ้าหนี้ 75
เจ้าอาวาส 42
แจกแจงประเภทพระอรหันต์และอนาคามี 114
โจท(อาบัติ) 11, 167, 247, โจทก์ 11
โจทนาสูตร 10
โจร 79, 176, โจรสูตร 201, โจรภริยา 143

ฉ
ฉลาดในธรรม 13, ฉลาดในเบื้องต้น 13, ฉลาดในเบื้องต้น-เบื้องปลาย 13, ฉลาดในอรรถ 13
ฉฟาภิชาติยสูตร 87
ฉักกนิบาต 50, 83
ฉัฏฐปฏิปทาสูตร 199
ฉัฏฐอลังสูตร 195
ฉันมื้อเดียว 19, ฉันแล้วไม่ยอมรับเพิ่ม 19, ฉันบนอาสนะเดียว 18
ฉันทะ 60, 98, 106, 201
ฉันทราคะ 217

ช
ชนะสิ่งรบกวนจิต 229
ชโฟ เอฟมูโค 108
ช่องและที่แคบในฌานสมาบัติ 227
ชักชวนผู้อื่นให้เป็นเหมือนตน 103, ชักชวน-พอใจ-ยกย่อง ก็เป็นกรรม 289
ชั้นแห่งความดี 214
ชาติ ชรามรณะ 262
ชาณุสโสณิสูตร 285, ชาณุสโสณิวรรค 282
ช้างจ่าโขลง 226, ช้างเผือก 71, ช้างใหญ่ลงอาบน้ำในห้วงน้ำใหญ่ 275, ช้างประเสริฐ 71
ชำนาญคัมภีร์ 79
ชีเปลือย 87
ชีวกสูตร 176
ชีวิตมนุษย์สั้นนักและมีทุกข์ 156
ชีวิตสมสีสี 114
ชื่อเรียกของกาม 61
ชูงวง 141
ใช้หนี้ไม่ตรงเวลา 75

ฌ
ฌาน 90, 222, ฌานสมาบัติสำหรับอาศัยเจริญวิปัสสนา 223, ฌานสุข 221, ฌานสูตร 223, ฌานมีสัญญา 224, ฌานมีเสียงเป็นปฏิปักษ์ 260, ฌานาทิสังกิเลสาทิญาณ 101, ฌานที่ปลอดกิเลส 104, ฌานของบุรุษอาชาไนย 291, ฌานเป็นที่อาศัยเจริญวิปัสสนา 295

ญ
ญาณ 241, ญาณวาทะ 241, ญาณของผู้มีใจตั้งมั่น 102, ญาณคติของอนาคามี 133, ญาณทัสสนะ 197, ญาณทัสสนะของพระพุทธองค์ 196, ญาณทัสสนะวิเศษ 105, ญาณทัสสนะไม่ชัดเจนใน 8 วงรอบ 198, ญาณที่เป็นเครื่อง

กำหนดรู้อินทรีย์ของคน 95, ญาณหยั่งรู้ตามความเป็นจริง 240, ญาณหยั่งรู้ในความแตกต่างระหว่างบุคคล 73, ญาณหยั่งรู้ว่าตนเป็นโสดาบัน 66, ญาณพลังของพระพุทธเจ้า 239
ญาติสาโลหิต 285

ฐ
ฐานสูตร 103, 216, ฐานแห่งจิตตั้ง 500 279, ฐานรองรับอรหัตตผล 120
ฐานาฐานญาณ 101
ฐิติสูตร 250

ด
ดับที่เกิดขึ้นตามลำดับ(ในฌาน) 219
ด่าว่าเพื่อนพรหมจรรย์ 36, 291
ดิรัจฉานกถา 258
ดีดพิณ 83
ดีน้อยนิดก็ไม่มีในพระเทวทัต 93
ดื่มสุราเมรัย ส่งผลให้เป็นคนบ้า 185
ดูที่กุศลเจริญขึ้น-อกุศลเสื่อมไป 272
เดรัจฉาน 177
เดินทางไปนานไม่มีกำหนด 38
ได้ช่องในที่แคบ 228

ต
ตติยถาภาตมัจเฉรสูตร 44, ตติยกัมมสูตร 289, ตติยอุปนิสสูตร 290, ตติยฌาน 91, 149, 220, 221, 228, 260, ตติยปฏิปทาสูตร 199, ตติยสัทธัมมสัมโมสสูตร 4, ตติยอาชานิยสูตร 50, ตติยอธัมมสูตร 283, ตติยอลังสูตร 194, ตติยสัทธัมมนิยามสูตร 3
ตถาคต ไม่มีใครติเตียนได้ 138, ตถาคตไม่ต้องปกป้องตนเอง 138, ตถาคตพล 101, 239
ตทังคนิพพาน 229
ตทังคสูตร 229
ตบะ 272
ตปุสสสูตร 226
ตรึกตรองเพ่งพินิจธรรม 78, ตรึกตรองพิจารณาธรรม 140
ตระกูลที่ภิกษุไม่ควรเข้าไปหา 112
ตระหนี่(มัจฉริยะ) 46
ตัณหา 93, 94, 111, 112, 217, 233, ตัณหามานะ ทิฐิ 178, ตัณหาสูตร 217, 256, ตัณหาเป็นเหตุเกิดแห่งทุกข์ 101
ตัสสปาปิยสิกากรรม 203
ตายไม่ดี 54
ต่างกิเลส ต่างวิธีละ 240
ตำหนิการไม่ทักท้วงคนผิด 8
ติกิจฉสูตร 278
ติเตียนพระอริยเจ้า 36, ติเตียนพระอริยะ 291
ติวิธสูตร 283
ติสสสูตร 135
เตโชธาตุ 31
เตภูมิกวัฏ 232

ถ
ถัมภะ 105
ถามปัญหา 8
ถึงพร้อมด้วยทิฐิ 108
ถือประมาณในบุคคล 75
เถรวรรค 264
เถรสูตร 274
เถระ 238

ท
ทรงธรรม 79
ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร 18
ทรัพย์(ธนะ) 110
ทวงหนี้ 75
ทศพลญาณ 239

ทสกนิบาต 231, 250, 276, 282, 287
ทสมสูตร 295
ทักขิเนยโย 88,
ทักขิไณยบุคคล 215
ทักษิณาทาน 131
ทันตภูมิสูตร 35
ทัสสนานุตริยะ 50
ทางเกิดปัญญาอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ 159
ทาน 129, 182, 207, 214,
ทานสูตร 67, 128,
ทานวัตถุ 181, ทานวัตถุสูตร 181, ทานมี 8 ลักษณะ 180, ทานมีได้หลายลักษณะ 180,
ทานของสัตบุรุษ 183,
ทานของทายกผู้ทำบาป 286, ทานวรรค 180,
ทานเป็นเพียงเครื่องแต่งเติมเสริมจิต 182
ทานุปัตติ 181
ทานูปปัตติสูตร 181
ทารุกขันธสูตร 69
ทารุกัมมิกสูตร 89
ทายก 285
ทารก 176
ทาสีภริยา 143
ท่าดี-ท่าชั่ว 248
ท่านายสุบินนิมิตด้วยพระองค์เอง 30
ทิฏฐธัมมนิพพาน 229
ทิฏฐธัมมเวทนียะ 288
ทิฏฐธัมมิกสูตร 229
ทิฏฐิปัตตะ 113, 136
ทิฏฐิสูตร 271
ทิฏฐิ 62 133, 271
ทิพยสมบัติ 186
ที่ตั้งแห่งความระลึก 51, ที่ตั้งแห่งการที่จะไม่มีอีกต่อไป 115
ที่สุดของโลก 225
ทีฆชาณุสูตร 190
ทุกขเวทนา 94
ทุกขสูตร 105, 114
ทุกข์ 99, ทุกข์ของคนจน 75, ทุกข์ดับเพราะตัณหาดับ 101, ทุกข์โทมนัสอันประกอบด้วยอกุศล 16
ทุกเข อนัตตสัญญา 126
ทุกถาสูตร 5
ทุคติ 105
ทุจริต 44, ทุจริตวรรค 44
ทุติยกัมมสูตร 288,
ทุติยมหานามสูตร 293,
ทุติยวรรค 292, ทุติยอุปนิสสูตร 290, ทุติยวสสูตร 120, ทุติยสัญญาสูตร 124, 252,
ทุติยสัทธัมมสัมโมสสูตร 4, ทุติยสัทธัมมนิยามสูตร 3, ทุติยสันทิฏฐิกสูตร 77, 229, ทุติยสัปปสูตร 41,
ทุติยสัปปุริสสูตร 184,
ทุติยสมยสูตร 63,
ทุติยสชาสูตร 118,
ทุติยสาราณียสูตร 53,
ทุติยสุขสูตร 257,
ทุติยสุวจสูตร 117,
ทุติยวัตถูกถาสูตร 258,
ทุติยอปริหานิยสูตร 65,
ทุติยมรณัสสติสูตร 59,
ทุติยมหาปัญหาสูตร 243, ทุติยฌาน 91, 149, 220, 228, 260,
ทุติยฌานสูตร 104,
ทุติยยถาภตมัจเฉรสูตร 43, ทุติยกามเหสสูตร 229, ทุติยกุลุปกสูตร 40, ทุติยวิวาทมูลสูตร 247, ทุติยทีฆจาริกสูตร 39, ทุติยทานสูตร 181,
ทุติยธนสูตร 111,
ทุติยนาถสูตร 238,
ทุติยนิททสสูตร 121,
ทุติยนิรยสูตร 107,
ทุติยนฬกปานสูตร 258,
ทุติยเวรสูตร 219,
ทุติยโกสลสูตร 245,
ทุติยโวหารสูตร 198,
ทุติยปัจโจโรหณีสูตร 281, 282, ทุติยทัตถกสูตร 174, ทุติยวิหารสูตร 220, ทุติยพันธน

สูตร 169, ทุติยพลสูตร 110, 176, ทุติยปฏิสัมภิทาสูตร 119, ทุติยปฏิปทาสูตร 199, ทุติยอัคคิสูตร 122, ทุติยอัปปิยสูตร 109, 160, ทุติยอัฏฐปุคคลสูตร 192, ทุติยอชันติสูตร 37, ทุติยอามาตสูตร 219, ทุติยอามาตวินยสูตร 7, ทุติยอาชานิยสูตร 50, ทุติยอธัมมสูตร 263, ทุติยอิธโลกสูตร 188, ทุติยอนุสยสูตร 112, ทุติยอริยวาสสูตร 238, ทุติยอลังสูตร 193, ทุติยอปาสาทิกสูตร 38, ทุติยอาหุเนยยสูตร 50, ทุติยอุคคสูตร 173, ทุติยอุปาสิกาสูตร 287, ทุติยอุปาลิสูตร 246
ทุพพิโนทยสูตร 6
ทุศีล 14, 153
ทูต 168, ทูตสูตร 168
เทพแห่งเมฆฝน 31, เทพที่มีอายุยืนนาน 177, เทพน่ารัก 187, เทพประเภทมโนมัย 9
เทวดา 51, 173, 197, 214, 225, เทวดาชั้นดี 214, เทวดาชั้นเลว 214, เทวดาที่รู้ว่าตัวเองเป็นโสดาบัน 65, เทวดาดลใจ 27
เทวทัตตสูตร 161
เทวตาวรรค 102, 117, เทวตาสูตร 103, 214
เทวบุตร 228
เทวสูตร 225
โทณสูตร 20
โทษของความเป็นพระทุศีล 153, โทษของความเป็นผู้ไม่อดทน 37, โทษของความโกรธ 145, โทษของคนพูดมาก 37, โทษของกาม 61, โทษของการเข้าไปหาชาวบ้าน 39, โทษของภิกษุผู้ลืมสติ 36, โทษของทุจริต 44, โทษและคุณอันเกิดจากโภคทรัพย์ 40, โทษแห่งการด่าว่าพระอริยะ 267, โทษที่เกิดจากไฟ 38, โทษในกาม 227, โทษในการเข้าไปในพระราชวังชั้นใน 247, โทษอันเกิดจากการละเมิดศีล 5 16
ไทยธรรม 202

ธ
ธนวรรค 109
ธรรม 106, ธรรม 11 ประการ เพื่อความรู้ยิ่งเพื่อละอุปกิเลส 297, ธรรมสำหรับอยู่ของอริยสาวก 292, ธรรม 10 ประการที่บรรพชิตควรพิจารณาเนืองๆ 248, ธรรม 3 อย่างที่เป็นไปเพื่อความเสื่อมแก่ภิกษุ 60, ธรรม 6 อย่างที่เป็นไปเพื่อความเสื่อมของภิกษุผู้เสขะ 65, ธรรมสำหรับบ่มเจโตวิมุตต 205, ธรรมสำหรับเป็นที่พึ่ง 237, ธรรมสำหรับอยู่ของพระอริยะ 238, ธรรมสำหรับอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน 17, ธรรมสำหรับผู้โจทก์และผู้ถูกโจท 10, ธรรมขันธ์ทั้ง 5 อันเป็นของพระอริยะ 235, ธรรมขาว(ความดี) 96, ธรรมของอเสขะ 279, ธรรมย่อสั้นเพื่อปฏิบัติให้ได้ผล 196, ธรรมกถึก 76, ธรรมแต่โบราณ 19, ธรรมทั้งหลายย่อมยังธรรมทั้งหลายให้บริบูรณ์ 232, ธรรมทั้งหลายเป็นอาหารแก่กัน 254, ธรรมทั้งปวง 201, ธรรมทั้งปวง

มีอะไรเป็นมูล 252. ธรรมทาน 207. ธรรมที่ควรเจริญเพื่อรู้เท่าทันกิเลส 48. ธรรมที่ต้องละด้วยวาจา 240. ธรรมที่ต้องละด้วยกาย 240. ธรรมที่ช่วยยังจิตให้อยู่ในอำนาจได้ 119. ธรรมที่ทำให้เนิ่นช้า 178. ธรรมที่เป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน 52. ธรรมที่เป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ภิกษุ 117. ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขในปัจจุบัน 190. ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขในสัมปรายภพ 191. ธรรมที่เป็นอันตราย 261. ธรรมที่เป็นอาหารแก่ตน 261. ธรรมที่ไม่ทำให้เนิ่นช้า 178, 180. ธรรมที่พระอรหันต์ไม่ล่วงละเมิดเลย 208. ธรรมวินัย 262. ธรรมวินัยมีความน่าอัศจรรย์เหมือนมหาสมุทร 169. ธรรมฝ่ายตรัสรู้ 204. ธรรมฝ่ายถูก 276. ธรรมฝ่ายผิด 276. ธรรมเจาะสัจธรรม 98. ธรรมเจาะทะลวงกิเลส 98. ธรรมเพื่อความรู้ยิ่ง 203. ธรรมประจำโลก 160. ธรรมป้องกันมารทำอันตราย 148. ธรรมอันมีตัณหาเป็นรากเหง้า 217. ธรรมอันผู้บรรลุพึงเห็นได้เอง 76. ธรรมอิงอาศัยกันเกิดและดับ 145
ธัมมปริยายสูตร 287
ธัมมโยคะ 76
ธัมมัญญูสูตร 149. ธัมมัญญู-รู้ธรรม 149
ธัมมัสสวนสูตร 33
ธัมมานุสารี 113. 136
ธัมมิกวรรค 71
ธัมมิกสูตร 80
ธาตุ 32. 212. ธาตุ(ธรรม)ที่เป็นเครื่องสลัดออก 53, ธาตุกำเริบ 27
โธวนสูตร 278

น

นกหาฝั่ง(นกตีรทัสสี) 80
นกุลสูตร 54
นครสูตร 148
นทุติยฌาน 221
นรก 107
นวกะ 238
นวกนิบาต 204
นวังคอุโบสถ 213
นอนหลับ 36
นักฌาน(ฌายี) 76. นักธรรม 76. นักพยากรณ์ (เนมิตตา) 31
นันทสูตร 163
นันทิยสูตร 293
นั่ง (นั่ง ยืน เดิน เท่านั้นไม่นอน) เป็นวัตร 18. นั่งสมาธิอยู่ใกล้บ้าน 70. นั่งโงกง่วง 139
นาคสูตร 71, 226
นาคิตสูตร 69
นาถกรณธรรม 237, 249. นาถกรณวรรค 235
นาที่มีลักษณะ 8 อย่าง 181
นาม 94. นามกาย 199. นามและรูป 243
น้ำล้างตา 140
นิครนถ์ 87
นิคันถสูตร 264
นิชชรวัตถุสูตร 278
นิฏฐาสูตร 256
นิททสะ(หมายถึงพระอรหันต์) 120. นิททสวัตถุ 115. 120. 121. นิททสวัตถุสูตร 115
นิทานสูตร 68
นิทธมสูตร 279
นิบาต 2
นิพพาน 80. 103. 106. 124. 205. 212. 213. 223. 229. 232. 233. 291. นิพพานสุข 221.

นิพพานสูตร 114, 221, 229, นิพพานต่าง นิพพาน 245, นิพพาน-ธาตุ 171, นิพพานนี้เป็นสุข 221, นิพพานเป็นอารมณ์ให้เกิดสมาธิได้ 233, นิพพานในปัจจุบัน 245, นิพพานไม่มีเวทนา 221
นิพพิทา 78, 145, 232
นิพเพธิกสูตร 98, นิพเพธิก-ปริยาย 98
นิมิตแห่งจิต 103, นิมิตในใจที่จะพาให้สิ้นอาสวะ 63
นิรยสูตร 14
นิรัพพุทกัป 268
นิโรธะ 142, 230, นิโรธสูตร 9
นิวรณ์ 104, นิวรณ์ 5 235, 266, นิวรณ์ 5 ทำให้ความจำเสื่อม 23
นิสสรณียธาตุ 6 244
นิสสารณียสูตร 32, นิสสาร-ณียธาตุ 53
นิสสยสูตร 205
นิสสายวรรค 290
นิสันติสูตร 12
นิสัย 46
นิ่งอย่างอริยะ 206
เนกขัมมะ 32, 85, 179, 227
เนวสัญญานาสัญญายตน-สมาบัติ 224, เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน 220, 221, 228, 245
เนสัชชิกสูตร 18

บ

บวชแล้วสึก สึกแล้วบวชถึง 7 ครั้ง 93, บวชประพฤติพรหมจรรย์ 212
บรรพชา 155
บรรพชิต 189, 206, 214, 258, บรรพชิตผู้มีศีล 31
บรรลุไม่จริงก็มีความเห็นผิดเพี้ยน 53
บริขาร 121
บอกสอนธรรม 78
บังสุกุล 179
บัญญัติสิกขาบท 246
บัณฑิต 176, 280
บันลือสีหนาท 101, 210, 239
บาปที่เกิดจากการฆ่าสัตว์บูชายัญ 122
บ้านเรือนที่ทุ่งต้มอาหารในเวลาสาย 40
บุคคล 7 จำพวกกับน้ำ 113, บุคคลล่วงพ้นจากความเป็นหญิงเป็นชายได้ 128, บุคคลผู้เปรียบเหมือนปาข้า 44
บุญกิริยาวัตถุและอานิสงส์ของการทำบุญ 162, บุญเป็นชื่อของความสุข 142
บุพนิมิต 27, 282
บุรพาจารย์ของพราหมณ์ 20
บุรุษอาชาไนย 217, บุรุษอาชาไนย(หมายถึงพระพุทธเจ้าและพระอริยสาวก) 292
บูชายัญ 122
เบญจขันธ์ 201

ป

ปฏิปักษ์ 260, ปฏิปักษ์(แห่งธรรม) 260
ปฏิสัมภิทา 119, ปฏิสารณียสูตร 203, ปฏิสารณียกรรม 203
ปฏิคาหก 68
ปฏินิสสัคคะ 142
ปฏิเสธผู้กระทำและการกระทำใดๆ 68
ปฐมวสสูตร 119, ปฐม-สัญญาสูตร 124, 252, ปฐมสัทธัมมสัมโมสสูตร 4, ปฐมสัทธัมมนิยาม-สูตร 3, ปฐมสันทิฏฐิก-สูตร 76, 229, ปฐม-สัปปสูตร 41, ปฐม-สัปปุริสสูตร 183,

ปฐมสขาสูตร 118,
ปฐมสาราณียสูตร 52,
ปฐมสิลายูปสูตร 218,
ปฐมสุขสูตร 257,
ปฐมสุวจสูตร 117,
ปฐมวัตถุกถาสูตร 258,
ปฐมมรณัสสติสูตร 58,
ปฐมมหาปัญหาสูตร 242, ปฐมฌาน 91, 104, 149, 219, 217, 228, 260, ปฐมฌาน-สูตร 104,
ปฐมยถาภตมัจเฉรสูตร 43, ปฐมกามเหสสูตร 229, ปฐมกุลุปกสูตร 39, ปฐมวิวาทมูลสูตร 247, ปฐมทานสูตร 180,
ปฐมธนสูตร 110,
ปฐมนาถสูตร 237,
ปฐมนิททสสูตร 120,
ปฐมนิรยสูตร 107,
ปฐมนฬกปานสูตร 257,
ปฐมวรรค 287,
ปฐมเวรสูตร 219,
ปฐมโกสลสูตร 244,
ปฐมโวหารสูตร 198,
ปฐมปัจโจโรหณิสูตร 281, 282,
ปฐมหัตถกสูตร 174,
ปฐมวิหารสูตร 220,
ปฐมพันธนสูตร 169,
ปฐมพลสูตร 110, 176,
ปฐมปฏิสัมภิทาสูตร 119, ปฐมปฏิปทาสูตร 199, ปฐมอัคคิสูตร 122, ปฐมอัปปิยสูตร 109, 160, ปฐมอัฏฐ ปุคคลสูตร 192,
ปฐมอชันติสูตร 37,
ปฐมอาฆาตสูตร 219,
ปฐมอาฆาตวินยสูตร 6,
ปฐมอาชานิยสูตร 50,
ปฐมอธัมมสูตร 283,
ปฐมอิฏโลกสูตร 188,
ปฐมอนุสยสูตร 112,
ปฐมอริยวาสสูตร 238,
ปฐมอลังสูตร 193,
ปฐมอปาสาทิกสูตร 37,
ปฐมอปริหานิยสูตร 65,
ปฐมอาหุเนยยสูตร 50,
192, ปฐมอุคคสูตร 172, ปฐมอุปาสิกาสูตร 287, ปฐมอุปาลิสูตร 246, ปฐมมหานามสูตร 292, ปฐมกัมมสูตร 288, ปฐมอุปนิสสูตร 290
ปทุม 15, ปทุมนรก 268
ปปัญจธรรม 178
ปโยคพหุโล 106
ปรากฏการณ์ที่เกิดเพราะฤทธิ์ทางใจ 68
ปราโมทย์ 231
ปรายนสูตร 93, ปารายน-สูตร 131
ปราสาทอิฐ 59, 89
ปรโตโฆสะ 271
ปริกขารสูตร 121
ปริคคหะ 217
ปรินิพพาน 142, 229,
ปรินิพพานสูตร 229
ปริพาชก 76, 120, 121, 201, 204, 208, 209, 211, 242, 252, 257, 258, 271, 272, 273, 274, 279, 292
ปริยายทัสสาวี 6
ปริเยสนา 217
ปริสสารัชภัย 208
ปริสสูตร 198
ปริสัญญู-รูปประชุมชน 149
ปริหานสูตร 199, 252
ปลงบาปด้วยการละอกุศล-กรรมบถ 10 282, ปลงบาปแบบพราหมณ์กับแบบอริยะ 281, ปลงบาปแบบอริยะ 282
ปลายแรกสุด(โกฏิ)ของอวิชชา 254, ปลายแรกสุดของภวตัณหา 256
ปวิเวก 85, ปวิเวกปีติ 15, 16
ปเวสนสูตร 247
ปหาตัพพสูตร 108
ปหานสูตร 111
ปหาราทสูตร 169

ปหีนสูตร 108
ประกาศความไม่เลื่อมใส 202
ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อหวังได้เกิดเป็นเทพ 35
ประมวลธรรมสำหรับผู้ปฏิบัติธรรม 105
ประโยชน์สูงสุดของกสิณ-สมาบัติ 242. ประโยชน์ของข้าวยาคูและไม้สีฟัน 35. ประโยชน์แห่งการเจริญสัญญา 7 124. ประโยชน์ที่เกิดจากการเพ่งกสิณ 241. ประโยชน์ในสัมปรายภพ 80. ประโยชน์ในปัจจุบัน 80
ประสบการณ์ก่อนตรัสรู้ 226
ปังสุกูลิกสูตร 18
ปัจจเวกขณญาณ 146
ปัจจันตชนบท 177. ปัจจันตนคร 148
ปัจจัยให้สัทธรรมไม่ดำรงอยู่ได้นาน 139. ปัจจัยแวดล้อมของสมาธิ 141. ปัจจัยหนุนส่งให้การปฏิบัติธรรมได้ผล 102
ปัจเจกพุทธเจ้า 29
ปัจโจโรหณิวรรค 279
ปัจฉาภัตติกสูตร 19
ปัญจกนิบาต 2. 33
ปัญจมปฏิปทาสูตร 199. ปัญจมอลังสูตร 194
ปัญจาลวรรค 227
ปัญญา 159. 180. 201. 207. 212. 218. 240. 261 ปัญญาสัมปทา 191. ปัญญาสูตร 159. ปัญญาวิมุตติ 235. ปัญญาวิมุตต์ 113. 114. 136. ปัญญาอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ 159
ปัณณาสก์ 2
ปัญหา 1 243. ปัญหาที่เกิดจากตัณหา 216. ปัญหาใหญ่พร้อมคำตอบ 242. ปัญหาปุจฉาสูตร 8
ปัตตคาหาปกะ 47
ปัตตสูตร 202
ปัตติทานมัย 285
ปัพพชิตสูตร 253
ปัสสัทธิ 230. 231
ปาณาติบาต 185. ปาณาติบาต ส่งผลให้เป็นคนมีอายุสั้น 185
ปาติโมกข์ 246. 259
ปาริจริยานุตริยะ 50
ปาริฉัตตกสูตร 150
ปาริสุทธิวรรค 282
ปาหุเนยโย 8
ปาฬิ 44. ปาไผ่(เวฬุวัน) 33
ปิงคิยานิสูตร 26
ปิยสูตร 42. ปิยรูปสาตรูป 242
ปิสุณวาจา ส่งผลให้เป็นคนแตกจากมิตร 185
ปีติ 231. ปีติสูตร 15. ปีติจากวิเวก 15
ปุคคลสูตร 113. 209. ปุคคลวรรค 282. ปุคคลปสาทสูตร 45. ปุคคลปโรปรัญญู-รู้บุคคล 150
ปุญญกิริยาวัตถุสูตร 182
ปุญญวิปากสูตร 142
ปุญญาภิสันทสูตร 184
ปุญญาภิสนฺทา กุสลาภิสนฺทา 184
ปุณณิยสูตร 200. 265
ปุถุชน 161. 177. 209
ปุพพังคสูตร 282
ปุพเพนิวาสานุสติญาณ 101
ปุริสคติ 133. 135. ปุริสคติสูตร 133
ปุริสินทริยญาณ 95
ปุริสปุคคลปโรปริยญาณ 73
เปยยวัชชะ 207
เปรต 177
เปิดเผยอรหัตตผลที่ได้บรรลุจริง 76
เปรียบความโกรธเหมือนศัตรูคู่แค้น 144
เป้าหมายของการประพฤติพรหมจรรย์ 211

ผ

ผรุสวาจา 268. ผรุสวาจาส่งผลให้เป็นคนพูดไม่

เข้าหูคน 185
ผล(วิบาก)ของกาม 99, ผลของกรรม 287, ผลของทานขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ 67, ผลดีของการให้ทานแก่สงฆ์ 88, ผลต่างระหว่างทุจริตกับสุจริต 44, ผลและอานิสงส์ที่เกิดจากทาน 128, ผลแห่งกรรมที่ตนกระทำโดยไม่เคารพ 215, ผลแห่งทานที่ประจักษ์ในปัจจุบัน 137, ผลภาชกะ 47, ผลบุญในอดีต 142
ผัคคุณสูตร 86
ผัสสะ 93, 99, 201, 212, ผัสสะเป็นเหตุเกิดแห่งกรรม 100
ผัสสายตนะ 6 245
ผู้มีธรรมอันเสื่อม(ปริหานธมฺโม 252, ผู้มีธรรมอันไม่เสื่อม(อปริหานธมฺโม) 252, ผู้มีบทอันได้เห็นแล้ว 147, ผู้ก่อให้เกิดความเลื่อมใสรอบด้าน 199, ผู้ถึงกระแสนิพพาน(โสดาปนฺนา) 257, ผู้ถึงพร้อมด้วยที่อาศัย 205, ผู้ฝึกอบรมใจ 63, ผู้เยือกเย็นอย่างยิ่ง 107
แผ่เมตตาพร้อมกันไป นับเป็นอุโบสถองค์ที่ 9 214

ฝ

ฝน 31
ฝันของพระโพธิสัตว์ 27, ฝันที่ไม่เป็นจริง 29
ฝั่งนี้(โอริมํ ตีรํ-หมายถึงโลกิยะ) 280, ฝั่งโน้น(ปาริมํ ตีรํ-หมายถึงโลกุตระ) 280

พ

พยสนสูตร 267
พยากรณสูตร 265
พยาบาท 32, พยาบาทสัญญา 104, พยาบาทวิตก 104
พยานในธรรม 222
พรหม 198, พรหมจรรย์ 173, 261, 292, พรหมจรรย์ที่ไม่บริสุทธิ์บริบูรณ์ 126, พรหมจักร 239, พรหมจารี 127, พรหมหยั่งรู้การบรรลุธรรมของพระอรหันต์ได้ 135
พราหมณ์ 19, 79, พราหมณสูตร 289, พราหมณวรรค 19, พราหมณสูตร 224, พราหมณ์ 5 จำพวก 20, พราหมณ์มหาศาล 181, พราหมณ์จัณฑาล 21, 22, พราหมณ์ในสมัยพุทธกาล 19, พราหมณ์ผู้มีความประพฤติดี 22, พราหมณ์ผู้มีความประพฤติดีและชั่ว 22, พราหมณ์ผู้เสมอด้วยเทวดา 21, พราหมณ์ผู้เสมอด้วยพรหม 21,
พละ 5 34, 49, 171, พละ 7 109, 110, พลสูตร 34, 50, 101, 104, 207, 268
พลังที่ทำให้รู้ว่าตนเป็นพระอรหันต์ 176, พลังอำนาจทางจิตซึ่งเกิดจากฌาน 69
พหุภาณีสูตร 37
พหุปการสูตร 42
พหูสูต 176, 261, 266
พอใจกับการอยู่ป่าของภิกษุ 70
พัฒนาการของบุคคล 275
พาล 176
พิธีปลงบาป 281
พุทธมารดา 27, พุทธวิธีแก้ง่วง 7 ประการ 139, พุทธบริษัท 177, พุทธบริษัท 4 69, พุทธอนุชา 163, พุทธอุปัฏฐาก 205

พุทธานุญาตเกี่ยวกับภิกษุณี 189.
พุทธานุสติ 293
พูดเสียบเดียง(ลปน์) 106
เพ่งกสิณ 241. เพ่งโทษ(จับผิด) 176
เพียร 207. เพียรที่ระดมมากเกินไป 84. เพียรที่หย่อนเกินไป 84. เพียรเด็ดเดี่ยว 86. เพียรในอันตื่นตัวอยู่เสมอ 163. เพียรอย่างพอเหมาะ 83
เพื่อนพรหมจรรย์ 10. 109. 156. 160. 259. 267. 279
โพชฌงค์ 7 116. 171. 244
โพชฌังคสูตร 276
โพธิยสูตร 116
โพธิสัตว์ 27

ฟ

ฟังธรรมแล้วบางครั้งก็เข้าใจบางครั้งก็ไม่เข้าใจ 265
ไฟมี 7 กอง. ไฟคทบดี. ไฟทักขิไณยบุคคล. ไฟอาหุไนยบุคคล 122

ภ

ภคินีภริยา 143
ภพ 13. 94
ภยสูตร 61. 192
ภรรยา 7 ประเภท 143
ภริยาสูตร 143
ภวตัณหา 256. ภวนิโรธ 233
ภวังคจิต 28
ภเวสิสูตร 17
ภัณฑนสูตร 36. 249
ภัณฑาคาริกะ 47
ภัตตสูตร 40
ภัตตุเทศก์ 47
ภัททกสูตร 54
ภัททชิสูตร 13
ภัพพสูตร 108
ภัย 5 อย่าง 208. ภัยเวร 5 270. ภัยเวร 5 อย่าง 14
ภาวนา 152. 182. 241. 289. ภาวนาสูตร 152. ภาวนาวาทะ 241
ภิกขุสูตร 116
ภิกษุชั่วและนิครนถ์ 264. ภิกษุมีประเภทต่างๆ โดยธรรม 192. ภิกษุที่รู้วิธีเข้าฌานตามลำดับ 222. ภิกษุที่ไม่น่าเคารพรักในหมู่ภิกษุด้วยกัน 266. ภิกษุเจ้าหน้าที่ที่ได้รับแต่งตั้งจากสงฆ์ 47. ภิกษุผู้สมควรได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้สอนภิกษุณี 189. ภิกษุชั้นเลว 291
ภูตญาณทัสสนะ 12
ภูมิจาลสูตร 198.
ภูมิที่ตั้งแห่งวิญญาณหรือจิต 121
โภคสมบัติ 261. โภคสูตร 40. โภคทรัพย์ 40

ม

มธุราสูตร 38
มนต์ 23
มนสิการ 201. มนสิการสูตร 291
มนาปกายิกา 187. 188
มนุษย์ทุกหมู่เหล่าต้องมีศีล 5 48
มโนมัย 9
มรณสัญญา 125. มรณสติ 58. 199. มรณภัย 208
มรรค 232
มลทิน. มลทินของมนต์. มลทินของบ้านเรือน. มลทินของหญิง. มลทินของผู้รักษา. มลทินของผู้ให้. มลทินทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า. มลทินที่ยิ่งกว่ามลทิน 168
มลสูตร 168
มหัตตสูตร 106
มหาจุนทสูตร 76. 241. มหาโจร 201. มหาชนบท 187. มหาทาน 184. 215
มหาภูตรูป 4 213. มหานามสูตร 51. 175.

มหาบุรุษ 93, มหาปัญหา 242, 243,
มหาปุริสวิตก 178,
มหายัญ 122, 158,
มหายัญญวรรค 121,
มหาลิสูตร 248, มหาวรรค 83, 145, 165, 220, 239, มหาสมุทร 169, มหาสมุทรมีสิ่งน่าอัศจรรย์อยู่ 8 อย่าง 170, มหาสุบิน 27, มหาสุบิน 5 อย่าง 30, มหาอเวจี 268
มักน้อย 179
มัจฉสูตร 57, มัจฉรสูตร 39, มัจฉริยสูตร 112, มัจฉริยะ 217
มัชฌิมะ 238, มัชฌิมชนบท 177
มัตตัญญู-รู้ประมาณ 149
มั่นพระทัยในความเป็นพุทธะ 138
มาตาภริยา 143, มาตาสูตร 131
มาติกา 79
มาตุคาม 176, 287, มาตุคามสูตร 287, มาตุคามมักประพฤตินอกใจ 41, มาตุคามมีราคะจัด 41, มาตุคามชอบพูดส่อเสียด 41
มานะ 105, 112
มาร 148, 198, มารมองไม่เห็นผู้เข้าอรูปฌานและสัญญาเวทยิตนิโรธ 226, มารกับอานุภาพแห่งฌาน 225
ม้าดี 217, ม้าเลว(ม้ากระจอก) 217, 291, ม้าโง่อยากเป็นม้าอาชาไนย 267, ม้าอาชาไนย 34, 165, 217, 291
มิคสาลาสูตร 72, 262
มิจฉัตตสูตร 277, มิจฉัตตะ 277, 278, 279, 280, 282
มิจฉาทิฐิ 177, 244, 278
มิตตสูตร 102
มิตร 261, มิตรดี 103, มิตรชั่ว 102, 263, มิตรที่ควรคบหา 118
มีที่พึ่งพิง 205, มีธรรมครบองค์ 234
มุฏฐัสสติสูตร 36
มุทิตา 7, มุทิตาเจโตวิมุตติ 196
มุสาวาท 16, มุสาวาท ส่งผลให้เป็นคนถูกกล่าวตู่ 185
มูลสูตร 201, 252
มูลเหตุแห่งการวิวาท 66, มูลเหตุที่ทำให้สงฆ์แตกกัน 246
มูลิกสูตร 18
เมฆิยสูตร 205
เมตตา 158, 214, 289, เมตตา เพื่อละพยาบาท 204, เมตตสูตร 158, เมตตาสูตร 53, 295, เมตตาจิต 216, เมตตาวรรค 158, เมตตาเจโตวิมุตติ 158, 196, 289, 295
เมถุนสังโยค 127, เมถุนสูตร 126
เมื่อเข้าไปหาสกุล 31
โมคคัลลานสูตร 66, 139
โมรนิวาปนสูตร 292
ไม่ตั้งเป้าที่จำนวนผู้หลุดพ้น 273, ไม่ประมาท 80, 155, ไม่พอใจกับการอยู่ใกล้บ้านของภิกษุ 71, ไม่อนุญาตให้พระอุบาลีอยู่ป่า 275
ไม้สีฟัน 35

ย

ยถาภตสูตร 287, ยถาภตมัจเฉรสูตร 44, ยถาภตเคธสูตร 43, ยถาภตอวัณณสูตร 43, ยถาภูตญาณ 240, ยถาภูตญาณทัสสนะ 12, 18, 78, 231
ยมกวรรค 254
ยสสูตร 202

ยอดของสัญญา, ยอดของความสุข, ยอดของการเห็น, ยอดของการได้ยิน, ยอดของภพ, ยอดคน 235
ยอนหู 140
ยาคุสูตร 35, ยาคุภาชกะ 47
ยาดองด้วยน้ำมูตรเน่า 179, ยาถ่ายของพระอริยะ 278
ยินดีในที่สงัด 260
ยุคแห่งไฟประลัยกัลป์ 146, ยุคปัจจุบัน 157, ยุคปัจจุบัน ชีวิตมนุษย์สั้นนัก 157
แยกจิต, แยกจิตออกจากสักกายะ, แยกจิตออกจากกาม, แยกจิตออกจากรูป, แยกจิตออกจากพยาบาท, แยกจิตออกจากวิหิงสา 32, แยกใจกับอารมณ์ออกจากกันได้ 224

ร
รุกขมูลิกสูตร 18, รุกขธรรม 81, รุกขเทวดา 81
ร้องไห้ 176
รอยนิ้วมือของช่างไม้ที่ด้ามมีด 153
ร้อยปลาขาย 57
ระดับของความสุข 221, ระดมความเพียร 179, 200, ระลึกถึงเทวดา 51, ระลึกที่ทำให้จิตบริสุทธิ์ 61, ระลึกอยู่เสมอของอริยสาวก 51, ระลึกถึงกัลยาณมิตร 294
รักขิตสูตร 138
รัชภัย 208
รัตนะ 5 อย่าง 26, รัตนตรัยและธรรม เป็นหนึ่งเดียวกัน 152
รัตติสูตร 107
ราคะ 290, ราคะเป็นปฏิปักษ์ 260
ราชสมบัติ 186, ราชสีห์ 239, ราชสูตร 16
ราชา 29, 176
รายจ่าย 191
รื้อฟื้นอธิกรณ์ 246
รูป 32, 35, 94, 197, 245, รูปสัญญา 220, 228
รู้โอกาสในที่แคบ 228, รู้อรรถรู้ธรรม แล้วปฏิบัติถูกหลักธรรม 150
เรือนว่าง 259
เรื่องที่ทรงไม่ตอบ 132
โรค 261

ล
ลงโทษกันในหมู่พุทธบริษัท 202
ลบหลู่(มกฺขี)ฟังธรรม 3
ละอกุศล 152
ลักษณะความอาฆาต 9 อย่าง 219
ลัจฉาสูตร 199
ลางบอกเหตุ 27
ล้างกระดูก 278
ลาภ(ปัจจัย 4) 192
ลาภะ 217
ลาภานุตริยะ 50
ลูกดาล 210
เล่าเรียนธรรม 78
เลี้ยงชีพพอเหมาะ 191
เลื่อมใสในตัวบุคคล 45
โลก(กามคุณ) 225, โลกมีพระพุทธเจ้าเพื่ออะไร 262
โลกายตะ 224
โลกิยชน 29, โลกิยทาน 131
โลกธรรม 160, โลกธรรม 8 243
โลกธัมมสูตร 160
โลกวิปัตติสูตร 161
โลกุตรธรรม 178, 261

ว
วธกภริยา 143
วนปัตถะ-ปาลึกอยู่ห่างไกล 275
วรรณะ 261, วรรณะ 4 171
วัจฉสัญญาสูตร 217

วัชชิยสูตร 272
วัชชีวรรค 115
วัฑฒิสูตร 261
วัดคน(อย่างผิวเผิน) 74
วัตตสูตร 203
วันปลงบาป 281, วันอุโบสถ 129, 281
วัสสสูตร 31, วัสสการสูตร 116
วางตัวเสมอกัน 174
วาจาสูตร 31, วาจาที่เป็นสุภาษิต 31
วายามะ 60
วาโยธาตุ 31
วาระจิต 250, 251, 252, วาระจิตของผู้อื่น 90
วาทุนสูตร 264
วิชชยสูตร 234
วิชชา 66, วิชชา 3 276, วิชชาภาคิยสูตร 66, วิชชาภาคิยธรรม 66
วิญญาณ 94, วิญญาณัญจายตนฌาน 220, 228, วิญญาณกสิณ 244, วิญญาณฐิติ 121, วิญญาณฐิติ 7 243,
วณิชชสูตร 16
วิตกมีนามรูปเป็นอารมณ์ 212
วิตถตสูตร 185
วิธีขจัดความอาฆาตในใจ 219, วิธีคิดในการเจริญมรณสติ 58, วิธีแยกจิตออกจากธาตุ 31, วิธีถืออุโบสถของอริยสาวก 185, วิธีบรรลุปฏิสัมภิทาให้ได้ในเร็ววัน 119, วิธีระงับความอาฆาต 6, วิธีเข้าฌานสมาบัติให้ก้าวหน้า 222, วิธีเจริญมรณสติให้ได้ผลมาก 59, วิธีเรียนธรรมของพระอานนท์ 78, วิธีปฏิบัติธรรมของพระนันทะ 163, วิธีปฏิบัติเพื่อความสมหวัง 259
วินยวรรค 157
วินัยธร 157
วินิจฉัย 217
วินิปาติกะ 217
วินิพันธสูตร 34
วิบากแห่งทุกข์ 101, วิบากแห่งกรรม 100, วิบากแห่งเวทนา 99, วิบากแห่งอาสวะ 100
วิปลาส 28
วิปัตติสัมภวสูตร 116
วิปัสสนา 103, 128, 142, 182, 193, 222, 223, 259, วิปัสสนาจิต 64, วิปัสสนาที่มีกำลัง 78, วิปัสสนานิมิต 85, วิปัสสนาอันมีกำลัง 145, 232, วิปัสสนาอย่างอ่อน 78, 145
วิราคะ 78, 142, 145, 232
วิรียวาท 68
วิมุตติ 201, 212, วิมุตติญาณทัสสนะ 78, 146, 232, วิมุตติรส 171
วิโมกข์ 199, วิโมกข์ 8 198, 203, วิโมกขสูตร 198
วิวาทสูตร 247, วิวาทมูลสูตร 66
วิสังโยคะ 128
วิสาขาสูตร 188
วิสารทสูตร 14
วิหารสมาบัติ 92
วิหิงสา 32, วิหิงสาสัญญา 105, วิหิงสาวิตก 104
วุฏฐิสูตร 209
เวทนา 99, 142, 201, 212, 218, 220, 245, 260, เวทนา 3 243, เวทนาเจือด้วยอามิส(กามคุณ) 99, เวทนาดับเพราะผัสสะดับ 99
เวทพหุโล 106
เวยยากรณะ 25, 243
เวรสูตร 14, 270
เวรัญชสูตร 165
เวลามสูตร 214,
เวลาใกล้ตาย 86

ศ

ศรัทธาของผู้มีศรัทธา 294
ศากยบุตร 171
ศาสดาในอดีต 156
ศิล 78, 145, 182, 261, ศิล 5 14, 17, ศิล(ที่เป็นกุศล)ถึงอรหัตตผล 231, 290, ศิลที่เป็นกุศล 231, ศิลวิบัติ 12, 290

ส

สกทาคามี 14, 207, 212, 256
สชิภริยา 143
สคารวสูตร 280, 283
สจิตตวรรค 250, สจิตตสูตร 250
สงครามระหว่างเทวดากับอสูร 225
สงบใจ เป็นการบรรลุประโยชน์ 242
สงัด 179
สติ 212, สติสูตร 104, 200, สติตั้งมั่น 180, สติวรรค 200, สติในการก้าวในการถอย 64, สติปัฏฐาน 171, 196, 230, 244
สตรี 79, 187, 188, 189, สตรีเหมือนงูเห่า 41
สนทนาธรรมตามกาล 207
สปริกกมนสูตร 283
สภาพแวดล้อมที่ดีในการปฏิบัติธรรม 235
สมควรแก่การสนทนากับเพื่อนพรหมจรรย์ 8, สมควรแก่การอยู่ร่วมกับเพื่อนพรหมจรรย์ 8
สมชีวิกำ กปุเปติ 191
สมณพราหมณ์ 176
สมณสัญญาสูตร 276, สมณสัญญาวรรค 276, สมณสูตร 201
สมณะ 276, สมณะแกลบ 164, สมณะหยากเยื่อ 164, สมถะและวิปัสสนา 223
สมถภาวนา 126, สมถสูตร 251
สมชีวิตา 190
สมาธิ 70, 103, 141, 182, 196, 201, 212, 231, 233, 275, 293, สมาธิสูตร 233, 296, สมาธิจิต 64, สมาธิในวิปัสสนาอันมีกำลัง 92, สมาธิอันสงบประณีต 104
สมานัตตตา 174, 207
สมาบัติสำหรับเข้าอยู่ตามลำดับ 220, สมาบัติที่ยังมีสัญญา 223
สมิทธิสูตร 212
สรณคมน์และศีล 5 เป็นมหาทาน 184
สรภัญญะ 131
สรรเสริญความมีธรรมนั้นๆ 103
สรีรัฏฐธัมมสูตร 249
สรุปลักษณะของพุทธธรรม 201
สวด(ขับ)ธรรมโดยลากเสียงยาว 35, สวดท่องสาธยาย 23, สวดปาติโมกข์ 172
สวนมะม่วง 205
สวนานุตริยะ 50
ส่วนสุดที่ 1, ส่วนสุดที่ 2, ส่วนท่ามกลาง 93
สสังขารปรินิพพายี 114, 134
สอนมีหลัก 272, สอนให้คิดเพื่อรักษาอุโบสถ 247
สอุปาทิเสสสูตร 211
สะใภ้ 143
สระโบกขรณี 164
สักกสูตร 247
สักกายะ 32, 94
สักขิสูตร 104
สัจจกิริยา 54
สังกัจจสูตร 152
สังกัปปราคะ 98
สังขาร 146
สังขิตตสูตร 185, 190, 196
สังคหวัตถุ 174, 207

สังคารวสูตร 23
สังฆทาน 88, 89, สังฆภาท 246, สังฆสามัคคี 246, 247
สังโยคสูตร 128
สังโยคะ 128
สังโยชน์ 7 111, สังโยชน์(อีกประเภทหนึ่ง) 111, สังโยชน์ 103, 112, 235, สังโยชนสูตร 111, 235
สังวัฏฏกัปวิวัฏฏกัป 142, 147
สัชฌสูตร 209
สัญญา 13, 99, 126, 139, 213, 217, 220, 224, 233, 260, สัญญา 10 252, 253, สัญญา 5 49, สัญญา 7 124, สัญญา 9 230, สัญญาสูตร 213, 291, สัญญามีคำพูดเป็นวิบาก 100, สัญญามนสิการ 227, สัญญาดับเพราะผัสสะดับ 100, สัญญาเวทยิตนิโรธ 9, 221, 225, สัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ 220, 224, 260, สัญญาสมาบัติ 223, 224
สัตตธัมมสูตร 139
สัตบุรุษ 183
สัตตมอสังสูตร 195
สัตตสูตร 213
สัตตักขัตตุปรมะ 212
สัตตาวาส 217, สัตตาวาส 9 243, สัตตาวาสวรรค 216
สัตว์ 261
สัทธรรม 192
สัทธัมมวรรค 3
สัทธานุสารี 113, สัทธาวิมุตต์ 113, 136, สัทธาสัมปทา 191, สัทธาสูตร 234
สัทธิยสูตร 116
สันโดษ 179
สันตสูตร 234
สันถติกสูตร 18
สันทิฏฐิกะ 229, สันทิฏฐิกนิพพาน 229
สันโทสะ 77
สันธานวรรค 189
สัปปุรุษ 184
สัปปายะ 104, 261
สัปปุริสทาน 183, สัปปุริสธรรม 149
สัพพโลเก อนภิรตสัญญา 125, สัพพทุกขสูตร 184
สัมปทา 190, 199
สัมผัปปลาปะ ส่งผลให้เป็นคนพูดไม่น่าเชื่อถือ 185
สัมโพธวรรค 204
สัมโพธิสูตร 204
สัมมัตตสูตร 277, สัมมัตตะ 277, 278, 279, 280, 290
สัมมัปปธาน 4 171
สัมมาทิฏฐิ 103, 278, 282, สัมมาทิฏฐิของอนาถบิณฑิกเศรษฐี 271, สัมมาสมาธิ 12, 78, 103, 145
สากัจฉาสูตร 8
สาชีวสูตร 8
สาฏิยคาหาปกะ 47
สาธยาย 140, สาธยาย(สวดท่อง) 78
สาฬวรรค 282
สารัชชสูตร 5, 14
สารันททสูตร 115
สาราณียาทิวรรค 52, สาราณียธรรม 52
สาริปุตตสูตร 233, 250
สาวก 219
สามกสูตร 60
สามัญญวรรค 203
สามเณรสูตร 246, สามเณรเปสกะ 47, สามเณรอุปัฏฐาก 46
สามุกกังสิกาธรรม 173
สำคัญผิดไปเอง 266
สำรอกแบบอริยะ 279
สำรวมอินทรีย์ 78, 260
สิกขานุตริยะ 50

สิกขาบท 259, สิกขาบท 5 17
สิ่งที่มองได้ 2 ด้าน 208, สิ่งที่เป็นไปไม่ได้ 69
สิ้นเหตุของกรรม 283
สีติวรรค 107, สีติสูตร 107
สีลสัมปทา 191, สีลสูตร 12, 37
สีวถิกาสูตร 44
สีหะ 239, สีหนาทแห่งตถาคต 239, สีหนาทวรรค 209, สีหสูตร 137, 165, 239, สีหไสยา 140
สึกแล้วบวชใหม่ได้สำเร็จอรหันต์ 92
สุข 13, 231, สุขสูตร 106, สุขทุกข์เกิดจากอะไร 256, สุขในฌาน 292, สุขทุกข์ในฌาน 221, สุขเวทนา 94, สุขโสมนัสอันประกอบด้วยอกุศล 16, สุขในการนอน 35, สุขในนิพพาน 221, สุขอันเกิดจากความตรัสรู้ 70,
สุจริต 44
สุดยอดของญาณทั้งหลาย 240
สุตตะ 25
สุตวสูตร 208
สุนทรวรรค 286
สุบินนิมิต 16 อย่าง 28
สุปินสูตร 30
สุภนิมิต 260
สุภาษิต 31
สุภูติสูตร 294
สุราเมรัย 16
สุริยสูตร 146
สุสสูสาสูตร 108
สูตรนอกปัณณาสก์ 46, 132, 157, 189, 229, 297
เสกขสูตร 65
เสขปริหานิยวรรค 65,เสขะ 116, 200, เสขะและปุถุชน ยังมีการฝัน 28, เสขสูตร 116
เสฏฐวรรค 286
เสนาสนสูตร 235, เสนาสนะที่มีลักษณะ 5 อย่าง 235, เสนาสนปัญญาปกะ 47
เสวิตัพพาเสวิตัพพวรรค 286
เสียงขับที่ยาว 36, เสียงเป็นปฏิปักษ์ของฌาน 260
เสื่อมถอยในกุศลธรรม 251, เสื่อมทรัพย์ 191, เสื่อมในกุศลธรรม 107
แสดงธรรม 78, แสดงธรรมพึงมีธรรมประจำใจ 6
โสณสูตร 19, 83
โสดาบัน 14, 16, 51, 66, 82, 108, 113, 133, 156, 207, 212, 215, 219, 256, 270
โสตาปัตติยังคะ 219
โสภณสูตร 42
โสสานิกสูตร 18

ห

หงายบาตร 202
หญ้าทำลายต้นข้าว 164, หญ้าที่ใช้รองนอนและนั่ง 179
หญิง-ชายต่างเป็นบ่วงคล้องมัดกัน 169
หนามยอกในธรรม 259
หม้อทึคว่ำ 294
หยั่งสู่ความถูกต้องในกุศลธรรม 3
หยดน้ำที่สลัดจากปลายขนทราย 95
หยุดอยู่แค่ทำบุญให้ทาน 15, หยุดอยู่ในความดีเท่ากับเสื่อมถอย 250
หลักของการแสดงธรรมที่ดี 5, หลักคำสอนสำหรับคฤหัสถ์ 190, หลักการอยู่ร่วมกัน 52, หลักแห่งความสะอาด 284
หล่นร่วงจากยุคสมัย 178
หลับฝัน 28, หลับอย่างลึง 29, หลับอย่างไม่มีสติสัมปชัญญะ 36
หวายที่เขาขันชะเนาะในเรือ

เดินสมุทร 153
ห้วงบุญห้วงกุศล 184
หานิสูตร 116
หายป่วยเพราะสัญญา 10
253. หายป่วยเพราะได้
ฟังสัจจกิริยา 54
เหตุแห่งความลบเลือนเสื่อม
สูญแห่งสัทธรรม 4.
เหตุแห่งความเสื่อมของ
อุบาสก 116. เหตุแห่ง
การลาสิกขาของภิกษุผู้ได้
ฌาน 90. เหตุแห่งการ
เกี่ยวข้องทางเพศ 128.
เหตุแห่งการให้ทาน 181.
เหตุที่ทรงพอใจภิกษุผู้อยู่
ป่ามากกว่า 69. เหตุที่
ทำให้มีการหยุดสวด
ปาติโมกข์ 246. เหตุที่
ทำให้ฝัน 27. เหตุที่ฟัง
ธรรมไม่เข้าใจ 200. เหตุ
เป็นปัจจัยให้พระสัท-
ธรรมไม่ดำรงอยู่ได้นาน
69. เหตุเป็นปัจจัยให้
พระสัทธรรมไม่ดำรงอยู่
ได้นาน? 69. เหตุให้
เกิดสุข 257. เหตุให้เกิด
ความอาฆาต 264. เหตุ
ให้เกิดกุศลกรรม 68.
เหตุให้เกิดทุกข์ 257.
เหตุให้เกิดอกุศลกรรม
68. เหตุให้ประทุษร้าย
77. เหตุปัจจัยที่ทำให้
เกิดการทะเลาะวิวาทใน
หมู่สงฆ์ 247. เหตุปัจจัย
ให้มีการทำบาปกรรม
248. เหตุให้เกิดกุศล-
กรรม 68
หิมวันตสูตร 61
หิริ 145. หิริสูตร 145
หิรีมาสูตร 117
เห็นตามเป็นจริง 13. เห็น
ชนิดไหนเป็นยอด 13.
เห็นผิวเผินอย่าด่วน
ตัดสินดี-ชั่ว 72

อ

อกนิฏฐภพ 135
อกุศลมูล 97. อกุศล-
กรรมบถ 10 243. 282.
284. 285. 286. 287.
288. 289. อกุศลวิตก
75. อกุศลธรรม 95.
97. 168. 208. 217.
252. 253. 267. 279.
อกุศลเกิดจากกุศลไม่ได้
69
อคาริยปฏิบัติ 14
อโคจร 203
องค์(ความพร้อม)ฝ่ายทายก
67. องค์ประกอบแห่ง
สมาธิ 121
อญฺญตฺร ทิฏฺฐปเทหิ 147
อวิชชา 254. 256. 277.
อวิชชาสูตร 254.
อวิชชาวิชชาสูตร 277.
อวิชชาเป็นสุดยอดของ
มลทิน 168. อวิชชาเป็น
เหตุเกิดแห่งอาสวะ 100
อติมานะ 105.
อตินิปาตะ 105
อทินนาทาน ส่งผลให้เป็นคน
เสื่อมโภคทรัพย์ 185
อทุกขมสุขเวทนา 94
อธัมมสูตร 279
อธิมานะ 105
อธิมุตติสูตร 239.
อธิมุตติบท 239.
อธิคมสูตร 106.
อธิจิต 64.
อธิกรณสมถะ 157.
อธิกรณสูตร 266
อธิบายอนาคามี 5 ด้วย
อุปมา 133
อนภิรติ 257
อนริยโวหาร 198
อนันตริยกรรม 108
อนัตตสัญญา 205
อนัตตสูตร 114
อนาคามี 102. 114. 131.
133. 173. 207. 211.
223. 253. 256. 289.
295. 296
อนาคามิสูตร 102
อนามิสันตร 6
อนิกขิตตธุโร 106
อนิจจสัญญา 125. 216.

อนิจจสัญญา เพื่อถอนอัสมิมานะ 205, อนิจจสูตร 114
อนิจเจ ทุกขสัญญา 126
อนิมิตตเจโตสมาธิ 137
อนุกัมปกสูตร 42
อนุตตริยสูตร 50, 65
อนุคัปปิยสูตร 54
อนุตตริยวรรค 60, อนุตริยะ 6 50
อนุทยตา 6
อนุบุพพีกถา 6, 173, อนุบุพพวิหาร 220, อนุบุพพวิหารสมาบัติ 9 227
อนุปหัจจะ 6
อนุปาทิเสส 211, อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ 252, อนุปาทาปรินิพพาน 133
อนุปุพพนิโรธสูตร 219, อนุปุพพนิโรธ(ความดับที่ประณีตขึ้นตามลำดับ) 230, อนุปุพพปัสสัทธิ (ความสงบอันประณีตขึ้นตามลำดับ 230, อนุปุพพวิหารสมาบัติ 230
อานุภาพแห่งสมาธิ 60, อานุภาพแห่งเมตตาจิต 158
อนุรุทธสูตร 178, 187
อนุสติ 6 293, อนุสสติสูตร 51, อนุสสติฏฐานสูตร 61, อนุสติ 6 50, อนุสติ 6 อีกหมวดหนึ่ง 63, อนุสติฐาน 51
อนุสตานุตริยะ 51
อนุสนธิ 13
อนุสัย 112, อนุสยวรรค 112
อบรมจิต 218
อปายกุสโล 106
อปราปรเวทนียะ 288
อปริหานสูตร 199, อปริหานิยธรรม 60, 115, 116 อปริหานิยสูตร 60
อภยะ(ความไม่มีภัย) 229
อภัพพสูตร 262, 276
อภิชาติ 87
อภิภายตนสูตร 198, อภิภายตนะ 8 198, 203, อภิภายตนะที่ 8 244
อภิญญา 104, อภิญญาสัจฉิกรณียธรรม 222
อภิณหปัจเจกขณธัมมสูตร 248
อภิธรรม 28, 90, 237
อภิธัมมกถา 90
อภินิวาสสูตร 39
อภิรติ 257
อภิวินัย 237
อภูตพยากรณ์ 54
อมตะ 229, อมตธาตุ 223, อมตปัตตะ(ผู้บรรลุอมตะ) 229
อมมา-ไม่มีตัณหา 216
อรหัตตผล 295
อรหันต์ 289
อริยสาวก 289
อโยนิโสมนสิการ 248, 271
อวดคุณวิเศษ 264, อวดตนว่าได้บรรลุอรหัตตผล 266
อยากหลุดพ้นกิเลสต้องหมั่นเจริญภาวนา 152
อย่าชอบวัดคน 75
อยู่เป็นทุกข์ 105, อยู่โคนไม้เป็นวัตร, อยู่ในที่แจ้งเป็นวัตร, อยู่ในเสนาสนะเท่าที่ได้เป็นวัตร, อยู่ป่าช้าเป็นวัตร 18, อยู่พร้อมเพรียงกัน พึงทำกิจ 2 อย่าง 206, อยู่ป่าเป็นวัตร 18, 70
อรกานุสาสนีสูตร 156
อรัญญวรรค 18, อรัญญะ-ป่าใหญ่,ป่าทึบ 275
อริยวาส 238, อริยสัจ 4 173, อริยสมาธิ 121, อริยสาวก 147, 149, 161, 166, 170, 184, 219 อริยสาวก(ผู้เป็นคฤหัสถ์) 261, อริยสาวกเหมือนม้าอาชาไนย 165, อริยสาวกเหมือน

ปาริชาตในดาวดึงส์ 150.
อริยสาวกไม่ติดใจเรื่อง
ตาย-เกิด 132. อริย-
สาวกไม่ติดในสิ่งที่เสียทั้ง
ปวง 244. อริยมัคควร
รค 282. อริยมรรค
128. อริยมรรคมีองค์ 8
99. 171. 203. 244.
อริยทรัพย์ 7 109. 174.
อริยวินัย 98. 225. 281.
284. อริยบุคคล 209.
215. อริยบุคคล 7
จำพวก 114. อริย-
บุคคล 8 171. อริย
บุคคลไม่ล้างกระดูกตาม
ประเพณี 278. อริย-
โวหาร 198. อริยปัญญา
205
อรรถกถาแห่งสุปินสูตร 27
อรหัตตสูตร 102. 105.
อรหัตตวิมุตติ 146.
อรหัตตผล 77. 105.
107. 139. 276
อรหันต์ 102. 113. 114.
176. 208. 214.
อรหันตวรรค 105.
อรหันต์ที่พร้อมทุกอย่าง
234. อรหันต์ในปัจจุบัน
256
อรูปฌาน 224. อรูปภพ
218
อลมริยญาณทัสสนวิเสส 106
อวิปฏิสาร 231
อสนุตุฏฐิพหุโล 106
อสังขารปรินิพพายี 114.
134. 212
อสัญญีสัตว์ 218
อสัทธรรม 10 264. อสัท-
ธรรม 8 ประการ 161.
162. อสัทธรรมที่
ครอบงำจิตพระเทวทัต
161
อสัมโมหะ 85
อสิโลกภัย 208
อสุภสัญญา 124
อสุภะ เพื่อละราคะ 204
อสุรินทราหู 31
อสุรินโท 172
อสูร 169. 225
อเจลกะ 87
อเวจจสูตร 257
อเสขสูตร 279. 219.
อเสขธัมมสูตร 279.
อเสขะ 279. อเสขะหรือ
พระอรหันต์ไม่มีการฝัน
28
อาคตาคมา 79
อายกุสโล 106
อายตนะ 222. อายตนะ
ภายนอก 94. 99. 224.
อายตนะภายใน 94.
224. 243
อายุของมนุษย์กับเทวดา
187. อายุยืน-อายุสั้นก็มี
ค่าเท่ากัน 156
อักโกสกสูตร 36. อักโกสก-
วรรค 36. อักโกสวรรค
247
อักขณสูตร 177
อัคคธัมมสูตร 107
อัคคิขันธูปมสูตร 153
อัคคิสูตร 38
อัครสาวก 29
อังคสูตร 235
อังคุตตรนิกาย 2. 109
อัชโฌสาน 217
อัญญสูตร 266
อัญญาปฏิเวธ 224
อัฏฐังคสมันนาคตอุโบสถ
185. อัฏฐมอลังสูตร
195. อัฏฐกนิบาต 158
อัตตการีสูตร 68
อัตตัญญู-รู้ตน 149. อัต
ถัญญู-รู้อรรถ 149
อันตรายของฝน 31
อันตราปรินิพพายี 114. 134
อัปปสาทสูตร 202
อัปปมัตตกวิสัชชกะ 47
อัปปมาทสูตร 80. 117. 236
อัพพุทะ 268
อัพโพหาริก 29
อัพภูตธรรม 25
อัพโภกาสิกสูตร 18
อัพยากตสูตร 132.
อัพยากตวรรค 132.
อัพยาปัชฌะ 85

อัปปฏิวานี 60
อัยยาภริยา 143
อัตถจริยา 207
อัสมิมานะ 205
อากังขสูตร 259, อากังขวรรค 259
อากาสานัญจายตนฌาน 220, 221, 228
อากิญจัญญายตนสัญญา 244, อากิญจัญญายตนฌาน 220, 228
อาฆาต 6, 7, อาฆาตวัตถุสูตร 264, อาฆาตวรรค 6, อาฆาตปฏิวินัย 6, อาฆาตปฏิวินยสูตร 264
อาชานิยสูตร 34
อาชีนสูตร 279
อาชีวิกภัย 208
อาทิพรหมจรรย์ 159
อานันทสังฆสามัคคีสูตร 247, อานันทสังฆบาทสูตร 246, อานันทสูตร 78, 224, 232, 265
อานาปานสติ เพื่อเข้าไปตัดวิตก 204
อานิสงส์ 33, อานิสงส์(ประโยชน์)ของคนมีศีล, อานิสงส์ของความเป็นผู้อดทน 37, อานิสงส์การฟังธรรม 86, อานิสงส์แห่งการรักษาอุโบสถ 185, อานิสงส์ในการฟังธรรมตามกาล 207
อานิสังสวรรค 231
อาพาธ 253, อาพาธสูตร 253, อาพาธ(สิ่งรบกวน, สิ่งบีบคั้น) อันเกิดจากความคำ 227, อาพาธในปฐมฌาน 221
อามิสสัญญา 219
อารมณ์อันวิจิตร 98
อารักขสัมปทา 190, อารักขา 217
อารัญญกสูตร 18
อารัพภวัตถุ 200
อารามิกเปสกะ 47
อาโลกสัญญา 140, อาโลกผรณโล 106
อาวรณตาสูตร 108
อาวาสิกสูตร 42, อาวาสกวรรค 42
อาศัยฌานเพื่อเจริญวิปัสสนา 292
อาสวะ 88, 99, 100, 106, 162, 176, 222, 223, 282, 295, อาสวสูตร 88, 282, อาสวะดับเพราะอวิชชาดับ 100
อาสวักขยญาณ 101, 222
อาหาร 4 243, อาหารของภวตัณหา คืออวิชชา 256, อาหารของธรรมทั้งหลาย 254
อาหาเร ปฏิกูลสัญญา 125
อาทุเนยยวรรค 50, อาทุเนยยสูตร 209, 237, 274, อาทุเนยโย 113, 115, 209, 274, อาทุเนยฺโย 237
อิจฉาสูตร 192, 199
อิณสูตร 75
อิฏฐสูตร 260
อิทธิบาท 4 171
อินทริยสังวร 145, อินทริยสังวรสูตร 78, อินทริยสูตร 50
อินทรีย์ 5 49, 171, 244
อุกเขปนียกรรม 171
อุคคสูตร 111
อุชชยสูตร 192
อุฏฐานสัมปทา 190
อุตตรสูตร 162
อุตตริมนุสสธัมมสูตร 105
อุตตรี ปตาเรติ 106
อุตติยสูตร 273
อุตสาหะ 60
อุทกสูตร 94
อุทกูปมสูตร 113
อุทายิสูตร 5, อุทายีสูตร 63
อุทิศทานถึงผู้ล่วงลับ 285, อุทิศส่วนกุศล 131
อุทธังโสโตอกนิฏฐคามี 114, 135, 212
อุเทศ 243
อุบาย 106, อุบาย(วิธี)กำจัด

ความอาฆาต 264
อุบาสก 14, 15, 117, 202, อุบาสกคืออุบุคคลเช่นไร 175, อุบาสกตัวอย่างในอดีตกาล 17, อุบาสกแก้ว 15, อุบาสกชั่วร้าย 14, อุบาสกบุณฑริก 15, อุบาสกเพราะได้ฟังคำบอกเล่า 24
อุบาสิกา 14, 203, 287
อุเบกขา 289, อุเบกขาเจโตวิมุตติ 289, อุเบกขาทำให้ละปฏิฆะ 53, อุเบกขาเจโตวิมุตติ 196
อุโบสถ 185, 186, 187, 203, อุโบสถ 8 247, อุโบสถชนิดมีองค์ 9 213
อุปกิเลส 16 290
อุปปัชชเวทนียะ 288
อุปปาติกะ 223, อุปปาติกพรหม 296
อุปปาเหตัพพสูตร 108
อุปนิสัย 121, 205, อุปนิสัยถูกกำจัด 12, 145
อุปนิสาสูตร 232
อุปสมบท 46
อุปสรรคแก่การเข้าถึงปฐมฌาน 105
อุปสัมปทาสูตร 246
อุปหัจจปรินิพพายี 114, 134, 212
อุปัชฌายย์อาจารย์ 46
อุปัฏฐานศาลา 56
อุปาทาน 85, 253, อุปาทานขันธ์ 211, อุปาทานขันธ์ 5 243, อุปาทานขันธ์ 5 เป็นทุกข์ 101
อุปาทิเสส 211, อุปาทิเสสนิพพานธาตุ 252
อุปาลิสังฆเภทสูตร 246, อุปาลิสามัคคีสูตร 246, อุปาลิสูตร 275, อุปาลิวรรค 246
อุปธิ 233
อุปาสกวรรค 14, 269
อุโปสถสูตร 172, อุโปสถวรรค 185
อุพพาหสูตร 246
อุภโตภาควิมุตต์ 113, 136, 274
อุสโสฬหิ 60
เอกพีชี 212
เอกาทสกนิบาต 290
เอกาสนิกสูตร 18
โอตตัปปะ 145
โอภาส 197
โอมานะ 105
โอริมสูตร 280, 283
โอวาท 142, โอวาทสูตร 189

นามานุกรม

(ชื่อพระสูตร, หมวดธรรม, สัตว์, และพืชพรรณต่างๆ จัดไว้ในดรรชนี)

ก

กชังคละ, กชังคลา 243
กฏิสสหะ 260
กบิลพัสดุ์ 51, 80, 175, 189, 247, 292, 293
กฬิมภะ 260
กักกรปัตตะ 190
กักกฏะ 260
กัจจะ สังกิจจโคตต์ 88
กัมมาสธัมมะ 238
กัลลวาลมุตตคาม 139
กัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า 17
การณปาลี 24
กาลี 242
กาลี 244
กาฬิกะ 266
กาฬุทายี 72, 224, 229
กิมพิละ 69, 139, กิมพิลา 33
กิมมิละ 69, 139, กิมมิลา 69
กิมิกาฬา 205
กุกกุฏาราม 295
กุททาละ 156
กุรรฆระ 242
กุรุ 238
กุสินารา 247
กูฏาคารศาลา 24, 26, 137, 172, 186, 189, 190, 248, 260
โกกนุท 274
โกกาลิกะ 267, โกกาลิกเศรษฐี 268
โกรัพยะ 81
โกลิยบุตร 190
โกศล 17, 57, 70, 94, 153, 244, 257
โกสัมพี 5, 13, 121, 187, 224, 228

ข

ขุชชุตตรา 203
เขมะ 77
เขมา 203

ค

คงคา 146, 196
คยาสีสะ 196
คัคครา 129, 164, 264, 272
คัณฑิกะ 48
คิชฌกูฏ 69, 80, 83, 87, 135, 161, 208, 209
คิริพพชะ 208
คิริมานนท์ 253
โคตมกะ 48
โคสิงคสาลทายวัน 260

ฆ

โฆสิตาราม 5, 13, 121, 187, 224, 228

จ

จิตตหัตถิสาริบุตร 90
จันทิกาบุตร 218
จัมปา 129, 164, 264, 272
จาตุมหาราช 181, 183, 198
จาลิกา 205
จาลิกบรรพต 205
จุนทะ กัมมารบุตร 283
จุนที 203
จูฬโกกาลิกะ 268
เจดิ 76, 178, 241, 265

ช

ชมพูทวีป 216
ชันตุ 205
ชาณุสโสณี 79, 126, 281, 283, 285
ชาติวัน 241
ชีวกัมพวัน 176
เชตวัน 56, 65, 66, 67, 71, 77, 103, 109, 117, 122, 158, 185, 186, 204, 206, 209, 211, 214, 231, 242, 245, 249, 250, 253, 258, 259, 262, 268, 269, 271
โชติปาละ 156

ด

ดาวดึงส์ 150, 162, 182, 183, 198, 216
ดุสิต 182

ต

ตปุสสคฤหบดี 226
ตโปทา 274, ตโปทาราม 274
ติสสมาตา 203
ติสสะ 66, 135
ตุทิปัจเจกพรหม 268
เตทัณฑิกะ 48

ท

ทสมะ 295
ทักขิณาคีรีชนบท 131
ทักษิณาชนบท 278
ทัณฑกัปปกะ 94
ทารุกัมมิกะ 89
ทีฆชาณุ 190
เทวทัต 95, 161, 218
เทวธัมมิกะ 48
โทณพราหมณ์ 20

ธ

ธัมมิกะ 80

น

นกุลมาตา 188, 203
นฬกปานนิคม 257
นเฬรุยักษ์ 169
นันทะ 163
นันทกะ 206
นันทมาตา 67, 131
นันทะ วัจฉโคตต์ 88
นันทิยะ 293
นาคเสน 29
นาคิตะ 70
นาทิกะ 59, 89, 291
นาลกคาม 257
นาลันทคาม 257
นิครนถ์ 264, นิครนถ์นาฏบุตร 225
นิโครธาราม 51, 175, 189, 247, 292, 293
นิจุลวัน 139
นิมมานรดี 182, 183

บ

บุพพโกฏฐกะ 71
บุพพาราม 71, 172, 186, 188

ป

ปทุมนรก 268
ปทุมา 203
ปรนิมมิตวสวัตดี 182, 183, ปรนิมมิตวสวัตดีเทวบุตร 183
ปลาสวัน 257, 258
ปวัตตะ 242
ปหาราทะ 169, 172
ปเสนทิโกศล 28, 71, 111,

244, 245
ปัจฉาภูมิ 284
ปัญจาลจัณฑะ 228
ปาจีนวังสทายวัน 178
ปาตลิบุตร 295
ปาริฉัตตกะ 150
ปาริชาต 150
ปาละ 260
ปาวา 283
ปิงคิยานี 25, 26
ปุณณิยะ 200, 265
ปุราณะ 73
ปูรณะ กัสสปะ 87, 225
โปกขรณีย์ 60

ผ
ผัคคุณะ 86

พ
พยัคฆปัชชะ 191
พรหม 182
พิมพี 203
โพธิญา 186, 20

ภ
ภเวสี 17
ภัคคะ 54, 139, 178
ภัททชิ 13
ภาณมาตา 203
ภาสกลามฤคทายวัน 54, 178, 188

ม
มคธ 139, 257
มนุชา 203
มธุรา 38
มหากัจจานะ 56, 62, 63, 242, 283
มหากัปปินะ 56
มหากัสสปะ 56, 266
มหาโกกาลิกะ 268
มหาโกฏฐิตะ 56, 90, 212
มหาจุนทะ 76, 241, 265
มหานามะ 175, 292, 293
มหาปชาบดีโคตมี 189, 190
มหาพรหม 142, 147, 244
มหาโมคคัลลานะ 56, 66, 67, 131, 135, 139, 172, 210, 265, 267
มหาลิ 248
มหาวัน 24, 189, 226, 248, 260
มหิสวัตถุชนบท 162
มหี 146
มะเดื่อ 191
มักขลิ โคสาล 88
มัลละ 226
มัลลิกา 203
มิคสาลา 73
มิคารมาตุปราสาท 71
มิคารเศรษฐี 111
มิลักขะ 177
มิลินท์ 29
มุจลินท์ 33
มุตตา 203
มูคปักขะ 156
เมฆิยะ 205
เมตเตยยมาณพ 93
โมฬิยะ สิวกะ 76

ย
ยมุนา 146
ยามา 182, 183

ร
ราชคฤห์ 69, 83, 176, 208, 218, 221, 266, 274, 292
ราหู 172
รุจี 203
โรหณเศรษฐี 111

ล
ลิจฉวี 24, 26, 115, 248, 260
โลลุทายี 9, 63, 221

ว
วลาหกเทวบุตร 31
วัชชิยมาหิตะ 272
วัชชี 89, 115, 173
วัฏฏชาลิกา 162
วัสสวลาหกเทวบุตร 31
เวรัญชา 169
เวรัญชา 169

เวลามะ 215
เวฬุกัณฑกะ 67.
เวฬุกัณฑกะ 131
เวฬุวคาม 295
เวฬุวัน 33. 139. 218. 221. 266. เวฬุวัน(ปามุจลินท์) 69
วาเสฏฐะ 186
วาหุนะ 264
วิสาขา 186. 187. 188. 203
เวสาลี 24. 115. 146. 172. 189. 260. 295
เวสสวัณ 131. 162

ศ

ศากยะ 175. 292. 293

ส

สคารวะ 280. 283
สรภู 146
สมิทธิ 212
สหชาติวัน 265
สหัมบดีพรหม 268
สะเดา 169
สักกะ 60. 81. 143. 147. 162. 183. 247
สังเขยยกะ 162
สังคารวพราหมณ์ 23
สัชฌะ 209
สัญชาติ 76
สัทธะ 294
สันธะ 291
สันดุสิตเทวบุตร 183
สารันททเจดีย์ 115
สามัณฑกานี 257
สามคาม 60
สามาวดี 203
สาริบุตร 7. 8. 9. 10. 12. 15. 56. 67. 69. 76. 78. 118. 119. 120. 129. 131. 152. 169. 176. 199. 208. 209. 211. 212. 218. 221. 232. 233. 250. 252. 257. 268. 291
สาละ 17. สาละใหญ่ 186
สาวัตถี 120. 209. 233. 293
สิเนรุ 146
สิริมา 203
สีตวัน 83
สีหเสนาบดี 137
สุงสุมารคิระ 54. 139. 178
สุชาดา 143
สุตวะ 208
สุประดิษฐ์ 81
สุปวาสา โกฬิยธิดา 203
สุปปิยา 203
สุภกิณหา 217
สุภูติ 294
สุนิมมิตเทวบุตร 183
สุเนตตะ 147. 156
สุมนะ 77
สุมนา 203
สุยามเทวบุตร 183
โสณมาดา 203
โสณะ(โกลิวิสะ) 83

ห

หัตถกะ 174
หัตถิคาม 173
หัตถิปาละ 156
หิมพานต์ 61

อ

อจิรวดี 94. 146
อนาถบิณฑิกเศรษฐี 14. 15. 16. 143. 214. 219. 269. 270. 271. 272
อนุรุทธะ 56. 178. 187. 188
อรกะ 156
อรเนมิ 156
อวันตี 242
อสิทัตตะ 73
อัคคาฬวเจดีย์ 174
อัฏฐกะ 295
อันธวัน 233
อัมพปาลิวัน 146
อาชินะ 279
อานนท์ 5. 10. 12. 13. 17. 56. 63. 71. 72. 78. 86. 87. 94. 95. 121. 122. 189. 198. 210. 224. 226. 228. 229. 231. 232. 233. 239.

247, 253, 265, 274, 290, 291, 295
อาภัสสรเทพ 244, อาภัสสรา 142, 217
อารุทธกะ 48
อาฬวี 174
อิจฉานังคละ 70
อิสิปตนมฤคทายวัน 63, 90, 93
อุคคตสรีระ 122
อุคคะ 111, 172
อุชชยะ 192
อุตติยะ 273
อุตตรทวีป 216
อุตตรมาตา 203
อุตตรา 203
อุตระ 162
อุทายี 5, 9, 63, 221, 224, 229
อุบาลี 246, 247, 275
อุปปาละ 260
อุปวาณะ 10
อุรุเวลกัปปะ 226

พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา

เฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

เป็นหนังสือ ๑๘ เล่มชุด ประกอบด้วย

พระวินัยปิฎก	**จำนวน**	**๔ เล่ม**
พระสุตตันตปิฎก	**จำนวน**	**๑๒ เล่ม**
พระอภิธรรมปิฎก	**จำนวน**	**๒ เล่ม**

จัดทำเนื้อหาจากพระไตรปิฎกบาลี ๔๕ เล่ม ให้อ่านเข้าใจง่าย

ตามลำดับเล่ม หน้าต่อหน้า ตั้งแต่ต้นจนจบ

ผสมผสานทั้งสรุปความและเสริมคำอธิบาย

ทุกบททุกตอนมีระบบเนื้อหาให้ตรวจสอบและเทียบเคียงกับพระไตรปิฎกบาลีได้

ศูนย์ประสานงานและบริการจัดส่งทั่วประเทศ

โทรศัพท์ : (02)243-1842, (02)243-4066, (02)668-6700, (02)668-6701, (08)1627-9409

โทรสาร : (02)243-0638 Email : bodhinet@dictaphone.co.th

พิมพ์ที่

ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจริญวิทย์การพิมพ์

โทรศัพท์ : (02)629-1237, (02)280-0346